

खजुरा गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बागेश्वरी, बाँके, ५ नं. प्रदेश, नेपाल

गाउँपालिका बृहत् गुरुर्योजना, २०७६

अन्तिम प्रतिवेदन

प्रस्तुतकर्ता
इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि.
पुतलीसडक, काठमाडौं ।

विषयसूची

खण्ड १ : भूमिका	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ योजनाको उद्देश्य	२
१.३ अपेक्षित उपलब्धीहरू (Expected Output)	२
१.३.१ गाउँपालिकाको वृहत् आधार नक्सा तयार पार्ने (Base Map)	२
१.३.२ गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र (Rural Municipal Profile)	३
१.३.३ विश्लेषण (Analysis)	३
१.३.४ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis) तथा वित्तीय विश्लेषण (Financial Analysis)	३
१.४ योजना तयारीका विधि र चरणहरू (Methodology)	४
१.४.१ कार्यविधि (Methodology)	४
१.४.२ संकलित तथ्याङ्क SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) विश्लेषण विधि अपनाइएको	४
१.४.३ योजना तर्जुमा दृष्टिकोण (Planning Approach)	७
१.५ क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफल र कार्यक्रमहरू	७
१.६ दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना (PDP)	७
१.७ सामाजिक विकास योजना	८
१.८ आर्थिक विकास योजना	८
१.९ वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना	९
१.१० सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना	९
१.११ कार्यक्षेत्र	१०
१.१२ योजना तयारीको पद्धति	१०
१.१२.१ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	१०
१.१२.२ योजना र योजना स्वीकृतिको प्रक्रिया	११
खण्ड २ : खजुरा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा रणनीतिहरू	१२
२.१ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य	१२
२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचका प्रमुख आधारहरू	१२
२.३ गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू	१४
२.४ गाउँपालिकाले लिएका विकासका रणनीतिहरू	२२
२.४.१ आर्थिक क्षेत्र विकास रणनीति	२२
२.४.२ सामाजिक क्षेत्र विकास रणनीति	२३
२.४.३ पूर्वाधार विकास	२४
२.४.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	२५
२.४.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन	२५

खण्ड ३ : विश्वका केहि विकास मोडलहरुको तुलनात्मक अध्ययन	२६
खण्ड ४ : तथ्याङ्क विश्लेषण	४१
४.१. जनसांख्यिक विश्लेषण	४१
४.२. SWOT विश्लेषण	४३
४.२.१ भौतिक पूर्वाधार	४३
४.२.२ सामाजिक पूर्वाधार	५१
४.२.३ आर्थिक पूर्वाधार	५८
४.२.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	६३
४.२.५ संस्थागत विकास	६७
४.३. स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis)	६९
४.३.१ पहुँच (Accessability)	७०
४.३.२ भू-उपयोग (Landuse)	७०
४.३.३ माटोको बनावट (Soil Type)	७०
४.३.४ जमिनको भिरालोपन (Slope)	७१
४.३.५ जमिनको मोहडा (Aspect)	७१
४.५. सेवा प्रवाह र सेवा क्षेत्रको वितरण	७२
४.६. माग विश्लेषण तथा प्रक्षेपण	७३
खण्ड ५ : विषयक्षेत्रगत गाउँपालिका विकास योजना	७४
५.१. भौतिक विकास योजना	७५
५.१.१ सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू	७५
५.१.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू	७७
५.१.३ भौतिक विकास योजनाको Logical Framework Approach (LFA)	८७
५.२. आर्थिक विकास योजना	१०१
५.२.१ उद्देश्यहरू	१०२
५.२.२ योजना र कार्यक्रमहरू	१०५
५.२.३ आर्थिक विकास योजनाको Logical Framework Approach	११३
५.३. सामाजिक विकास योजना	१३२
५.३.१ उद्देश्यहरू	१३३
५.३.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू	१३५
५.३.३ सामाजिक विकासका लागि (Logical Framework Approach)	१५१
५.४. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	१७३
५.४.१ उद्देश्यहरू	१७४
५.४.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू	१७५
५.४.३ वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि Logical Framework Approach (LFA)	१८३

५.५	संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन	१९१
५.५.१	उद्देश्यहरू	१९२
५.५.२	योजना तथा कार्यक्रमहरू	१९४
५.५.३	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासनको Logical Framework Approach (LFA)	१९७
भाग ६ : खजुरा गाउँपालिकाले उच्च महत्व र प्राथमिकताका साथ केन्द्र भागमा राखेर गर्नुपर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरू		२०२
६.१	तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)	२०२
६.२	दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरू	२२१
अनुसूचीहरू		२२७
अनुसूची १ : विकास योजना प्राथमिकिकरण		२२७
विकास योजना प्राथमिकिकरण गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने आधारहरू		२२७
अनुसूची २ : दिगो विकासका लक्ष्यहरू		२३०
दिगो विकास		२३०
दिगो विकास लक्ष्यका पाँच स्तम्भ		२३०
दिगो विकासका लक्ष्यहरू		२३१
अनुसूची ३ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन		२३२
अनुसूची ४ : वडास्तरका विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरूको विवरण		२३५
अनुसूची ५ : माइनुटिङ्ग		२४०
अनुसूची ६ : वडास्तरीय भेलाका केही तस्वीरहरू		२५१

तालिका सूची

तालिका नं १: खजुरा गाउँपालिकाको अगामी १५ वर्षको जनसंख्याको प्रवृत्ति विश्लेषण	४२
तालिका नं २: जमिनको भिरालोपनको विवरण	७१
तालिका नं ३: जमिनको मोहडाको विवरण	७१
तालिका नं ४: बसपार्क बनाउन प्रस्ताव गरिएका स्थानहरू	८१
तालिका नं ५: गाउँपालिकामा रहेका वित्तीय संस्थाहरू	१११
तालिका नं ६: तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)	२०८
तालिका नं ७: दीर्घकालिन समृद्धिका कार्यक्रमहरूको १५ वर्षे कार्ययोजना	२२४

खण्ड १ : भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

सामान्यतया सन् १८१६ मा नेपाल-अंग्रेजबीच भएको सुगौली सन्धी पश्चात् हालको स्थिर सिमाना सहित राष्ट्रको स्वरूप ग्रहण गरेको नेपाल वि.सं. २०७० को दशकसम्म आईपुग्दा सताब्दीऔं लामो राजनैतिक खिचातानी र संक्रमणको दुष्चक्रमा मात्र फसेको प्रतित हुन्छ । पछिल्लो ठूलो राजनैतिक परिवर्तन पश्चात प्राप्त संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था सहितको संविधान कार्यान्वयनमा आए पश्चात नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रले एउटा दिगो र स्थिर ढंगको गति हासिल गर्ने विश्वास लिइएको छ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय सरकारहरूको रूपमा रहेका गाउँपालिका र नगरपालिकाहरूले स्वायत्त सरकारको रूपमा आफ्ना स्थानीय आवश्यकताहरूलाई केन्द्रमा राखी संविधानको मर्म र स्थानीयवासीको वर्षौं देखि अभिलाषाको रूपमा रहेको इच्छा, आवश्यकता र आकांक्षाहरूलाई मनन् गरी दीर्घकालीन योजनाहरू निर्माण गरी लागू गर्नु बाञ्छनीय भएकोले यो बृहत गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो । दोस्रो विश्वयुद्ध पश्चात् स्वतन्त्र भई स्थिरतातर्फ लम्केका पूर्वी तथा मध्य एशियाका मुलुकहरू जस्तै जापान, कोरिया, ताइवान, सिंगापुरसँग हाम्रो कुनै हिसाबले तुलना हुन सक्दैन । अबको राजनैतिक व्यवस्थाले सबै प्रकारको अस्थिरतालाई चिर्दै आम नेपालीहरूको समृद्धितर्फको यात्रालाई संस्थागत ढंगले अगाडि बढाउन दिशानिर्देश गरेको छ । यसरी समृद्धिको यात्रालाई साकार बनाउन स्थानीय सरकारहरूले आधारभूत तहबाट नै मूल नेतृत्व प्रदान गर्नुपर्ने भएकोले यो गाउँपालिकाले बृहत गुरुयोजना निर्माण गरेको हो ।

संविधान जारी भैसके पश्चात्को निर्वाचनबाट नयाँ संघीय प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरू गठन भैसकेको कारण नयाँ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुरूपको राज्यको पुनर्संरचना समेत भैसकेको छ । यस ऐतिहासिक कालखण्डमा हाल सम्पूर्ण राष्ट्र नै समग्र विकासको मूलमन्त्र लिएर अगाडि बढेको सन्दर्भमा वर्षौंदेखि व्याप्त गरीबी, रोग व्याध, पछ्यौटेपन, अशिक्षा, असुविधा, अन्याय, भेदभावमा पि्लिएका आम स्थानीयवासीमा नयाँ परिवर्तन र राज्य व्यवस्थाले आशाको संचार गराएको छ ।

विशेषतः स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेख भएका स्थानीय तहको अधिकारको थप व्याख्या गरी स्थानीय स्तरका समग्र विकासका योजनाहरू निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । ऐनको परिच्छेद -३ दफा ११ को उपदफा २ (छ) (१) मा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन साथै बुँदा नं. २ मा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, प्रविधि र पूर्वाधारजन्य विकासका लागि आवश्यक आयोजना तथा परियोजनाहरूको तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस खजुरा गाउँपालिकाको समग्र गाउँपालिका विकास गुरुयोजना तयार पार्न लागिनेको हो ।

समग्र विकासको होका भौतिक तथा आर्थिक विकासले खोल्ने भएकोले विकास गुरुयोजना निर्माण गर्दा भौतिक विकास र आर्थिक विकासको आधार खाका तयार पार्नु गुरुयोजना निर्माणको महत्वपूर्ण काम हो । यो गुरुयोजनाले समेत गाउँपालिकाको वस्तुगत भौतिक अवस्थाको एकिन तथ्याङ्क सहितको आधार नक्सा तथा अन्य विषयगत तथ्यहरूको विवरण तयार पारी सो को आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दिर्घकालीन कार्ययोजना र रणनीतिहरू तयार पारेको छ । अर्कोतर्फ अव्यवस्थित र योजना विहीन विकास क्रियाकलापले हामीलाई सही दिशा निर्देश गर्दैन भने समय र श्रोतको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन सक्दैन । तसर्थ निश्चित समय सिमाभित्र रही निश्चित प्रकारका विकास योजनाहरूलाई निश्चित उपलब्धीहरू हासिल गर्ने हेतुले निर्माण गर्दा विकासका क्रियाकलापहरू समय सान्दर्भिक र उच्च प्रतिफल मुखी हुन जान्छन् । तसर्थ गाउँपालिकामा उपलब्ध साधन र श्रोतको सदुपयोग गरी निश्चित समय सिमाभित्र रही, निश्चित उद्देश्य हासिल गर्न यस प्रकारको विकास गुरुयोजनाको आवश्यकता परेको हो ।

१.२ योजनाको उद्देश्य

यस योजनाको मूल उद्देश्य गाउँपालिकाको वृहत गुरुयोजना निर्माण गर्नु हुनेछ जस अन्तर्गत:

- दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्य योजना तयार गर्ने
- सो कार्यका लागि गाउँपालिकाको स्पष्ट आधार नक्सा तयार गर्ने
- भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तयार गर्ने
- आर्थिक विकास योजना तयार गर्ने
- वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने
- सेवा प्रवाह तथा संस्थागत विकास योजना तयार पार्ने
- भू-उपयोग योजना तयार गर्ने
- सामाजिक-सांस्कृतिक विकास योजना तयार गर्ने
- व्यापक जनसहभागितामा क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, अपेक्षित परीणाम र कार्यक्रमहरूको निर्धारण गर्ने

१.३ अपेक्षित उपलब्धीहरू (Expected Output)

वृहत गाउँपालिका विकास गुरुयोजना निर्माणको दौरान निम्न उपलब्धीहरू हासिल हुने अपेक्षा गरिएको थियो ।

१.३.१ गाउँपालिकाको वृहत आधार नक्सा तयार पार्ने (Base Map)

गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत स्थितिका बारे स्पष्ट हुन सम्पूर्ण भौगोलिक, सामाजिक, प्राकृतिक श्रोत तथा बस्ती विवरण खुलेको श्रोत नक्सा निर्माण गर्ने । सोही नक्साका आधारमा योजनाविद् तथा सर्वसाधारणले आगामी वर्षहरूमा गाउँपालिका विकासका लागि अत्यावश्यक श्रोत र साधनहरूको वस्तुगत मूल्याङ्कन गरी थप आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न सहज हुनेछ । नक्सा तयार पार्दा विषयगत आधारमा फरक-फरक क्षेत्रसँग सम्बन्धित नक्साहरू निर्माण गरिएको छ । नक्सामा उल्लेखित तथ्यहरूलाई साधारणतया सबैले बुझ्न सहज होस् भन्ने हेतुले सो विवरण निर्देशक समिति तथा स्थानीयवासीको सहभागितामा अध्ययन टोलीको स्थलगत अध्ययन पश्चात् संकलन गरेका तथ्यहरूमा आधारित छन् । नक्सामा माथि उल्लेखित विकासात्मक पक्षहरूसँग सम्बन्धित निम्न तथ्यहरू स्पष्ट पारिएको छ ।

श्रोत नक्साले समेट्ने उपलब्ध भएसम्मका अवयवहरू

- भू-सूचना प्रणालीमा आधारित गल्ली तथा सडकहरू छुट्टिने नक्सा
- बस्ती श्रृंखलाको पदचाप देखिने अर्थात मानव निर्मित भवनहरूको (छाँया) नक्सा
- जनसांख्यिक वितरण छुट्टिने नक्सा
- वर्तमान भू-उपयोग स्पष्ट हुने नक्सा
- वर्तमान भू-आवरण खुल्ने नक्सा (उपलब्ध भएसम्म, आवास क्षेत्र, व्यवसायिक, औद्योगिक क्षेत्र, कृषि क्षेत्र, प्राकृतिक श्रोतहरू, गुठीको जमिन, सार्वजनिक क्षेत्र)
- धरातलीय स्वरूप
- जलाधार क्षेत्र
- सडक सञ्जाल (विभिन्न वर्गका सडकहरू, राष्ट्रिय राजमार्गहरू, जिल्ला सडक, ग्रामिण सडक आदि)
- सवारी पार्किङ स्थलहरू, सार्वजनिक यातायात मार्ग, विमानस्थल वा हेलीप्याडहरू
- पिउने पानी (मुख्य आपूर्ति प्रणाली, पानी, प्रशोधन केन्द्रहरू सार्वजनिक पानी ट्याङ्की, वर्षातको पानी संकलन गर्ने केन्द्रहरू ढल निकास प्रणाली आदि)
- विद्युत (उत्पादन तथा प्रसारण लाइन, सार्वजनिक सडक बत्ती, लघु विद्युत आयोजना, सोलार प्यानल (सौर्य उर्जा) आदि)
- सार्वजनिक सेवाहरू (स्वास्थ्य, शिक्षा, प्रहरी, उद्धार टोली, शवदाह वा चिहानस्थलहरू, प्रसासनिक सेवा, सूचना तथा संचार सेवा)

१.३.२ गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र (Rural Municipal Profile)

गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत विवरण झल्कने पार्श्वचित्र तयार पारिएको छ । सो पार्श्वचित्रमा आधारभूत सूचनाहरू सहित सम्पूर्ण क्षेत्रहरूलाई समेटिएको छ । जस अन्तर्गत भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, जनसांख्यिक, वित्तीय, प्राकृतिक श्रोतहरू, वन, वातावरण आदिको अवस्था, यी क्षेत्रका समस्याहरू, चुनौती र समाधानका उपायहरू, समावेश गरिएको छ ।

१.३.३ विश्लेषण (Analysis)

गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको बारेमा आवश्यक सम्पूर्ण सूचनाहरू तयार भएपश्चात् प्राप्त सूचनाको आधारमा विभिन्न पक्षहरूसँग सम्बन्धित चलहरूको प्रवृत्ति विश्लेषण गरिएको छ । उदाहरणका लागि जनसंख्या वृद्धिदर, बसाईसराई, मागहरू, आपूर्तिको अवस्था सेवाहरूको प्रवाह, रोजगारी, शिक्षा, कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिको अवस्था र यी क्षेत्रमा देखिएका परिवर्तनहरू, विभिन्न अवसरहरू, समस्याहरू तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.३.४ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis) तथा वित्तीय विश्लेषण (Financial Analysis)

गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति तथा उपलब्ध जमिनको आधारमा मानव बस्ती विकसित भैरहेका क्षेत्रहरू तथा संभावित मानवीय गतिविधिका क्षेत्रहरूको विश्लेषण गरी वित्तीय विश्लेषण, यस खण्डमा यो गाउँपालिकाको आम्दानी तथा खर्चको प्रवृत्ति र विवरण उल्लेख गरिएको छ । यसमा वित्तीय स्रोतहरूको विश्लेषण समेत गरिएको छ ।

१.४ योजना तयारीका विधि र चरणहरू (Methodology)

१.४.१ कार्यविधि (Methodology)

यसलाई निम्न चरणहरूमा विभाजन गरीएको छ ।

- क. स्थलगत सर्वेक्षण तथा सरोकारवालाहरूसंग छलफल (Field Survey and Discussion with Stakeholders) :** योजना क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण विभिन्न समूहसंग छलफल गर्न प्रश्नावली तयार गरिनेछ . सम्बन्धित निकायका पदाधिकारीहरू, विशेषज्ञ, जनप्रतिनिधि, स्थानीय बुद्धिजीवी, नागरिक समाज, महिला समुह, न्यून आय/पिछडिएका वर्ग आदिसंग अन्तर्वार्ता, अन्तरक्रिया एवम् छलफल गरी जानकारी एवम् सुझाव प्राप्त गरिएको छ . प्रश्नावली समेत प्रयोग गरी आवश्यक प्राथमिक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू संकलन गरिएको छ .
- ख. द्वितीय तथ्याङ्क अध्ययनबाट सूचना संकलन (Study and Collection of Secondary Level Data) :** सम्बन्धित क्षेत्रहरूको द्वितीय तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू संघीय प्रादेशिक र जिल्ला स्तरका सम्बन्धित निकायहरूबाट प्रकाशित भइसकेका पुस्तक, प्रतिवेदन, लेख, अभिलेख, स्मारिका, तथा टोपो नक्सा, गुगल फोटो समेत अध्ययन गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ . यस अध्ययनसंग सम्बन्धित नीति, रणनीति, नियम, मापदण्ड आदि उपलब्ध भएसम्म संलग्न गरिएको छ . प्राप्त सूचना एवम् तथ्याङ्कहरूलाई परिष्कृत गरी अध्ययनलाई पूर्णता दिने प्रयास गरिएको छ .
- ग. तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण (Data Processing and Analysis) :** प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवम् सूचना प्रशोधन गरी उपयुक्त ढाँचा (तालिका, चार्ट, डायग्राम आदि) मा प्रस्तुत गर्ने कार्य यस चरणमा गरिएको छ . प्रशोधित सूचना तथा तथ्याङ्क विश्लेषण गरी निष्कर्ष, पुष्ट्याई र पृष्ठपोषण तयार गरिएको छ . यसको आधारमा गुरुयोजना क्षेत्रको निर्धारण तथा योजना र कार्यक्रमहरूको पहिचान गरिएको छ .

१.४.२ संकलित तथ्याङ्क SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats)

विश्लेषण विधि अपनाइएको

गाँउपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि साधनको रूपमा यस SWOT विश्लेषण विधि अपनाईयो । यस विधिमा उपरोक्त ठाउँको अवसरहरू चुनौतिहरू र उक्त ठाँउका सबल पक्ष र दुर्बल पक्षहरूको विस्तृत जानकारी लिएर उक्त पक्षहरूको अन्तर सम्बन्धको अध्ययन गरी गाँउपालिकाको गुरुयोजना तयार पारिएको छ । उक्त विधि यस प्रकार छ ।

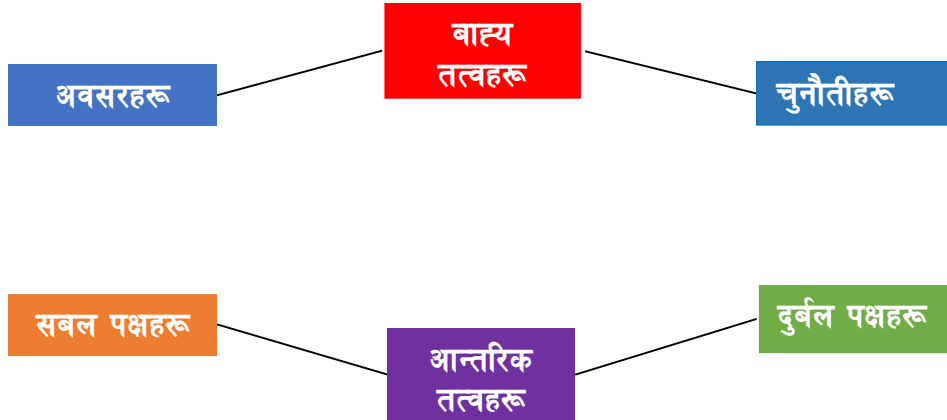
सबल पक्ष: उद्देश्य प्राप्तिका लागि त्यहाँ भएका स्रोत साधन र क्षमताको उचित उपयोग, त्यस स्थानको योजना तथा क्रियाकलापको लागि विद्यमान सकारात्मक र सहयोगी पक्षहरू आदि ।

दुर्बल पक्ष: उद्देश्य प्राप्तिको लागि त्यहाँ भएको स्रोत साधनको सीमितता ।

अवसरहरू : त्यस स्थानको आवश्यक विकासको लागि आर्थिक भिन्नता घटाउने तथा द्रुत गतिमा आर्थिक विकास गर्नका लागि त्यस क्षेत्रमा भएका संभाव्य र साथ दिन सक्ने पक्षहरू ।

चुनौतीहरू : त्यस स्थानको आवश्यक विकासको बाधकको रूपमा आइपर्ने मुख्य चुनौतीहरूको अध्ययन गरिएको छ ।

(क) SWOT विश्लेषणको ढाँचा

(ख) योजना तर्जुमा (Plan Preparation)

माथि उल्लेख गरिएको विश्लेषणको सार/निचोडको आधारमा योजना क्षेत्रको गुरुयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी पेश गरिएको छ ।

अध्ययन कार्यमा स्थानीयहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि उपयुक्त औजारकारूपमा सहभागितात्मक छरितो मूल्याङ्कन (Participatory Rural Appraisal) विधि अपनाइएको छ ।

(ग) सहभागितात्मक छरितो मूल्याङ्कन (Participatory Rural Appraisal)

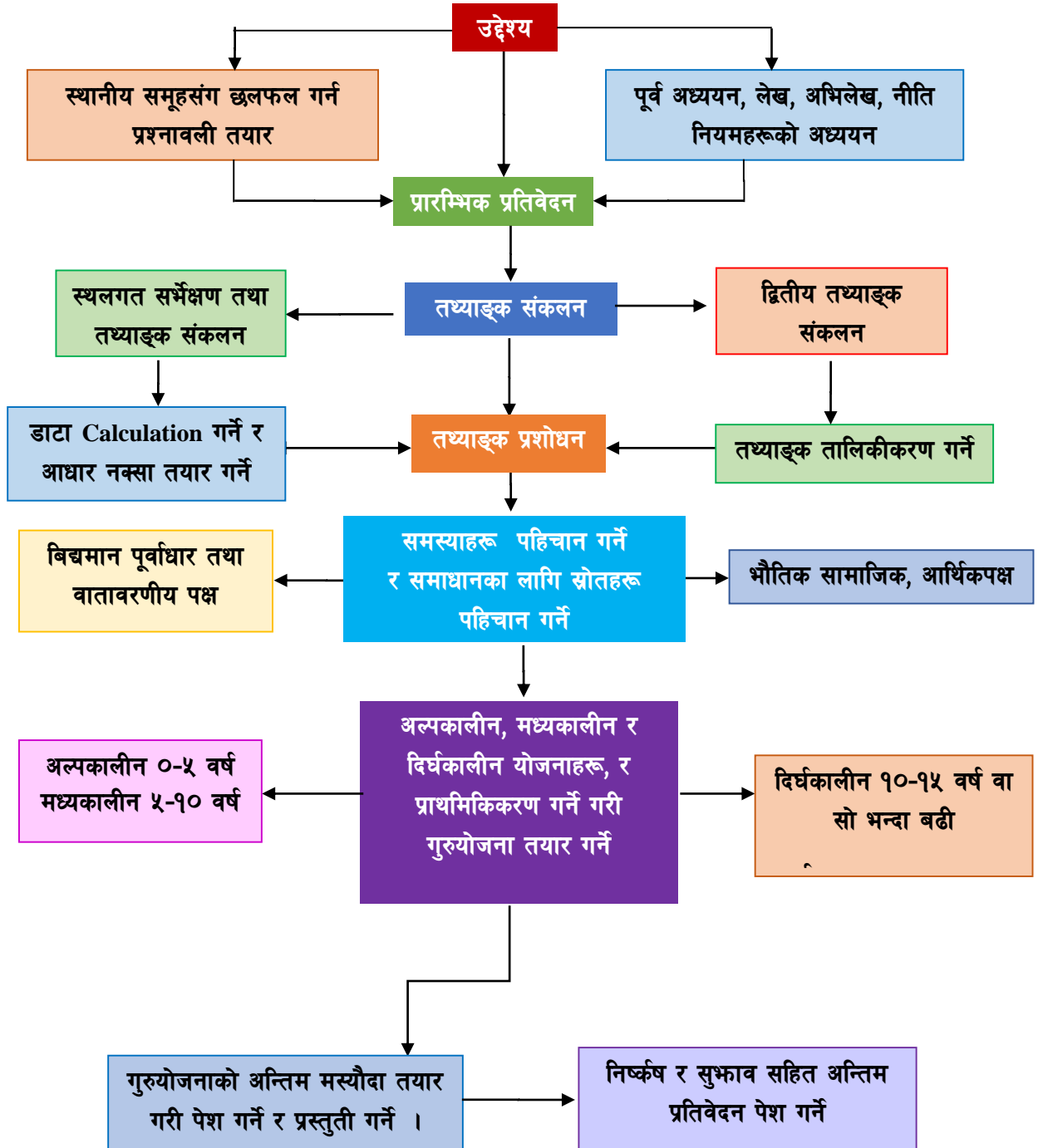
यस विधिको माध्यमबाट गाँउपालिकाको वडास्तरमा स्थानीयबासी, बुद्धिजिवी, जनप्रतिनिधिहरूलाई सहभागी गराई उनीहरूको विचार र सल्लाहबाट गाँउपालिकाको समस्या र सवालहरूको विषयमा जानकारी लिइयो । छोटो समयमामै निचोडमा पुग्न यस विधिलाई उपयुक्त ठहर गरी विकास गुरुयोजना तयार पारिएको छ ।

(घ) PRA मा अपनाइएका विधिहरू

१. Secondary data collection मा विकाससँग सम्बन्धित पुस्तक, लेख वा रचना टोपो नक्शा गुगल फोटो र सम्बन्धित तथ्याङ्क पुस्तक अध्ययन गरिएको छ .
२. अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सुझाव समेटिएको छ ।
३. अन्तरक्रियामा निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरूसँग समन्वय गरिएको छ ।
४. उनीहरूको दृष्टिकोणमा आउने सुझाव तथा सल्लाहलाई प्राथमिकताका साथ महत्व दिइएको छ ।
५. स्थलगत सर्वेक्षण गरी समस्या र समाधानको उपाय बारे अध्ययन गरिएको छ ।

६. संस्थागत विश्लेषण (Institutional analysis) अन्तर्गत सेवा प्रवाहको संयन्त्रहरूको अवस्था र प्रभावकारीता बारेमा अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

(ड) कार्यविधिको कार्य प्रवाह (Methodology Flow Chart)

१.४.३ योजना तर्जुमा दृष्टिकोण (Planning Approach)

- ✓ यस विकास गुरुयोजनालाई संघीय, प्रादेशिक, जिल्लास्तरीय तथा स्थानीय स्तरका योजनाहरूसँग आबद्ध गरी समग्र विकास योजना प्रणालीको एक महत्वपूर्ण अंगको रूपमा हेर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ विगतमा गाउँपालिका भित्र भएका अध्ययनहरूमा समाविष्ट योजना अवधारणाहरू एवं गाउँपालिकाको आ.व. २०७५/०७६ को विकास योजना, राष्ट्रिय शहरी नीति, राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीतिले निर्दिष्ट गरेको योजना अवधारणालाई आत्मसाथ गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ तर्जुमा गरिने सम्पूर्ण योजनाहरू गाउँपालिका दीर्घकालीन सोचसँग समन्वय हुने गरी तर्जुमा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ कार्यक्रम/ आयोजनाहरू पहिचान गर्दा दीर्घकालीन सोच, गाउँपालिकावासीको तर्फबाट आएका समस्या र कार्यक्रमहरूलाई आधारमानी तय गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- ✓ सीमित साधन स्रोतलाई मध्यनजर गरी योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई सरलीकृत गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- ✓ योजना तर्जुमा कार्यलाई दिशानिर्देश गर्न गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यूको नेतृत्वमा एउटा निर्देशक समिति (Steering Committee) निर्माण गरिएको थियो ।

१.५ क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफल र कार्यक्रमहरू

विभिन्न क्षेत्रगत क्रियाकलापहरू सामान्यतया तर्कसंगत रूपरेखा विधी (LFA) को प्रयोग गरी तयार गरिएको छ र सम्भव भएसम्म ती क्रियाकलापहरू कार्य सम्पादन सूचकांक र ति सूचकांकहरूलाई पर्याप्त आधारहरूद्वारा पुष्टि गरिएको छ । पर्याप्त तथ्याङ्कहरू उपलब्ध हुन नसकेमा र सूचकांकहरू तयार गर्न सम्भव नभएमा टोली प्रमुखले सल्लाहकार समिति र प्राविधिक कार्यसमितिको सहमती र पराशर्ममा तर्कसंगत रूपरेखा विधिमा आवश्यक परिवर्तन गर्न सक्नेछन् । यो योजनामा भौतिक प्राकृतिक र वातावरणीय व्यवस्थापन, सामाजिक र आर्थिक विकास, विपद व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन, वित्तीय परिचालन र संस्थागत विकास लगायतका क्षेत्रगत क्रियाकलापहरू समावेश हुनु पर्नेछ । यी क्षेत्रगत क्रियाकलापहरूको योजना र कार्यक्रमहरू उपसमितिहरूको निर्माण गरी तयार गरिएको छ । त्यस्ता योजना र कार्यक्रमहरूले गरिबी निवारण र सामाजिक समावेशीकरण जस्ता राष्ट्रिय चासोहरूलाई समेत विशेष ख्याल गरेका छन् ।

१.६ दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना (PDP)

भौतिक योजनाले कम्तिमा आगामी १५ वर्षे अवधीका लागि ध्यान दिँदै यो गाउँपालिकाले सोचेजस्तो शहरी प्रारूप प्रस्तुत गरिएको छ । साथै यो गाउँपालिकामा रहेको जमिनलाई अवस्था र आवश्यकताका आधारमा विभिन्न क्षेत्रहरूमा वर्गीकरण गरिएको छ । त्यस्तो भौतिक योजनालाई ती जमिनहरूको प्रयोगको अवस्था हेरी वातावरणीय हिसाबले संवेदनशील क्षेत्रहरू र सडक सञ्जाल, यातायात, पिउने पानी र ढल निकास, सञ्चार तथा विद्युतीकरण लगायतका पूर्वाधारहरूको विषयगत प्राप्त तथ्याङ्क र नक्साङ्कनको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ । यो योजनालाई आर्थिक तथा सामाजिक तथ्याङ्क र गाउँपालिकाका आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरूको विषयगत नक्साङ्कनद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ । उपलब्ध जमिनलाई गाउँपालिकाका शहरी पूर्वाधारहरूको विकास गर्नका लागि प्रयोग गर्न रणनीतिक कदम तथा सुझावहरू समेत दिइएको छ ।

१.७ सामाजिक विकास योजना

सामाजिक विकास योजनाले सर्वसाधारणको जीवनमा स्वरूपमा सामाजिक हिसाबले गुणात्मक परिवर्तन ल्याउनका लागि योगदान गर्नुपर्दछ। सामाजिक विकास योजनालाई प्राथमिकता र महत्व दिएको हालको परिप्रेक्ष्यमा यसमा विशेष ध्यान दिनु अति आवश्यक छ। यो गाउँपालिकाको सामाजिक वस्तुस्थितिको विश्लेषणका आधारमा सामाजिक विकास योजना निर्माण गरिएको छ। सामाजिक विकास योजनाले निम्नलिखित पक्षहरूलाई समेटेको छ।

- शिक्षा
- जनस्वास्थ्य
- सुरक्षा (भौतिक तथा सामाजिक)
- मूल प्रवाहीकरण (GESI): महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र पछाडि पारिएका समुदाय तथा समूहहरू र दलित, जनजाति, लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक, लोपोन्मुख र अति सीमान्तकृत समुदाय)
- सांस्कृतिक क्रियाकलाप, मनोरञ्जन तथा खेलकुद
- पार्क, बगैँचा र खुल्ला भूभागको वर्गीकरण र स्तरीकरण
- पुस्तकालय, साहित्य, मनोरञ्जन अन्तर्गत (कला, नाट्यकला, फिल्म) आदि
- सूचना केन्द्र, वाचनालय, सार्वजनिक स्थल
- गाउँपालिकाको आवश्यकताका आधारमा अन्य पक्षहरू

१.८ आर्थिक विकास योजना

यो गुरुयोजनाको एउटा महत्वपूर्ण अङ्ग, आर्थिक विकास योजना हो जसले यो गाउँपालिकाका आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई प्रत्यक्ष योगदान दिई गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियालाई सहयोग पुर्याउँछ। गाउँपालिकाको एउटा विशिष्ट आर्थिक पहिचान हुनु एकदमै आवश्यक हुन्छ। त्यस्तो परिचय गाउँपालिकाको हाल विद्यमान आर्थिक क्रियाकलापहरूमा आधारित हुन्छ वा नयाँ आर्थिक विशेषताहरू जस्तै: खेल शहर, वा सूचना प्रविधि शहर वा पर्यटन शहर र व्यापारिक शहर आदि परिचयहरू थपेर पनि निर्माण गर्न सकिन्छ। यो बृहत गुरुयोजनाले यो गाउँपालिकालाई आफ्नो क्षमतामा आधारित आर्थिक परिचय स्थापित गर्न सहयोग गर्नेछ। यस्तो आर्थिक योजनाले निम्नलिखित पक्षहरूलाई समेटेको छ।

- आर्थिक विकास योजना : (तुलनात्मक लाभका आर्थिक क्षेत्रहरू)
- उद्योग विकास (गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका उद्योगहरूको तुलनात्मक लाभका आधारमा) व्यापार प्रवर्द्धन, पर्यटकीय विकास आदि
- कृषि विकास (कृषि तथा वन पैदावरको व्यावसायीकरण-शीत भण्डारण, निर्माण, पशु तथा तरकारी बजार विकास)
- पर्यटन
- बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी
- गाउँपालिकाका आवश्यकताका आधारमा अन्य क्रियाकलापहरू।

१.९ वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना

स्थानीय पर्यावरणीय प्रणालीको संरक्षण र प्रबर्द्धन गर्नु विकासको अपरिहार्य पक्षहरू मध्ये एक हो । साथै वातावरण सँग जोडिएको अर्को चुनौतीपूर्ण विषय भनेको प्राकृतिक र मानव श्रृजित विपदहरूको सामना गर्ने संयन्त्र निर्माण तथा कम भन्दा कम धनजनको क्षति हुने वातावरण निर्माण गर्नु हो । विकसित समाजमा विपद न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका वैज्ञानिक संयन्त्र निर्माण गरिएको हुन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाको निम्न पक्षहरू समेटेर वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन योजना निर्माण गरिएको छ ।

- वन तथा भू-संरक्षण सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरू
- जलाधार संरक्षण सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरू
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरू
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरू
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरू

१.१० सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना

लोकतान्त्रिक शासन पद्धतिमा राज्यद्वारा जनताका लागि प्रवाह गरिने सेवा तथा सुविधाको स्तरले कुनैपनि स्थानको विकास मापन गर्न सकिन्छ । अर्थात सेवा प्रवाह सुशासनको प्रत्याभूति गर्न राज्यले निर्माण गरेका संस्था तथा संस्थाहरूलाई चलायमान राख्ने मानव संसाधनको आवश्यकता पर्दछ । साथै यस्ता संस्थाहरूलाई सुदृढ बनाउने योजनाहरू निर्माण गर्न जरुरी भएकाले बृहद गुरुयोजना अन्तर्गत सेवा प्रवाह, सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी योजना निर्माण गरिएको छ । यो योजनाले निम्न विषयहरूलाई समेट्छ ।

- मानव संसाधन विकास
- संस्थागत क्षमता विकास
- सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण
- सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रणालीको प्रयोग
- लेखा व्यवस्थापन
- राजश्व परिचालन
- वित्तीय अनुशासन
- आन्तरिक लेखा परीक्षण
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली
- अन्तिम लेखा परीक्षण तथा बेरुजु फेड्युट

१.११ कार्यक्षेत्र

यो एकीकृत गाउँपालिका विकास योजनाको कार्यक्षेत्र अपेक्षित प्रतिफल र उद्देश्यमा उल्लेख भए बमोजिम निम्नलिखित हुन् । यद्यपि यो तलका बुँदाहरूमा मात्र सिमित हुने छैन ।

- यो गाउँपालिकाको स्पष्ट दीर्घकालीन सोच निर्माण गरिएको छ । त्यस्तो दीर्घकालीन सोचले यो गाउँपालिका र जनताका इच्छा, चाहनाहरूलाई मुखरित गरी र यो योजना कार्यान्वयनका लागि निर्देशक सिद्धान्त र प्राथमिकता प्रदान गरिएको छ ।
- भू-नक्सा र हालको विद्यमान भू-आवरणका आधारमा समग्र क्षेत्रको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन (५, १० र १५ वर्षे) जमिन उपयोग योजना तयार हुनेछ । यो गुरुयोजनामा भू-उपयोग योजनाको सैद्धान्तिक विवरण, विश्लेषण, तथ्य र चित्रहरू संलग्न छन् ।
- जमिन सुहाउँदो र अन्य तत्वहरूको आधारमा शहरी विकासका लागि सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान गरिएको छ ।
- विद्यमान सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तै: शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद, सञ्चार, सुरक्षा लगायतका अन्य सामुदायिक सुविधाहरूको गहन अध्ययन, खोज र विश्लेषण गरिएको छ र वर्तमानमा रहेका कमी र भविष्यका आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गरिएको छ । यो पूर्वाधारहरूका लागि आवश्यक पर्ने स्थान र जमिन आधार नक्सामा पहिचान गरिएको छ ।
- अति आवश्यक, संवेदनशील र प्राकृतिक स्रोतहरूको पहिचान तथा मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरिएको छ । पार्क, बगैँचा, हरित क्षेत्र, मनोरञ्जन क्षेत्र आदिको संरक्षण र हेरचाह (रेखदेख) गरी भविष्यमा हुने विकासबाट यी क्षेत्रहरूमा पर्ने नकारात्मक असरलाई कम गर्ने योजना निर्माण भएको छ । यी क्षेत्रहरूको संरक्षण र रेखदेखका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको एकाईगत अनुमान गरिएको छ र उक्त स्रोतको भविष्यको आवश्यकता निर्धारण गरिएको छ ।
- सरकारी तथा सार्वजनिक उद्देश्यका लागि भविष्यमा आवश्यक पर्ने जग्गाको विस्तार र विकास गर्नका लागि सरकारी, गुठी र सार्वजनिक जमिनको निर्व्योमल गरिएको छ । त्यस्तो जमिनमाथि व्यक्ति, संस्था र अन्यद्वारा हुने अतिक्रमण रोक्नका लागि सुहाउँदो र प्रभावकारी योजना ल्याई नीति बनाइएको छ ।

१.१२ योजना तयारीको पद्धति

१.१२.१ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण

गुरुयोजनाको तयारी प्राथमिक र द्वितीय तथ्याङ्कमा आधारित हुनेछ । खासगरी भूउपयोगको ढाँचासँग सम्बन्धित प्राथमिक तथ्याङ्क, नयाँ खोलिएको सडकहरू, तिनीहरूको गुणस्तर, जमिनको मूल्य र वातावरणीय समस्याहरूलाई GIS/भू-नक्सा मार्फत गरिएको भौतिक नक्साङ्कन, कार्यक्षेत्र अनुगमन, प्राविधिक अनुसन्धान र अन्तर्वार्ता आदिको प्रयोग गरिएको छ । यसका लागि शहरी विकाससँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास, दस्तावेज, साहित्य र शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रकाशित वा अप्रकाशित नीति, निर्देशन, मूल्य

मान्यताका बारेमा जानकारी राख्नु अत्यावश्यक हुन्छ। गाउँपालिका तहका समस्याहरू पहिचान र आवश्यकताको निर्धारण गाउँपालिका कार्यालय वा पायक पर्ने स्थानहरूमा बासिन्दाहरूसँगको भेला तथा बैठक आयोजना गरी सहभागितात्मक द्रुत लेखाजोखा मार्फत् गरिएको छ। गाउँपालिका स्तरका, समस्या र चासोहरूको बारेमा खास खास नागरिक पदाधिकारी (गाउँपालिका र सरकारी) तथा कर्मचारी र गाउँपालिकाको बैठकद्वारा तय गरिएको छ। भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय र संस्थागत तथ्याङ्क, गाउँपालिकाको रेकर्ड, अर्काइभ, प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र, प्रकाशित प्राज्ञिक र व्यावसायिक प्रतिवेदन, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा प्रकाशित तथ्याङ्क आदि तथ्याङ्कको सङ्कलन गरी ती तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको छ। भौगोलिक सूचना प्रणाली र तस्वीरहरू मार्फत स्थानीय वस्तुस्थितिको विश्लेषण गरिएको छ।

१.१२.२ योजना र योजना स्वीकृतिको प्रक्रिया

- गाउँ कार्यपालिका स्थानीयवासी, स्थानीय राजनीतिक नेता वा प्रतिनिधि र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गाउँपालिकाको परिषद्ले क्षेत्रगत योजना र अन्तिम बृहत गुरुयोजना अनुमोदन गर्ने छ।
- गाउँपालिकाको विज्ञ टोलीद्वारा योजनाको समिक्षा गरिनेछ।
- बृहत गुरुयोजनालाई समिक्षाका लागि निर्देशक समितिमा पेश गरिनेछ। निर्देशक समिति गाउँपालिका तहमा गुरुयोजना स्वीकृत गर्ने, उच्च निकाय होइन्, यसले सहजीकरण मात्र गर्नेछ।
- गाउँपालिका कार्यपालिकाको बैठकद्वारा निर्णय भएपश्चात् गाउँपालिका सभाद्वारा यसको अन्तिम स्वीकृत गरिनेछ।
- यसरी स्वीकृत बृहत गुरुयोजना सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशित गर्नुपर्दछ।

खण्ड २ : खजुरा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

२.१ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य

बृहत गाउँपालिका विकास गुरुयोजनाले गाउँपालिकालाई अबको १५ वर्षपछि, समग्र विकासको दृष्टिले कस्तो अवस्थामा पुऱ्याउने भन्ने दुरदृष्टि सहितको खाका निर्माण गर्ने भएकाले यस खण्डमा गाउँपालिकाको सोच (Vision), लक्ष्य (Mission) र उद्देश्य (Goals) लाई स्पष्ट पारिएको छ। साथै गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू तथा त्यसको पूर्णतः सदुपयोग गर्ने मानव संसाधन नै भएकाले गाउँपालिकाको विकास लक्ष्य हासिल गर्ने निर्धारक तत्वहरूको वस्तुगत अवस्थालाई मध्यनगर गर्दै सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू तय गरिएको छ।

देशका अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामीण परिवेशका नगरपालिकाहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार विकासका दृष्टिकोणले पछाडि रहेको यस गाउँपालिकाले गुरुयोजना निर्माण गर्दा भौतिक पूर्वाधार विकासको कार्यक्रमहरूलाई मुख्य प्राथमिकता दिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वार्षिक निती तथा कार्यक्रममा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका अमूल्य प्राकृतिक श्रोत तथा साधनको अधिकतम उपयोग गरी गाउँपालिकावासी, कर्मचारीहरू, विभिन्न सरकारी, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, सम्पूर्ण विकास साभेदारहरू प्रदेश र संघीय सरकारको सहयोग र सहकार्यमा यस गाउँपालिकालाई विकास, सुख र समृद्धिका हिसाबले समुन्नत गाउँपालिकाको रूपमा स्थापित गर्ने लक्ष्य लिइएको छ। यसर्थ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच “हाम्रो खजुरा राम्रो खजुरा, समुन्नत खजुरा हाम्रो चाहाना” भन्ने रहेको छ।

२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचका प्रमुख आधारहरू

(क) वैधानिक आधारहरू

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा २(छ) बमोजिम नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणाली लागु भए पश्चात् स्वायत्त स्थानीय सरकारको रूपमा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने अधिकार संघीय तथा प्रादेशिक कानून तथा नीति नियमहरूसँग संगत हुने गरी स्थानीय सरकारलाई नै प्राप्त भएकाले सो वैधानिक व्यवस्था बमोजिम यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। साथै संविधानको मर्म अनुरूप संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय स्तरमा निर्माण भएका सम्पूर्ण विद्यमान ऐन नियमहरूको सान्दर्भिक प्रावधान अनुरूप गुरुयोजनालाई अन्तिमरूप दिइएको छ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नेपाल सरकारले विभिन्न समय र चरणमा तयार पारेका राष्ट्रिय विकास नीतिहरू तथा समग्र क्षेत्रगत नीतिहरूको मर्म तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा व्यक्त गरेका प्रतिबद्धता तथा पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका वडापत्र महासन्धी, सन्धी तथा सम्झौताहरूको समेत मर्मलाई कायम राखी संघीय र प्रादेशिक नीति तथा कार्यक्रमहरूसँग मेल खानेगरी यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। उदाहरणका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघमा आवद्ध १९३ राष्ट्र सम्मिलित १७ वटा दिगो विकास लक्ष्यहरू (२०१५-२०३०) Sustainable Development, अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार घोषणापत्र, विश्व संरक्षण नीति (World Conservation Strategies) लगायत विभिन्न समयमा नेपाल सरकारबाट गरिएको निर्देशनहरूलाई समेत हृदयङ्गम गरी यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ।

(ग) खजुरा गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था

प्रदेश नं. ५ को बाँके जिल्लामा अवस्थित खजुरा गाउँपालिका साविकका राधापुर, सीतापुर, बागेश्वरी, उढारपुर, सोनपुर र रनियापुर गा.वि.स लाई समेटेर ८ वडा कायमहुने गरी यो गाउँपालिकाको स्थापना २०७३ सालमा राज्यको पुर्नसंरचनाको सिलशिलामा गरिएको हो। हाल गाउँपालिकाको केन्द्र बागेश्वरी-४ को खजुरामा अवस्थित छ। कुल १०१.९१ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो गाउँपालिका समुद्र सतहबाट १३० मी. देखि १६४ सम्मको उचाईमा छ। गाउँपालिकाको पूर्वमा जानकी गाउँपालिका, पश्चिममा बर्दिया जिल्ला, उत्तरमा वैजनाथ गाउँपालिका र दक्षिणमा छिमेकी मुलुक भारत पर्दछ।

गाउँपालिका भएर बग्ने ठुला नदी तथा खोलाहरू नभएतापनि प्राकृतिक जलनिकास प्रणालीको रूपमा रहेका स-साना नालाहरू भने रहेका छन्। यस्ता नालाहरूमा वडा नं. १ मा किरण खोला, मान खोला र इमली नाला, वडा नं. ४ मा पेडारी नाला, किरणी नाला, वडा नं. ५ मा गडघैया नाला, वडा नं. ६ मा जेठी नाला, मान खोला, भटनिया नाला र वडा नं. ८ मा गरजोरी नाला जस्ता नालाहरू रहेका छन्। यसैगरी विभिन्न वडाहरूमा ताल तथा पोखरीहरू रहेका छन्।

गाउँपालिकाको मुख्य प्राकृतिक सम्पदामा कूल भू-भागको करिब ८८ प्रतिशत जमिन कृषियोग्य भूमिको रूपमा रहेको छ। यसर्थ समथर भौगोलिक अवस्था र विशाल गंगाको समथर भूभागको अंशको रूपमा रहेको यो उर्वर क्षेत्रलाई पूर्णतः सदुपयोग गरी सम्पूर्ण गाउँपालिकालाई एक नमूना कृषि तथा औद्योगिक ग्रामको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रबल संभावना रहेको छ।

हाल पूर्वाधार विकासका दृष्टिकोणले निकै पछाडी रहेकाले सर्वप्रथम आधारभूत मानवीय आवश्यकता परिपूर्तिका लागि पिउने पानी, खाद्यान्न, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षाको प्रबन्धलाई प्राथमिकतामा राखी सडक पूर्वाधार तथा सिँचाई र उर्जामा व्यापक विकास गरी साना र ठुला लगानीमा आधारित उद्योगहरू र कृषिक्षेत्रको वैज्ञानिक विकास गरी उपभोक्ता बजारको प्रबन्ध गर्नु नै गाउँपालिकाको सम्वृद्धिको आधार हुन सक्छ। निकटमा रहेको नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका र पूर्व-पश्चिम राजमार्ग सम्मको पहुँच यस गाउँपालिकाको सम्वृद्धिको लागि कोशेढङ्गा सावित हुन सक्छन्।

(घ) स्थानीय राजनैतिक दलहरूका घोषणापत्रहरू

गाउँपालिकामा रहेका राजनैतिक दलहरूले विभिन्न तहका चुनाव तथा अन्य समयमा गाउँपालिकाबासीका माझ गरेका विकासका राजनैतिक प्रतिबद्धताहरूलाई समेत मध्यनजर गरी घोषणापत्रहरूका मर्मलाई यस गुरुयोजनामा एक वा अर्को तरिकाले सम्बोधन गरिएको छ।

२.३ गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू

गाउँपालिका विकास गुरुयोजना निर्माणको प्रमुख आधारहरू मध्ये गाउँपालिकाले वार्षिकरूपमा अवलम्बन गरेका विकासका नीतिहरू तथा कार्यान्वयन गरेका विकास कार्यक्रमहरूको विश्लेषण र ती कार्यक्रमहरूले प्राप्त गरेका सफलताको आधारमा भविष्यका कार्यक्रमहरूको लक्ष्य निर्धारण गर्न सकिन्छ। निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले जिम्मेवारी सम्हालेको लामो समय नभएकाले विकास प्रवृत्ति विश्लेषण गर्ने बलियो आधार तयार नभई सकेता पनि प्रारम्भिक कार्यक्रमहरूबाट भविष्यको बाटो तय गर्न वा आवश्यक संशोधन गर्न सकिन्छ।

२.३.१ गाउँपालिकाले आ.व. २०७५/०७६ मा तय गरेका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरूको संक्षिप्त विवरण

गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रममा गाउँपालिकामा रहेको उर्वर कृषि भूमिलाई वैज्ञानिकरूपमा पूर्ण सदुपयोग गरी कर्मठ किसानहरूको मेहेनत मार्फत व्यवसायिक तथा वैज्ञानिक कृषि मार्फत सम्वृद्धिको सपनालाई साकार तुल्याउने नीतिलाई आत्मसाथ गरेको छ। यसकासाथै दीर्घकालीन सम्वृद्धिका आधारहरूमा शिक्षा क्षेत्रको बृहत्तर विकास, स्वास्थ्य सेवाको विस्तार र प्रभावकारितामा वृद्धि, खानेपानी तथा सरसफाईको प्रवृद्धन, व्यवस्थित ढल निकास तथा सडकहरूको स्तरोन्नति, डम्पिङ साइटको प्रबन्ध र संस्थागत विकास मार्फत शुसासन सुनिश्चित गर्ने नीतिहरू अवलम्बन गर्ने उल्लेख्य छ।

आर्थिक वर्ष २०७४/२०७५ मा सम्पन्न गरिएका मुख्य प्रगतिहरू संक्षेपमा

- गाउँपालिकालाई आवश्यक २१ वटा कानून निर्माण र ६ वटा ऐन राजपत्रमा प्रकाशन
- सूचना प्रवाहलाई सूचना प्रविधिमा आवद्ध गरी व्यवस्थित गरिएको
- गाउँपालिकालाई पूर्ण खोपयुक्त र वडा नं. १ लाई पूर्ण साक्षर घोषणा
- १९ वटा सामुदायिक विद्यालय आई.सी.टी. सामाग्रीहरू प्रदान अनलाईन लेखाप्रणालीको सुरुवात
- ई-बिलिङको सुरुवात
- टोल विकास संस्थाहरूको गठन
- न्यायिक समितिलाई क्रियाशील तुल्याएको
- मापदण्ड अनुरूप विद्यालय गाभ्ने कार्यको आरम्भ
- जेष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण
- गाउँपालिका कार्यालयमा सि.सि.टी.भी.जडान तथा ई-हाजिरीको सुरुवात
- व्यवसाय दर्ताको सुरुवात
- अति विपन्न समुदायका विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय भर्ना गरी शैक्षिक अभिभावकत्व लिइएको
- सार्वजनिक सन्तुवाङको आरम्भ गरिएको

२०७४/०७५ को कार्य प्रगति हेर्दा ठुला पुर्वाधार विकासमा ठोस काम हुन नसकेपनि सुशासन, सामाजिक सुरक्षा तथा संस्थागत विकासमा सकारात्मक कामहरूको थालनी भएको छ । साथै वार्षिक लक्षित कार्यक्रमहरू मध्ये ९० प्रतिशत सम्पन्न हुन सुखद पक्ष हो । संघीयता कार्यान्वयनको आधार वर्ष भएकाले गत वर्ष अनुभव तथा आवश्यक कानूनहरूको कमीको कारण केही अलमल रहनु स्वभाविक भएतापनि वृहद् गुरुयोजना निर्माणको आधारवर्षको रूपमा रहेको आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का नीति तथा कार्यक्रमहरू गाउँपालिकाले तय गरेको दीर्घकालीन सोच “**हाम्रो खजुरा राम्रो खजुरा, समुन्नत खजुरा हाम्रो चाहाना**” भन्ने तर्फ लक्षित हुनु आवश्यक रहेको छ ।

२.३.२ गाउँपालिकाले आ.व. २०७५/०७६ मा तय गरेका नीति तथा कार्यक्रमहरूको संक्षिप्त विवरण

खजुरा गाउँपालिकालाई नेपाल कै नमूना, सुविधायुक्त, व्यवस्थित र सम्वृद्ध गाउँपालिकाको रूपमा विकास गर्ने मुल लक्ष्य लिई यस आर्थिक वर्षका कार्यक्रमहरू त्यसको आधार तय गर्ने हेतुले निर्माण गरिएको उल्लेख छ । साथै विकासका क्रियाकलापहरू साधारण नागरिकहरूको जीवनस्तरलाई प्रत्यक्ष माथि उठाउनेतर्फ केन्द्रित हुनुपर्ने उल्लेख छ । यस प्रकारको विकास हासिल गर्न सर्वप्रथम उच्च सीपयुक्त दक्ष मानव संसाधनको विकासलाई प्रस्थान बिन्दु मानी अगाडि बढ्ने रणनीति लिईएको छ ।

आ.व. २०७५/०७६ को कार्यक्रमहरूले अंगीकार गरेका मूल नीतिहरू

- नागरिकको जीवनमा प्रत्यक्ष अनुभूत गर्न सकिने सकारात्मक र उत्पादनशील परिवर्तनका लागि सहायक भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने
- कृषि क्षेत्रको वैज्ञानिकिकरण र व्यवसायिकरण गर्ने
- सहभागितात्मक विकास गर्ने
- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- स्थानीय श्रोत र साधनको उच्चतम सदुपयोग गर्ने
- आधारभूत शिक्षालाई अनिवार्य र गुणस्तरीय बनाउने
- मानव संसाधन विकासलाई जोड दिने
- वातावरण संरक्षण गर्ने र विपद् पूर्व तयारी गरी क्षति न्युनिकरण गर्ने
- पर्यटन सम्वृद्धिको वैकल्पिक माध्यम बनाई पर्यापर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने
- समावेशी र सन्तुलित दिगो विकास गर्ने
- सार्वजनिक, नीजि क्षेत्र तथा सहकारीहरूलाई विकास साभेदार बनाउने
- संस्थागत विकास मार्फत सुशासन कायम गर्ने
- सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई उच्चतम प्राथमिकता दिने

संविधानले सुनिश्चित गरेका आधारभूत तथा मौलिक अधिकारहरूको प्रत्याभूति स्थानीय सरकारले गरी दीर्घकालीन सम्वृद्धिको दिशामा उन्मुख हुन जनताका जनजिविकाका सवालहरूको सम्बोधन गरी आर्थिक सामाजिक, स्वास्थ्य, शैक्षिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा राजनैतिक क्षेत्रको समग्र विकास गर्ने उद्देश्य गाउँपालिकाले लिएको छ ।

विषयक्षेत्रगत विकासका नीति तथा कार्यक्रमहरु :

(क) भौतिक पूर्वाधार तर्फ

- सडक तथा अन्य भौतिक विकासमा वातावरण मैत्री दिगो विकासको नीति अपनाउने
- पूर्वाधार विकासमा जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- ग्रामीण सडकहरुको स्तरोन्नति गर्ने
- ग्रामीण विद्युतीकरण सम्पन्न गरी प्रशारण लाइन सुदृढीकरण गर्ने
- एकीकृत बस्ती विकासको संभाव्यता अध्ययन गर्ने
- सडकहरुको Row (Right of Way) मापदण्ड कायम गरी चौडा बनाउने
- पार्कहरुको सौन्दर्यकरण गर्ने तथा बाल उद्यानहरुको निर्माण गर्ने
- परम्परागत सिँचाई प्रणालीको मर्मत संभार गरी स्तर वृद्धि गर्ने
- सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने
- रुग्ण राष्ट्रियस्तरका उद्योगहरु जस्तै कपास विकास समिति र जनक शिक्षा सामाग्री केन्द्रलाई पुर्नजीवन दिन पहल गर्ने
- सञ्चारमैत्री नीति अबलम्बन गर्ने
- पत्रकारहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- आयोजना बैंक निर्माण गर्ने
- सुविधा सम्पन्न सभाहलको निर्माण गर्ने

(ख) आर्थिक विकास तर्फ

- कृषकलाई प्रोत्साहन गरी कृषिमा आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गर्ने
- कृषि सामाग्रीमा अनुदान दिने
- सम्पूर्ण कृषियोग्य क्षेत्रफलाई पूर्ण सिँचित बनाउने
- कृषि बजारको प्रबन्ध गर्ने
- कृषि बाली तथा पशुधन बीमाका लागि अनुदान दिने
- कृषियोग्य जमिनलाई चक्लाबन्दी गर्ने
- कृषि तथा घुम्ती पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने
- नियमित कृषक तालिम सञ्चालन गर्ने
- अर्गानिक खेतिलाई विशेष प्रोत्साहन गर्ने
- अनुदानलाई मापदण्ड बनाई अनुगमन कडा पार्ने
- उद्योग दर्तालाई प्रोत्साहन गर्न दर्ता प्रक्रियालाई सरलीकृत गर्ने
- बेरोजगारलाई तालिम तथा स्वरोजगारीका व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- वैदेशिक रोजगारीमा गएका यूवाको तथ्याङ्क तयार पारी विदेशको सीपलाई देशमै सदुपयोग हुने वातावरण बनाउने

- सबै नागरिकहरूलाई बैंकिङ्ग सेवा सम्म पहुँच पुर्याउने
- असंगठित क्षेत्रमा रहेका मजदुरहरूको पूर्ण तथ्याङ्क तयार पारी श्रमको सम्मान गर्ने
- साना तथा मझौला उद्योग सञ्चालन गर्न लगानीमैत्री वातावरण श्रृजना गर्ने
- स्थानीय श्रोत र साधनमा आधारित उद्योग स्थापनालाई प्रोत्साहन गर्ने
- साना उद्योगीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- “टोल टोलमा सहकारी, घरघरमा रोजगारी” भन्ने नारालाई साकार तुल्याउने
- उद्यमशीलता तथा रोजगार प्रवर्द्धनमा सहकारीलाई साभेदार बनाउने

(ग) सामाजिक विकास

- गाउँपालिकालाई शैक्षिक केन्द्रकोरूपमा विकास गर्ने
- गाउँपालिकालाई पूर्ण साक्षर बनाउने
- पूर्ण भर्नादरलाई शतप्रतिशत पुर्याउने
- विद्यालय छोड्ने प्रवृत्तिको समाधान गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातलाई वैज्ञानिक बनाउने
- स्वयंसेवक शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्ने
- विद्यालयलाई हडताल निषेधित शान्ति क्षेत्र कायम गर्ने
- विद्यालयमा बालमैत्री तथा विद्यार्थीमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने
- व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाको प्रबन्ध गर्ने
- विद्यालयका भौतिक सम्पतिको संरक्षण गर्ने र पूर्ण सदुपयोग गर्ने
- सम्पूर्ण विद्यालय र मदर्शाहरूको नक्शाङ्कन गर्ने
- नमूना बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति शिक्षक तथा अभिभावकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- शैक्षिक पात्रो निर्माण गरी कडाईका साथ लागू गर्ने
- विद्यालयमा सेवा पुर्याउने संघसंस्था तथा दातृ निकायहरूबाट प्राप्त रकमलाई शिक्षा क्षेत्रको बास्केट फन्डकोरूपमा विकास गर्ने
- विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धीलाई शिक्षक र प्रधानाध्यापकको कार्यसम्पादन सँग जोडेर हेर्ने
- गाउँपालिकाबाट सामुदायिक विद्यालयमा सर्वोत्कृष्ट अंक ल्याउने एक छात्रा र एक छात्रलाई पुरस्कृत गर्ने
- स्वस्थ गाउँपालिका निर्माण गर्न स्वास्थ्यका सूचकहरूको निर्माण गरी लागू गर्ने
- स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकीबाट प्रदान गरिने सेवालालाई प्रभावकारी बनाउने
- ७० वर्ष नाघेका जेष्ठ नागरिकलाई लक्षित गरी प्रत्येक ६ महिनामा घुम्ती स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गर्ने
- कडा रोग लागेका विपन्न समुदायका व्यक्तिहरूका लागि निःशुल्क उपचारको व्यवस्था मिलाउने

- स्वास्थ्य बीमा लागू गर्न पहल गर्ने
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकालाई प्रोत्साहन गर्न खाजा भत्ता उपलब्ध गराउने
- महिला तथा बालबालिकाको पोषण सुधार गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- किशोर किशोरीहरूको प्रजनन स्वास्थ्य सुधारका विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- विशेषज्ञ सेवा सहितको १५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने
- रक्तसञ्चार सेवा स्थापना गर्ने
- योगा पार्क निर्माण गर्ने
- गाउँपालिकाभिन्न दर्ता भएका खेलकुद क्लबहरूलाई खेल सामग्री उपलब्ध गराउने
- वडास्तरमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्न प्रोत्साहन गर्ने र राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय छवी बनाएका खेलाडीहरूलाई सम्मान गर्ने
- सुविधा सम्पन्न कभर्ड हल, रंगशाला र प्रशिक्षण केन्द्र निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी कार्य शुरु गर्ने
- खेलकुद महोत्सव सञ्चालन गर्ने
- खानेपानी र सरसफाईमा जनसहभागितालाई जोड दिने
- आर्सेनिक परीक्षणलाई अभियानकोरूपमा सञ्चालन गर्ने
- सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानी आपूर्तिको क्रमश प्रबन्ध गर्दै जाने
- गाउँपालिकामा रहेका चाडपर्व, भाषा, धर्म, कला संस्कृतिको संरक्षण गर्ने
- सामाजिक सद्भाव र राष्ट्रिय एकतालाई सुदृढ बनाउने
- महिलाहरूलाई सीपमूलक स्वरोजगार तालिम सञ्चालन गर्ने र व्यवसाय सञ्चालन गर्न अनुदान प्रदान गर्ने
- बाल तथा महिला हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- बालक्लबहरूलाई सक्रिय बनाउने
- जेष्ठ नागरिकहरूलाई सम्मान गर्ने
- जेष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण गर्ने
- सामाजिक सुरक्षा नीति बनाई लागू गर्ने
- सम्पूर्ण वडाहरूलाई क्रमश बालमैत्री वडा घोषणा गर्ने
- बालमेला आयोजना गरी बाल अधिकारबाट जनचेतना जगाउने
- जेष्ठ नागरिक खुसियाली घर (Happy Home) निर्माण गर्ने

(घ) वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

- गाउँपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनिकरण योजना निर्माण गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन कोष निर्माण गर्ने
- नीजि वनलाई प्रोत्साहन गर्ने

- सामुदायिक वनलाई प्रवर्द्धन गर्ने
- प्लाष्टिकमुक्त खजुरा निर्माण गर्ने
- टोल विकास संस्थालाई सरसफाईमा सहभागी बनाउने
- वातावरण प्रदूषण विरुद्ध मापदण्ड लागू गर्ने
- खोलानाला तथा तालतलैयामा विष रसायन र विद्युतको प्रयोगलाई प्रतिबन्ध लगाउने
- एक घर दुई विरुवा तथा बाँभो जमिनमा वृक्षारोपण कार्य गर्ने
- सम्पदा क्षेत्र तथा सार्वजनिक जग्गा र क्षेत्रको संरक्षण गर्ने
- पूर्ण सरसफाईयुक्त गाउँपालिका निर्माण गर्ने
- नदी कटान तथा भू-क्षय रोक्न Bio-engineering प्रविधिको प्रयोग गर्ने

(ड) संस्थागत विकास

- विकासमा जनसहभागिता र जनसरोकार सुनिश्चित गर्ने
- नागरिक वडापत्र सबै वडा कार्यालयहरूमा राख्ने
- नीति तथा कार्यक्रमहरू सार्वजनिक गर्ने
- नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने
- सार्वजनिक सुनुवाई र सामाजिक परीक्षण गर्ने
- चौमासिक सार्वजनिक सुनुवाईलाई निरन्तरता दिने
- अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने
- सार्वजनिक खरिदलाई पारदर्शी र प्रतिस्पर्धी बनाउने
- स्थानीय उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने
- सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी राज्यका कामहरूको नियमित सार्वजनिक गर्ने
- सबै कार्यालयका कामहरू सूचना प्रविधि मैत्री बनाउने
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय पर्वहरूलाई विशेष कार्यक्रमहरूका साथ मनाउने
- सुविधा सम्पन्न गाउँपालिका भवन निर्माण गर्ने
- सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवन निर्माण गर्ने
- गाउँपालिकाको गठन संरचना र व्यवस्थापन गर्न अध्ययन गर्ने
- कर्मचारी विनियमावली लागू गर्ने
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने
- राजश्व परामर्श समितिलाई प्रभावकारी बनाउने
- कर तथा राजश्व संभाव्यता अध्ययन गराउने
- करको दायरालाई फराकिलो बनाउने
- करको प्रणालीलाई पारदर्शी बनाउने र कर तिर्न प्रोत्साहन गर्ने

- दोहोरो लेखा प्रणाली लागू गर्ने
- नतिजामा आधारित खर्च व्यवस्थापन तथा बजेट प्रणालीको विकास गर्ने
- कर शिक्षा अभियान सञ्चालन गर्ने
- कर सम्बन्धी स्पष्ट नीति र कानून बनाउने
- सबैभन्दा धेरै कर तिर्ने कददातालाई सम्मान गर्ने
- एकीकृत सम्पति कर लागू गर्ने

२.३.३. गुरुयोजनाका प्रमुख लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू

यस गुरु योजनाको प्रमुख लक्ष्य गाउँपालिकालाई आगामी १५ वर्षमा “**हाम्रो खजुरा राम्रो खजुरा, समुन्नत खजुरा हाम्रो चाहाना**” नारालाई साकार गर्ने र त्यसका लागि उच्च प्रतिफलमुखी रोजगारलाई मुख्य प्राथमिकता दिई समग्र समृद्धिको आधार तयार गर्ने हो। यसर्थ गाउँपालिकाको मूल लक्ष्य भनेको आगामी १५ वर्षमा गाउँपालिकाका बासिन्दाको आम्दानी मध्यम आय भएका मुलुक सरह पुऱ्याउने हो।

गुरुयोजनाका अन्य सहायक उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाको समग्र अर्थतन्त्रलाई सुदृढ र सक्षम तुल्याउन कृषि क्षेत्रको समुचित विकास, संभाव्य उद्योगहरूको विकास, वाणिज्यको विकास, पर्यटन क्षेत्रको विकास, बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको विकास मार्फत सम्भाव्य उत्पादनलाई केन्द्रित गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने।
- शिक्षा क्षेत्रको समन्यायिक र प्रभावकारी ढङ्गले विकास गरी निरक्षरता उन्मुलन गरी अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन गर्ने साथै जिवनउपयोगी, नैतिकवान र राष्ट्रप्रेमको भावना जागृत गराउने शिक्षा पद्धतिलाई समग्रतामा विकास गर्ने।
- प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा, पोषण, खोप, प्रजनन स्वास्थ्य, बाल स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य र स्वास्थ्य बीमालाई प्रभावकारी ढङ्गले विकास गर्ने। स्वास्थ्य सेवालाई सबैको समान पहुँच योग्य बनाउने। कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप विपन्न नागरिकहरूलाई स्वास्थ्यको सहज पहुँच र निशुल्क उपचार सुनिश्चित गर्ने।
- सम्पूर्ण सर्वसाधारणहरूलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्ने।
- सरसफाईको उचित प्रबन्ध मिलाई स्वच्छ, सुन्दर र सफा गाउँ निर्माण गर्ने।
- मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना गरी लोपोन्मुख संस्कृति तथा सांस्कृतिक धरोहरलाई संरक्षण गर्ने, खेलकुद क्षेत्रको यथोचित विकास गर्ने
- लैङ्गिक समानता कायम गरी भेदभावमुक्त समाजको निर्माण गर्ने
- सबै प्रकारका विभेद तथा अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने
- सडक सञ्जाललाई भविष्यमा विस्तार हुनसक्ने र आवश्यकता परिपुर्ति हुनेगरी स्तरोन्नति र निर्माणलाई उच्च प्राथमिकता दिने
- सार्वजनिक यातायातको यथोचित प्रबन्ध गर्ने
- आवश्यक स्थानहरूमा सहज आवागमनका लागि पुल निर्माण गर्ने
- कृषियोग्य जमिनको उच्चतम सदुपयोग गर्न सम्भाव्य स्थानहरूमा सिँचाईको प्रबन्ध मिलाउने।
- सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्णरूपमा खेती भएको सुनिश्चित गर्ने।
- सुरक्षित आवास निर्माण गरी सम्पूर्ण जनतालाई आधारभुत आवासको प्रबन्ध गर्ने

- उर्जा क्षेत्रको विकास गरी वैकल्पिक उर्जा, नविकरणीय उर्जालाई प्रवर्द्धन गरी आवश्यक उर्जाको मागलाई परिपूर्ति गर्ने
- सञ्चार प्रविधिको उचित प्रबन्ध गरी विश्वव्यापिकरण विश्व सञ्जालमा गाउँपालिकालाई एकाकार बनाउने ।
- वृक्षारोपण गरी वन विस्तार तथा हरित क्षेत्रको विस्तार गर्ने
- जलस्रोत र जलाधारको संरक्षण गर्ने
- जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने प्रविधिको उपयोग र विकास गर्ने
- विपद न्यूनीकरणका उपायहरू साथै विपद् पश्चात् प्रतिकार्य योजना निर्माण गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन संयन्त्रको विकास गर्ने
- मानव संसाधन विकासलाई विकास र समृद्धिसँग जोडेर अगाडि बढ्ने
- जनताको घरदैलोमा प्रभावकारी सरकारी सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने
- सेवा प्रवाहलाई द्रुत, सूलभ र सहज बनाउन विद्युतिय माध्यमको प्रयोगलाई विकास गर्ने
- वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने
- राजश्व संकलन र परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउने
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गरी सम्पूर्ण सेवा प्रवाहलाई चुस्त, दुरुस्त र पारदर्शी बनाउने
- गाउँपालिकाको समग्र क्षेत्रको सन्तुलित र समन्यायिक विकास हासिल गर्ने

२.३.४ अपेक्षित प्रतिफलहरू

- गाउँपालिकालाई आर्थिकरूपले सम्पन्न भई प्रतिव्यक्ति आय विश्वका मध्यम आय भएका मुलुक सरह हुनेछ ।
- कृषि उत्पादनको गुणस्तर नियन्त्रण, ब्रान्डिङ र निर्यातमा नमुना सावित हुनेछ ।
- शिक्षाको विकासद्वारा सभ्य सू-संस्कृत र शिक्षित समाजको विकास हुनेछ ।
- स्वस्थ समाजको निर्माण भई औषत आयूमा उल्लेख्य सुधार हुनेछ ।
- स्वच्छ र शुद्ध पिउनेपानीको सूलभ उपलब्धता सम्पूर्ण सर्वसाधारणसम्म पुग्नेछ ।
- सफा र स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण हुनेछ ।
- मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना मार्फत गाउँपालिकाको विशिष्ट पहिचान कायम हुनेछ ।
- सबै प्रकारको विभेद, अन्धविश्वास र कुरीतिको अन्त्य भई सौहार्दपूर्ण समाजको निर्माण हुनेछ ।
- सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, पिउने पानी, आवास, सञ्चार, विद्युत आदिको आवश्यक विकास हुनेछ ।
- गाउँपालिका एक उत्कृष्ट कृषि पर्यटन गन्तव्यको रूपमा विकास हुनेछ ।
- हरित क्षेत्रको विस्तार भई वातावरणीय सन्तुलन कायम हुनेछ, यसले स्थानीय पर्यावरणीय प्रणालीहरूको संरक्षण भई वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको संरक्षण हुनेछ ।
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असरहरूको न्यूनीकरण हुनेछ ।
- विपद जोखिम न्यूनीकरण हुनेछ ।
- मानव विकास सूचकाङ्कमा उल्लेख्य सुधार हुनेछ ।
- सरकारी सेवा प्रवाह द्रुत र प्रभावकारी हुनेछ ।
- असल शासनको उदाहरणीय अभ्यास हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको समग्र सन्तुलित र समन्यायिक विकास हुनेछ ।

२.४ गाउँपालिकाले लिएका विकासका रणनीतिहरु

२.४.१ आर्थिक क्षेत्र विकास रणनीति

- आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकास गर्न गाउँपालिका भर रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको तथ्याङ्क तयार पारी सम्पूर्ण जमिन खेतीपातीमा नै प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्ने । खेतीयोग्य जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई पूर्णत निरुत्साहित गरी कडा नीति अवलम्बन गर्ने ।
- वैज्ञानिक कृषिमार्फत व्यवसायिकता हासिल गर्न कृषि पूर्वाधार विकासमा लगानि गर्ने (कृषि, सडक, मल, विउ विजन, औजार, प्रविधि र दक्ष जनशक्ति आदि)
- कृषि बजारको सुनिश्चितता गर्न अनुसन्धानमा आधारित बजारको खोजि गर्ने ।
- कृषकहरुलाई प्रोत्साहन गर्न बीमा लगायतका सुरक्षाका योजनाहरुको राज्यद्वारा जिम्मेवारी लिने ।
- खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बन्ने वातावरण सिर्जना गर्न कृषि तथ्याङ्क नियमित अद्यावधि गर्ने र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न अनुसन्धान केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- व्यवसायिक रूपमा पशुपंक्षी पालन, पशुपंक्षी जन्य उद्योगको विकास गर्न कृषि र उद्योग क्षेत्रको समन्वय गरी एक अर्काको परिपुरकको रूपमा विकास गर्न राज्यद्वारा जिम्मेवारी लिने ।
- स्थानीय श्रोत, साधन र कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु जस्तै सडक, यातायात, उर्जा, उपभोक्ता बजार, लगानी, सुरक्षा आदिको प्रबन्ध गर्ने ।
- उद्योग सम्बन्धी नीतिमा स्पष्टता ल्याई उद्योग स्थापनालाई उच्च प्रोत्साहन प्रदान गर्ने ।
- उद्योगमा स्थानीय पूँजीको पूर्ण सदुपयोग गर्ने वातावरण निर्माण गरी बाह्य पूँजी लगानि गर्ने लगानि सम्मेलन तथा अन्तकृया आयोजना गर्न स्थानीय सरकारले जिम्मेवारी लिने ।
- ठूला रोजगारी सिर्जना गर्ने खालका उद्योगहरुलाई उच्च प्राथमिकता दिई त्यस्ता उद्योगहरु खोल्न नीतिगत स्पष्टता कायम गर्ने ।
- वाणिज्य क्षेत्रको विकास गर्न हरेक वस्तुहरुको उत्पादन र निर्यातलाई प्रवर्द्धन गर्ने नीति लिने ।
- व्यापारमा विविधिकरण गर्ने ।
- आन्तरिक उत्पादलाई उच्च प्राथमिकता दिन आयातित वस्तुहरुको प्रयोगलाई तुलनात्मक रूपमा निरुत्साहित गर्ने नीति लिने ।
- गाउँपालिकामा रहेका सम्भाव्य पर्यटकिय क्षेत्रको विकास गर्न नीजि क्षेत्रसँग व्यापक रूपमा सहकार्य गर्ने ।
- पर्यटकिय स्थलहरुमा आवश्यक पर्यटन पूर्वाधारको विकासमा उच्च प्राथमिकता दिने
- पर्यटकहरुको बसाइ लम्ब्याउन उनीहरुको रुची अनुसारका पर्यटन प्याकेज निर्माण गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने र यसका लागि वस्तुगत अध्ययन गर्ने ।
- ग्रामीण पर्यटन विकास अन्तर्गत होम स्टेलाई स्थापित गर्न अध्ययन तथा तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पूर्ण पर्यटकिय क्षेत्रहरुको विस्तृत जानकारी सहितको एचयार्थिभ तयार गर्ने ।
- सहकारीमार्फत विकासलाई गति दिन बहुउद्देशिय तथा विभिन्न सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गरी सामुदायिक विकासमा सहकारीहरूसँग सहकार्य गर्ने ।
- हरेक घरधुरीलाई बैङ्कसम्म पहुँच सुनिश्चित गर्न “एक घर कम्तिमा एक बैङ्क खाता” को नीति अवलम्बन गरी त्यसलाई साकार बनाउन स्थानीय सरकारले अभियान सञ्चालन गर्ने ।

२.४.२ सामाजिक क्षेत्र विकास रणनीति

- अनिवार्य आधारभूत शिक्षालाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउन राज्यद्वारा ठोस कार्यक्रम सञ्चालन गरी शिक्षा लिने उमेरका सम्पूर्ण बालबालिकाहरूलाई घरेलु काम वा अन्य शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित गर्ने कृयाकलापको अन्त्य गर्न अभियान सञ्चालन गर्ने । शिक्षालाई गरिवी निवारणसँग जोडेर अगाडि बढाउने ।
- उच्च शिक्षालाई पहुँच योग्य बनाउन अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको रोजगार वा छात्रवृत्ति राज्यको व्यवस्था गर्ने ।
- स्थानीय सरकारलाई आवश्यक प्राविधिक जनशक्ति तयार गर्न गाउँपालिकामा एक बहु प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी विपन्न समुदायलाई लक्षित छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा दण्ड र पुरस्कारको उचित प्रबन्ध गर्ने ।
- सामुदायिक र नीजि विद्यालयबीचको गुणस्तरमा रहेको खाडललाई कम गर्न सामुदायिक विद्यालयको क्षमता विकास गर्न नियमित अनुगमन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।
- जीवनपर्यन्त शिक्षालाई समाजको मूल मान्यताको रूपमा स्थापित गर्ने अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- संविधान प्रदत्त आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण नागरिकलाई प्रत्याभूत गर्न सम्पूर्ण घरपरिवारलाई अनिवार्य बीमा योजना लागू गर्ने ।
- गाउँपालिकामा एक सम्पूर्ण आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा सहितको एक सुविधा सम्पन्न अस्पताल निर्माण गर्न संघिय तथा प्रदेश सरकार, दातृ निकाय, सर्वसाधारण, दान दानव्य आदि सम्पूर्ण रणनीति अवलम्बन गरी बजेट व्यवस्था गर्ने ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी सबै प्रकारका निरोधात्मक उपायहरूको व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।
- प्रत्येक घरधुरीलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्न खानेपानी आयोजना सञ्चालनार्थ जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने र यसका लागि पानीका वैकल्पिक श्रोतहरू जस्तै वर्षात्को पानी संकलन र भूमिगत जलश्रोतको उपयोग गर्ने ।
- सम्पूर्ण पानीका मुहानको संरक्षण गर्न तत्काल ठोस कार्यक्रम सञ्चालन गरी वृक्षारोपण, हरित क्षेत्र विकास आदिलाई सघन रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँघर तथा घर आँगनको सरसफाइ गर्न पूर्ण रूपमा जनसहभागिता सुनिश्चित गरी हरेक महिना अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने । यसका लागि विद्यार्थी, शिक्षक, कर्मचारी, प्रहरी आदिको व्यापक संलग्नता गराउने ।
- फोहर कम उत्सर्जन गर्ने र पुर्नप्रयोग तथा पुर्नप्रशोधन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- गाउँपालिकाले फोहर विसर्जन गर्न वातावरण अनुकूल व्यवस्था गर्ने ।
- जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्ने पद्दतीको विकास गर्ने ।
- सांस्कृतिक पात्रो निर्माण गरी हरेक वार्षिक पर्व, उत्सव, मेला तथा जात्राहरूमा सांस्कृतिक भाँकी तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्न स्थानीय समितिहरू गठन गर्ने ।
- महिला उद्यमशिलता विकासका लागि नियमित तालिम तथा उद्यमी महिलाहरूद्वारा उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।

- महिला शसक्तिकरण, शिक्षा र मूल प्रवाहिकरणलाई हरेक क्षेत्रमा व्यापक बनाउन प्रचार प्रसार र जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- विपन्न तथा सिमान्तकृत सम्पूर्ण वासिन्दाहरूलाई अनुदानमा आधारित लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- सबै प्रकारका भेदभाव अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरी व्यापक रूपमा प्रचार प्रसार गर्ने ।

२.४.३ पूर्वाधार विकास

- गाउँपालिका केन्द्रलाई वडा केन्द्रसम्म जोड्ने सडकहरू र गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने सडक साथै निकटवर्ती ठूला शहरहरूसम्म जोड्ने सडकलाई उच्च प्राथमिकताका साथ स्तरोन्नती र सुविधा सम्पन्न बनाइ निर्माण गर्न सबै श्रोतहरूबाट बजेटको प्रबन्ध गर्ने ।
- सम्पूर्ण कृषि सडक तथा गाउँबस्तीलाई बजार केन्द्रसम्म जोड्ने अन्य सडकहरूलाई समेत उच्च प्राथमिकता दिएर सम्पन्न गर्ने ।
- सडकको दिगो विकासको लागि उपयुक्त स्थानहरूमा सम्भाव्यता हेरी निश्चित प्रतिशत सडकहरू बायो इन्जिनियरिङ प्रविधिमा आधारित भई सम्पन्न गर्ने ।
- सम्भाव्य सबै सडकको दायाँ बायाँ हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।
- समग्र गाउँपालिकालाई सुगम्य तुल्याउन ग्रामीण सडक सञ्जाल तथा चक्रपथको निर्माणलाई प्राथमिकता दिने ।
- आवश्यकताको आधारमा तथा सडक दुरी छोटो हुने सन्दर्भमा पुल पुलेसा निर्माण गर्ने ।
- सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनलाई एक वा अर्को प्रकारले सिंचित गर्न वैकल्पिक सिंचाइ प्रणाली विकास गर्ने जस्तै थोपा सिंचाइ, फोहरा सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरी आदि ।
- सम्पूर्ण परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सम्भार गरी स्तरोन्नती गर्ने ।
- ठूलो क्षेत्रफललाई सिंचाइ गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइ सबै श्रोतहरूबाट बजेट व्यवस्थापन गरी आयोजना सम्पन्न गर्ने ।
- सम्पूर्ण नागरिकलाई सुरक्षित आवासको प्रत्याभूति गर्न दिर्घकालिन बस्ती विकास गर्ने
- गाउँपालिकाको लागि आवश्यक बहुउद्देशिय हल तथा सभाहलहरू निर्माण गर्ने ।
- अति आवश्यक विद्यालय, सुरक्षा निकायका भवनहरू, अस्पताल आदिको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन गर्ने र सम्पूर्ण बजेटका श्रोतहरूबाट प्रबन्ध गर्ने ।
- सम्पूर्ण घरधुरीहरूमा विद्युतिकरण गर्ने विद्युतिकरण तत्काल हुन नसक्ने अवस्थामा वैकल्पिक उर्जा जस्तै सौर्य उर्जा तथा गोबर ग्याँस आदिको प्रयोगलाई अनुदान तथा प्रोत्साहन गर्ने
- दाउरा र गुइँठाको प्रयोगलाई पूर्ण रूपमा वैकल्पिक उर्जा तथा विद्युतिय उपकरणको प्रयोगले विस्थापन गर्ने ।
- सम्पूर्ण घरपरिवारलाई फोन तथा इन्टरनेट प्रणालीमा पहुँच स्थापित गर्न अभियान सञ्चालन गर्ने यसका लागि विभिन्न सार्वजनिक स्थानहरूमा निशुल्क ध्षको व्यवस्था राज्यले गर्ने
- गाउँपालिकामा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनको सम्भाव्यता हेरी निजी क्षेत्रलाई आर्कषण गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने ।

२.४.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

- वन क्षेत्रको उच्च सदुपयोग र संरक्षणका लागि वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्ने ।
- गाउँपालिकामा निश्चित प्रतिशत भूभागलाई हरित क्षेत्र तथा पार्कको रूपमा विकास गर्न उद्योग तथा ठूला प्रतिष्ठान लगायत जनसाधारणको सहयोग लिने ।
- स्थानीय वस्तुस्थितिको आधारमा वन्यजन्तु तथा वनस्पति संरक्षण गर्न तथाङ्क प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाइ संख्या वृद्धि गर्न बासस्थान सुधार तथा विस्तारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जलाधार सुक्ने गतिविधिहरूमा पूर्ण रूपमा रोक लगाउने साथै सघन वृक्षारोपण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पूर्ण विकास कृयाकलापहरूमा दिगो विकासको अवधारणालाई पूर्ण रूपमा लागू गर्ने ।
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण गर्न एक स्थायी संयन्त्र निर्माण गरी जैविक नियन्त्रणका कार्यक्रमहरू सघन रूपमा सञ्चालन गर्ने जसका लागि वृक्षारोपण, तटबन्ध निर्माण तथा तार जालीको प्रबन्ध गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा हुनसक्ने सम्भावित प्राकृतिक प्रकोपहरूको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो निर्माण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्ने यसका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूको सहयोग लिने ।
- विपद् प्रतिकार्य तथा पूर्वतयारी योजना निर्माण गरी लागू गर्ने ।

२.४.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

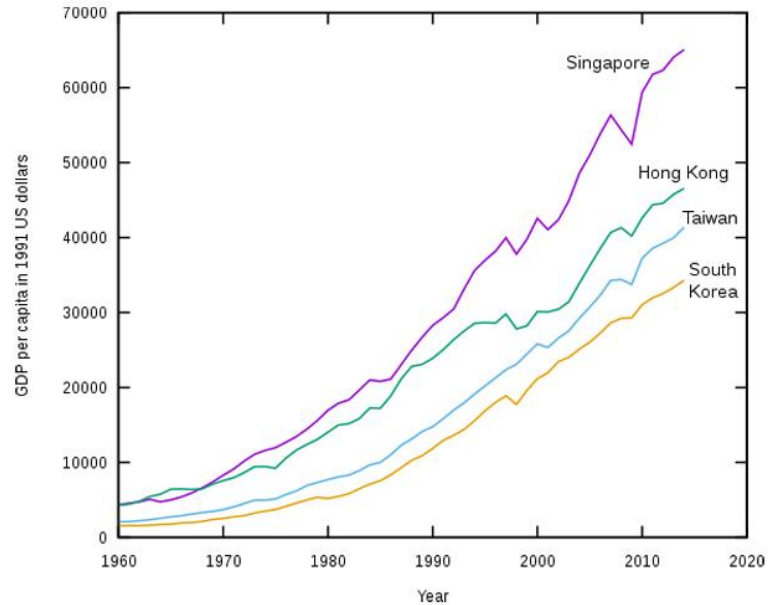
- राज्यद्वारा प्रवाह हुने सेवालाई प्रभावकारी तुल्याउन कर्मचारीको क्षमता विकास गर्न नियमित तालिमको प्रबन्ध गर्ने ।
- सेवा प्रवाहलाई क्रमशः पूर्ण सूचना प्रविधि मैत्री बनाउँदै लैजाने ।
- विकास निर्माणका योजना तर्जुमा गर्दा जनसहभागितालाई केन्द्र भागमा राखेर जनचासो सम्बोधन गर्न उनीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- क्षतीपूर्ति सहितको नागरिक बडापत्र पूर्णतः कार्यान्वयन गर्ने ।
- सार्वजनिक सुनुवाइ, लैङ्गिक परिक्षण तथा सामाजिक परिक्षणलाई नियमित गर्न तालिका निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- सूचना अधिकारीलाई सकृय बनाउने ।
- कर प्रणालीलाई सूचना प्रविधि मैत्री तथा करदाता मैत्री बनाउने त्यसका लागि कर चुक्ता प्रणालीलाई यथासक्य सरल र सहज बनाउने ।
- सम्पूर्ण व्यवसायहरूको अनिवार्य दर्ता गराउने ।
- करको दायरा विस्तार गर्ने ।
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूसँग समन्वय गर्ने ।
- गुनासो पेटिकाको व्यवस्था गरी नियमित गुनासो सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनलाई वैज्ञानिक र प्रभावकारी बनाउन उचित ढण्ड र पुरस्कारको प्रबन्ध गर्ने ।

खण्ड ३ : विश्वका केहि विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययन

विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा दोस्रो विश्वयुद्धपछि मात्र धेरै देशले एउटै पुस्तामा नाटकीय आर्थिक उपलब्धि हासिल गरेको पाइन्छ। माइकल स्पेंस नामका नोबेल पुरस्कार विजेताको अध्यक्षतामा गठित एउटा चर्चित (Growth Commission Report) ग्रोथ कमिसन रिपोर्टमा १३ देशलाई उच्च सफलताको कोटीमा राखिएको छ। ती देशहरू हुन् जापान, कोरिया, थाइल्यान्ड, मलेसिया, इन्डोनेसिया, सिंगापुर, ताइवान, चीन, हंगकंग, ब्राजिल, ओमान, माल्टा र बोस्टसवाना। यी मध्ये ९ देश एसियामै छन्। ती मुलुकले २५ वर्षसम्म ७ प्रतिशत भन्दा माथिको आर्थिक वृद्धि दर हासिल गरे। दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिदरले यी राष्ट्रहरूलाई आर्थिक रूपले निकै माथि उठायो। यी राष्ट्रहरूको अनुभवले के देखाउछ भने, विकासको उच्च स्तर प्राप्तीका लागि ७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरले करिब १० वर्षसम्म निरन्तरता पाउने हो भने जीडीपी दुई गुना हुन्छ र यो २५ वर्ष सम्म निरन्तर गर्यो भने एक पुस्तामै आर्थिक कायापलट हुन जान्छ। सफल यी १३ देशका पछाडि ५ साभ्ना कुरा छन् स् त्यहाँको नेतृत्व र प्रशासन विकासप्रति प्रतिबद्ध थियो, निजी क्षेत्रलाई विश्व आर्थिक मञ्चमै व्यापार गर्न उतारियो, समस्तिगत आर्थिक स्थिरता कायम गरियो, उत्पादनशील साधन र स्रोतको बाँडफाँडको जिम्मा बजार अर्थतन्त्रलाई दिइयो र आन्तरिक लगानीका लागी नागरिक तहमा ठूलो बचत गराइयो (वाग्ले, २०१५)। संघिय शासन प्रणालीको शुरुआत पछि नेपालले द्रुततर आर्थिक विकासमा जोड दिएको छ। नेपालको नव निर्माण र द्रुततर विकासका लागि यी राष्ट्रहरूको अनुभव उपयोगि हुने भएकोले छोटो अवधिमा उच्चतम विकास हासिल गरेका केहि राष्ट्रको विकासको अनुभवलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

(क) एसियन टाइगर्स (Asian Tigers)

सन् १९६० को दशकको सुरुसम्म दक्षिण कोरिया, सिङ्गापुर, ताइवान र हङ्कङ अविक्सित क्षेत्रको रूपमा थिए। यी मध्ये दक्षिण कोरिया र सिङ्गापुर सार्वभौम राष्ट्र हुन्। हङ्कङ पहिले बेलायतको र हाल चीनको शासन अन्तर्गत रहेको छ तर यस भूभागलाई केही हदसम्म राजनीतिक स्वायत्तता प्राप्त छ। ताइवान भने चीनमा सन् १९४९ मा सकिएको कम्युनिस्ट र कोमिन्ताड पार्टीबीचको गृहयुद्धमा पराजित भएर भागेको पक्षले शासन गर्न थालेपछि

तत्कालीन चीनको नियन्त्रणबाट अलग भएको भूभाग हो। बेइजिङ र ताइवानमा रहेका सरकार दुवैले आफूमा १९४९ अघिको चीनको स्वामित्व रहेको दावी गर्छन्। तर यी चार देशहरूले लगभग पचास वर्ष भित्र इतिहासमा कमै देखिने एकै पुस्तामा तेस्रो विश्वबाट पहिलो विश्वमा आर्थिक विकासको लामो फड्को मारेको इतिहास छ।

यि चार एसियाली टाइगर्सको विकासलाई बुझाउन माथिको चित्र उपयोग हुन सक्छ जस्तै यो क्षेत्रको आर्थिक विकासको चरित्रलाई बुझ्न र यिनीहरूले अवलम्बन गरेको विकास मोडेलको सामान्य जानकारी लिन केही हदसम्म सघाउ पुयाउँदछ । भनिन्छ, आर्थिक विकासको मोडेलका प्रकारहरू विकास अर्थशास्त्रीहरूको सङ्ख्या जति नै छन् तर पनि यसलाई मूलतः रूपमा निम्न तीन समुहमा वर्गीकरण गरि विभाजन गर्न सकिन्छ र बजार निर्देशित, हस्तक्षेपकारी र राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल । विभिन्न राष्ट्रहरूले यि तिन मोडल वा आफ्नो देशको विशिष्ट परिस्थिति अनुकूल फरक प्रकारको विकास मोडेलको निर्माण गरि अधि बढिरहेका छन् ।

(ख) दक्षिण कोरिया

दोस्रो विश्व युद्ध पछि सन् १९४५ मा दक्षिण कोरिया जापानको शासनबाट स्वतन्त्र भयो । तर केही समयपछि नै ऊ अमेरिकाको नियन्त्रणमा आयो । त्यही समयमा भएको कोरियाली गृहयुद्धले यसको अवस्था अत्यन्त दयनीय अवस्थामा पुऱ्यायो । तीन वर्ष सम्म चलेको उक्त गृहयुद्धले दक्षिण कोरियाको तत्कालीन उत्पादन क्षेत्रको दुई तिहाइ हिस्सा नष्ट गराएको थियो । त्यो अवस्थादेखि हालको जी २० सम्मको दक्षिण कोरियाको उदय र विकासलाई मुख्यतः चार चरणमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

दक्षिण कोरियाको विकासको सुरुवात त्यहाको प्रथम राष्ट्रपतिको कार्यकालबाट सुरु भएर पार्कको शासनको प्रारम्भसम्म भएको मान्न सकिन्छ । विकासको पहिलो चरणमा युद्धको विनासबाट उठ्नका लागि केहि विशेष कार्यक्रमहरूको छनौट गरिएको थियो । त्यो समयमा यहाको कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १५.९५ प्रतिशत हिस्सा अमेरिकी सहायताले ओगट्ने गर्दथ्यो । यो हिस्सा सबैभन्दा उच्च सन् १९५७ मा २२.९५ प्रतिशत सम्म पुगेको थियो । यो समयमा कोरियाको विकास एकदमै धेरै मात्रामा अमेरिकी सहायतामा निर्भर थियो । यो अवधिमा सरकारले मजदुर सङ्गठनमाथि निषेध गर्नुका साथै उग्र कम्युनिस्ट विरोधी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै मजदुरहरूको ज्यालादर सस्तो बनाउने निति अख्तियार गर्यो जसले औद्योगिक लगानीकर्तालाई प्रोत्साहित गर्‍यो र तिब्रतर आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्यायो ।

पार्क चुङ्ग हीले सन् १९६१ मा कू गरे पछिको अवधिलाई दोस्रो चरणको सीमा मान्न सकिन्छ । यो चरण सामान्य खालको उद्योगको विस्तार र निर्यात केन्द्रित उद्योगको विकासमा केन्द्रित थियो । युद्धबाट तडिग्रएको र अमेरिकी सहायता माथिको निर्भरता निकै कम भइसकेको यस अवस्थामा कोरियाली अर्थतन्त्रले आफ्नो सस्तो श्रमको उपभोग गरेर हल्का औद्योगिक सामग्री उत्पादन गर्न थाल्यो । यही अवधिमा दक्षिण कोरियाले बजार निर्देशित र अझ हस्तक्षेपकारी आर्थिक मोडेल छाडेर राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल प्रयोग गर्न थालेको थियो । सन् १९६२ मा कोरिया सरकारले पहिलो पञ्च वर्षिय आर्थिक विकास योजना अगाडि साऱ्यो जसले लगानी बढाउने, औद्योगिक संरचना निर्माण गर्ने र व्यापार सन्तुलन कायम गर्ने जस्ता स्पष्ट रूपमा बृहत अर्थशास्त्रीय विकास लक्ष्यहरू अगाडि सारियो जसले त्यहाँको अर्थतन्त्रमा आमूल सुधार ल्याउनुका साथै विकास प्रक्रियामा तिब्रता लियो ।

राष्ट्रपती पार्कका विभिन्न आर्थिक रणनीतिहरू मध्ये 'सेमाउल उन्दोड' एक अत्यन्त सफल कार्यक्रम हो । गाउँको विकास भए मात्र देशको विकास हुन्छ भन्ने मान्यता राख्ने यो अभियानको मुख्य लक्ष्य गरीब जनतालाई धनी बनाउनु र गाउँको समग्र विकास गर्नु थियो । कोरियन भाषामा 'से' 'नयाँ', 'माउल' 'गाउँ' र 'उन्दोड' भन्नाले 'अभियान' भन्ने बुझिन्छ । अथवा 'सेमाउल उन्दोड' भन्नाले नयाँ सामुदायिक अभियान भन्ने बुझिन्छ । यो अभियानको प्रवर्तक समाज सुधारक किम योङ की हुन् । उनले सन् १९६२ देखि यो

अभियान संचालन गर्दै आएका थिए । किमले **‘काम नगर्ने भए खाना नै नखाउ’** भन्ने नाराका साथ यो अभियान सञ्चालन गरेका थिए । सेमाउल उन्दोड सुख एवम् सम्वृद्धिका लागि सञ्चालन गरिएको एक अभियान हो जसले गरिबी निवारण गर्ने, सबैले राम्रो शिक्षा, खाना र लुगा लगाउन पाउने र सुरक्षित तथा सुविधाजनक घरमा बस्न पाउन भन्ने उद्देश्य राखेको थियो ।

किमको यो अभियानले ‘ग्रामीण जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने र देशको विकासमा टेवा पुर्याउँछ’ भन्ने बुझ्नेका दूरदर्शी सैनिक शासक पार्कजुड हीले सबै जनतालाई यो अभियानमा सामेल हुन अह्वान गरे । उनले सन् १९७० अप्रिल २२ मा यो अभियानलाई सरकारी रणनीतिको रूपमा मान्यता दिए । सरकारी कार्यक्रमको मान्यता पाए पछि यो कार्यक्रमले नयाँ सामुदायिक अभियान सहित सहयोग र आत्मनिर्भरताको भावनाका साथ हाम्रो गाउँको सुधार र आधुनिकीकरण हामी आफै गर्न सक्छौ भन्ने भावनालाई आत्मसात गर्दछ । कोरियालि सरकारले अभियानलाई कार्यान्वयनमा ल्याउँदै उन्नत गाउँ निर्माणको निम्ति ‘दश परियोजना’को कार्यसम्पादन निर्देशिका जारी गरेर ३३ हजार २ सय ६७ गाउँमा लागु गर्दै सामुदायिक विकासका लागि जिन्सी सहायता दिन शुरु गरेको थियो । जसअन्तर्गत, सरकारले हरेक गाउँमा ३ सय ५५ बोरा सिमेन्ट र ५ सय केजी रड बाँड्न शुरु गर्‍यो । अर्कोतिर सरकारी कर्मचारी, विचारक, सामुदायिक अभियानका र निजी क्षेत्रका अगुवालाई तालिमको व्यवस्था गर्‍यो । कर्मचारीलाई भ्रष्टाचारी भावनाबाट टाढा रहन **‘सुनलाई दुंगा जस्तै देख’** लेखिएको ‘हरियो टाई’ वितरण गरिएको थियो । यो अभियानले नागरिकलाई समाजप्रति समर्पित हुने अगुवा नेतृत्व तयार पार्‍यो । यसैको शिक्षाले सदस्यहरूलाई स्वतःस्फूर्त जग्गादान, श्रमदान, सामग्री दान गर्ने उत्प्रेरणा प्रदान गर्‍यो । नयाँ सामुदायिक अभियान लागु भएका गाउँले जनताको आय विस्तारै बढ्न थाल्यो । यो क्रम ४ वर्ष पुग्दा ग्रामीण जनताको आय बढेर शहरी परिवारको आयभन्दा बढी हुन पुग्यो । यो कार्यक्रमले गाउँको विकास र स्वाधिन अर्थतन्त्रको निर्माणमा कोशे दुगा सावित भयो (सम्बाहाम्फे, २०७४) ।

सन् १९७४ मा आइ पुग्दा शहरी भन्दा ग्रामीण जनताको आय बढ्यो जसको कारण के थियो भने सेमाउल उन्दोड लागु भएको हरेक गाउँ वा इकाईमा कृषिमा आधारित एक सेमाउल उद्योग अनिवार्य खोल्नुपर्ने शर्त थियो । यस्ता उद्योगले गाउँको आय बढाउने काम गर्यो भने रोजगारीको अवसरहरू पनि प्रशस्तै सिर्जना गर्यो । उक्त अभियान शहरमा पनि लागु गरि औद्योगिक क्षेत्रहरूको विकास तीब्ररूपमा हुन गयो । शहर केन्द्रित उद्योगहरूको विकास हुँदा पनि सरकारले उद्योगको (Semi-product) सेमी प्रोडक्ट सम्बन्धी कम्पनीहरू बढी गाउँमै स्थापना गर्ने नीति लियो । यो नीतिले गाउँ र शहरलाई जोड्ने र गाउँको विकास र रोजगारीमा टेवा पुर्याउने काम गर्यो । सन् १९७० मा ८३ करोड डलर निर्यात गरेको कोरियाले यो अभियानको सफलताकै कारण सन् १९८० सम्म आइ पुग्दा कोरिया एक औद्योगिक राष्ट्रका रूपमा दर्ज हुन पुग्यो । त्यस्तै गरि १९८० मा १७ अर्ब डलरको उत्पादन निर्यात गर्यो । यो अभियान शतप्रतिशत सफल हुनको कारण, यसमा गाउँलाई ४० र ५० घरको सानो भन्दा सानो इकाईमा विभाजन गरियो र प्रत्येक निर्णायक कार्यक्रममा सबै घरका प्रतिनिधिलाई राय व्यक्त गर्ने सुविधा दिइयो । यो इकाईले जे चाहन्छ, त्यसैमा परियोजना सञ्चालन गर्ने गरियो । यस्तो इकाईले एकातिर समुदायमा भावनात्मक एकताको विकास गर्यो भने अर्कोतिर निर्णय गरिएका योजनाहरूमा असन्तुष्टि र असहमति भन्ने प्रश्न नै उठ्न पाएन । यो अभियान सफल हुँदै गएपछि गाउँ ईकाईहरूले तर्जुमा गरेका परियोजनामा सरकारले ५० प्रतिशत ऋण, ३० प्रतिशत अनुदान र २० प्रतिशत समुदायको लगानी हुने व्यवस्था गर्यो । यो मोडेललाई केही वर्षमै राष्ट्रव्यापी गरियो । त्यस्तै अर्को महत्वपूर्ण कुरा, सरकारले समय सापेक्ष कृषिमा आधुनिकीकरण गर्यो । यसका लागि कृषि विज्ञलाई देशभर परिचालन

गरेर कृषी तालिम प्रदान गरियो । यसले कृषिमा व्यापक आधुनिकीकरण गऱ्यो जसको कारण अहिले कोरिया २ देखि ३ प्रतिशत कृषककै उत्पादनले खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनेको छ । यो अभियान कुनै समय भोक, रोग र बेरोजगारीले तडिपएका कोरियाली किसानका लागि सफलताको मन्त्र बन्यो (सम्बाहाम्फे, २०७४) । यो अभियानवाट नेपालले प्रशस्त शिक्षा लिन जरूरी देखिन्छ ।

त्यस्तै गरि उनले निर्यातवाट कमाइ भएको लगानी उच्च प्रविधिहरू र मेसिनहरूमा लगानी गरे । यी सामग्री अर्को चरणको विकासका लागि आवश्यक हुन्थ्यो । त्यस अतिरिक्त त्यो समयमा पार्कको सरकारले विदेशी सामग्रीहरूमा भन्सार कर बढाएर स्वदेशी उद्योगहरूलाई अनुदान दिएर ठूला उद्योग विकास गर्न सहयोग गरेको थियो । यसले दक्षिण कोरियालाई तेस्रो चरणमा ल्याइपुऱ्यायो । पार्कको दोस्रो पञ्च वर्षीय योजनामा यसको प्रत्यक्ष प्रभाव देख्न सकिन्छ । उनले ठूला र रासायनिक उद्योग खोलेलाई सहयोग गर्ने नीति लिए । यो चरण कोरियाको विकास चरणको सबैभन्दा लामो अवधि रह्यो । यो चरणमा वैदेशिक पुँजीमा नियन्त्रण भए पनि सरकारको निगरानीमा यसलाई भित्र्याइयो । यो अवधिमा निर्यात वार्षिक रूपमा ३५.२५ दरले वृद्धि भयो । सन् १९९० को दशकमा दक्षिण कोरियाली अर्थतन्त्रमा उलेख्य परिवर्तनहरू देखिए । यही समयमा देशले विकासको चौथो चरणमा आइपुग्यो । यो अवधि उच्च प्रविधिको उद्योगको रह्यो । सन् १९८८ मा द. कोरियाले गर्ने निर्यातमा १५.५ प्रतिशत हिस्सा मात्र उच्च प्रविधिको सामग्री हुन्थ्यो । त्यसपछिको हरेक वर्ष यसमा लगभग शत प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । कोरियाली सामग्रीको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा बढेको माग र घरेलु उपभोगमा भएको उच्च वृद्धिका कारणले कोरियाले परिपक्व र सम्पन्न राज्यका रूपमा स्थिरता प्राप्त गर्‱यो । यसले कोरियाली समाजको हरेक तप्काको जीवन स्तर बढायो । कोरियाली इतिहासमा दोस्रोदेखि चौथो चरणसम्म स्थिर रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धि देखियो । सन् १९६२ देखि १९९५ सम्म दक्षिण कोरियाले औषतमा वार्षिक १०५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि दर हासिल गर्‱यो (उप्रेती, २०७५) । यसर्थ , कोरियाली विकास मोडल विश्वकै उत्कृष्ट आर्थिक विकास मोडलको रूपमा स्थापित हुन पुग्यो ।

(ग) सिङ्गापुर

विश्वको प्रमुख औद्योगिक देश सिङ्गापुर, चार एसियाली टाइगरसमा सबैभन्दा प्रजातान्त्रिक मुलुक हो । एक बेलायतीको कूटनीतिक शब्दमा ली क्वान युको अद्भूद नेतृत्वमा यो राज्यमा 'राजनीति हराएर' पूरै राज्य नै एक 'प्रशासनिक एकाई'मा बदलिएको थियो । सन् १९६५ मा मलेसियाबाट मन नलागी नलागी स्वतन्त्रता स्वीकारेपछि लीले सन् २०११ मा सन्यास नलिएसम्म सिङ्गापुरको राजनीतिलाई 'नरम निरंकुशता' सहित नियन्त्रणमा राखे । यो अवधिमा सिङ्गापुरले अभूतपूर्व आर्थिक विकास गर्नुको साथै विश्व रंगमन्चमा आफुलाई एक सम्वृद्धशाली राष्ट्रको रूपमा स्थापित गराउन सफलता हासिल गर्‱यो । सिङ्गापुरको विकासले दक्षिण कोरिया र ताइवानको भन्दा फरक बाटो लिएको छ । उसलाई युद्धवाट राज्यलाई पुनःनिर्माण गर्ने चुनौती थिएन तर यो सहरी राज्यले आफूसँग आफ्ना नागरिकलाई खुवाउन पुऱ्याउन सक्ने जमिनसमेत थिएन । राज्यका लागि आवश्यक खाद्यान्न र पानी समेत छिमेकी मुलुकवाट आयात गरेर आपुर्ती गर्ने सिङ्गापुरले यो अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि राज्यलाई निर्यात मुखी सामानय उद्योगहरूको विकासलाई जोड दिने निति अख्तियार गर्‱यो । सिङ्गापुरले आफ्नो स्थानीय तहमा रहेको प्राविधिक र व्यवस्थापकीय ज्ञानको अभावलाई अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूलाई आकर्षित गरेर सरकारी अनुगमन सहित पूरा गर्‱यो । सन् १९७० को दशकसम्म सिङ्गापुरको अर्थतन्त्रको संरचनामा उलेख्य परिवर्तन आयो जसले निर्माण उद्योग र ठूला उद्योगहरूको स्थापनामा विशेष जोड दिएको थियो । कतिपय विद्वानहरूले यो परिवर्तनलाई चीनमा देडको सुधारपछि आएको परिवर्तनको विरुद्धमा चिनलाई चुनौती दिन थालिएको कदमको रूपमा उल्लेख गर्दछन ।

सन् २००० मा लि क्वान युको किताब 'फ्रम थर्ड वर्ल्ड टु फिर्स्ट र्द सिंगापुर स्टोरी १९६५(२००० (From third world to first: The Singapore Story) प्रकाशित भयो । विश्व पुस्तक बजारमा 'वेष्टसेलर' रहँदै आएको यो किताबको प्रारम्भ गर्दै लि क्वान यु लेख्छन् 'घर कसरी बनाउने, इन्जिन कसरी मर्मत गर्ने, किताब कसरी लेख्ने भनेर तपाईं सिकाउने पुस्तकहरू पाइन्छन् । तर चाइना, ब्रिटिस इन्डिया र डच इस्ट इन्डिजबाट बाहिर छरिएर संकलित भएका आप्रवासीहरूले राष्ट्र कसरी निर्माण गर्ने, क्षेत्रीय व्यापारिक केन्द्रको पुरानो आर्थिक भूमिका गुमाएर मृतप्रायः बनिरहेका जनतालाई कसरी जिवन्त बनाउने भनेर सिकाउने पुस्तक मैले कतै देखिनँ ।' त्यसैले यो किताबको लेख्ने आवश्यकता रहेको हो ।

यो किताबले मुलत निम्न २ वटा तथ्यहरूमा जोड दिएको छ ।

१. कुनै पनि राष्ट्र निर्माणको बनिरनाउ मोडेल हुँदैन । त्यो अरु कसैले सिकाउन सक्दैन । स्वयं त्यो देशका जनता वा नीति निर्माताले आफै पत्ता लगाउन सक्नु पर्दछ ।
२. राष्ट्र निर्माणको मोडेल तयार गर्दा मुख्य ३ वटा तत्वहरूलाई हेर्नु पर्दछ र जनसंख्या संरचनाको ऐतिहासिकता, भूराजनीति र आर्थिक संभावना ।

पुस्तकको यो प्रारम्भीक वाक्यलाई उपसंहार खण्डको अर्को एक वाक्यसंग जोड्नु उचित हुन्छ । उनी लेख्छन् 'हामी कामबाट सिक्थ्यौं, छिट्टै सिक्थ्यौं । हाम्रो सफलताको एउटा मात्रै सुत्र थियो, कसरी चिजहरूलाई बढी कामकाजी बनाउने भनेर, तिनीहरूलाई अझ राम्रो कसरी बनाउने भनेर निरन्तर अध्ययन गर्थ्यौं । म कहिल्यै कुनै सिद्धान्तको बन्दी बनिनँ । मलाई कारण र यथार्थहरूले मात्र मार्गदर्शन गर्न सके, सिद्धान्तले हैन । कुनै पनि सिद्धान्त, योजना वा सोचले राम्रो काम गर्छ, गर्दैन भन्ने 'एसिड टेष्ट' (दूत जाँच) गर्थे । यदि कुनै चिजले राम्रो काम गर्दैनथ्यो वा कमजोर परिणाम दिन्थ्यो भने त्यस्तो चिजमा म थप समय र स्रोत खर्चिन्नथे ।' (खतिवडा, २०७६)

सिङ्गापुरको आर्थिक सम्वृद्धिमा निम्न सिद्धान्तहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ ।

क. खुला बजार सिद्धान्त (Free Market Principles) : सिङ्गापुरले पूँजवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई आफ्नो विकासको मुख्य सिद्धान्तको रूपमा अवलम्बन गरिरहेको छ । जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन् ।

- श्रम बजारको व्यवस्थापन (Labor Market)
- उत्तरदायी कर्मचारीतन्त्र (Accountable Bureaucracy)
- न्युन कर दर (Low Tax Rates)
- न्युन सरकारी खर्च (Government Expenditure)

ख. समाजवादी सिद्धान्त (Socialistic Principles) : सिङ्गापुरले समाजवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई पनि त्यत्तिकै जोड दिएको छ जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन् ।

- सार्वजनिक घरहरूको निर्माण (Public Housing)
- सार्वजनिक स्वास्थ्य सुविधा (Public Healthcare)

यि दुई सिद्धान्तहरूलाई अवलम्बन गर्दै सिङ्गापुरले विकासमा उच्च सफलता प्राप्त गरेको थियो । विकासको अन्तिम चरण उच्च प्रविधिको उद्योगको स्थापना सँगै अन्त्य भएको थिएन । बरु सिङ्गापुरलाई दक्षिणपूर्वी एसियाको आर्थिक र वित्तीय केन्द्रका रूपमा विकास गरेर अगाडी बढेको थियो । उच्च प्रविधिको उद्योगमा भैं व्यापार, आयात सुधार र वित्त सबैमा सीपयुक्त श्रमिकको आवश्यकता पर्छ । सिङ्गापुरको अवस्थिति र पछिल्लो समयको आर्थिक उदारीकरणले यी उच्च स्तरका उद्योगलाई निकै सहयोग गर्‍यो । यसले सिङ्गापुरलाई अन्ततः ताइवान र दक्षिण कोरियाजस्ता उच्च प्राविधिक राष्ट्रको समकक्षमा राखिदियो । राज्यको केन्द्रीय कोषले ठूलो उद्योगका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणमा गरेको सहयोग र ली क्वान युको आर्थिक र राजनीतिक दुवै क्षेत्रमा प्रभुत्वले गर्दा सिङ्गापुरको विकासमा सरकारको भूमिका सबैभन्दा महत्वपूर्ण देखिन्छ, जसलाई नेपाल लगायत अन्य राष्ट्रहरूले पनि प्रेरक उदाहरणको रूपमा लिन सक्दछन् ।

(घ) ताइवान र हङ्कङ

हाल चिनको स्वशासित क्षेत्रको रूपमा रहेको ताइवानको कथा पनि कोरियाको जस्तै छ । ताइवानको प्रारम्भ दक्षिण कोरियाको अवस्थाभन्दा दयनीय थियो । ताइवानको कथा पनि युद्धको समाप्तीबाटै सुरु हुन्छ । तर ताइवान आफै भने सो युद्धबाट त्यति प्रभावित भएको थिएन । चिनियाँ गृहयुद्ध मुख्य त मूलभूमि चीनमा लडिएको थियो । तथापि दोस्रो विश्वयुद्धसम्म यो पनि जापानको अधीनमा थियो । त्यो अवधिमा त्यहाँ कृषिमा केही सुधारका काम भएका थिए । त्यतिवेला सम्म यो टापु विशेष धान, उखु र भुइँकटर र केही कपडा उद्योगको अवस्थामा मात्र सिमित थियो । यसको साथै कृषि र माछापालनले यो भूगोलको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको एक तिहाइ भाग ओगटने गर्दथ्यो ।

प्रारम्भमा च्याङ काइ सेकको सरकारले राज्यलाई अनुदानमा चलाउने खालको नीति लिएपछि सन् १९५० को दशकमा अमेरिकाले ताइवानलाई दिइरहेको अनुदान रोक्ने चेतावनी दियो । त्यसपछि राष्ट्रपति चियाङ र उनको कोमिन्ताङ पार्टीले कोरियाले लिएको जस्तो औद्योगिकीकरणको योजनाहरू अघि सारे । औद्योगिकीकरणले कृषिको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा रहेको योगदानलाई ७५ प्रतिशतमा मा भर्‍यो । कोरियामा जस्तै ताइवानले पनि प्रारम्भमा सामान्य खालको उद्योगमा विकास गर्‍यो । तर यहाँ भने कोरियामा भन्दा अलि लामो समय सन् १९८० को दशकसम्म यी सामान्य खाले उद्योगहरूको अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका रह्यो । त्यसपछि यहाँ ठूला उद्योगहरूको स्थापनाको सुरवात भयो । सुरुमा विशेषतः स्टिल, विद्युतीय र पेट्रोलियम उत्पादनसम्बन्धी उद्योग खोलिए । ताइवानले वैदेशिक लगानी आकर्षणका लागि केही सरकारी उद्योगहरू निजीकरण गरेको भए पनि अधिकांश ठूला उद्योगहरू सरकारको नियन्त्रणमै राख्यो । च्याङले यिनै उद्योगहरूको बलमा चिनियाँ मूलभूमि पुनः कब्जा गर्ने सोचेका थिए ।

राज्यले अर्थतन्त्रमाथिको नियन्त्रण बलियो बनाउने नीति लिएको थियो । वैदेशिक विनिमयमा नियन्त्रण, आयातमुखी उद्यमलाई सरकारी प्रोत्साहन गर्ने नीति, राज्य नियन्त्रित संस्थामार्फत नै कच्चा पदार्थको माग पुर्‍याउने जस्ता कदममार्फत सरकारले अर्थतन्त्रमा नियन्त्रण कायम गरिरहेको थियो । ताइवानले आफ्नो अर्थतन्त्रको परिपक्वता कोरियालेभन्दा उच्च प्राविधिक विकासमा पुगेर सम्पन्न गर्‍यो । सन् १९७० को दशकमा उच्च शिक्षित जनशक्तिको विकासको कारणले ताइवानको श्रमिकको ज्याला बढेको थियो । त्यसै अवधिमा चीनमा भएको आर्थिक विकास र त्यहाँको सस्तो श्रमको कारणले भएको उत्पादन सँग ताइवानले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्ने अवस्थाको सिर्जना भयो । त्यसपछि ताइवानले उच्च मूल्यका वस्तुको उत्पादन र सेवामा ध्यान स्थानान्तरण गर्‍यो । सरकारले मुख्यतः निर्यातमुखी आर्थिक संरचना, उच्च प्रविधि र उच्च सीपका उद्योगमा

स्तरोन्नति गर्ने निर्णय गर्‍यो । त्यसपछि ताइवानको पहिचान बनेको सूचना प्रविधि र सेमी कन्डक्टर जस्ता अन्य महत्वपूर्ण प्राविधिक उद्योगको विकासमा राज्यको भूमिका महत्वपूर्ण रह‍यो । ताइवानले दुई विषय बाहेक लगभग कोरियाको विकास परिपथ नै पछ्याएको देखिन्छ । दक्षिण कोरियासँगको उसको पहिलो फरक सन् १९८० को दशकसम्म ताइवानको अर्थतन्त्रमा कपडा उद्योगजस्तो हलुका उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका देखिन्छ जुन कोरियाली अर्थतन्त्रमा छोटो समय मात्र रहेको थियो । त्यस्तै ताइवानको सन्दर्भमा अनुदान रोक्ने धम्की नआएसम्म नेतृत्व पहिलो चरणमा रमाइरहेको थियो जबकी द. कोरियामा नेतृत्व आफैले आत्मनिर्भर हुने रणनीति लिएको थियो । (उप्रेती, २०७५)

हङ्कङको विकास धेरै अर्थमा ताइवानको जस्तै रह‍यो । बेलायतको अधिनमा रहेको हङ्कङ चीनको मातहतमा गएपनि हङ्कङको अर्थतन्त्र पुँजिवादी चरित्रको नै रहेको छ । त्यसो हुनुको पछाडि हङ्कङ अगाडि देखि नै औद्योगिकीकरणको चरणमा गएको थियो । अन्य तीन राष्ट्रहरूले सन् ६० को दशकमा विकास सुरु गरेका हुन् भने हङ्कङमा सन् १९५० को दशकमै विकास प्रारम्भ भइसकेको थियो । सिङ्गापुरसँगको अन्य समानतामा हङ्कङले पनि जग्गा अभावका कारण अन्न आयात गर्नुपर्थ्यो । उसलाई यसबाट भएको व्यापार असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउनु थियो । त्यसका साथै अन्य राष्ट्रहरू जस्तै हङ्कङ पनि औद्योगिकीकरणको चरणपछि उच्च प्राविधिक विकास भन्दा व्यवसायिक केन्द्रका रूपमा विकास भयो (उप्रेती, २०७५) । हाल सम्म पनि हङ्कङ चिनको मातहतमा रहेको एक विश्व प्रसिद्ध औद्योगिक क्षेत्र र अन्तर्राष्ट्रिय वजारको रूपमा विश्व प्रसिद्ध रहेको छ ।

(ड) मलेसिया

उपनिवेश हुँदै स्वतन्त्रताको लडाईं जितेर विकासको पथमा लम्किएको मलेसिया आजसम्म आइपुग्दा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्ने देश बन्न सफल भएको छ । विदेशी लगानी भित्र्याएर बनेको मलेसियाले हालका दिनमा लाखौं विदेशी कामदारलाई रोजगारी दिएको छ र आर्थिक विकासमा थप शसक्त ढंगले लागिपरेको छ । व्यवस्थित सहरीकरण र सडक सञ्जाल, गगनचुम्बी भवन, स्वस्थ र हराभरा वातावरणका साथै राज्य सञ्चालनमा अपनाइएको 'सिस्टम'ले विश्वको ध्यान मलेसियातर्फ तानिएको छ । ४० वर्षको मेहनत र योजनाबद्ध सक्रियतामा तत्कालिन मलेसियन प्रधानमन्त्री महाथीर महम्मदले जसरी मलेसिया बनाउने काम गरे नेपालजस्ता विकासशिल मुलुकमा पनि राजनीतिक इच्छाशक्ति हुने हो भने विकास गर्न कुनै कठिन हुने रहेनछ भन्ने बुझ्न सकिन्छ । आपनै विकासको मोडल, सभ्यता, इतिहास, संस्कृति, सहनसहन बोकेको मलेसियामा पर्याप्त पर्यटकीय स्थल रहेकै कारणले गर्दा बर्सेनी २५ मिलियनबढी पर्यटक मलेसिया पुग्ने गर्छन् । पर्यटकहरूको ओइरो लाग्ने मलेसियाको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको महत्वपूर्ण हिस्सा पर्यटन क्षेत्रले ओगटेको छ । मलेसियाको विकास, तिब्रतम प्रगति र पर्यटन लोभ्याउने गन्तव्यले होटल व्यवसाय, स्थानिय उत्पादन र स्थानिय वजार निकै फस्टाएका छन् । (सिग्देल, २०१९)

नेपाल उद्योग वाणिज्य महासङ्घको आयोजना तथा नेपाल सरकारको सहआयोजनामा भर्खरै नेपाल बिजनेस कन्क्लेभ (Business conclave) सम्पन्न भएको छ । यस कन्क्लेभको विशेषता भूतपूर्व मलेसियाली प्रधानमन्त्री महाथिरको सहभागिता एवं सम्मेलनमा उहाँले प्रस्तुत गर्नुभएको विकासको मोडल नै रह‍यो । आफ्नो प्रस्तुतिमा उहाँले दोस्रो विश्वयुद्धपछि उहाँको सरकारले सर्वप्रथम गरीब र धनीबीचको खाडल घटाउने योजना बनाएर भूमिहीनहरूको लागि भूमि वितरण कार्यक्रम अगाडि सारेको बताउँदै खेतीयोग्य जग्गाको कमीले यो कार्यक्रमले पूर्ण लक्ष्य प्राप्त गर्न नसकेकोले पुन सरकारले औद्योगिकीकरणको नीति अख्तियार गरेको

खुलासा गर्नुभएको थियो । त्यस बेला मलेसियासँग औद्योगीकरणको लागि अनुभव नभएकोले विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई रोजगारी सिर्जना गर्ने खालको उद्योगहरूमा लगानी गर्न निम्त्याएको स्मरण गर्दै यसबाट रोजगारीमा आमजनताको पहुँच बढ्नुको साथै शिक्षित श्रमिक उत्पादन गर्न शिक्षामा लगानी बढाउनुपरेको थियो, जसबाट शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समेत हल हुन पुगेको थियो । उहाँले आफ्नो सरकारले राजस्वभन्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्रमुख लक्ष्य बनाई हिँडेकोले आज मलेसिया औद्योगिक मुलुकको पडितमा उभिएको मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

तानाशाहको नाम दिइएका उनले मलेसियामा १९८१ देखि २००३ सम्म अर्थात् २२ वर्ष शासन गरे र यस अवधिमा मलेसियाको आर्थिक वृद्धिदर औसत १० प्रतिशत रह्यो भने जीवनस्तरमा २० गुणाले सुधार भयो । यस्तो कसरी भयो भन्नेबारे आफ्नो अनुभव सुनाउँदै उहाँले भन्नुभयो- मलेसियामा पनि १४ वटा पार्टी थिए । तर विकासको लागि राजनैतिक स्थिरता र व्यापार अनुकूल नीति नियमको आवश्यकता पर्दछ । हामीले यसलाई पूरा गर्दै गयौं र अन्ततः देशको राजस्व बढ्न थाल्यो जसबाट हामीले आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्दै सबै जनताको जीवनस्तर उकास्न सक्यौं । मलेसियाका डा. महाथिर मोहम्मदको योगदानलाई उच्च मुल्याङ्कन गर्दै मलेसियाली जनताले हालै ९५ वर्षको उमेरमा विश्वकै सबैभन्दा जेष्ठ प्रधानमन्त्रीमा निर्वाचित गराएका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा थुप्रै युग नायक छन् जसले विकास, समृद्धि र सुशासनमा कोसेढुंगाका रूपमा आफूलाई स्थापित गराएर जनताको मानसपटलमा चिरस्थायी बास बस्न सफल भए । महाथिर मोहम्मदको लोकप्रियता कुनै वाद र सिद्धान्तको उपज होइन, गरिबी कायापलट गरेर विकसित मलेसिया बनाउन उनले खेलेको योगदानको परिणाम हो (गुप्ता, २०१४) ।

मलेसियाको हाल सन्चालित ११ औं पञ्चवर्षिय योजनाले (२०१६-२०२०) समावेशिकरण, जनजिवनमा व्यापक सुधारको कार्यक्रम, आय र भौतिक पूर्वाधारमा जोड दिने र धनी गरिवि विचको भिन्नता कमगर्ने निति अगडि सारेको छ । मलेसियाले वैदेशिक लगानी भित्र्याउने निति, प्रविधि र सुचना प्रसार गर्ने र मानविय पुँजिको अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू मार्फत द्रुततर विकास गर्ने लक्ष्यलाई प्राथमिकता साथ अघि सारेको छ । नेपालको लागि पनि यो मोडेल अत्यन्त उपयोगी हुन सक्ने सन्देश दिँदै नेपालले विकासको लक्ष्य निर्धारण गर्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिएर उपयुक्त र स्थायी वातावरण दिन सकेमा नेपालले पनि विकास गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको धारणा राख्नुभएको थियो । मलेसियाको यो उदाहरणबाट एक व्यक्तिको दुरदर्शि नितिले राष्ट्रको मुहार फेरिन सक्छ भन्ने शिक्षा लिन सकिन्छ ।

(च) स्विजरल्याण्ड

जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा स्विजरल्याण्ड नेपाल भन्दा साँढे तिन गुणाले सानो देश हो । जन घनत्वको हिसाबले नेपाल र स्विजरल्याण्ड उस्तै देश हुन् । दुवै देशमा १ बर्ग किलोमिटरमा १९८ जना बसोबास गर्दछन् । स्विजरल्याण्डमा ८४० मिटर देखि ४६३४ मिटर मात्र अग्ला ४५१ साना हिमालहरू छन् । प्रत्येक साना हिमालको पनि नामकरण गरिएको छ । यी सबै हिमालमा पर्यटकलाई खुल्ला गरिएको छ । हिमालमा धुवाँ रहित रेल र केवलकार संजालले सबै प्रकारका मानिसलाई भ्रमण गर्न सम्भव बनाएको छ । स्विजरल्याण्डमा वार्षिक पर्यटकको संख्या २ करोड छ र पर्यटनबाट मात्र रु ४० खर्ब भन्दा बढी आम्दानी हुने गरेको छ । नेपालमा पनि सबै चुचुरालाई नामाकरण गर्नु, पर्यटनका लागि खुला गर्नु, हिमालका निश्चीत उचाइ सम्म पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्न जरुरि छ, सयौं हिमाल हामी सँग छन् तर हालसम्म सम्पूर्ण हिम चुचुराहरूको नामाकरण गरिएको छैन र पर्यटनका लागि खुल्ला समेत गरिएको छैन ।

स्विजरल्याण्डको संघीय प्रणालीमा १३ वटा क्यान्टोन वा प्रदेशहरू छन् । असंलग्न परराष्ट्र नीति , कडा कानून, द्रुत विकास, राष्ट्रिय सुरक्षा र राष्ट्रिय अर्थतन्त्र चाही स्विसहरूको राजनीतिक प्राथमिकतामा पर्दछन । स्विजरल्याण्डको सफल संघीय प्रयोगले के देखाउँछ भने राज्य बलियो हुनको निम्ति त्यस राज्यका जनता बलियो हुनुपर्ने रहेछ । जनता बलियो हुन तीनवटा कुरामा राज्यले जनतालाई हेरेको हुनुपर्छ र **जनताको स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा र शिक्षा** । स्विजरल्याण्डले यि तिनै कुराहरूमा जोड दिने गरेको छ र यि तिनै कुरामा जनतालाई सुविधा दिने राष्ट्रहरूको अग्र पङ्तीमा पर्दछ । स्विसहरू आफुले गरेको काममा कर तिर्छन । आफुले बनाएको नियमलाई कडाइका साथ पालन गर्छन ।

स्विजरल्याण्ड नेपाल जस्तै भू(परिवेष्टित मुलुक हो । मुख्य आयश्रोत पर्यटन र कृषि नै हो । उन्नत कृषिबाट उत्पादित वस्तु र गाईको दुध यहाँको आम्दानीको मुख्य मेरुदण्ड हो । हुनत यहाँको बैकिङ्ग कारोबार अर्थतन्त्रको अर्को महत्वपूर्ण पाटो हो तर सन १८४८मा संघीय संविधान बनेदेखिको इतिहासको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने संघीयताको सफल प्रयोगले स्विजरल्याण्ड यत्तिको बलियो भएको हो । स्विजरल्याण्डको शासन प्रणाली विश्वमा अनौठो मानिन्छ, जहा ७ वटा संघका प्रमुखहरूले आलोपालो सरकार चलाउँछन । विभिन्न देशहरूको औपचारिक प्रतिनिधित्वमा भने उनीहरू राज्यको प्रतिनिधिको रूपमा गएका हुन्छन । कुनै पनि निर्णय लिँदा जनताको मतको कदर हुन्छ । ५० हजार हस्ताक्षर लिएर कुनै नागरिकले संविधानमा भएका कुरा फेर्न चाहेयो भने चुनाव गरिन्छ । हरेक संघको आफ्नै संसद, न्यायपालिका र प्रणाली छ । सम्प्रभुता सबैको सहमतिको बिन्दु हो । जर्मन, इटालीयन , फ्रेन्च र अल्पसंख्यक रोमन भाषा भाषीलाई राज्यले मान्यता दिएको छ । संघिय प्रदेशहरूमा आफ्नै भाषा चल्छन । यसर्थ, स्विजरल्याण्डलाई सबै हिसावले अनुकरणिय राष्ट्र मानिन्छ । (इनेप्लिज, २०७३)

स्विजरल्याण्डलाई विश्वको नमुना राष्ट्र बन्न सघाउ पुऱ्याउने केहि मुख्य कारकतत्वहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

१. क्षेत्रफलमा सानो आकार (Small Size)
२. वास्तविक प्रजातन्त्र (Genuine Democracy)
३. विकेन्द्रीकरणको राम्रो अभ्यास (Decentralization)
४. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विशेष सहूलियत दिने नितिहरू (Subsidiary Principle)
५. गैर व्यावसायिक नेताहरू (Non-Professional Politicians)
६. पूँजि र बौद्धिक क्षेत्रका लागि सुरक्षित स्थान (Safe Haven for Capital and Brainpower)
७. मध्यम वर्गिय मानसिकता (Middle-Class Mentality)
८. शिक्षामा विशेष जोड (Educational Priority)

यि विभिन्न कारकतत्वहरूले स्विजरल्याण्डको विकास प्रक्रियामा निकै सघाउ पुऱ्याएका छन जुन नेपाल जस्तो भर्खर विकास पथमा अघि बढिरहेको राष्ट्रका लागि अनुकरणिय हुन सक्दछ ।

(छ) चीनको विकास मोडेल

सन् १९७८ मा देङ सियाओपिङ नेतृत्वमा आएपछिका चार दशकयता चीनले आफूलाई विश्व आर्थिक शक्ती (Power house) को रूपमा विकसित गरेको छ। साथै यसले विश्वव्यापी अर्थतन्त्र र भूराजनीतिमा समेत महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको छ। चीनमा आर्थिक सुधार गर्ने कामको सुरुआत कृषि क्षेत्रबाट गरियो। राज्यको नियन्त्रण केही खुकुलो बनाइयो र दोहोरो ट्रयाक मूल्य संयन्त्रको माध्यमबाट किसानहरूलाई बजार सहूलियत प्रदान गरियो। किसानहरूले आफ्नो प्रभावकारिता र उत्पादकत्व बढाएर यस सुधारप्रति सकारात्मक प्रतिक्रिया दिए। त्यसपछि अन्य क्षेत्रमा पनि थप सुधारका कार्य विस्तार हुँदै गयो। (Township and Village Enterprises) टाउनसिप एन्ड भिलेज इन्टरप्राइजेज (टिभइएस) भनिने हाइब्रिड खालको स्वामित्वको माध्यमबाट गैरकृषि क्षेत्रमा सहूलियत प्रदान गरियो। सहरतिर सुधार फैलिएसँगै राज्यका उद्योगहरूले थप एकाधिकार प्राप्त गरे र यसले उनीहरूलाई उद्यमी बन्न थप प्रेरित बनायो। लगानी गर्न र आर्थिक वृद्धि बढाउन प्रान्त तथा स्थानीय निकायहरूका लागि विभिन्न सहूलियतहरूको व्यवस्था गरिएको थियो। सन् १९९० को दशकका स्पेसल आर्थिक जोन (एसइजेडएस) को वृद्धिले चीनलाई विश्व अर्थतन्त्रमा समायोजन हुन निर्णायक भूमिका निर्वाह गर्‍यो। (रोड्रिक, २०७५)

देङ सिआओपिङले चीनमा आर्थिक क्रान्ति शुरू गरेको सन् २०१८ मा ४० वर्ष पूरा भएको छ। त्यसलाई उनले चीनको दोस्रो क्रान्ति भन्ने गर्दथे उक्त आर्थिक सुधारपछि चीन विश्व अर्थतन्त्रमा द्रो रूपमा प्रवेश गर्‍यो। आजको मितिमा चीन विश्वको त्यस्तो देश भएको छ जोसँग सबैभन्दा बढी विदेशी मुद्रा सञ्चिति अर्थात् ३.१२ खर्ब डलर छ। चिनको हालको आर्थिक विकासको गतिलाई निम्न तथ्यहरूले पुष्टि गर्दछ।

- कुल गार्हस्थ उत्पादन (११ खर्ब डलर) को मामिलामा चीन विश्वको दोस्रो ठूलो देश हो।
- प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने चीन विश्वको तेस्रो ठूलो देश हो।
- देङ सिआओपिङले सन् १९७८ मा आर्थिक सुधारका कदम चाल्दा विश्व अर्थतन्त्रमा चीनको हिस्सा जम्मा १.८ प्रतिशत थियो जुन सन् २०१७ मा आएर त्यो हिस्सा १८.२ प्रतिशत पुगेको छ।
- चीन अब केवल एउटा उदीयमान अर्थतन्त्र मात्रै रहेन, बरू १५ औं र १६ औं शताब्दीका विश्व अर्थतन्त्रमा करिब ३० प्रतिशत आफ्नो हिस्सा भएको अवस्थातर्फ उन्मुख भइरहेको राष्ट्र हो।

चीनलाई शक्तिशाली बनाउने नेताहरूमा माओत्से तुङ, देङ सिआओपिङ र वर्तमान राष्ट्रपति सी जिनपिङको नाम आउँछ। देङ सिआओपिङ नेतृत्वमा भएको आर्थिक क्रान्तिको ४० वर्षपछि चीन एक पटक फेरि एउटा द्रो नेतृत्व पाएर अधि बढिरहेको छ। सी जिनपिङ देशको अर्थतन्त्रलाई अझ प्रभावशाली बनाउन उत्पादनको क्षेत्रमा चीनलाई 'महाशक्ति' बनाउन चाहन्छन्। सी जिनपिङले देङ सिआओपिङका उदारीकरणका नीतिहरूलाई अगाडि बढाइरहेका छन् जसमा आर्थिक सुधार लगायतका कदम समेटिएका छन्। चिनियाँ सफलताको कथा दोस्रो विश्व युद्धपछिको एउटा देशको विकासको कथामा मात्रै सीमित छैन। बरू त्यो एउटा नियन्त्रित अर्थतन्त्रबाट मुक्त र उदारीकरणमा आएको परिवर्तनको पनि कथा हो। विश्वका कैयौं देशले पनि चीनले अवलम्बन गरेको परिवर्तनलाई अपनाए। तर लोभलाग्दो सफलता चीनले मात्रै हासिल गर्‍यो। चीनले घरेलु अर्थतन्त्रमा क्रमिक सुधारको प्रक्रिया थाल्यो न कि बजारलाई आफ्नो अर्थतन्त्र सुम्पदियो। सुधार ल्याउने क्रममा उसले कहाँ विदेशी लगानी गर्ने र कहाँ नगर्ने कुराको निकर्षण गर्‍यो जसका लागि उसले विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूको निर्माण गर्‍यो र त्यसका लागि उसले दक्षिणी तटीय प्रान्तहरूलाई रोज्यो। देङ सिआओपिङले कम्युनिष्ट समाजवादी राजनीतिक माहोलमा ठोस परिवर्तनको जग बसाले जसले विश्वमा समाजवादी अर्थतन्त्रको साख जोगाउन सघाउ पुऱ्यायो।

चिनियाँ लेखक युकोन ख्वाङ आफ्नो पुस्तक 'क्याकिङ द चाइना कनन्ड्रम: ह्वाङ कन्भेन्सनल इकोनोमिक विज्डम इज रंग' मा लेखेका छन् (देङ सिआओपिङ एक महान् सुधारक मात्रै थिएनन धैर्य नभएका व्यक्ति पनि थिए। देङ सिआओपिङले शुरू गरेको सामाजिक आर्थिक सुधारको दृष्टान्त मानव इतिहासमा अन्यत्र भेटिँदैन। यसले चिनको आर्थिक जीवनमा निम्न परिवर्तन ल्यायो ।

- सन् १९७८ देखि २०१६ को बीचमा चीनको जीडीपीमा ३,२३० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
- यसबीचमा ७० करोड मानिसहरू गरिबीको रेखाबाट माथि उठे भने ३८.५ करोड मानिसहरू मध्यवर्गका रूपमा उकासिए।
- चीनको वैदेशिक व्यापार साढे १७ हजार प्रतिशतले बढ्यो भने सन् २०१५ सम्म चीन विदेशी व्यापारमा अगुवाको रूपमा उदायो।
- सन् १९७८ मा चीनले वर्षभरि गर्ने व्यापार अहिले दुई दिनमै गर्छ।
- देङ सिआओपिङले चिनियाँ कम्युनिष्ट पार्टीलाई सामूहिक नेतृत्वमा लगेर चीनमा सामाजिक (आर्थिक परिवर्तनको प्रक्रियामा तीव्रता दिए । (बि.बि.सी. २०१८)

अर्थतन्त्रको बजार नेतृत्व स्थापित गराउनु र बाहिरी स्वतन्त्रता बढाउनु नै चीनको यस्ता सुधार पछ्याडिका प्रमुख कारणहरू हुन। तर, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार र निजी लगानीमा चीनको हिस्सा बढे पनि यसमा राज्य क्षेत्रको हिस्सा भने तुलनात्मक रूपले खुम्चियो। यसका लागि आर्थिक विविधीकरण र पुनर्गठन शृंखलाबद्ध औद्योगिक नीतिका माध्यमबाट प्रवर्द्धन गरियो। विदेशी लगानीकर्तालाई घरेलु कम्पनीसँग संयुक्त उद्यममा आबद्ध हुन लगाइयो र स्थानीय योगदान (Input) को प्रयोग बढाउन लगाइयो। यसबाट विनिमय दर र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय प्रवाह केही हदसम्म नियन्त्रित रह्यो। (रोड्रिक, २०७५)

यी सबैको माध्यमबाट चिनियाँ नेतृत्वले कुनै पनि सिद्धान्तको पालना गरेन र आफ्नै विशिष्टताबाट चलाइरह्यो। चिनियाँ आर्थिक सुधार न कम्युनिस्ट शिक्षा न त कुनै स्वतन्त्र बजार विश्वासबाट निर्देशित थियो। यदि नीतिनिर्माताहरूले कुनै एक महत्वपूर्ण सिद्धान्त अपनाउँछन् भने त्यसलाई पक्कै पनि 'व्यावहारिक प्रयोगात्मकता' भन्न सकिन्छ। यो देङको लोकप्रिय भनाइ हो। उनले भनेका छन् '**बिरालोको रडले कुनै पनि फरक पार्दैन, फरक उसले मुसो समात्न सक्थो कि सकेन भन्ने कुराले पार्छ।'** चिनियाँ अनुभवको विलक्षणतालाई हेर्ने हो भने यस्तै विकसित र विकासोन्मुख दुवै राष्ट्रहरूलाई आर्थिक विकासका लागि महत्वपूर्ण शिक्षा प्रदान गर्दछ। अधिकांश पश्चिमा राष्ट्रमा बजारमाथिको निर्भरता र आर्थिक उदारीकरणका फाइदाहरू प्रस्तुत गर्न चीन सफल बनेको छ। सैद्धान्तिक रूपले चीनले राज्य नेतृत्ववाला आर्थिक मोडलको अन्तर्निहित श्रेष्ठतालाई पुष्टि मात्र होइन स्थापित समेत गरेको छ र बजार केन्द्रित पश्चिमा सिद्धान्तको रडाको लाइ चुनौती दिइरहेको छ। नेपाल जस्तो समाजवाद उन्मुख राष्ट्रका लागि चिनको आर्थिक विकास अनुकरणिय मात्र होइन चिनको आर्थिक र प्राविधिक विकासको प्रभावबाट पनि नेपालले प्रसस्त फाइदा लिन सक्नु पर्दछ जुन अहिले नेपालमा चलेको वहस पनि हो।

(ज) विकासको भारतीय मोडेल (केरला र गुजरात)

कुनै पनि राष्ट्रलाई समृद्ध बनाउन राज्यले आर्थिक वृद्धि (Economic growth) र कल्याणकारी राज्यका अवधारणालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ। यी दुवै मोडललाई एकिकृत र सन्तुलित ढंगले प्रयोग गरेमा सफलता हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टान्त भारतका केरला र गुजरात विकास मोडलबाट स्पष्ट हुन्छ। सन् १९७० को दशकमा केरला राज्यमा अभ्यास भएको विकास मोडललाई केरला विकास मोडल भनिन्छ। यो मोडलले अराजक आर्थिक वृद्धि विकास मोडल विपरीत आम जनताको शिक्षा, जनस्वास्थ्य र सेवाका न्यायोचित वितरणमा जोड दिन्छ। यही विकास मोडलको कारण केरलामा छोटो अवधिमै तीव्र रूपमा सामाजिक विकास भयो। त्यसबाट त्यहाँका अधिक निम्न र मध्यम वर्गीय जनता लाभान्वित भएको तर्क दीगो विकासका अध्येताहरू दावी गर्छन्।

हाल प्रधानमन्त्रीका रूपमा भारतलाई नेतृत्व दिइरहेका मोदीले गुजरातमा लागु गरेको विकासको मोडलका आधारमा 'मोदिनोमिक्स' शब्द नै निर्माण भएको छ। भारतीय जनता पार्टीको वेवसाइटमै लेखिएको छ - 'गुजरात मोडलको भिजन भनेको पूर्ण रोजगारी, कम महंगाई, ज्यादा कमाइ, तीव्र गतिको आर्थिक विकास, गुणस्तरीय शिक्षा, सुरक्षा र उत्कृष्ट जीवनस्तर हो।' प्रधानमन्त्री मोदी सन् २००१ देखि २०१४ सम्म गुजरातका मुख्यमन्त्री थिए। मोदीले गुजरातमा सडक, उर्जा र पानी आपूर्ति जस्ता आधारभूत सुविधाहरूमा धेरै नै लगानी गरे। भारतको ग्रामीण विकास मन्त्रालयका अनुसार सन् २००० देखि २०१२ सम्ममा गुजरातमा झण्डै तीन हजार ग्रामीण सडक परियोजनाहरू पूरा भएको थियो।

यसबाहेक सन् २००४ र २००५ तथा सन् २०१३ र २०१४ को बीचको अवधिमा प्रतिव्यक्ति उपलब्ध बिजुलीमा ४१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। गुजरातले सन् २०१२ देखि अतिरिक्त बिजुली उत्पादन गरिरहेको छ। १८ हजार गाउँहरू ग्रिडसँग जोडिएका छन्। यस बखत गुजरातको औसत जिडिपी (सन् २००० देखि २०१०सम्म) ९.८ प्रतिशत रह्यो जसबेला पूरै भारतको औसत विकास दर ७.७ प्रतिशत मात्र थियो। गुजरातमा मोदीले इ (गवर्नेन्सलाई प्रभावकारी बनाए जसबाट प्रदेशमा भ्रष्टाचारमा कमी आयो। गुजरात मोडलले सुशासनका पक्षमा रहेको एक 'तटस्थ विचार' का रूपमा ख्याती कमाएको छ। गुजरात सरकारले सुशासन कायम गरेकोमा धेरै पटक अवार्ड समेत जितिसकेको छ। अक्सफोर्डबाट प्रकाशित किताब 'ग्रोथ अर डेवलपमेन्ट ट्विच वे इज गुजरात गोइड'मा उल्लेख भए अनुसार गुजरातले आर्थिक विकासका लागि यस्तो नीति बनाएको छ कि अब जुनसुकै सरकार आए पनि गुजरातको सम्बृद्धिमा असर पर्दैन।

लगानीका लागि गुजरातमा परमिट लाइसेन्स तथा पर्यावरणसँग जोडिएका औपचारिकताहरू पूरा गर्न कानुनी अड्चनहरू राखिंदैन। लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्ने र मनोबल बढाउने कुरामा मोदीले कुनै कसर बाँकी राखेनन्। पश्चिम बंगालमा लामो समयदेखि विवादका बीच संचालनमा रहेको टाटा मोटर्सको नानो कार प्लान्ट सन् २००८ मा पश्चिम बंगालबाट गुजरातको साणन्दमा सारियो। पश्चिम बंगालको सरकारले जग्गाको मामिला सुल्झाउन नसक्दा जनताको विरोध थग्न नसकेर प्लान्ट नै बन्द गर्नुपर्ने तर गुजरातमा अहिले फोर्डले पनि प्लान्ट सुरु गरिसकेको छ। मोदीले फोर्ड, सुजुकी तथा टाटा जस्ता ठूला कम्पनीहरूलाई गुजरातमा प्लान्ट लगाउने अनुमति दिएर अटो म्यानुफ्याक्चरिङ इन्डस्ट्रीमार्फत गुजरातमा पर्याप्त अवसर भित्त्याएका छन्।

हालसम्म पनि गुजरात भारतको सबैभन्दा औद्योगिकृत राज्य हो । पश्चिमी तटमा रहेको फाइदा पनि यसले उठाइरहेको छ । भारतको जनसंख्याको ५ प्रतिशत आवादी रहेको गुजरातमा देशको कुल क्षेत्रफलको ६ प्रतिशत जमीन छ । पानी नपर्ने समस्या भोग्ने गुजरातमा खेती गर्न त्यति सहज छैन तर पनि भारतको कुल निर्यातको २२ प्रतिशत गुजरातबाटै हुन्छ। हाल गुजरातको जिडिपी ७.६ प्रतिशत छ। लामो तटक्षेत्रका कारण अन्तराष्ट्रिय व्यापार धेरै नै सुगम छ। भारतको एक तिहाइ समुद्री जहाज गुजरातकै तट भएर जाने गर्छ। सन् २०१० देखि नै गुजरातले ४३ हजार ८४८ मिलियन युनिट बिजुली उत्पादन गर्न थालेको हो। गुजरातमा ४० हजार ७९३ मिलियन युनिट माग रहेकोमा बाँकी रहेको बिजुली उसले अन्य १२ राज्यहरूलाई बेचन थालेको छ। त्यस्तै भारतमा कुल ३.८ प्रतिशत बेरोजगारी दर रहेकोमा गुजरात राज्यमा सबैभन्दा न्यून १ प्रतिशत मात्र बेरोजगारी दर रहेको श्रम ब्यूरोको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ (Bizmandu, 2018) । भारतको गुजरात र केरला मोडलले पूँजिवादी र समाजवादी चरित्रलाई अवलम्बन गरेको छ, जुन नेपाल लगायत अरु देश र राज्यका लागि पनि अनुकरणीय रहेको छ ।

(भ) रुवान्डाली मोडेल

हरियो जंगल र पहाडले घेरिएको पूर्वी मध्यअफ्रिकी मुलुक रुवान्डा सन् १९९० तिर तत्कालिन सरकारद्वारा 'प्रायोजित' जनसंहारका कारण जातीय द्वन्द्वबाट ग्रस्त थियो जुन विस्तारै पुनर्स्थापनातर्फ अघि बढिरहेको छ । सन् १९९० देखि उसले आर्थिक विकासमा ठुलो फड्को मारेको छ । त्यहाँ जातीय टुत्सीहरू र हुटुहरूबीच दंगा हुँदा सय दिनमै आठ लाखभन्दा बढीको हुटु समुदायको वर्चस्व रहेको सुरक्षा निकायद्वारा हत्या गरिएको विभिन्न अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरूको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । जातीय द्वन्द्व र तनावको प्रमुख कारण अल्पसंख्यक टुत्सी र बहुसंख्यक हुटुबीच जारी परम्परागत असमानतालाई मानिएको छ । आज त्यहाँ सबैखाले द्वन्द्वको समाधान भई विकास निर्माण र आर्थिक क्षेत्रमा ऐतिहासिक प्रगति भइरहेका छन् । त्यसैले द्वन्द्वमा फसेका र द्वन्द्वपछिका राज्य र सरकारले गर्नुपर्ने कामका लागि रुवान्डालाई उदाहरणका रूपमा लिने गरिएको छ । रुवान्डाले वर्षौंदेखिको द्वन्द्वमा मलहम लगाउन आफ्नै स्रोत र साधनको पहिचान मात्रै गरेन, त्यसको उपयोग गरी मुलुकलाई समृद्ध बनाउने उत्कट चाहनाका साथ अघि बढिरहेको छ । त्यसै क्रममा उसले कफी र चिया उत्पादन गरी आफ्नो अर्थव्यवस्थाको पुनर्निर्माणमा जुटेको छ । यी दुई उत्पादनहरू त्यहाँका प्रमुख निर्यात वस्तुमा दरिएका छन् । रुवान्डाको ऐतिहासिक विकास को सफलता यसले अख्तियार गरेको विकास र सकारात्मक आर्थिक नीति नै हो जसले त्यहाँ गरिबी र असमानता घटाउन सहयोग पुगेको छ ।

२३ वर्षअघि त्यहाँको अर्थव्यवस्था तहसनहस थियो । खासगरी, सन् १९९४ मा टुत्सीविरुद्ध मच्चाइएको नरसंहारपछि अधिकांश सेवा र सुविधाहरू ठप्प थिए । करिब १० लाख मानिसको ज्यान र हजारौंलाई विस्थापित हुने गरी भएको जनसंहार अघि र पछि रुवान्डाको वृद्धिदर ऋणात्मक अवस्थामा पुगेको थियो । तर, आज विश्वका तीव्र गतिमा बढ्दो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा रुवान्डाले आफूलाई उभ्याउन सफल भएको छ । सन् १९९४ मा मुलुकको वृद्धिदर ऋणात्मक (-११ दशमलव ४ प्रतिशत) रहेकोमा सन् २०१४ मा ७ प्रतिशत र सन् २०१५ मा ६ दशमलव ९ प्रतिशतमा पुगेको थियो । यो वृद्धिदर र आर्थिक छलाडको कारण पुनर्निर्माण, निर्यात प्रवर्द्धन, ऊर्जा विकास र समावेशी वित्त हुन् । यिनै विषयलाई आफ्नो विकासको मोडल बनाएर रुवान्डा छोटो समयमै अन्य मुलुकका लागि नमुना बनेको हो । खासगरी नरसंहारको समाप्तिसँगै मुलुकले सुरु गरेको पुनर्जागरण र रूपान्तरणको अभियानले उसलाई ऐतिहासिक सफलताको शिखरमा पुर्यायो । यसले सन् २०१२ को अन्त्यसम्मको एक दशकमा आफ्नो वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ८ प्रतिशतमा पुर्यायो । यो दर विश्वव्यापी र अफ्रिका महादेशभरिकै सबैभन्दा उच्च रह्यो । यसमा उसको बलियो आर्थिक

आधार, नीति तथा कार्यक्रमहरूको कारणले नै हो । विशेषगरी 'ग्रासरूट' स्तरमा सवावेशी विकासको नितिले रुवान्डालाई आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सफल बनायो । मुलुकले आर्थिक विकास र गरिबी निवारण रणनीतिका साथ अघि बढ्दै सन् २०१८ सम्ममा वार्षिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा दुई लाख रोजगारी सिर्जना गर्ने जनाएको छ । अनाज उत्पादनमा वृद्धि गर्नेलगायतका पहल उसले धेरै पहिले सुरु गरिसकेको थियो । फलस्वरूप दुई दशकमै विकासलाई उत्कर्षमा पुर्याउन ऊ सफल भयो । सन् २०१३ मा प्रतिव्यक्ति आय ६४४ अमेरिकी डलर रहेकोमा सन् २०१८ सम्ममा १२ सय अमेरिकी डलर पुर्याउने लक्ष्यरहेको छ । यसैगरी, निजी क्षेत्रको लगानी जीडीपीको १५.४ पुर्याउने लक्ष्य पनि उसले लिएको छ । उसले वार्षिक वृद्धिदर ११.५ हासिल गरेको छ । सेवा क्षेत्र, उद्योग र कृषिलगायत अन्य क्षेत्रमा पनि राम्रो प्रगति गरेको छ । यसैगरी रुवान्डाले आफ्नो निर्यात प्रवर्द्धन गर्दै सन् २०१८ सम्ममा २८ प्रतिशत निर्यात बढाउने र थप ५६३ मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरी ७० प्रतिशत घरधुरीलाई विद्युत् सेवा दिने अठोटका साथ अघि बढेको छ । वित्त विकास र वित्तीय सेवामा सुधारले वित्तीय क्षेत्रमा द्रुतगतिमा वृद्धि भइरहेको छ । फलस्वरूप जनसंख्या वृद्धिका बावजुद मुलुकमा गरिबी न्यूनीकरण भैरहेको अवस्थामा छ । बैंकिङ क्षेत्र स्थिर र राम्ररी पुँजीकृत भएको स्थितिमा छ (यादव,२०७३) । रुवान्डाको यो तरक्कीले नेपाल जस्तो विकासोन्मुख राष्ट्रका लागि उदाहरण प्रस्तुत गर्दछ, जसलाई नेपालले शिक्षाको रूपमा लिनु पर्दछ ।

(ब) इथियोपियाली मोडेल

विश्वकै सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको भूपरिवेष्टित मुलुक इथियोपिया अफ्रिका महादेशमा नाइजेरिया पछिको दोस्रो ठूलो जनसंख्या भएको देश हो । ८० भन्दा बढी भाषा बोलिने र संस्कृतिको धनी इथियोपियाको अवस्था रुवान्डाबाट अलि फरक भए पनि विभिन्न संकटका बावजुद विकासमा यसले फड्को मारेको छ । पुँजीगत परियोजनामा पनि खासगरी आधारभूत संरचनामा रकम खर्चिरहेको रुवान्डाले निकै छोटो अवधिमा 'डाइभर अफ बुम' को अवस्थामा ऊ पुगेको छ । यसको मुख्य कारण त्यहाँको सरकार आफैँ होइन, सरकारद्वारा सञ्चालित कम्पनी मार्फत विकास, निर्माण र संरचनामा खर्च गरिएकोले हो । सरकारले औद्योगिक पार्कदेखि चिनी कारखाना र पावर लाइन तिनै संस्थामार्फत बनाउने गरेको छ । खासगरी कमर्सियल बैंक अफ इथियोपिया, इथियो टेलिकम र इथियोपिया इलेक्ट्रिक पावरले त्यहाँको पुँजीगत लगानीमा ७० प्रतिशत योगदान पुयाएका छन् । विश्व बैंकद्वारा सन् २०१६ मा प्रकाशित 'इथियोपियाज ग्रेट रन र दि ग्रेट एसिलेरेसन एन्ड हाउ टु पेस इट' (Ethiopia's great run the growth acceleration and how to pace it) ले उल्लेख गरे अनुसार, इथियोपिया सन् २००० यता विश्वको सातौँ तीव्र आर्थिक वृद्धिदर भएको मुलुक हो । सन् १९८१ देखि १९९२ सम्म उसको जीडीपी जम्मा ०.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् १९९३-२००४ सम्मको अवधिमा यो ११ प्रतिशतमा पुग्यो, जुन चीन अथवा भारतभन्दा धेरै राम्रो हो । सन् २००० मा इथियोपिया विश्वकै सबैभन्दा दोस्रो गरिब राष्ट्र थियो तर आज उसलाई विश्वकै दोस्रो अर्थतन्त्र भएको मुलुक चीनसँग तुलना गर्न थालिएको छ । यसप्रकारको उपलब्धि प्राप्त गर्नुमा आधारभूत संरचनामा उसको ठूलो लगानी प्रमुख कारण हो ।

इथियोपियाको विद्युत् विकास, रेल कनेक्टिभिटी र अन्तरप्रदेशीय राजमार्ग संघीय सरकारले बनाइरहेको छ जसले कृषि र अन्य विकास निर्माणका साथै हलुका वस्तु उत्पादनतिर पनि त्यतिकै जोड दिएको छ । चीन या पूर्वी एसियाली मोडेलविपरीत इथियोपिया आफ्नो अत्यन्तै बलियो पुँजी नियन्त्रणमार्फत 'ओभरभ्यालु' मुद्रा कायम राख्न सफल छ । यसका लागि उसले प्रिमियम डलरमा ग्रहण गर्छ । जसले गर्दा कम्पनीहरूलाई

स्थानीय इथियोपियाली मूल्य कम भए पनि सामान निर्यात गर्न सजिलो छ । आयातकर्ता जोसुकै भए पनि उनीहरूका लागि सजिलो वातावरण छ, त्यहाँ । उदाहरणका लागि फूल निर्यातकर्ताले पनि उपभोग्य वस्तु आयात गर्न डलरसम्म आफ्नो पहुँचको उपयोग गर्न पाउँछन् । यो उसको प्रबन्धकीय या प्रविधि क्षेत्रको पहिलो विशेषज्ञता हुन सक्छ । त्यहाँका बैंकहरूलाई मुद्रास्फीतिको दरभन्दा तल भर्दा पनि ऋण निकास गर्न त्यहाँ निर्देशन दिने गरिन्छ । आश्चर्यको कुरा त के छ भने धनको भुक्तानी गर्न त्यहाँ ऋणको माग बढ्दो छ । पोर्टफोलियो लगानीकर्ता (पुँजी बजारमा गर्ने लगानीकर्ता) हरू र विदेशी बैंकहरूप्रति त्यहाँको सरकारको एक खालको वैचारिक भिन्नता छ । विदेशी 'पोर्टफोलियो लगानी' भन्दा आन्तरिक स्रोत र साधनको प्रयोग रकम जुटाउनका लागि उसले गर्ने गरेको छ । त्यसैले त उसले केन्याको 'आईपीओ टेलिकम' को लगानी मुलुकमा भित्र्याउनुको साटो सरकारी स्वामित्वमा रहेको दूरसञ्चारको एकाधिकारबाटै लाभ लिन उद्यत देखिन्छ ।

राज्यको स्पष्ट दिशा, एकाधिकार, विनिमय र मूल्य नियन्त्रणमा केन्द्रित इथियोपियाले जमिन, श्रम, लजिस्टिक, ऋण र विद्युतमाथि केन्द्रित भएर अघि बढ्न पाँच वर्षे योजना निर्माण गरि विकास प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइरहेको छ । इथियोपिया विश्व व्यापार संगठन (डब्ल्यूटीओ) मा छैन र आईएमएफको सहयोग पनि उसले लिएको छैन । अफ्रिकाको सिंह (दी हर्न अफ अफ्रिका) भनेर समेत चिनिने इथियोपिया ५० वर्षयताकै सबैभन्दा ठूलो खडेरीको चपेटामा पर्यो तर त्यसलाई कुशलता पूर्वक समाधान गर्न खाद्यान्न जम्मा गर्ने राष्ट्रिय नीति अघि सारियो । एक अर्ब अमेरिकी डलर सहयोगमा ७ सय ३५ मिलियन अमेरिकी डलर उसले आफ्नै लगानी गर्यो, जुन रकम उसको कुल जीडीपीको ६१.६४ अर्ब अमेरिकी डलरको १० प्रतिशत हो । इथियोपियाले गरेको यो प्रगती लाइ आत्मसात गरेको भए भूकम्प पीडितहरूको पुनस्थापना गर्न र द्रुततर आर्थिक विकास गर्न नेपाललाई सजिलो हुने देखिन्छ (यादव, २०७३) ।

माथि उल्लेखित विश्वका केहि देशहरूको विकास मोडलहरूको अलावा चिली, क्युवा, दक्षिण अफ्रीका, भुटान लगायतका अन्य देशहरूको मोडल पनि अनुकरणिय रहेका छन् । यि विभिन्न विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययनले के देखाउछ भने विश्वका विभिन्न राष्ट्रका आफ्नै मौलिक विकासका ढाँचाहरू रहेका छन् जसलाई ति राष्ट्रहरूले आफ्नो विशिष्ट परिवेशमा निर्माण गरेका थिए । नेपालको सन्दर्भमा विकास मोडलको निर्माण गर्दा भारत र चिनको सन्निकटता, भुपरिवेष्ठित परिवेश, प्राकृतिक साधनको दोहन निति, भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता, जलस्रोतको पर्याप्तता, पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विकास आदिमा ध्यान दिन जरुरि देखिन्छ । विकासको मार्गमा अग्रसर हुदै गरेको वर्तमान अवस्थामा नेपालले यि राष्ट्रहरूबाट शिक्षा लिन जरुरि रहेको छ । केन्द्र देखि स्थानिय तह सम्मका निकायहरूले यि मोडलहरूको अध्ययन गरि आफ्नो लागि उपयुक्त मोडल कुन हो पहिचान गरि भावी नीति र कार्यक्रम निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खण्ड ४ : तथ्याङ्क विश्लेषण

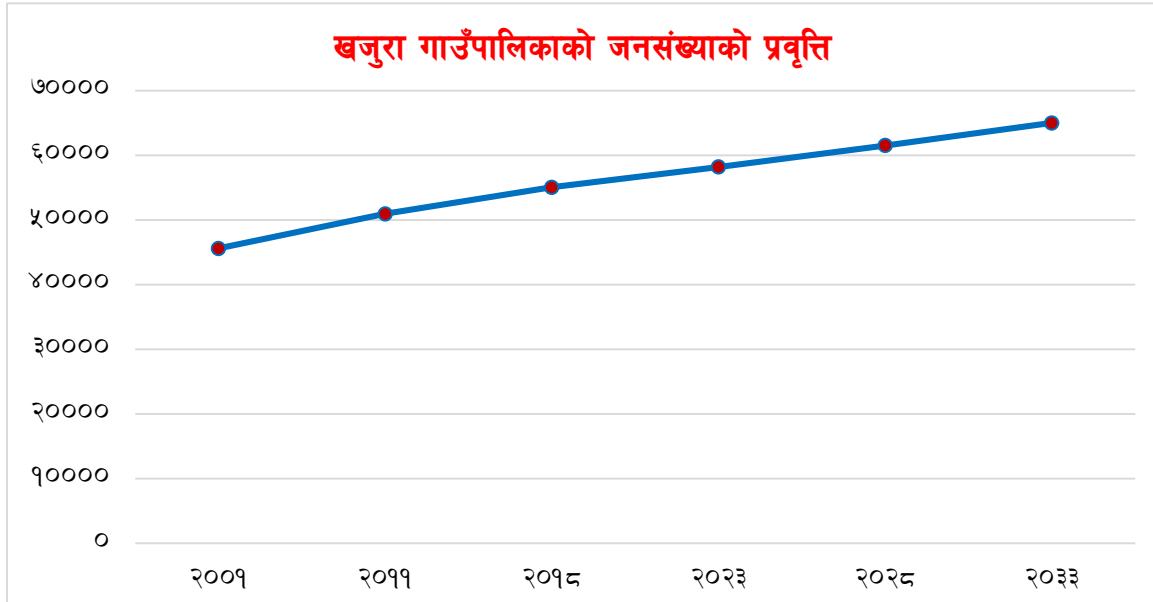
४.१. जनसांख्यिक विश्लेषण

नेपाल स्थित जनसांख्यिक क्रियाकलापका लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय कार्यक्रम (UNFPA) का अनुसार सन् १९९५ देखि नेपालको जनसांख्यिक प्रवृत्तिमा सारभूत भिन्नताहरू देखापरेका छन्। यस प्रकारको भिन्नता देखापर्नुका पछाडि घट्दो जन्मदर र मृत्युदर, बढ्दो औसत आयु, पहिलो विवाह गर्दाको बढ्दो उमेर र शहर केन्द्रित तथा सुविधाहरू केन्द्रित बसाइसराइहरू मुख्य कारणहरू रहेको विश्लेषण छ। कम विकसित राष्ट्रको तहबाट मध्यम आय भएका मुलुकहरूको स्तरमा पुग्न राष्ट्रिय योजना आयोगले दिगो विकासका लक्ष्य अनुरूप राखेको परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्न जनसांख्यिक चलहरूमा सकारात्मक सङ्केतहरू देखापर्नु आवश्यक रहेको परिप्रेक्ष्यमा माथिको जनसांख्यिक विश्लेषण सकारात्मक दिशातर्फ नै उन्मुख देखिन्छ। केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले सन् २०१४ मा प्रकाशन गरेको Population Monograph of Nepal (Vol. 1) मा समेत सन् १९९१-२००१ को औसत जनसङ्ख्या वृद्धिदर २.२५% प्रतिशतबाट घटेर सन् २००१-२०११ मा १.३५ प्रतिशतमा कायम हुनुका पछाडि जनसांख्यिक चलहरू जस्तै: ठूलो सङ्ख्यामा युवाहरू विदेशिनु जनचेतनामा भएको सकारात्मक परिवर्तन आदिलाई ठानेको छ। अर्कोतर्फ आन्तरिक बसाइ सराइको प्रवृत्तिलाई हेर्दा हिमाल र पहाडबाट तराईतर्फ र ग्रामिण भेगहरूबाट शहरी केन्द्रहरूतर्फ बसाइसराइ गर्ने र एकात्मक परिवारको सङ्ख्या बढ्दै गएको देखिन्छ। यस प्रकारको बसाइसराइको प्रवृत्तिले गर्दा काठमाडौं उपत्यका तथा देशका अन्य शहरी केन्द्रहरूमा जनसङ्ख्या वृद्धिको अत्यधिक चाप हुने र हिमाली र पहाडी जिल्लाहरू तथा विकट ग्रामिण इलाकाहरूमा जनसङ्ख्या वृद्धिदर ऋणात्मक समेत देखिन थालेको छ। यो प्रवृत्तिले निम्त्याएको अर्को पक्ष हो अनुपस्थित जनसङ्ख्या। अर्थात् काम वा रोजगारीको सिलसिलामा ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय आफ्नो मूल थलो छोडेर बाहिरिने जनसङ्ख्या सन् २००१ मा कूल जम्मा ७,६२,१८१ हुँदा सन् २०११ को तथ्याङ्कमा १९,२१, ४९४ देखिन्छ। यो क्रम पछिल्ला वर्षहरूमा थप वृद्धि भएको अनुमान गरिन्छ।

तसर्थ नेपालमा जनसंख्या वृद्धिदरको प्रवृत्तिलाई हेर्दा विगतका दशकहरूमा उच्च वृद्धिदरबाट प्रवृत्ति परिवर्तन भई हाल घटिरहेको अवस्थामा छ। अर्कोतर्फ कुनै पनि स्थानको जनसंख्या वृद्धिदरलाई प्रभाव पर्ने मुख्य तत्वहरूमा जैविक, सामाजिक तथा आर्थिक कारणहरू, प्रजनन स्वास्थ्यको अवस्था, मृत्युदर, उपलब्ध श्रोत साधन तथा सुविधाको उपलब्धता तथा अभावका कारण हुने बसाइसराई आदि हुन्। नेपालको जनसांख्यिक प्रवृत्तिलाई हेर्दा विगतमा जनचेतना अभावका कारण जनसंख्या वृद्धिदर उच्च रहेको र क्रमशः जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनका कारण शहरी क्षेत्रहरूमा एकल परिवारको संख्या बढिरहेको र समग्र जनसंख्या वृद्धिदरमा कमी आएको छ। साथै तराई क्षेत्रमा औलो (मलेरिया) उन्मुलन पश्चात् वि.सं. २०२० को दशकबाट बसाइसराई गर्ने परिपाटी तीव्र भएको पाइन्छ। सो क्रम हाल समेत कायमै छ। त्यसैगरी ग्रामीण क्षेत्रबाट व्यापकरूपमा शहरी केन्द्रतर्फ बसाइसराई गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार जस्ता सुविधा केन्द्रित भएका स्थानमा जनघनत्व बढी भएको र सो का कारण ग्रामीण विकट क्षेत्रहरूमा जनसंख्या घटिरहेको पाइन्छ। जनसंख्या वृद्धिदर कम हुँदै जानुमा वैदेशिक रोजगारमा जाने ठूलो संख्याको युवाहरू अनुपस्थितहरू पनि एक प्रमुख कारक तत्व हो।

तालिका नं १: खजुरा गाउँपालिकाको अगामी १५ वर्षको जनसंख्याको प्रवृत्ति विश्लेषण

वर्ष	२००१	२०११	२०१८	२०२३	२०२८	२०३३	औषत वार्षिक वृद्धिदर
प्रक्षेपित जनसंख्या	४५६०५	५०९६१	५५०८०	५८२२५	६१५४९	६५०६३	१.१२%

यस प्रवृत्तिको दृष्टान्त खजुरा गाउँपालिका समेत भएकोले भौतिक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था जस्तै सडक पूर्वाधारको कमजोर अवस्था, बेरोजगारी, अन्य मानवीय सुविधाहरूको अभाव, आर्थिक गतिविधिमा न्यूनता आदि कारण विकट र मानवीय सुविधाहरूको शुलभता नहुँदा खजुरा गाउँपालिकामा जनसंख्याको वृद्धिदर देशका अन्य शहरी केन्द्रहरूमा जस्तो व्यापक र तीव्र नभएपनि जनचेतना अभावका कारण धेरै सन्तान जन्माउने प्रवृत्ति यस गाउँपालिकामा भविष्यमा समेत केही हदसम्म कायमै रहने अनुमान गर्न सकिन्छ। जसअनुसार सन् २००१ अर्थात वि.सं. २०५८ सालमा खजुराको जनसंख्या ४५,६०५ रहेकोमा सन् २०११ अर्थात वि.सं. २०६८ सालमा खजुरा गाउँपालिकाको जनसंख्या केही बढेर ५०,९६१ देखिएको छ। सोही जनसंख्यालाई आधार मानी अगामी १५ वर्षको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको हो। यसरी जनसंख्या प्रक्षेपण गर्दा विगतको वृद्धिदरको प्रवृत्तिलाई आधार मानिएको छ। यसरी जनसंख्याको प्रवृत्ति हेर्दा खजुरा गाउँपालिकाको औषत वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर १.१२ प्रतिशतको दरमा बढ्ने देखिन्छ। यसो हुँदा अगामी १५ वर्षमा गाउँपालिकाको जनसंख्या ६५,०३३ पुग्ने अनुमान गरिन्छ।

खजुरा गाउँपालिकामा क्रमश आधारभूत मानवीय सेवा र सुविधाहरूको विकास हुँदा हालको जनसंख्यामा केही बढोत्तरी स्वभाविक भएता पनि व्यापकरूपमा शहरीकरण भई जनसंख्याको चाप अत्यधिक हुने संभावना देखिँदैन। यद्यपि पर्यटन, कृषि र अन्य आर्थिक क्रियाकलापहरूमा योजनाअनुसार अपेक्षाकृत वृद्धि भएमा यी गतिविधिहरू सञ्चालन हुँदा बसाइँसराई गरी स्थायी वा अस्थायी प्रकारको बसोबासका लागि आउने मानिसहरूका कारण जनसंख्या वृद्धि हुन सक्ने देखिन्छ। यो अवस्थालाई मध्यनजर गरी गाउँपालिकामा विद्यमान र भविष्यमा बढ्न सक्ने जनसंख्याको मागहरूलाई आंकलन गरी योजनाद्वारा सम्बोधन गर्ने तयारी गर्नु आवश्यक छ।

४.२ SWOT विश्लेषण

कृषि विकासको योजना वा गुरुयोजना निर्माण गर्दा विकास लक्षित स्थानको सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, संभावना तथा अवरोधहरूको सग्रतामा विश्लेषण गर्ने वैज्ञानिक पद्धतिलाई SWOT (Strength, Weakness, Opportunities and Threat) विश्लेषण भनिन्छ। यस खण्डमा खजुरा गाउँपालिकामा गुरुयोजना निर्माणका दौरान वडा भेला तथा अन्तरक्रियाद्वारा स्थानीय गाउँबासी तथा जनप्रतिनिधिहरूको साक्षात्कारमा प्रत्येक वडाहरूबाट तत् तत् वडाहरूका सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र संभावना तथा चुनौती र जोखिमहरूको बारेमा सूचना संकलन गरी त्यसलाई समग्रमा व्यवस्थित ढङ्गले निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ। यस कार्यबाट गाउँपालिकाका वस्तुगत आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन र अवस्था आँकलन गर्न सहज हुन्छ।

४.२.१ भौतिक पूर्वाधार

(क) भू-उपयोग

सबल पक्षहरू

- विविधतायुक्त भू-धरातल रहेको
- तराईको समथर खेतियोग्य भू-भाग प्रशस्त रहेको
- गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ८७.९३ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य जमिनले ओगटेको
- नदी, पोखरी तथा नालाहरू एवम जलाधार क्षेत्र भएको
- समथर भूभाग भएकाले खेति गर्न सहज हुने
- उत्पादनको हिसाबमा मलिलो माटो, धेरै स्थानहरूमा भूमिगत पानीको उपलब्धता हुँदा कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- विभिन्न स्थानमा भू-स्खलन र बाढी, डुवान, कटान आदीको जोखिम रहेको
- सिँचित क्षेत्रको कमी भएको
- बाढी, डुवान, कटानका कारण खेतियोग्य जमिन मासिँदै गएको छ।
- पुराना तालहरूको संरक्षण नहुँदा ती ताल तथा पोखरीहरू सुकेका र लोप हुँदै जाने संभावना रहेको
- Deep Boring नहुँदा समयमा समयमा सिँचाई सुविधा नभएको

संभावना र अवसरहरू

- तराईको समथर भू-भाग भएकाले व्यापकरूपमा कृषि पर्यटन, पर्यापर्यटन, माछा पालन, घरेलु उद्योगहरू विकास गर्न सकिने
- भुईँ घाँसको र डाले घाँसको व्यवसायिक उत्पादन गरी व्यवसायिक पशुपालन गर्न सकिने
- उपयुक्त स्थानहरूको पहिचान गरी सुविधा सम्पन्न एकीकृत वस्ती विकास गर्न सकिने
- वन क्षेत्रको पुनरुत्थान र विस्तार गरी पर्यावरणीय पर्यटन विकास र जडिबुटी उत्पादन गर्न सकिने
- जलस्रोतको पूर्ण सदुपयोग गरी आर्थिक विकास गर्न सकिने
- विभिन्न तालतलैयाहरूको संभार गरी माछापालन र जल पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकिने।
- उपयुक्त क्षेत्र छनोट गरी ईट्टा उद्योगलाई चाहिने माटो बेच्न सकिन्छ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- बाढी र भू-क्षयले धनजनको क्षति हुने
- भूकम्पको विनासको उच्च जोखिम
- इमु नाला र अन्य नदी क्षेत्रलाई बाँध बानी संरक्षण गर्नुपर्ने
- गाउँपालिकामा रहेका अन्य नाला तथा खोलाहरूको नियन्त्रण तथा तटबन्ध निर्माण गरिनुपर्ने
- धेरै ठाउँमा सडक सञ्जाल पुऱ्याउँदा कृषि भूमि मासिने Originality लोप हुने संभावना छ ।
- ईट्टाभट्टाको लागि अध्ययन नगरी माटो निकाल्दा भूस्वरूप बिग्रने , पानीको स्रोत सुक्ने, कृषि पद्धतिमा ह्रास आउने जमिन सुख्खा हुने समस्याहरू थपिन सक्छ ।

(ख) सडक

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरू अधिकांश स्थानहरूमा सडक सुविधाको विकास भएको
- सडक फराकिलो पार्ने र स्तरोन्नति गर्ने कार्यको सुरुवात भएको
- हुलाकी मार्ग, जिल्ला स्तरीय सडक, निर्माणाधीन सहिद सेतु बि.क. मार्ग, च्यामा सडक, जस्ता राष्ट्रिय रागमार्गमा आवद्ध सडकहरूले गाउँपालिकालाई सडक ।
- हुलाकी मार्ग, जिल्ला स्तरीय सडक, च्यामा सडकको अवस्था राम्रो रहेको
- गाउँपालिका भर रहेका कुल ३०८.७८ कि.मी. सडकहरू मध्ये १५.४५ कि.मी. सडक कालोपत्रे भएको
- नेपालगञ्ज हुँदै बर्दिया गुलरिया जोड्ने सडकले ठुला शहरी क्षेत्रसम्मको पहुँच स्थापित गरेको
- स्थानीय मठ, मन्दिर, मस्जिद, मदरशा विद्यालय तथा पर्यटकीय स्थल जोड्ने सडक स्तरोन्नति भईरहेको
- सबै वडाहरूलाई गा.पा. केन्द्रसँग जोड्ने सडक सञ्जालहरू स्तरोन्नति भईरहेका
- खजुरा बजार क्षेत्र इजराइली योजना अनुसार सडक वस्तीको योजना बनाईएको

दुर्बल पक्षहरू

- गाउँपालिकाका भएर जाने रणनीतिक सडकहरू हुलाकी मार्ग, जिल्ला स्तरीय सडक, च्यामा सडक बाहेक सम्पूर्ण सडकहरू कच्ची अवस्थामा रहेका
- सबै सडकहरू साँघुरा रहेका
- कच्ची अवस्थामा भएका सडक र तराइ भू-वनोटका कारण अधिकांश स्थानमा डुबान र कटान कारण वर्षायाममा सडक अवरोध हुने ।
- कच्ची सडक भएकाले सार्वजनिक गाडी संख्या तथा गाडीको रुटको कमी रहेको
- सडकमा कलभर्ट, पुल र नाली नहुँदा व्यवस्थित पानी निकासको समस्या रहेको
- डुबान जोखिम रहेका धेरै स्थानहरूमा दिगो सडक सञ्जाल विकासका लागि आवश्यक वृक्षारोपण तथा रिटेनिड वाल कलभर्ट, पुल र नाली निर्माण नभएको

- सबैजसो सडकहरू चौडा नभएकाले धेरै साँघुरो भएका कारण दुर्घटनाको जोखिम उच्च रहेको
- धेरै स्थानहरूमा सहज आवागमनका लागि थप सडक विस्तार कार्य गर्न बाँकी
- सडक खण्डका विभिन्न स्थानहरूमा रहेका खोला र खोल्साहरूमा पुल निर्माण हुन नसकेको
- धेरै बाटोहरू नयाँ खुलेका हुनाले, पुरानो बाटोमा पिज उष्किएको हुँदा अटो, रिक्सा, साईकल, मोटरसाइकल आवागमनमा समस्या देखिएको
- नियमित बाढी, डुवान हुने स्थानहरूमा डुवान र कटान नियन्त्रण नभएको
- नयाँ ट्रयाक खोल्दा व्यवस्थित र योजना अनुरूप नभएको ।

सम्भावना र अवसरहरू

- राष्ट्रिय राजमार्गसँग जोडिएका महत्वपूर्ण रणनीतिक सडकहरूको कारण खजुराको मुहार फेरिन सक्ने
- हुलाकी मार्ग, जिल्ला स्तरीय सडक, निर्माणाधीन सहीद सेतु वि.क. मार्ग, च्यामा सडक, जस्ता राष्ट्रिय राजमार्गमा आबद्ध भई तराईको व्यापारिक तथा औद्योगिक केन्द्रको रूपमा विकसित हुन सक्ने
- आन्तरिक सडक सञ्जालको पूर्णरूपमा विकास हुँदा खजुरालाई कृषि, पर्यटन र औद्योगिक ग्रामको रूपमा विकास गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।
- इमली नाला जस्ता नदी किनाहरूलाई आन्तरिक करिडोरको रूपमा विकास गर्न सकिने
- वावा स्थान, टेडी ताल, मन्दीर, मस्जिद, मदरशा जस्ता पर्यटन क्षेत्र रिड रोड तथा पर्यटन क्षेत्रमा सडक विस्तार र स्तरोन्नति हुँदा पर्यटन विकासमा ठूलो टेवा पुग्ने संभावना रहेको
- सम्पूर्ण वडाहरूलाई जोड्ने सडकको ट्रयाक खोली कच्ची अवस्थामा सञ्चालनमा आईसकेकाले ती सडकको स्तरोन्नति गरी गाउँपालिकाको बृहत्तर विकासमा ठूलो टेवा पुग्ने देखिन्छ ।
- साथै स्थानीय वस्ती तथा बजार केन्द्रबाट मूल सडकमा जोडिने कृषि सडक तथा अन्य सडकहरूको स्तरोन्नति गर्न सके कृषि उत्पादन बजारिकरण निकै सहज हुन गई आर्थिक क्रियाकलापहरूमा बढवा हुन सक्ने देखिन्छ ।
- वडा नं. १ मा रहेका वीरपुर, चन्द्रनगर, बहादुरपुर सीमा क्षेत्रसम्म राम्रो सडक सञ्जाल विकास हुँदा अन्तरदेशीय व्यापारमा ठूलो भूमिका खेल्ने ।
- सडकको दायँबायाँ वृक्षारोपण गरी हरित पेटीको रूपमा विकास गर्न सकिने
- सडक सञ्जालको विकासमा संभाव्यता हेरी Bio-engineering प्रविधिको प्रयोग नमूनाको रूपमा गर्न सकिने
- च्यामा सडक, अन्य जिल्ला स्तरीय सडक, हुलाकी सडक सञ्जालका कारण कृषि बजारिकरण तथा पर्यटन विकासमा कोषेढुङ्गा सावित हुन सक्ने देखिन्छ ।
- इट्टाभट्टाको संभावना अत्यधिक रहेको हुँदा इट्टाभट्टा सम्म सडक सञ्जाल पुऱ्याउन आवश्यक देखिन्छ ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- सडक विस्तार जथाभावी तरिकाले गरिँदा धेरै स्थानहरूमा कृषि भूमि मासिने, विभिन्न स्थानमा रहेका तालहरू मासिने र वातावरणमा प्रतिकूल असर परिरहेको देखिन्छ ।
- सम्पूर्ण सडकको स्तरोन्नति गर्न समयमै आवश्यक बजेटको अभाव
- सडक व्यवस्थित गर्न नसक्दा धुलो तथा प्रदूषण वृद्धिको समस्या
- भू-क्षयीकरणको समस्या
- साँघुरा र खाल्डालखुल्डीयुक्त सडकले दुर्घटनाको वा सडक सुरक्षा जोखिम धेरै रहेको
- नालाहरू प्रशस्त हुँदा निर्माण कार्यमा समय र बजेट धेरै लाग्ने
- बाटो साँघुरो र जिर्ण भएको हुँदा २ तथा ३ पाङ्ग्रे गाडीको लागि धेरै समस्या हुने
- बर्खायाममा डुबान र कटानको कारण कच्ची बाटोहरू अवरुद्ध हुँदा Drainage को समस्या समाधान गर्ने
- नयाँ ट्रयाक विस्तार गर्दा धेरै Engineering Structure बनाउनुपर्ने हुँदा गाउँपालिकाको धेरै आर्थिक स्रोत सडकमै खर्च हुने देखिन्छ ।

(ग) सिँचाई

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिका मुख्य तराईमा क्षेत्र भएको हुँदा भूमिगत जलस्रोत सहजै प्रयोग गर्न सकिन्छ साथै इमु नाला, पेडारि नाला, मन खोला, किरण नाला जस्ता जलसम्पदाको सदुपयोग गर्न सकिने
- यस बाहेक अलावन चालनी ताल, टेडिताल, चमारन पोखरी, धौलागिरी लिफ्ट कुलो, खोलानाला तथा पोखरीहरूबाट संभाव्यता हेरि सिँचाई गर्न सकिने
- गाउँपालिकाभर रहेका जलाधार क्षेत्रको नक्शाकन गरी जलाधार संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने
- प्रशस्त सिँचाई पोखरीहरू भएको साथै थप पोखरीहरू निर्माण गर्न सकिने
- लिफ्ट सिँचाई, डिप सिँचाई बोरिङ, परम्परागत कुलोको विकल्पमा जान सकिने
- Shallow Tubewell लाई प्राथमिकता दिनुपर्ने
- मुहान खोलामा तटबन्ध गरेर लिफ्ट गर्न सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- उपलब्ध जलस्रोतको सही सदुपयोग हनु नसकेको
- व्यवस्थित र वैज्ञानिक सिँचाई योजनाको निर्माण हुन नसकेको
- परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलोहरूको मर्मत संभार नियमित हुन नसकेको
- भूमिगत सिँचाई परियोजनाहरू सफल नहुनु
- मसला (Eucalypts) रोपण गर्दा पानीको सतह घटेको छ ।

सम्भावना र अवसरहरू

- गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा रहेका नदी, खोला, नालाहरु, पोखरीहरु तथा पानीका मुहानहरुलाई संरक्षण गरी सिँचाई योजना निर्माण गर्न सके कृषि उत्पादनमा व्यापक वृद्धि गर्न सकिन्छ ।
- बोरिङ सिँचाई गर्न सकिने
- जलस्रोतको संरक्षण हुनेखालको विरुवाहरु लगाउन सकिने
- प्रत्येक वडामा रहेका परम्परागत सिँचाई कुलोहरुको मर्मत संभार तथा स्तरोन्नति गरी सुविधायुक्त बनाउन सकिने
- कृत्रिम जलाशयहरु निर्माण गरी जल पर्यावरणीय प्रणालीको विकास गर्न सकिन्छ ।
- खेतीयोग्य उर्वर क्षेत्रको पहिचान गरी संभाव्य स्थानबाट सिँचाईको प्रबन्ध गर्न सकिने
- थोपा तथा फोहरा सिँचाई प्रणालीको विकास गर्न सकिने
- किरण नाला, गदघैचा नाला, गहदवा खोला र मनखोलामा लिफ्ट सिँचाईको संभाव्यता अध्ययन गरी काम गर्न सकिन्छ ।
- पोखरीहरुको मर्मत संभार गरी माछापालन र सिँचाई गर्न सकिन्छ ।
- पर्याप्त सिँचाई सुविधा भएकाले विभिन्न स्थानहरुलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विस्तार गर्न सकिन्छ ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पानीको स्रोतहरु संरक्षण अभावले सुक्ने जोखिम रहेको
- सिँचाई प्रणाली व्यवस्थित र वैज्ञानिक नहुँदा क्षयीकरण तथा बाढीको जोखिम हुन सक्ने
- वैज्ञानिक जलस्रोत संरक्षण योजनाको अभाव ।
- योजनाबद्ध सिँचाई कार्यक्रम नहुँदा व्यवस्थापनमा समस्या भएको
- स्रोतको सही सदुपयोग र व्यवस्थापन व्यवस्थित नभएको
- लिफ्ट आयोजना डिप बोरिङका समानहरु बिग्रीएमा दक्ष जनशक्तिको अभाव
- सार्वजनिक पोखरी र तलाउहरु अतिक्रमणको मारमा

(घ) आवास

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकामा आवास योजना तथा एकीकृत बस्ती विकास सम्बन्धी अधिकार प्राप्त भएको केही आवास निर्माणको सामग्री जस्तै : ढुङ्गा गिट्टी, बालुवा, काठ आदिको उपलब्धता भएको
- आवश्यक खानेपानीका स्रोतहरु रहेकाले संरक्षण गरी व्यवस्थित गर्न सकिने
- वडा नं. १, २ र ३ मा व्यवस्थित प्लटिङ गरी घर निर्माण गरिएको
- खजुरा बजारमा इजरायली मोडल अनुसार बस्ती व्यवस्थापन गरिएको ।
- बजार इलाकामा एकीकृत बस्ती बसेको हुँदा सेवा प्रवाहमा सहज हुने ।

दुर्बल पक्षहरू

- एकीकृत र सुरक्षित आवास निर्माणको लागि पर्याप्त बजेट र ठोस कार्ययोजना निर्माण भैनसकेको
- भवन तथा सुरक्षित आवास निर्माणका लागि गाउँमै प्राविधिक र दक्ष जनशक्तिको अभाव भएको
- सुरक्षित घर निर्माणको जनचेतना अभाव रहेको
- मौलिक संस्कृति र वास्तुकलाको लोप हुँदै जाने अवस्था रहेको
- अव्यवस्थित हिसाबले छरिएरक वस्तीहरूले गर्दा फोहर व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ ।
- टायल, टिन र कच्ची घरहरू सुरक्षित छैनन् ।
- माटोका घरहरू र विपन्न भुपडीहरू बाढीबाट प्रभावित छन् ।
- व्यवस्थित ढलहरूको पर्याप्तता नहुनु

सम्भावना र अवसरहरू

- गाउँपालिकाको व्यापक जनसहभागिता स्वयं गाउँपालिकाले आफ्नो वस्तुगत अवस्था अनुरूप आवास योजना निर्माण गर्ने अधिकार रहेको ।
- प्रत्येक वडामा रहेका खुल्ला क्षेत्रलाई संभाव्यता अध्ययन गरी व्यवस्थित आवास निर्माण गर्न सकिने
- मौलिक प्रकृतिको वास्तुकलाको जगेर्ना गरी मौलिक पहिचान कायम गर्न आवास निर्माण अनुमति दिँदा विशेष प्रोत्साहन गर्न सकिने
- स्थानीय स्रोत र साधनको प्रयोग गरी सुरक्षित घरहरू बनाउन सकिने
- खेर गएका बाँझो जमिनहरूलाई आवास योजना निर्माण गरी सुरक्षित घडेरी विकास गर्न सकिने
- वर्तमानमा विस्तार भइरहेका बजार केन्द्रलाई आवास अनुकूल विकास गर्न सकिने
- साँस्कृतिक विविधता भएको समुदाय भएकाले Homestay को संभावना बढी रहेको
- ईट्टाभट्टको पर्याप्तता, निर्माण सामग्रीहरूको उपलब्धता र ढुवानी गर्न सजिलो हुँने हुँदा वैज्ञानिक ढङ्गले सुरक्षित घरहरू निर्माण गर्न सकिने
- सडक नालीको व्यवस्थापन गरी पुर्ण सरसफाईयुक्त वस्ती निर्माण गर्न सकिने
- बाढी प्रतिरोधी घरहरू (Flood Resistance) निर्माण गरी नमुना वस्तीको रूपमा विकास गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- छरपष्ट रहेका वस्तीहरूलाई एकीकृत गर्न जटिल
- भूकम्पीय संवेदनशील क्षेत्र रहेको
- भू-क्षय, बाढी, डुवान, कटान आदीको जोखिम रहेको
- भुपडी, कच्ची र परम्परागत शैलीमा बनेका विपन्न परिवारका घरहरू असुरक्षित रहेको
- भू-उपयोग योजनाको व्यावहारिक कार्यान्वयन नभएको
- खोलाका किनारी भागहरूमा रहेका वस्तीहरू बढी जोखिममा रहेका
- वर्षायाममा कच्ची घरहरू बाढीले बगाउने तथा डुबाउने संभावना रहेको

(ड) विद्युत तथा ऊर्जा

सबल पक्षहरू

- सौर्य उर्जाको प्रयोग भएको
- वनजंगलमा खेर गइरहेका काठ तथा पात पतिङ्गर आदिको वैज्ञानिक उपयोग गरी जैविक उर्जाकोरूपमा प्रयोग गर्न सकिने
- सबै वडामा विद्युत सेवा उपलब्ध भएको
- गोबरग्याँसको संभावना प्रचुर भएको
- विद्युतको प्रयोगबाट लिफ्ट सिँचाई, डिप बोरिङ जस्ता काम गर्न सहज हुने
- इलेक्ट्रोनिक रिक्साहरूको पनि माग बढिरहेको छ ।
- विद्युतिय उर्जालाई समान ढङ्गले वितरण गर्न विभिन्न स्थान ट्रान्सफर्मरहरूको व्यवस्था गरिएको ।

दुर्बल पक्षहरू

- विद्युतका पोलहरू काठको भएका स्थानहरूमा धातु वा सिमेन्टका पक्की पोलहरूले प्रतिस्थापन गर्नुपर्ने
- Low Voltage को समस्या भएको
- सबै घरहरूमा विद्युतिरक्षण सम्पन्न हुन नसकेको
- काठका पोलहरू भिज्दा सर्ट सर्किटिङ हुने समस्या
- सार्वजनिक सडक बत्तीहरूको व्यवस्था नभएको
- विद्युतिय उर्जालाई समान ढङ्गले वितरण गर्न विभिन्न स्थानमा ट्रान्सफर्मरहरूको अभाव
- विद्युत चुहावटको समस्या रहेको ।

सम्भावना र अवसरहरू

- नविकरणीय उर्जा तथा वैकल्पिक उर्जालाई उचित व्यवस्थापन गर्न सकिने
- सौर्य, गोबरग्यास उर्जाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्न सकिने
- समथर भूभाग भएको हुँदा इलेक्ट्रोनिक रिक्सा, बसहरूको संभाव्यता अध्ययन गरी प्रयोगमा ल्याउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पूर्वाधार विकासको दरिलो पक्ष विद्युतको आधारभूत विकास अर्थात विद्युतीकरणका प्रारम्भिक कार्यदेखि नै गर्नुपर्ने चुनौती रहेको
- पर्याप्त बजेटको अभाव
- अस्थायी प्रकृतिका काठका पोलबाट ट्रान्समिशन लाइन विस्तार गर्दा करेन्ट तथा आगलागीको जोखिमको संभावना बढी हुने
- अव्यवस्थित वस्ती भएको ठाउँमा Transmeter Line तारहरू लाग्दा आगलागीको संभावना बढी हुने

- बोरिङको लागि धेरै डिजेलको प्रयोग भएकाले डिजेल प्रतिस्थापन गर्न खेतहरूमा पनि Transmeter Line विस्तार गरिनुपर्ने
- अत्यधिक गुईँठाहरू प्रयोगले घरायसी प्रदुषण हुने गरेको

(च) सञ्चार

सबल पक्षहरू

- मोबाइल सेवाको सुविधा भएको
- इन्टरनेट सेवाको सुविधा भएको (बजार क्षेत्रमा)
- स्थानीय प्रसारण हुने एफ.एम रेडियो सुन्ने तथा स्याटलाइट टेलिभिजन हेर्न सकिने
- खबर आदानप्रदान सहज भएको
- वडा नं. २ रनैयापुरमा, मिण्टुरी टोल -७ K गाउँमा NTC Tower रहेको
- वीरपुर १, बोधहाना, K गाउँमा Ncell Tower रहेको
- बजार क्षेत्रमा Landline, wifi को सुविधा
- विभिन्न ठाउँमा हुलाक कार्यालय रहेको

दुर्बल पक्षहरू

- मोबाइल सेवाको विस्तारका लागि सम्पूर्ण स्थानमा नेटवर्क कभरेज नभएको
- ईन्टरनेट सेवाको Network Coverage कम हुँदा प्रभावकारिता नभएको र सबै स्थानमा पहुँच नभएको
- सार्वजनिक स्थानहरूमा निशुल्क wifi को व्यवस्था नभएको
- पर्याप्त मात्रामा Tower ले काम नगरेको
- सञ्चार क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धिको काम नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- उपभोक्ताको माग राम्रो भएको खण्डमा निजी सञ्चार सेवा प्रदायक मोबाइल तथा इन्टरनेट कम्पनीहरूलाई सेवा विस्तारमा आकर्षण गर्न सकिने
- ल्याण्डलाइनको सुविधा विस्तार गर्न सकिने
- इन्टरनेट को सुविधा विस्तार गरी ई-लाइब्रेरीको व्यवस्था गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- तीव्ररूपमा शहरी विकास र विस्तार नभएकाले सञ्चार क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्न कठिनाई रहेको
- सञ्चार माध्यमको नकारात्मक प्रभावका कारण सामाजिक व्यवहार तथा संरचनामा नकारात्मक असर परेको

४.२.२ सामाजिक पूर्वाधार

(क) शिक्षा

सबल पक्षहरू

- विगतका वर्षहरूका भन्दा शिक्षाको पहुँचमा सर्वसाधारणहरू पुगेको
- २०६८ को जनगणना अनुसार ६ वर्षभन्दा माथिको साक्षरता प्रतिशत ६३.४२ प्रतिशत रहेको
- विद्यालयमा भर्नादरमा वृद्धि भएको
- महिला शिक्षामा व्यापक सुधार भएको
- ३३ (३३ मध्ये १ बालविकास केन्द्र) वटा सरकारी विद्यालय, २ वटा क्याम्पस, १९ वटा बोर्डिङ स्कूलहरू र १३ वटा मदरशाहरू सञ्चालनमा रहेको ।
- वडा नं. ३ को जनता मा.वि मा कृषि प्राविधिक र ज्ञानोदय मा.वि.मा सिभिल इन्जिनियरिङ विषय पढाइ हुने
- छद्म, ढुंगो, बलबनभ्रमलत, ढुंगो कञ्चलअभ गाउँपालिकामै पढ्न सकिने
- सरकारी विद्यालयमा Library/E-Library को व्यवस्था भएको
- धेरै विद्यालयमा सुरक्षित भवनहरू भएको
- मदरशामा उर्दुसँगै नेपाली पनि पढाई हुने (१-३ सम्म)

दुर्बल पक्षहरू

- आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको सुविधा भएपनि स्नातक वा सो भन्दा माथि उच्च शिक्षाको सुविधा नभएको ।
- विद्यालयमा विषगत शिक्षकको कमी
- पुरुष साक्षरता प्रतिशत ७२.२५ हुँदा महिला साक्षरता ५६.१० प्रतिशत रहेको यद्यपि लैङ्गिक अनुपातमा पुरुषको संख्या प्रति १०० महिलामा ८५.६० मात्र रहेको छ ।
- विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूमाभन्दा स्वस्थ प्रतिस्पर्धात्मक भावना कमी भएको
- प्राविधिक शिक्षाको कमी भएको
- विद्यालयमा भवन कच्ची र असुरक्षित साथै भूकम्पले क्षति गरेको
- विद्यालयमा शैक्षिक पूर्वाधारको कमी भएको
- अतिरिक्त क्रियाकलाप, विद्यार्थी मैत्री शिक्षा तथा खेलकूद सामग्रीको अभाव भएको
- उपयुक्त खेल मैदानको व्यवस्था नभएको
- लक्षित निरक्षर तथा सीमान्तकृत वर्गलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था नभएको
- विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानी तथा छात्रा मैत्री शौचालयको प्रबन्ध नभएको
- वडा नं. ५ मा मा.वि. नभएको
- टेक्निकल कलेजहरूको अभाव
- संस्थागत विद्यालयको तुलनामा सरकारी विद्यालयम गुणस्तर कमजोर भएको

सम्भावना र अवसरहरू

- आवश्यक मात्रामा थप शैक्षिक संस्थाहरू स्थापना गर्न सकिने
- प्राविधिक शिक्षालयहरू स्थापना गर्न सकिने
- निजी क्षेत्रको सहयोग लिन सकिने
- प्रौढ शिक्षा तथा अनौपचारिक शिक्षाको व्यवस्था गर्न सकिने
- विद्यमान शिक्षण संस्थाहरूको स्तरोन्नती गर्न सकिने
- गाउँपालिकामै उच्च अध्ययनको लागि पहल गर्न सकिने
- सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको थप व्यवस्था पुस्तकालय तथा विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरिनुपर्ने
- प्रस्तावित प्राविधिक विद्यालय वि.पि. प्रति दक्षिण तर्फले गाउँपालिका र नजिकैका जिल्लाका विद्यार्थीहरूलाई आकर्षण गर्न सकिने
- जनता मा.वि. वडा नं.३ मा कृषि (Isc.Ag) विषय पढाइ हुँदा कृषक उत्पादन गर्न सकिने ।
- ज्ञानोदय मा.वि. मा अ.सिभि ईन्जिनियरिङ पढाई विद्यार्थीलाई आकर्षण गर्न सकिने ।
- मदरशाहरूको गुणस्तरमा वृद्धि गरी छुट्टै Education Hub को रूपमा विस्तार गर्न सकिने ।
- शिक्षकहरूलाई तालिम दिई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिन्छ ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- समयमै विद्यालय क्षेत्रका शैक्षिक समस्याहरूको सम्बोधन नगर्दा राष्ट्रलाई आवश्यक नैतिकवान, राष्ट्रप्रेमी, सक्षम, दक्ष, र कर्मठ नागरिक उत्पादन हुन नसक्दा दीर्घकालीन क्षति व्यहोर्नुपर्ने अवस्था हुनसक्ने
- समग्र शैक्षिक समस्याहरू सम्बोधन गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई सुविधा सम्पन्न बनाउन बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- गुणस्तर सुधारमा व्यापक लगानी तथा प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने
- अनुगमन प्रणालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- शैक्षिक क्यालेण्डर व्यवस्थित गर्नुपर्ने
- शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिम प्रदान गर्नुपर्ने
- बालमैत्री तथा विद्यार्थीमैत्री शिक्षण सिकाई पद्धतिको विकास गर्नुपर्ने
- अन्तराष्ट्रिस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने
- हरेक विद्यालय सुचना प्रविधियुक्त बनाउनु पर्ने
- सबैका लागि शिक्षा अभियान सञ्चालन गर्नुपर्ने
- प्राविधिक तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गरिनुपर्ने
- शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनुपर्ने
- गाउँपालिकाबाट एम.वि.वि.एस वा इन्जिनियरिङ जस्ता विषय पढ्न सक्ने विद्यार्थीहरूलाई गाउँमा सेवा गर्ने वातावरण बनाई विशेष सहयोग गर्नुपर्ने
- अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने
- विद्यालय टाढा हुनु

- भत्किएका र जीर्ण भवनहरूमा पठनपाठन गराउनु पर्ने बाध्यता
- टेक्निकल कलेजहरू खोल्न लगानीको समस्या हुन सक्छ
- दक्ष शिक्षकहरूको आवश्यकता पूर्ति गर्न ठुलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था रहेको

(ख) स्वास्थ्य

सबल पक्षहरू

- विगतका वर्षहरू भन्दा स्वास्थ्य सेवामा केही सुधारहरू भएका ।
- गाउँपालिकाद्वारा विभिन्न रोगका लागि घुम्ती स्वास्थ्य शिविरहरू सञ्चालनको सुरुवात भएको ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रभावकारी र आवश्यक सेवा सञ्चालन तथा विस्तारको लागि गाउँपालिकाद्वारा योजना निर्माण भएका ।
- दीर्घ रोगीहरूको उपचारको लागि विपन्न नागरिकहरूलाई विशेष अनुदान दिने योजना रहेको
- गाउँपालिकाको ५ वटा वडामा स्वास्थ्य चौकी, १-प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी, १ बर्थिङ सेन्टरहरू रहेका
- ३ नं. वडामा आँखा अस्पताल, वडा नं. ७ मा निर्माणधीन सुशील कोइराला क्यान्सर हस्पिटल २०७४ रहेको
- करिब दुई दर्जन भन्दा बढी Medical, ३ दर्जन खोप केन्द्रहरू रहेका
- Lab सेवा सहित स्वास्थ्य चौकीहरू रहेका
- स्वास्थ्य चौकीमा H.A., CMA, Laboratory को उपस्थिति छ ।
- वडा नं. ३ मा बर्थिङ सेन्टर सेवा उपलब्ध भएको

दुर्बल पक्षहरू

- सम्पूर्ण प्रविधियुक्त स्वास्थ्य केन्द्रको अभाव
- विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव
- औषधीको अभाव
- प्रयोगशालाको अभाव
- स्वास्थ्य केन्द्रमा सुरक्षित र फराकिलो भवनहरूको अभाव
- आवश्यक बर्थिङ सेन्टरको अभाव
- सुत्केरी गराउन लैजाने दुरी र सवारी साधनको अभाव
- शौचालय तथा सुरक्षित पिउने पानीको अभाव
- दरबन्दी अनुसार चिकित्सकको अभाव
- भ्याक्सीन फिजको अभाव
- एम्बुलेन्सको अभाव
- आपतकालीन उपचार सेवाको अभाव
- शल्यक्रिया सेवा, रक्तसञ्चार सेवा, Diagnostic Center आदीको अभाव
- सर्जिकल सामग्री, एक्सरे तथा अन्य आवश्यक उपकरणको अभाव
- २४ सै घण्टा उपचार सेवाको अभाव
- वडा नं. ४ र ६ मा स्वास्थ्य चौकी छैनन् ।

- वडा नं. ८ मा खोप केन्द्रको भवन भएपनि सञ्चालनमा नभएको
- जटिल प्रकृतिको विरामीको लागि अस्पताल नभएको ।
- सर्प दशं (Sanake Bite) भ्याक्सिनको अभाव ।

सम्भावना र अवसरहरू

- व्यापक स्वास्थ्य जनचेतना फैलाई रोगहरुबाट बच्ने व्यवहार सिकाउन सकिने
- निजी क्षेत्रलाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन आवश्यक पहल गर्न सकिने
- वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति जस्तै : आर्युवेद जडिबुटी, होमीयोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा तथा योग ध्यान केन्द्रको व्यवस्था गर्न सकिने
- विद्यमान स्वास्थ्य पूर्वाधारहरूलाई स्तरोन्नती गरी सेवा प्रभावकारी बनाउन सकिने खजुरामा ठूलो अस्पताल निर्माण गरी अन्य जिल्लाहरूलाई पनि आकर्षित गर्न सकिने
- खोप केन्द्रलाई आत्मनिर्भर बनाई सबै सेवा पुऱ्याउने
- बर्थिङ सेन्टरहरु प्रत्येक वडामा निर्माणगरी सेवा दिने
- वर्षात र गर्मी मौसममा सर्पको डर हुने हुँदा सर्प दंश उपचार (Snake Bite Treatment Hospital) को सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- स्वास्थ्य सेवाको उचित व्यवस्था र प्रबन्ध नहुँदा विरामीको अकालमै ज्यान जान सक्ने
- समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि ठूलो आकारको बजेट तथा कर्मचारी र विशेषज्ञहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने
- स्वास्थ्य केन्द्र तथा अस्पतालहरूको सहायता गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनुपर्ने
- स्वास्थ्य चेतनाका अभावका कारण बालबालिका स्वास्थ्य, महिला तथा प्रजनन् स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य र समग्र सामुदायिक स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने
- सुविधा सम्पन्न हस्पिटल निर्माण गर्न लगानीको समस्या पर्न सक्छ ।

(ग) पिउने पानी

सबल पक्षहरू

- घैँटी ट्याङ्की मार्फत पिउनेपानी तथा अन्य प्रयोजनको लागि पानीको प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- वर्षातको पानी संकलन गरी विकल्पमा प्रयोग गर्न सकिने
- भूमिगत जलस्रोतको पूर्ण शुद्धिकरण गरी वितरण गर्न सकिने
- गाउँपालिकामा राधापुर खा.पा. आयोजना, बहादुरपुर खजुरा खा.पा. आयोजना, धिया खानेपानी आयोजना र चमकदारपुर खानेपानी आयोजना निर्माण भईसकेको
- करिब ९८% मानिसहरु हातेपम्प/ट्युबेलको पानी सेवन गर्ने
- डिप बोरिङ सञ्चालनमा आएका
- ट्याङ्कीहरु निर्माणधीन अवस्था छन् भने कुनै ठाउँमा ट्याङ्की निर्माण भैसकेको ।
- वडा नं. ६ मा INF र Red Cross ले पानीको गुणस्तर मापन गरेको

दुर्बल पक्षहरू

- प्रशस्त पानीका मुहानहरू भएतापनि पिउने पानीको समस्याको रूपमा नै रहेको
- पानीका यी प्रमुख श्रोतहरूको वैज्ञानिक हिसाबले संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न नसकिएको
- फोहोर व्यवस्थापन योजना नभएको
- ट्युबेलको पानीमा आर्सेनिक देखिएको
- पानी शुद्धिकरण नगरिकन सेवन गरेको
- दुषित पानीले धेरै मौसमी विरामीको समस्या बढ्दो
- खानेपानी आयोजनाहरू, Deep बोरिङ, लिफ्ट खानेपानीका मुहान एवं सामाग्रीको मर्मत संभार नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- जलश्रोतका हिसाबले सम्पन्न खजुरालाई सम्पूर्ण हिसाबले सम्बृद्ध बनाउन माथि उल्लेखित लगायत अन्य पानीका मुहान संरक्षण गरी दिगो रूपमा पानीको सदुपयोग गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्न सकिने ।
- वर्षातको पानी संकलन गरी प्रयोगमा ल्याउने प्रविधि अवलम्बन गर्न सकिने ।
- घर-घरमा पानी संकलन ट्याङ्की राख्न प्रोत्साहन गरेमा दिर्घकालीन हिसाबले पिउनेपानीको समस्या समाधान गर्न सकिने ।
- पानी शुद्धिकरण गरेर मात्र प्रयोगमा ल्याउने
- आर्सेनिक भए नभएको Lab Test गाउँपालिकाले नै गर्ने/गराउने प्रबन्ध गराउन सकिने
- ट्युबेलको पानी शुद्धिकरण गरेर मात्रै पिउने
- Water Quality मापन गरेर मात्र डिप बोरिङको काम सञ्चालन गर्ने
- पानीको गुणस्तर मापन गर्ने ल्याब खोली रोजगारी पनि दिन सकिन्छ
- बन्द रहेको राधापुर खा.आ बहादुरपुरलाई पुन सञ्चालन गरी पिउने पानीको आपूर्ति सहज गर्न सकिन्छ ।
- पानी शुद्धिकरणका उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनु पर्ने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- जलस्रोत संरक्षण सम्बन्धी ठोस कार्यक्रम निर्माण नहुँदा पानीका मुहानहरू सुक्ने वा खेर जाने जोखिम रहेको ।
- पानीका मुहानहरूलाई दिगो रूपमा संरक्षण गर्न बजेटको व्यवस्था, प्राविधिक ज्ञान र कार्यान्वयन संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्ने ।
- फोहोर व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थित योजना निर्माण गर्नुपर्ने ।
- दुषित र आर्सेनिकयुक्त पानीको प्रयोगले जनस्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने

(घ) संस्कृति

सबल पक्षहरू

- विविध जात, धर्म, सम्प्रदाय र संस्कृतिका समुदायहरू सौहार्दपूर्ण तरिकाले बसी सांस्कृतिक विविधतामा धनी रहेको ।
- धार्मिक हिसाबले विभिन्न धर्मावलम्बीहरूले आफ्ना धर्म संस्कृतिको परम्परा कायम राखिरहेको ।
- विशेष गरी मुसलमान, चमार/हरिजन/राम, यादव, ब्राह्मण, क्षेत्री, नेवार, कोइरी/कुश्वाह, थारु लागयत जातिहरूको मौलिक संस्कृतिहरू रहेको
- यस प्रकारका समुदायहरूको मानवशास्त्रीय अध्ययनका लागि शैक्षिक पर्यटनको गन्तव्यस्थल बनाउन सकिने ।
- आदिवासी जनजातिका सांस्कृतिक सम्पदाहरू रहेकोले सांस्कृतिक संग्रहालय तथा सांस्कृतिक केन्द्रहरूको रूपमा विकास गर्न सकिने
- ब्राह्मण क्षेत्रीले मनाउने : तिहार, दशैं, तीज, माघेसक्रान्ति आदी ।
- गुरुङ मगरले मनाउने लाखे नाच, सिँगारुवा वा टप्पा नाच, साइला नाच, नौमति नाच भने मुसलमानहरूको मुहरम, सैयाद शाह मेला, रमजान (इद), मुहम्मद जे, इदगाहामा मेला, वरगं दिवश मेला सँगै क्रिस्चियनहरूको चर्चमा पुजा जात विशेष गरिन्छ ।
- परम्परागत लहरे नाच, सिँगारु नाच, मुमुर नाच पनि देख्न सकिन्छ ।
- यादव जातिको : जोडि नाच, पासी दुइका नाच पनि त्यहाको मौलिक कलाकोरूपमा देख्न सकिन्छ ।
- मन्दिर, मदरशा, मस्जिद नजिकै देख्न सकिन्छ जुन पर्यटकहरूको लागि धार्मिक सहिष्णुताको विशेष आकर्षण हुन सक्छ ।

दुर्बल पक्षहरू

- सांस्कृतिक धरोहरहरूको संरक्षणका लागि ठोस कार्ययोजना नबनेको
- संचार माध्यमको नकारात्मक प्रभाव तथा पश्चिमी संस्कृतिको प्रभावका कारण मौलिक संस्कृति लोप हुने अवस्थामा पुगेको
- कतिपय आदिवासी जनजातिहरू विपन्न अवस्थामा रहेकोले उनीहरूको सबलीकरणका लागि ठोस कार्यक्रमहरू नभएको
- युवा पुस्ताहरूमा आफ्नो मौलिक संस्कृतिको जगेर्नाप्रति उदासिनता रहेको

सम्भावना र अवसरहरू

- खजुरालाई मौलिक संस्कृति र सभ्यताको केन्द्रको रूपमा विकास गरी सांस्कृतिक पर्यटन समेत प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- यसका अलावा विभिन्न जातजातीको मुख्य बसोबास भएका क्षेत्रहरूमा होम-स्टेको विकास गर्न सकिने ।
- बहुजाति/बहुभाषी भएको कारण उनीहरूको सबलीकरणका लागि होमस्टे पर्यटनको विकास गर्न सकिने ।
- मन्दिर/मस्जिदहरूको मर्मत संभार गरी पर्यटकलाई आकर्षण गरी पर्यटन उद्योग सञ्चालन गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- समुदाय र राज्य दुवैका उदासिनताका कारण यस प्रकारका मौलिक संस्कृतिहरू लोप भई पहिचान नै संकटमा पर्न सक्ने
- सम्बन्धित समुदाय र राज्यले मिलेर सांस्कृतिक संरक्षण प्रवर्द्धनमा ठोस र दिर्घकालीन कार्यक्रमहरू तत्काल संचालन गर्नुपर्ने चुनौती रहेका
- यदि कुनै जात, धर्मावलम्बीहरूको अस्तित्वमा आँच पुऱ्याउने काम भएमा धार्मिक द्वन्द हुन सक्छ ।

(ड) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण र मूल-प्रवाहिकरण

सबल पक्षहरू

- विगतमा भन्दा महिला जनचेतनामा सुधार आएको
- छुवाछुत तथा सामाजिक विभेद क्रमशः न्यून हुँदै गएको
- गाउँपालिकामा सांस्कृतिक, धार्मिक सहिष्णुता कायम रहेको
- संचार माध्यम र शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव परेको
- महिलाहरू पनि राजनीतिमा, सामाजिक कार्य र विकासका गतिविधिहरूमा सरिक हुन थालेका
- महिलाहरूले घरको मात्र काम नगरी घर बाहिरको पनि गर्न सक्छ र भन्ने सन्देश दिएका छन्
- गाउँपालिकाले सामाजिक अर्न्तघुलनलाई प्रोत्साहन गर्ने नीति लिएको

दुर्बल पक्षहरू

- गाउँपालिकामा पुरुषको भन्दा महिलाको जनसंख्या बढी भएपनि परम्परागत रूपमा रहेको लैङ्गीक विभेद अन्त्य हुन नसकेको
- जातीय भेदभाव समेत अन्त्य हुन नसकेको ।
- सीमान्तकृत समुदाय, आदिवासी जनजातिहरूको आर्थिक र सामाजिक सबलीकरण हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- शिक्षा र जनचेतनामा आएको क्रमिक सकारात्मक सुधारका कारण महिला तथा सीमान्तकृत वर्गको उत्थानमा उपयुक्त वातावरण बनेको
- सबै तह र तप्काका समुदायलाई सामाजिक मूल प्रवाहिकरणमा ल्याउँदा गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियाले गति लिने सम्भावना
- महिलाहरू पनि राजनीतिमा आएको हुँदा महिलाका आवाजहरू सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन पहल गरेका छन् ।
- प्रत्येक स्थानीय तहमा १ महिला वडा सदस्य र १ दलित महिला सदस्य अनिवार्य गरेको हुँदा उनीहरूले सम्पूर्ण महिला, दलित, जनजातिहरूको हकहितमा लाग्दा सकारात्मक सुधार देखिएको

चुनौती तथा जोखिमहरू

- लैङ्गिक विभेद तथा हिंसाले समाजमा सामाजिक विग्रह ल्याउनुका साथै विकासको गतिमा प्रत्यक्ष नकारात्मक असरको जोखिम रहेको
- महिला पछाडि पर्दा समग्र पारिवारिक संगठन र समाज नै विकृत बन्ने चुनौती रहेको ।
- सामाजिक सौहार्दता, मेलमिलाप, शान्ति र समृद्धिका लागि सामाजिक विवेकको प्रयोग गरी सामाजिक अन्तरघुलनका साथै महिला शसक्तिकरण र सीमान्तकृत वर्गको मूल प्रवाहिकरण गर्न चुनौती रहेको ।
- व्यापक रूपमा महिला शिक्षा तथा अन्य जातजाती, अल्पसंख्यक र सीमान्तकृतहरूलाई विशेष लक्षित कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने चुनौती रहेको ।
- प्रसूती सेवाको व्यवस्था गर्नुपर्ने, प्रजनन स्वास्थ्य बारे जनचेतना फैलाउनुपर्ने
- घरेलु हिंसा र महिला हिंसा निर्मूल गर्नुपर्ने चुनौती रहेको
- आमा समूहहरू गठन गरी जाँड रक्सीको विकृति विरुद्ध अभियान चलाउनुपर्ने ।
- बालविवाहलाई दण्डित गरिनुपर्ने ।

४.२.३ आर्थिक पूर्वाधार

(क) कृषि

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकामा जलवायु अनुकूल बालीनाली, फलफूल तथा जडिबुटी उत्पादन गर्न सकिने
- गाउँपालिकाले निशुल्क तरकारीको विउ(काउली, बन्दा, टमाटर, भ्यान्टा, खुर्सानी, लौका, फर्सी, करेला, धनिया, पालक, गाजर, मुला, प्याज) वितरण गरेको
- अधिकांश घरपरिवार कृषिमा संलग्न भएको हुँदा गाउँपालिकामा कृषि उत्पादनको लागि पर्याप्त जनशक्ति रहेको
- सिँचाईको लागि राप्ती सीक्टाको नहर, डीप बोरीड , लिफ्ट सिचाइ विस्तार हुँदै
- गाउँपालिका प्रत्येक वडाहरूमा पालिएका गाई, भैंसी लगायत सम्पूर्ण घरपालुवा जनावरहरूलाई सुरक्षित राख्न H.S.B.Q., F.M.D लगायत विभिन्न भ्याक्सिन लगाईएको
- गाउँपालिकाले कृषिलाई प्राथमिकताको साथ प्रबर्द्धन गर्ने नीति लिएको
- रैथाने जातका बालीनालीहरूको उत्पादन गरी अर्गानिक खेती गर्न सकिने
- नयाँ विउविजन, बेमौसमी तरकारी खेति, कुखुरा फार्म, बाखा/सुँडुर/बँडुर फार्महरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

दुर्बल पक्षहरू

- वैज्ञानिक कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण नभएको
- व्यवस्थित, वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेती नभएको
- करिब ६५ प्रतिशत भन्दा बढी कृषि उत्पादन वर्षातको पानीमा निर्भर रहेको
- सिँचाई सुविधा पर्याप्त नभएको
- प्राविधिकहरूको पर्याप्तता नभएको

- कृषि बजारीकरण असहज भएको कृषि उपज विक्रि गर्न नेपालगञ्ज सम्म पुग्नु पर्ने बाध्यता
- वीउविजन, मलखाद र शीत भण्डारणको उचित प्रबन्ध नभएको
- कृषकलाई तालिम तथा कृषि विज्ञहरूको उपलब्धता नभएको
- कृषि बजार मूल्य वैज्ञानिक नभएको
- मलखाद तथा कृषि समाग्रीको आपूर्तिमा असहजता रहेको
- किटनाशक औषधि, कृषि औजार, आधुनिक प्रविधि, पशु औषधालय तथा कृषि विमाको पर्याप्त व्यवस्था नभएको
- सुलभ र सरल कृषि कर्जाको व्यवस्था नभएको
- गाउँपालिकाका अधिकांश जनता कृषि पेशामा संलग्न रहेता पनि कृषिजन्य उत्पादनको लागत मुल्यमा वृद्धि भई उत्पादन कम भई गाउँपालिका खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुन नसकेको
- नयाँ बिउविजनहरू, नयाँ प्रविधि ल्याउँदै गर्दा त्यहाँका स्थानीय प्रजातिहरू लोप हुने संभावना रहेको
- Invasive Species ले नकारात्मक समस्या ल्याउन सक्छ ।

सम्भावना र अवसरहरू

- गाउँपालिकालाई फलफूल उत्पादन, पशुपंक्षी पालन, मौरीपालन र जडिबुटी उत्पादनमा देशकै नमुना गाउँपालिका बनाउन सकिने
- गाउँपालिकामा ताल, पोखरी बनाएर सिँचाई गर्न सकिने प्रशस्त संभावना रहेको
- गाउँपालिकामा दर्ता भएका कृषि समुह तथा सहकारीबाट व्यवसायिक कृषि कर्जा प्रदान गरी कृषि क्षेत्रको विकास गर्न सकिने
- गाई/भैंसी पालन, बाखापालन र तरकारी खेतिबाट कृषि ग्राम वा कृषि पर्यटनको केन्द्रकोरूपमा विकास गर्न सकिने
- इमली नाला, मन खोला, किरण नाला लिफ्ट सिँचाइ, धौलागीरी लिफ्ट कुलो तथा अन्य मुहानबाट लिफ्ट सिँचाइ परियोजना संचालन गरी उर्वर जमिनलाई सिंचित गर्न सकिने
- विशेष अध्ययन र अनुसन्धान गरी विभिन्न प्रजातिका जडिबुटी अर्थात गैह्र काष्ठ जन्य बहुमूल्य वन पैदावारको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- गाउँपालिकामा उपलब्ध पोखरी तथा जलस्रोतको उपयोग गरी विभिन्न जातका माछा पालन गर्न सकिने
- च्याउ खेती, केरा फर्म, बंगुर फर्म र अदुवाको व्यवसायीकहरू उत्पादन गर्न सकिने
- नगदेवाली र फलफूललाई प्राथमिकता दिन सकिने
- व्यवसायिक कुखुरा तथा हाँस पालन गर्न सकिने
- विभिन्न सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रको पहिचान गरी कृषि पकेट क्षेत्र घोषणा गरी कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने
- रैथाने प्रजातिका वालीनालीको संरक्षण गरी पहिचान कायम गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- कृषि पेशाबाट युवा तथा अन्य श्रमशक्तिको व्यापक पलायन भएकोले कृषि व्यवसायतर्फ आकर्षण गरी कृषकको लगानीबाट उचित प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने स्थितिको निर्माण तुरुन्त गर्नुपर्ने
- कृषिलाई पूर्णरूपमा वैज्ञानिकिकरण गरी व्यवसायिक बनाउनुपर्ने
- कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीको अन्त्य गरिनुपर्ने
- रासायनिक मल र किटनाशक औषधिको सन्तुलित प्रयोग गर्नुपर्ने ।
- माटोको उर्वराशक्ति कायम गर्न ठोस कदम चाल्नुपर्ने ।
- सिँचाइको प्रबन्ध गर्नुपर्ने
- कृषि विज्ञ र प्राविधिकको व्यवस्था हुनुपर्ने
- मल, विउ विजन र औषधिको उपलब्धता हुनुपर्ने
- कृषि बजारीकरण र मूल्य सन्तुलनमा ठोस काम गर्नुपर्ने
- भण्डारणको उचित प्रबन्ध गरिनुपर्ने
- राज्यले मापदण्डका आधारमा व्यवसायिक खेतिलाई अनुदान दिनु पर्ने

(ख) पर्यटन

सबल पक्षहरू

- पर्यटनको विभिन्न प्रकारका संभावनाहरू भएको जस्तै : पर्यापर्यटन, कृषि पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, होमस्टे, साँस्कृतिक पर्यटन आदीको राम्रो विकास गर्न सकिने
- गाउँपालिकाले पर्यटनलाई प्राथमिकताका साथ विकास गर्ने नीति लिएको
- स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिमा साँस्कृतिक विकास र संरक्षण गरी अध्ययन केन्द्रकोरूपमा विकास गर्न सकिने
- उपयुक्त जलवायु भएको
- पर्यटनका सबै प्रकारको सम्भावना भएको उदाहरणका लागि रमणिय समथर फाँट भएको, पर्यापर्यटनको सम्भावना, औषधिय पर्यटन, कृषि पर्यटन आदिको प्रचुर सम्भावना भएको
- स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिमा विशेष गरी मुसलमान, यादव, चमार/हरिजन/राम, कोइरी/कुशवाह जस्ता लोपोन्मुख जातिहरूको रैथाने स्थल भएकोले साँस्कृतिक पर्यटन राम्रो सम्भावना भएको

दुर्बल पक्षहरू

- सडक यातायात पर्याप्त नभएको साथै प्राय कच्ची रहेको
- होटल तथा पर्यटक बस्ने रेष्टुरेन्ट आदिको राम्रो सुविधा नभएको
- पर्यटन सूचना केन्द्र नभएको
- सुरक्षाको उचित प्रबन्ध नभएको
- आपतकालीन उद्धारको उचित व्यवस्था नभएको
- स्वास्थ्य उपचारको सेवा पर्याप्त नभएको
- पर्यटक पथ प्रदर्शक तथा व्यवसायिक गाइडहरू नभएको (ट्राभल एजेन्सीहरू नभएको)

- बैङ्क तथा ए.टि.एम सुविधा पर्याप्त नभएको
- विशेष पर्यटन प्याकेजहरू नभएको
- सम्भावना र अवसरहरू
- पर्यटनका सम्पूर्ण आयामहरूको विकास र विस्तार गर्न सकिने ।
- सबल पक्षमा उल्लेखित लगायत खेल पर्यटन, योगा, ध्यान आदिका केन्द्रहरू स्थापना गरी स्वास्थ्य पर्यटनको समेत विकास गर्न सकिने पर्याप्त सम्भावना भएको
- गाउँपालिकाका संभाव्य स्थानहरूमा बनभोज स्थल, शहिद स्मारक, बाल उद्यान तथा अन्य पर्यटकीय पुर्वाधारको विकास गर्न सकिने
- विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति भल्कने साँस्कृतिक संग्रहालय स्थापना गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- पर्यटन विकासको ठोस कार्यक्रम नभएकोले सामान्यतया सम्पूर्ण पर्यटन क्षेत्रको विकासका आधारभूत पूर्वाधारहरू नै स्थापना र विकास गर्नुपर्ने चुनौती
- निजी क्षेत्रलाई आर्कषण गर्नुपर्ने चुनौती
- व्यापक रूपमा सडक यातायातको विकास गर्नुपर्ने
- बाह्य पर्यटकहरूको प्रभावले मौलिक संस्कृति लोप हुने जोखिम
- सामाजिक विकृतिहरू बढ्न सक्ने जोखिम

(ग) उद्योग तथा वाणिज्य

सबल पक्षहरू

- कृषिमा आधारित औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता हुन सक्ने ।
- इट्टा उद्योगको प्रबल सम्भावना भएको ।
- पर्यटन उद्योगको विकास गर्न सकिने ।
- बाखापालन व्यवसायिकरूपमा विकास गरी सम्बन्धित उद्योगको विकास गर्न सकिने
- स्थानीय जनशक्तिको सदुपयोग गरी कम खर्चिलो श्रमशक्ति प्राप्त गर्न सकिने
- पशुजन्य उत्पादनमा आधारित डेरी तथा मासु हाड छाला प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने
- कपडा तथा गलैँचा उद्योग, हस्तकला, काष्ठकला तथा ललितकलामा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने
- गाउँपालिकामा रहेका पोखरीहरू तथा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरी व्यवसायिक माछापालन गर्न सकिने
- नदी बगर क्षेत्रमा क्रसर उद्योग, इँटा उद्योग, काष्ठ उद्योग तथा मीलहरूलाई विकास र विस्तार गर्न सकिने
- कपास विकास समिति तथा जन शिक्षा सामाग्री केन्द्रलाई पुर्नजीवन दिन सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- उद्योगको प्रचुर सम्भावना भएतापनि औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, उर्जा, पूँजी, दक्ष, जनशक्ति, प्रविधि आदिको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको
- उपभोक्ता बजारको सुनिश्चितता नभएको
- निजी क्षेत्रको लगानी आर्कषण गर्न नसकिएको
- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू पर्याप्त नभएको
- सुरक्षाको पर्याप्तता नभएको
- स्थानीय पूँजी बजारहरूको विकास भै-नसकेको
- औद्योगिक ऋणको व्यवस्था नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- औद्योगिक पूर्वाधारहरूको यथोचित विकास गर्न सके गाउँपालिकामा सम्भावना र अवसरहरूको प्रचुरता रहेको ।
- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण क्षेत्रलाई व्यापक रूपमा विकास गरी गाउँपालिकाको विकास गर्न सकिने
- राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा सहजै जोडिएकोले नजिकका उपभोक्ता बजारहरूमा संभावना खोज्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- उद्योगमा संलग्न मजदुर तथा औद्योगिक क्रियाकलापका दौरान सामाजिक जटिलता तथा अपराध आदिको वृद्धि हुन सक्ने
- औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट व्यवस्था गरी योजनाबद्ध ढंगले लाग्न चुनौती रहेको
- उद्योग विकासको लागि सडक, यातायात, विद्युत तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नुपर्ने
- विभिन्न प्रकारका उद्योगहरू स्थापना गर्दा औद्योगिक प्रदुषण वृद्धि हुन सक्ने

(घ) बैङ्क वित्तीय संस्था तथा सहकारी

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकामा ८ वटा क वर्गको बैंक, १ घ वर्गको बैंक, ५ वटा लघुवित्त, माईक्रोफान्नास रेमिटान्स सुविधा भएको
- विभिन्न वडाहरूमा कुल ३१ वटा सहकारी संस्थाहरू रहेको
- गाउँपालिकामा ऋण तथा कर्जामा विभिन्न कृषि समुहहरू पनि सक्रिय रहेको

दुर्बल पक्षहरू

- क वर्गका बैंकहरू सबै खजुरा बजारमा रहेको
- वडा नं ३ मा बाहेक अन्य वडाहरूमा सघन बजार केन्द्रहरू र वाणिज्यको विकास नभएको
- उद्योग तथा कलकारखानाहरूको स्थापनामा ठोस पहल हुन बाँकी
- स्थानीय पूँजीको विकास कमजोर रहेको
- सहकारीको स्थापना भएपनि लगानीको क्षेत्र र दायरा ठूलो हुन नसकेको

सम्भावना र अवसरहरू

- उद्योग, कलकारखाना, बजारकेन्द्र, व्यापारिक कारोबारको विकास र विस्तार गर्न सकिने सम्भावना रहेको साथै यी क्षेत्रको विकास गर्न सके बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकास हुन सक्ने सम्भावना रहेको
- सहकारीको विकास मार्फत ग्रामीण अर्थतन्त्रको उचित विकास गर्न सकिने
- अन्य निजी बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आर्कषण गर्न सकिने
- स्थानीय जनताको अग्रसरतामा माइक्रो फाइनेन्स तथा सहकारीहरूको विकास र विस्तार गर्न सकिने
- सहकारीहरूको स्थापना भएकाले स्थानीय सहकारी नीति अनुरूप “एक टोल एक सहकारी घर-घरमा रोजगारी” अभियान सञ्चालन गर्न सकिने
- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण क्षेत्रलाई व्यापक रूपमा विकास गरी गाउँपालिकाको विकास गर्न सकिने

चुनौती तथा जोखिमहरू

- औद्योगिक पूर्वाधार तथा उद्योगहरू, व्यापारिक केन्द्रहरू र स्थानीय पूँजीको विकास गर्ने चुनौती रहेको
- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको स्थापना हुन नसक्दा स्थानीय लगानीकर्ता तथा पूँजीपतीको पूँजी पलायन भई ग्रामीण अर्थतन्त्र थप कमजोर बन्न सक्ने जोखिम रहेको ।
- सबल सहकारीहरूको संस्थागत विकास नहुँदा स्थानीयहरूको पूँजी वृद्धिमा बाधा हुन सक्ने ।

४.२.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

(क) वन, जलाधार तथा भू-संरक्षण

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल १०१.९१ वर्ग कि.मि.मध्ये खेतियोग्य जमिनले ८९.६० वर्ग कि.मी., आवसीय क्षेत्रले ६.४८ वर्ग कि.मी. र जल क्षेत्रले १.८१ वर्ग कि.मि. भू-भाग जमिन ओगटेको छ ।
- चुरे वन संरक्षण रहेको
- प्रशस्त जलाधार क्षेत्र भएको
- कूल क्षेत्रफलको ८९.६० वर्ग कि.मी. अर्थात ८७.९३ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य भएकोले वैज्ञानिक कृषिको दीगो उपाय अपनाई सदुपयोग गर्न सकिने ।
- वनजंगले ओगटेको क्षेत्र विस्तार गर्न सकिने
- नीजि वनलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने
- उष्ण क्षेत्र भएकोले सोही अनुकुल वनस्पति र बालीनालीको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- उपयुक्त स्थानहरूमा पार्क तथा हरित क्षेत्र विस्तार गर्न सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र सदुपयोग हुन नसकेको
- जलसम्पदा खेर गैरहेको
- वन र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी ठोस कार्यक्रमहरू नभएको
- वन उत्पादनमुखी बनाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्न नसकिएको साथै वन क्षेत्रको विस्तार हुन नसकेको
- वन तथा सामुदायिक वनहरूलाई आय आर्जनका विशेष कार्यक्रममा आवद्ध गर्न नसकिएको

सम्भावना र अवसरहरू

- वन-जलाधार र भू-संरक्षणका लागि दिगो रूपमा दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू निर्माण गरी अगाडि बढ्न सकिने
- गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरूलाई थप विकसित र सबल बनाउन सकिने ।
- उपलब्ध वनलाई आय आर्जन तथा गरीबी निवारणमा जोड्न सकिने
- जलश्रोतको उच्चतम प्रयोग गरी कृषि, उद्योग र पर्यटनको विकास गर्न सकिने ।
- पर्या-पर्यटनको विकास गर्न सकिने
- जडिबुटीको व्यवसायिक उत्पादन र प्रशोधन गर्न सकिने ।
- वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना तथा भूसंरक्षण कार्यक्रम लागू गर्न सकिने ।
- सार्वजनिक जग्गा तथा खाली जमिनमा व्यापक वृक्षारोपण गरी पार्क तथा पिकनिक स्थलको विकास गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- बृहत्तर हरित क्षेत्रको विकास, वन, वैज्ञानिक जलाधार तथा भू-संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गर्नुपर्ने चुनौती
- विभिन्न नदी किनार अथवा तटीय क्षेत्रमा डुबान तथा कटानको जोखिम रहेकोले दीगो रूपमा भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गर्नुपर्ने ।
- प्राविधिक जनशक्तिको अभाव
- वातावरण संरक्षण गर्न नसके प्राकृतिक विपदको उच्च जोखिम रहेको ।
- पर्यावरणीय असन्तुलनका कारण जीवन कष्टकर हुन सक्ने
- पानीका मुहान संरक्षण गर्न नसके भविष्यमा मुहानहरू सुक्न गई पिउने पानीको चरम अभाव हुन सक्ने ।
- वनस्पति र वन्यजन्तु लोप हुन सक्ने ।
- प्रदूषणको नकारात्मक असरहरू देखिन सक्ने

(ख) जलवायु परिवर्तन, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन

सबल पक्षहरू

- शहरी क्षेत्रमा जस्तो वातावरण प्रदुषण नभएको
- खाली जमिनमा वृक्षारोपण गरी वातावरण सन्तुलन तथा हरित क्षेत्र विकास गर्न सकिने
- जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न सरोकारवाला र गैर सरकारी संस्थाहरूसँग मिलेर अगाडि बढ्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गर्न सकिने
- विपद् पीडितलाई सहयोगको व्यवस्था गर्न सकिने
- नदी बगर क्षेत्रबाट ढुंगा, बालुवा, गिट्टी उत्खनन गर्दा IEE प्रतिवेदनको सुझावहरू लागू गर्ने

दुर्बल पक्षहरू

- जलवायु परिवर्तनले अति वृष्टि, अनावृष्टि, तापक्रम वृद्धि, मौसम परिवर्तन आदिका कारण वार्षिक खेतीपाती क्यालेन्डर (पात्रो) परिवर्तन हुन थालेको ।
- बालीनाली उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव देखिएको
- बाढी तथा कटानको समस्या भएको (विशेषगरी, भिरालो क्षेत्र, नदी किनारहरूतर्फ)
- रोग किराको समस्या देखिएको
- विपद् व्यवस्थापन तथा प्रतिकार्य योजना तयार नभएको ।
- भूकम्पीय उच्च जोखिम रहेको ।
- वर्षेनी वर्षात्को समयमा नदी कटान तथा डुबानको समस्या हुने गरेको ।

सम्भावना र अवसरहरू

- जलवायु अनुकूलन कार्यक्रमलाई वैज्ञानिक तरिकाले लागू गर्न सकिने
- विपद् व्यवस्थापन योजना तथा प्रतिकार्यका लागि स्थानीय सरकारले ठोस योजना निर्माण गर्न सक्ने
- स्थानीय स्तरमा तथा विद्यालयहरूमा जलवायु परिवर्तन तथा विपद्सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- विपद् व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणका योजना लागू नगर्दा ठूलो जनधनको क्षती हुन सक्ने ।
- दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था नभएको ।
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर तथा विपद् न्यूनीकरणका लागि ठोस योजना बनाई लागू गर्ने चुनौती रहेको ।

(ग) फोहरमैला व्यवस्थापन

सबल पक्षहरू

- सघन शहरी इलाकाहरूको विकास नभइसकेकोले फोहर व्यवस्थापन जटिल नभएको ।
- सार्वजनिक शौचालयहरूको निर्माणको थालनी भएको ।
- ल्याण्डफिल साइट बारे संभाव्यता अध्ययन गर्ने निर्णय गर्न सकिने
- उपयुक्त स्थल हेरेर फोहर व्यवस्थापन गर्न सकिने
- फोहरलाई उपयोग गरी जैविक उर्जा लगायत अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा परिणत गर्ने प्रविधि भित्र्याउन सकिने

दुर्बल पक्षहरू

- फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी ठोस योजना नभएको
- फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभाव भएको
- क्रमश विकास भैरहेका ग्रामीण बजारहरूमा फोहर उत्सर्जन भई व्यवस्थापन योजना नबनेको ।
- सिसाजन्य र अन्य प्लाष्टिक जन्य फोहर जथाभावी फ्याँकदा भू-प्रदुषण वृद्धि हुन थालेको ।
- वर्षात्को पानीको व्यवस्थित निकास नभएको ।
- पुनर्प्रयोग गर्न सकिने फोहरको पुनर्प्रयोग योजना नभएको ।
- सम्पूर्ण सडकहरूमा नाला व्यवस्थापन हुन नसकेको
- प्लाष्टिक जन्य फोहर जलाउँदा वायु प्रदुषण हुने गरेको ।

सम्भावना र अवसरहरू

- हालसम्म फोहर व्यवस्थापनको विषय जटिल भै नसकेकोले व्यवस्थित योजना बनाइ दीर्घकालीन हिसाबले समस्या समाधान गर्न सकिने
- ल्याण्डफिल साइटको संभावना अध्ययन गरी फोहर व्यवस्थित गर्न सकिने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यापक जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीयवासीलाई नै फोहर व्यवस्थापन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने ।
- पानीको प्राकृतिक बहावअनुसार ढल निकासको व्यवस्था गर्न सकिने ।
- ग्रामीण इलाका भएकोले कुहिने जैविक फोहरलाई कम्पोस्ट मलमा परिणत गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- फोहर व्यवस्थापनको ठोस योजना नबन्दा दीर्घकालीन हिसाबले विशेषगरी बजार क्षेत्रमा जटिलता श्रृजना हुन सक्ने ।
- फोहरको उचित व्यवस्थापन नहुँदा प्रदुषण वृद्धि भई विभिन्न सरुवा रोगको संक्रमण हुन सक्ने ।
- सामुदायिक तथा व्यक्तिगत स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने ।
- गाउँपालिकाको सुन्तरतामा नकारात्मक असर पर्न सक्ने ।
- छरिएका वस्तीहरू भएकाले एकीकृत फोहर व्यवस्थापन गर्न जटिल
- जनचेतनाको अभाव
- पर्याप्त बजेट तथा ठोस योजना निर्माणको चुनौती

४.२.५ संस्थागत विकास

(क) संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

सबल पक्षहरू

- गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्तदुरुस्त बनाउन स्थानीय सरकारमा सम्पूर्ण अधिकार प्राप्त भएको ।
- जनादेश प्राप्त निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले उत्साहका साथ काम गरिरहेको
- विभिन्न विषयगत शाखा प्रशाखाको व्यवस्था भएको
- न्यायिक समितिको व्यवस्था भएको
- महिला जनप्रतिनिधि, दलित, जनजाति लगायत सीमान्तकृत वर्गहरूको प्रतिनिधित्व भएको ।
- सूचना प्रणालीको विकास भएको
- लेखा र प्रशासन, सञ्चालनार्थ विभिन्न Software हरूको विकास भएको ।
- क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक बडापत्रको व्यवस्था भएको ।
- भ्रष्टाचारका शून्य सहनशिलताको नीति अवलम्बन गर्न सकिने
- कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तालिमको व्यवस्था गर्न सकिने
- आवश्यक गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय भवन निर्माण योजना बनेको ।
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने नीति लिइएको ।
- स्थानीय जनशक्तिको परिचालन गरी योजना-आयोजनाहरूलाई कम खर्चिलो बनाउने नीति लिइएको ।
- व्यक्तिगत घटना दर्तालाई विद्युतीय सूचना प्रणालीमा लैजान सकिने
- गुनासो तथा सुझाव संकलनको व्यवस्था भएको ।
- कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी बनाउने योजना भएको ।
- सबै वडाहरूमा सूचना प्रविधिको समुचित व्यवस्था गर्ने योजना बनेको ।
- सूचना अधिकारीको व्यवस्था गरिएको ।
- युवा स्वरोजगारलाई प्राथमिकतामा राखिएको ।
- सामुहिक सुरक्षालाई प्राथमिकतामा राखिएको ।
- दीर्घरोगी र विपन्न वर्गका बासिन्दालाई विशेष सहयोगको व्यवस्था भएको ।
- सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख तयार गरी संरक्षण र सदुपयोग गर्ने योजना रहेको ।

दुर्बल पक्षहरू

- लामो राजनैतिक संक्रमणबाट हालसालै स्थापित नयाँ संघीय प्रणालीको स्थानीय सरकार भएका कारण सर्वाङ्गीण संस्थागत विकास भइनसकेको ।
- संघीयताको अभ्यास तथा अनुभव नभएको ।
- स्थानीयवासीमा राजनैतिक चेतनाको स्तर माथि उठिनसकेको ।
- संस्थागत तथा क्षमता अभिवृद्धिका नियमित कार्यक्रमहरूको व्यवस्था नभएको ।

सम्भावना र अवसरहरू

- सबल पक्षमा उल्लेखित सम्पूर्ण आयामको आधारभूत तहबाट विकास गर्न सकिने ।
- E-governance को सुरुवात गर्न सकिने
- स्वायत्त स्थानीय सरकार भएका कारण गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था हेरी आवश्यकताअनुसार असल शासन अभिवृद्धि, मानव संसाधन विकास र सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र प्रभावकारी बनाउन सकिने ।
- विद्यमान सूचना प्रविधिको सदुपयोग गरी अन्य स्थानीय सरकारले गरेका उत्कृष्ट अभ्यासहरूको अनुशरण गर्न सकिने ।
- जनगुनासोलाई तत्काल सम्बोधन गरी जनताको मन जित्न सकिने ।
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गरी लागू गर्न सकिने ।
- नगर प्रहरीको व्यवस्थापन गर्न सकिने र सुरक्षा निकायलाई आवश्यकताको आधारमा विस्तार गर्न सकिने
- संचार माध्यम मार्फत सूचना तथा गाउँपालिकाका काम र विकास निर्माणका योजना सुसुचित गर्न सकिने
- बालश्रम र महिला हिंसा नियन्त्रणको योजना बनाई नियन्त्रण गर्ने नीति लिन सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- जनचासो र जनगुनासोको समयमै सम्बोधन नहुँदा जनतामा निराशा उत्पन्न भई संघीय व्यवस्थामा नै प्रश्न खडा हुन सक्ने ।
- भ्रष्टाचार वृद्धि हुन सक्ने ।
- राजश्व अपचलन हुन सक्ने ।
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीतन्त्रको समन्वयमा कठिनाई हुन सक्ने ।
- जनउत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्ने चुनौती रहेको ।

(ख) राजश्व संकलन तथा परिचालन

सबल पक्षहरू

- राजश्व संकलनको अधिकार स्थानीय सरकारमा निहित भएको ।
- गाउँको वस्तुगत अवस्था र स्थानीय करदाताको कर तिर्ने क्षमता हेरेर कर ल्याउन सकिने ।
- गाउँपालिकाले कर तिर्ने प्रणाली र अभिलेखीकरणलाई सहज र सरल बनाउन डिजिटल प्रविधि अबलम्बन गर्न सकिने
- करको दायरा बढाउने तथा सबै प्रकारका व्यवसाय करलाई वैज्ञानिक तवरले लागू गर्ने नीति लिइएको
- राजश्व परिचालनको समग्र प्रणालीलाई पारदर्शी बनाउन गाउँपालिको Website मा नियमित रूपमा राखी सार्वजनिक गर्ने योजना रहेको
- कर तिर्ने करदातालाई सम्मान र नतिर्नेलाई निरुत्साहित गर्ने नीति रहेको ।

दुर्बल पक्षहरू

- राजश्व संकलनको अवस्था कमजोर रहेको
- ग्रामीण भेग भएकोले करदाताहरूको आर्थिक स्थिति सबल नभएको ।
- आर्थिक क्रियाकलापहरूको क्षेत्र सीमित भएको ।
- ठूला करदाताहरू नभएको ।
- सघन बजार केन्द्रहरूको विकास नभएको
- ठूला उद्योग तथा कलकारखानाहरू नभएको
- राजश्व परिचालन प्रणालीको संस्थागत विकास नभइसकेको
- करदाताको पूर्ण अभिलेखीकरण नभएको
- करका श्रोतहरूको पूर्णरूपमा पहिचान नभएको

सम्भावना र अवसरहरू

- आर्थिक क्रियाकलापहरूको बढोत्तरीका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण तथा समस्त पूर्वाधार विकास गर्न सकिने ।
- उद्योग-कलकारखाना तथा विकसित बजार केन्द्रहरूको विकास गरी राजश्व संकलनलाई विकास र विस्तार गर्न सकिने ।
- कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्न सकिने
- कर शिक्षा लागू गरी हरेक करदातालाई कर तिर्न प्रोत्साहन गर्न सकिने
- कर प्रणालीलाई पारदर्शी बनाई करको पूर्ण सदुपयोग भई जनतालाई प्रत्यक्ष लाभ भएको सुनिश्चित गरी कर तिर्ने वातावरण निर्माण गर्न सकिने ।
- स्थानीय अवस्था र वस्तुस्थितिको अध्ययन गरी सोही अनुरूप कर प्रणालीको विकास गर्न सकिने ।

चुनौती तथा जोखिमहरू

- करदाताहरूलाई कर तिर्न उत्साहित बनाउने चुनौती रहेको
- कर प्रणालीलाई सहज, सरल र प्रभावकारी बनाउने चुनौती रहेको
- कर प्रणाली व्यवस्थित नहुँदा करदातामा निराशा उत्पन्न भई कर छल्ने प्रवृत्ति विकसित हुन सक्ने जोखिम रहेको
- कर तथा समग्र राजश्व प्रणाली चुस्त-दुरुस्त नहुँदा राजश्वको दुरुपयोग हुन सक्ने ।

४.३ स्थानिक विश्लेषण (Spatial Analysis)

गाउँपालिकाको भू-सतहको अवस्था हेर्दा नेपालको पश्चिम खण्डको मुख्य तराईको भू-भागको रूपमा रहेको छ । यो भू-भाग हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भएर बग्ने गंगा नदीको प्रणालीका शाखा प्रशाखाहरूको निरन्तर बहाव तथा हजारौं वर्षदेखि भू-सतहमा भएका प्राकृतिक क्रियाकलापहरू जस्तै मौसमी प्रक्रिया, जलवायुका कारण हुने प्राकृतिक परिवर्तनबाट निर्मित विशाल गंगाको समथर भूभाग मध्ये सबैभन्दा उत्तरी खण्डमा रहेको एउटा निम्न अंशको रूपमा रहेकाले जम्मा समुन्द्र सतहबाट १३० मी. देखि १६४ मी. सम्मको मात्र उचाईमा अन्तर रहेको छ । तसर्थ यो गाउँपालिका मुख्यतया गंगाको समथर फाँटको अंश हो । तराईको भूभाग भएकाले सामान्यतया यहाँ उर्वर माटोको तह रहेकाले करिब ८८ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य छ । पहाडी थुम्का नभएको र जंगलको अंश समेत नगन्य अर्थात् १.७६ प्रतिशत मात्र रहेकाले यो गाउँपालिका पुर्णत समथर खेतियोग्य फाँटको रूपमा रहेको छ ।

गाउँपालिका भएर बग्ने ठुला नदी तथा खोलाहरु नभएतापनि प्राकृतिक जलनिकास प्रणालीकोरूपमा रहेका स-साना नालाहरु जस्तै वडा नं. १ मा किरण खोला, मान खोला र इमली नाला, वडा नं. ४ मा पेडारी नाला, किरणी नाला, वडा नं. ५ मा गडघैया नाला, वडा नं. ६ मा जेठी नाला, मान खोला, भटनिया नाला र वडा नं. ८ मा गरजोरी नाला जस्ता नालाहरु रहेका छन् भने विभिन्न वडाहरुमा रहेका ताल जस्तै टेडी ताल वडा नं. ८, घिया ताल वडा नं. ७, पजवा ताल वडा नं. ६ र ससाना पोखरीहरु प्राय सबै वडाहरुमा रहेका छन् । यी मध्ये केहिले पर्यटकीय महत्व समेत राख्छन् ।

४.३.१ पहुँच (Accessibility)

खजुराको मुख्य लाईफलाइन सडककोरूपमा रहेको नेपालगञ्ज गुलरिया सडक खण्डले गाउँपालिकालाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्दछ । यस बाहेक यस सडकको दायाँबायाँ जाने गाउँपालिकास्तरीय सडकहरुले बस्ती बस्तीहरुको बीचको सम्पर्क स्थापित गराएका छन् । यो नेपालगञ्ज-गुलरिया सडक बाहेक अन्य मुख्य सडकहरु मा सहिद सेतु वि.क. मार्ग र च्यामा सडकहरु रहेका छन् । माथि उल्लेखित सडकहरु बाहेक अन्य सडकहरु कच्ची अवस्थामा रहेकाले वर्षातको समयमा अवागम असहज हुन जान्छ । भने तराई क्षेत्र भएकाले हिँउदमा धुलाम्य भएतापनि सञ्चालन हुने भएकाले Fair Weather सडककोरूपमा रहेका छन् । हालको सडक यातायातको पहुँचलाई सद्दृढ गर्न नेपालगञ्ज-गुलरिया सडकलाई चौडा गरी चार लेन बनाउने साथै अन्य क वर्गका सडकहरुको प्राथमिकताकासाथ स्तरोन्नति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यि सडकहरुको स्तरोन्नति हुँदा खजुरासँग सिधा सम्पर्क रहेको ठुलो शहर नेपालगञ्ज र कोहलपुर साथै बर्दियाको गुलरियासँग सहज अवागमन हुँदा आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि गर्न ठुलो सहयोग पुगनुका साथै स्थानीय उपजले सहजरूपमा बजार प्राप्त गरी समृद्धि प्राप्त गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । खजुरा क्षेत्र औद्योगिक विकासको संभावना रहेको क्षेत्र भएकाले यी सडकहरुको प्राथमिकताका साथ स्तरोन्नति गर्नु श्रेयस्कर देखिन्छ ।

४.३.२ भू-उपयोग (Landuse)

कुल १०१.९१ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस गाउँपालिकाको करिब ८८ अर्था ८७.९३ प्रतिशत भूभाग कृषि योग्य क्षेत्रकोरूपमा रहेको छ । त्यसपछि ६.३६ प्रतिशत भूभाग बस्तीको विकास भई अवासीय क्षेत्रकोरूपमा रहेको छ । वनजंगल र जल क्षेत्रले ओगटेको भाग भण्डै बराबर अर्थात् क्रमश १.७६ प्रतिशत र १.७८ प्रतिशत रहेको छ । यी बाहेक अन्य क्षेत्रहरु नगण्य मात्रामा रहेका छन् । यो अवस्थालाई हेर्दा खजुराको दीर्घकालीन सम्वृद्धि वैज्ञानिक कृषि उत्पादन र मुख्यतया कृषिमा आधारित उद्योगको विकासबाट संभव हुने देखिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३.३ माटोको बनावट (Soil Type)

यस अगाडि उल्लेख भएजस्तै युगौँदेखि हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भई हजारौँ शाखा र प्रशाखा नदीहरुलाई समेटेर निर्माण भएको विशाल गंगा नदिको निरन्त वहावको परिमाण स्वरुप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक अति निम्न अंशको रूपमा यो गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भू-भाग रहेको छ । यसरी गंगाको फाँटको रूपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ । खोला नालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ । यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँभो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको पाइन्छ । समग्रमाभन्दा यो गाउँपालिकाको माटो उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ ।

४.३.४ जमिनको भिरालोपन (Slope)

भू-सतहको भिरालोपनको तथ्याङ्क हेर्दा १.२३° देखि २.२२° सम्म भिरालोपन भएको जमिन सबैभन्दा बढी अर्थात् ३५.३९ प्रतिशत रहेको छ। सम्पूर्ण जमिनको भिरालोपन हेर्दा ११.९ डिग्री भन्दा तल रहेको छ। यसको अर्थ कुनै प्रकारको भौगोलिक विषमता नभईकन समान खालको समथर जमिनलेमात्र गाउँपालिकाको भू-सतहको निर्माण भएको छ। यो विकास निर्माणका हिसाबले सबल पक्ष हो। थप तथ्याङ्क तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं २: जमिनको भिरालोपनको विवरण

क्र.सं	भिरालोपन (डिग्रीमा)	जमिनको क्षेत्रफल	प्रतिशत
१	० देखि १.२२	२४.०६	२३.६१
२	१.२३ देखि २.२	३६.०७	३५.३९
३	२.२१ देखि ३.२३	२४.३७	२३.९१
४	३.२४ देखि ४.६८	१३.८३	१३.५७
५	४.६९ देखि ११.९	३.५८	३.५१
जम्मा		१०१.९१	१००.००

४.३.५ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता नहुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता रहँदैन यद्यपि भिरालोपनको अनुपातमा हेर्दा पूर्वी मोहडा, दक्षिण पूर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा, उत्तर पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र बराबर अर्थात् १२ प्रतिशत भन्दा केही बढी तर १३ प्रतिशत भन्दा कम देखिन्छ। उत्तरी मोहडा अत्यन्त कम अर्थात् ४.६८ प्रतिशत मात्र हुनुले यहाँको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न निकै उपयुक्त देखिन्छ। यो अत्यन्त सबल पक्ष हो। थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ३: जमिनको मोहडाको विवरण

क्र.सं.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.९८	०.९६
२	उत्तरी मोहडा	७.३२	७.१९
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	११.५५	११.३३
४	पूर्वी मोहडा	१२.३३	१२.१०
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	१२.७९	१२.५५
६	दक्षिण मोहडा	१२.८२	१२.५८
७	दक्षिण पश्चिमी मोहडा	१३.०४	१२.८०

क्र.सं.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
८	पश्चिमी मोहडा	१३.१९	१२.९४
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	१३.१२	१२.८८
१०	उत्तरी मोहडा	४.७७	४.६८
	जम्मा	१०१.९१	१००.००

४.५ सेवा प्रवाह र सेवा क्षेत्रको वितरण

राज्यद्वारा प्रवाह हुने सबै प्रकारको सेवाहरु गाउँपालिकाको केन्द्र रहेको वागेश्वरी-४ खजुरावाट भईरहेको छ भने थप सेवाहरु प्रत्येक ८ वटा केन्द्रहरुमा रहेका वडा कार्यालयहरुबाट भईरहेका छन्। यसका साथै विषयगत शाखाहरुबाट कृषि, स्वास्थ्य, शिक्षा लगायतका सेवाहरु प्राप्त गर्न सकिन्छ।

स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक सुविधा सम्पन्न हस्पिटल र विशेषज्ञ सेवाको अभाव रहेको छ भने सामान्यस्तरको स्वास्थ्य सेवाहरु भने वडा नं. १, २, ३, ५, ७ र ८ नं. वडामा रहेका स्वास्थ्य चौकी लगायत केही क्लिनिकहरु र वडा नं. २ र ३ मा रहेको पोलिक्लिनिकहरुबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ। जटिल रोग तथा आकस्मिक सेवा प्राप्त गर्न नेपालगञ्ज, कोहलपुर वा भातरको लखनउ जाने गरिन्छ। आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गर्न वडा नं. ४ र ६ मा स्वास्थ्य चौकी स्थापना लगायत प्रशस्त लगानी गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

शिक्षा सेवा स्तर सामान्य रहेको छ। हाल गाउँपालिकामा रहेको ३३ आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरु १९ वटा संस्थागत विद्यालयहरु, ३ मदरशा र २ वटा कलेजहरुले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन्। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि सामुदायिक विद्यालयकोस्तर वृद्धि गर्नुपर्ने ठुलो आवश्यकता रहेको छ भने उच्च अध्ययन र प्राविधिक शिक्षालयहरुको खाँचो रहेको देखिन्छ।

तराईको गाउँपालिका भएकाले विभिन्न स्थानमा भूमिगत पानीमा आर्सेनिक व्याप्त रहेकाले यस्तो पानी जोखिमपूर्ण रहेको छ। धेरैजसो घरधुरीहरु भूमिगत पानीमा निर्भर रहेकोले त्यसको शुद्धिकरण गरी शुद्धताको सुनिश्चिता गरिनु जरुरी छ। गाउँपालिकाको वडा नं.२ को गुराँसपुर क्षेत्र आर्सेनिकको जोखिम रहेको क्षेत्र हो। प्रत्येक वडामा सम्पूर्ण घरधुरीमा पूर्णरूपमा शुद्ध पिउने पानीको प्रबन्ध हुन सकेको छैन वडा नं. २ मा रहेको सितापुर खानेपानी र वडा नं. ३ को खजुरा खानेपानी आयोजना गाउँपालिकामा रहेका ठुला खानेपानी आयोजनाहरु हुन्। केही आयोजनाहरु निर्माणाधीन र केही प्रस्तावित रहेका छन्। समग्रमा खानेपानी वितरणलाई पूर्णता दिन ठुलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

शान्ति सुरक्षाको अवस्था हेर्दा सामान्य रहेको छ। वडा नं. १, २, ४ र ८ मा प्रहरी चौकी रहेको, वडा नं. ७ मा शसस्त्र प्रहरी वेश रहेको र वडा नं ५ मा एक इलाका प्रहरी कार्यालय रहेको छ। प्रत्येक वडामा शान्ति सुरक्षा र अमनचैन कायम गर्न प्रहरीचौकी सहित सुरक्षा निकायहरुलाई विस्तार गर्नुपर्ने र नगर/गाउँ प्रहरी गठन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिकामा रहेका मुख्य बजार केन्द्रहरूमा खजुरा वडा नं. ३, वडा नं. १ का चन्द्रनगर, वीरपुर, बहादुरपुर र जलपोखरी, वडा नं. २ को रिमभिम चोक, बाबास्थान, हाईस्कूलडाँडा, वडा कार्यालयचोक र किरण पुलचोक, वडा नं. ४ को E, F र D गाउँ चोक, वडा नं. ५ को उदारपुर, बसन्तपुर, मदी चोक र धनौरी, वडा नं. ६ को महानी चोक, वडा नं. ७ को बठवा, बोधहना र हनुमान चोक र वडा नं. ८ मा खानचोक, दहवा चोक, पुरवा र लिहार टोल छन् । यि बजारहरूमा सामान्य घरायसी किनमेल हुन्छ भने ठुलो बजार र किनमेलका लागि नेपालगञ्ज, कोहलपुर र सीमावर्ती रुपडिया नाका जाने गरिन्छ ।

४.६ माग विश्लेषण तथा प्रक्षेपण

सामान्यतया गाउँपालिकाको जनसंख्या क्रमशः वृद्धि हुँदा हाल रहेका भौतिक, सामाजिक तथा अन्य पूर्वाधारहरूले भविष्यको वृद्धि भएको जनसंख्यालाई नपुग हुन सक्दछ । तसर्थ भविष्यमा वृद्धि हुन सक्ने जनसंख्याको प्रक्षेपणका आधारमा उक्त वृद्धि भएको जनसंख्याले माग गर्ने अत्यावश्यकिय वस्तुहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको जनसंख्या निकट प्रक्षेपणलाई नै माग विश्लेषण र प्रक्षेपण भनिन्छ । यसप्रकारका मागहरूमा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सडक, बत्ती, चर्पी, संचार, मनोरञ्जन जस्ता आधारभूत विषयहरू पर्दछन् ।

खजुरा गाउँपालिकाको सन्दर्भमा पूर्वाधार विकासको हिसाबले अत्यन्तै नगण्य अवस्थामा रहेकोले विद्यमान अवस्थामै आधारभूत मागहरू पूरा गर्न नसकिएकोले सर्वप्रथम ती मागहरू सम्बोधन गर्ने विकास निर्माणका योजनाहरू निर्माण गर्नु अत्यावश्यक छ । साथै भविष्यको माग अनुमानका आधारमा हाल सोका लागि तयार गर्न समेत आवश्यक हुन्छ । यसरी माग विश्लेषण पश्चात्को प्रक्षेपण नेपाल सरकार शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले तयार पारेको Planning Norms and Standard 2015 अनुसार तयार गरिएको छ । साथै सो ल्यचक बलम क्तबलमबचम विशेषतः शहरी विकासका लागि तयार गरिएको भएतापनि त्यसलाई गाउँपालिकाको वस्तुगत अध्ययनका आधारमा गाउँपालिका सुहाउँदो बनाउन आवश्यक परिमार्जन गरी प्रमुख आधार भने सोही Norms / Standard लाई नै बनाइएको छ ।

खण्ड ५ : विषयक्षेत्रगत गाउँपालिका विकास योजना

नेपालजस्तो पूर्वाधार विकासका हिसाबले पछाडि परेको देश त्यसमा पनि मुख्य तराईको भारतीय सिमानामा ग्रामिण परिवेशमा अवस्थित खजुरा गाउँपालिकाका लागि भौतिक विकास योजना अत्यन्त आधारभूत र पहिलो अनिवार्य कदम हो। सहज भू-बनोट भए पनि दूरदर्शी नेतृत्व, योजनाबद्ध विकास योजना, कृषिमा व्यावसायिकता, पूर्वाधार विकास तथा आर्थिक क्षेत्रको विकास अभावमा यो गाउँपालिका आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासको भूँई अवस्थामा रहेको छ। आर्थिक तथा भौतिक विकासको चरण सम्पन्न भएपश्चात् मात्र सामाजिक तथा आर्थिक विकासका समग्र आयामहरूको विकास सम्भव हुने भएको र भौतिक विकास नै आर्थिक विकासको जग समेत रहेकोले भौतिक विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिएर विकास योजना निर्माण गर्नु जरुरी हुन्छ। यद्यपि आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकास अन्योन्याश्रित हुन्छन्। खजुरा गाउँपालिकाको आ.व. २०७४/२०७५ को नीति तथा कार्यक्रममा ५ वर्षभित्र खजुराको चिनारी स्थापित गर्न मन, वचन र कर्मले लाग्ने सङ्कल्प गरिएको छ र जनतालाई छिटो छरितो सेवा दिने, विकास प्रक्रियालाई तीव्र बनाउने र सुरक्षित जीवनको अनुभूति गराउने उद्देश्य राखिएको छ। यसका लागि भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासका सबै आयामहरूमा फड्को मारी सुशासनको प्रत्याभूति गराउनु अति आवश्यक छ। यस गाउँपालिकामा भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका भएतापनि शताब्दीयौँदेखिको केन्द्रकृत शासन व्यवस्था र दशकौँदेखिको राजनैतिक अस्थिरताका साथै सिमित स्रोत साधनहरूका कारणले विकासको गतिमा अघि बढ्न नसकिरहेको यथार्थलाई आत्मसाथ गरी यस गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि एक १५ वर्षे वृहत् विकास गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। वृहत् विकास गुरुयोजनाले निम्नलिखित क्षेत्रहरूलाई समेटेदछ।

१. भौतिक विकास योजना

२. आर्थिक विकास योजना

३. सामाजिक विकास योजना

४. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना

५. संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन योजना

वृहत् विकास गुरुयोजनामा यी सबै क्षेत्रहरूको छुट्टाछुट्टै योजनाहरू निर्माण गरिएको छ।

५.१. भौतिक विकास योजना

भौतिक विकास योजना भन्नाले मानव जीवनमा प्रभाव पार्ने भौतिक पदार्थ तथा अवस्थाको विकासलाई जनाउँदछ। जसमा जमिन, आवास, सडक, यातायात, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत् तथा उर्जा, सञ्चार आदि पर्दछन्। यसले कुनै पनि स्थानको समग्र विकास योजना र जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ। अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा भौतिक विकास बिना आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकास तथा गुणस्तरीय जीवनको कल्पना पनि गर्न सकिँदैन। त्यसकारण खजुरा गाउँपालिकाको आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकास तथा गुणस्तरीय जीवनको आकाङ्क्षालाई प्रत्याभूत गर्नका लागि एक १५ वर्षे भौतिक विकास योजना तयार पारिएको छ। भौतिक विकास योजनाले निम्न उपक्षेत्रहरूलाई समेटेछ।

- ✓ भू-उपयोग योजना
- ✓ आवास योजना
- ✓ सडक योजना
- ✓ यातायात योजना
- ✓ पिउने पानी योजना
- ✓ सिँचाई योजना
- ✓ विद्युत तथा उर्जा योजना
- ✓ सञ्चार योजना

५.१.१ सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

सोच:	खजुरा गाउँपालिकालाई दिगो, सहज, पहुँच र पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका बनाउने।
लक्ष्य:	दीर्घकालीन योजना बनाई दिगो विकासमा अग्रसर हुने र समृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्यहरू:

खजुरा गाउँपालिकाको भौतिक विकास योजनाले लिएका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ निर्णय तथा विकासमा जनसहभागिता र जनचासोलाई सम्बोधन गरी योजना निर्माण गर्ने
- ✓ दिगो, सहज, पहुँच र पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका निर्माण गरी गाउँपालिकावासीको भौतिक जीवनस्तरमा व्यापक सकारात्मक सुधार ल्याउने,
- ✓ **“खजुराको आवश्यकता, राम्रो पूर्वाधार- हामी बनाउँछौं विकासको आधार”** कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा विकास गर्ने,
- ✓ उपलब्ध जमिनको विस्तृत नक्साङ्कन गरी वैज्ञानिक र दिगो व्यवस्थापन गर्ने,
- ✓ खेर गैरहेको जमिनको उच्चतम उपयोग हुने गरी जमिनको व्यवस्थापन गर्ने,
- ✓ वैज्ञानिक तथा एकीकृत भू-उपयोग योजना निर्माण गरी त्यसको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने
- ✓ निर्वावाहमुखी कृषि तथा पशुपालनलाई व्यावसायिक बनाई कृषि तथा पशुपालनमा फड्को मार्ने
- ✓ कृषि उत्पादनको विविधिकरण, व्यावसायिकरण तथा बजारिकरण गर्ने,

- ✓ आवास जस्तो अत्यावश्यकिय पूर्वाधारको विकास गरी जनतालाई सुरक्षित र सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको सुनिश्चितता गर्ने,
- ✓ आवास विहीन जनतालाई मध्यनजर गरी यथासक्य शिघ्र सुरक्षित आवास निर्माणमा सहयोग गर्ने,
- ✓ सडकको स्तरोन्नति, विकास र विस्तार गरी सहज, भरपर्दो र सुरक्षित आवागमनको व्यवस्था मिलाउने,
- ✓ गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि लाईफलाइन सडकको पहिचान गरी तिनिहरूलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी विकास गर्ने,
- ✓ सबै वडा कार्यालय देखि गाउँपालिका केन्द्रसम्मको सडकलाई प्राथमिकतामा राखी पक्की गर्ने,
- ✓ गाउँपालिकाका सबै वडा, बस्ती, विद्यालय, अस्पताल, धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र, प्रस्तावित आर्थिक क्षेत्र समेतलाई सहज र भरपर्दो सडक सञ्जालले जोड्नका लागि गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी त्यसै अनुसार प्राथमिकताका आधारमा कार्यान्वयन गर्ने,
- ✓ गाउँपालिकाको सडक सञ्जाललाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा सहज रूपमा जोड्ने गरी विकास गर्न विद्यमान सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने र आवश्यकताका आधारमा नयाँ सडकहरूको निर्माण गर्ने,
- ✓ गाउँपालिकालाई हुलाकी राजमार्गसँग जोड्ने
- ✓ गाउँपालिकामा माग भए बमोजिमको यातायात सेवा प्रदान गर्न सार्वजनिक यातायातलाई जिम्मेवार, भरपर्दो र सुविधा सम्पन्न बनाउन आवश्यकताअनुसार नयाँ रुट निर्माण गरी निजी क्षेत्रसँग साभेदारी गर्ने साथै आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकाले समेत लगानी गर्ने,
- ✓ **“सफा र स्वच्छ खानपान- खजुराको अभियान”** नारालाई साकार पार्ने,
- ✓ सबै गाउँपालिकावासीलाई घरघरमा सफा र सुरक्षित पिउने पानीको प्रबन्ध गर्ने,
- ✓ जलाधार संरक्षणका वैज्ञानिक योजना सहित परम्परागत कुलो तथा नहरको मर्मत सम्भार तथा नयाँ सिँचाई प्रणालीको निर्माण गरी खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने र वैकल्पिक सिँचाईका उपायहरू अवलम्बन गर्न प्रविधिको खोज तथा कार्यान्वयन गर्ने,
- ✓ सडक तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा सौर्यबत्ती जडान गर्ने,
- ✓ गाउँपालिकाभर पूर्ण विद्युतीकरण गरी वितरण प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने,
- ✓ **“उज्यालो शहर- खजुराको रहर”** कार्यक्रमलाई साकार बनाउने,
- ✓ उद्योग कलकारखाना सञ्चालनका लागि आवश्यक उच्च क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाईन विस्तार गर्ने,
- ✓ माग अनुसारको विद्युत्को भोल्टेज परिपूर्ति गर्न ट्रान्सफर्मर जडान तथा क्षमता वृद्धि गर्ने,
- ✓ घरायसी तथा व्यावसायिक प्रयोगको लागि सौर्य उर्जा र अन्य वैकल्पिक उर्जाको विकास र प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने,
- ✓ इन्धनको रूपमा दाउराको प्रयोगलाई वैकल्पिक उर्जाले क्रमशः विस्थापन गर्ने,
- ✓ गाउँपालिकामा उत्पादन हुने फोहरको उचित व्यवस्थापन गरी फोहोरबाट विद्युत उर्जा तथा इन्धन निर्माण गर्ने,
- ✓ भान्सामा उत्पन्न हुने फोहरलाई वर्गिकरण गरी जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन गाउँपालिकावासीलाई तालिम प्रदान गर्ने,

- ✓ बजार क्षेत्रहरूमा उत्पादन हुने फोहरलाई सदुपयोग गरी उर्जामा परिणत गर्ने प्रविधिको विकास तथा प्रयोग गर्ने,
- ✓ वर्तमान विश्वमा सहजरूपमा उपलब्ध ज्ञान, जानकारी तथा सूचनामा गाउँपालिकावासीको सहज पहुँचका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र बिस्तार गरी घर-घरमा इन्टरनेट, टेलिफोन, स्याटलाइट टी.भी., रेडियो, पत्रपत्रिका आदि सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- ✓ स्थानीय ज्ञान, सीप, कला, संस्कृति, पहिचान तथा उत्पादनलाई विश्वसामु प्रचारप्रसार गर्ने ।

५.१.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) भू-उपयोग

(ख) आवास

विगतको जनसङ्ख्या वृद्धिदरको उतार चढावलाई हेर्दा आगामी १५ वर्षमा खजुरा गाउँपालिकाको जनसङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुने देखिन्छ । औसतमा १.१२ प्रतिशतको वृद्धिदर रही वि.सं. २०१० सालमा ६५,०६३ पुग्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । आवास योजना निर्माण गर्दा यो जनसङ्ख्यालाई पर्याप्त हुने आवासको योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथसाथै अहिले विद्यमान आवासको स्तर समेत एकदमै दयनीय अवस्थाको रहेकोले यसको स्तर वृद्धि समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसरी आवास योजना निर्माण गर्दा मुख्यतया दुई तरिका अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

- (क) हाल रहेका बस्ती वरपर थप आवास बिस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने जसले गर्दा पूर्वाधार विकास भैसकेका क्षेत्रहरूमा थप लगानी गर्नु पर्ने रकमलाई विकासका अन्य क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकियोस् । यसरी आवास बिस्तार गर्दा अन्य पूर्वाधारको अवस्थालाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ ।
- (ख) एकीकृत आवास निर्माण गरी नयाँ स्थानहरूमा आवास क्षेत्र विकास गर्ने । यस्ता क्षेत्रहरूमा आवास निर्माण गर्दा सम्पूर्ण मानवीय सेवा सुविधाहरू तथा पूर्वाधारहरू केन्द्रित गर्ने । यसरी एकीकृत आवास निर्माण गर्दा भू-उपयोग वर्गीकरणमा उल्लेख भएका प्रस्तावित व्यावसायिक र आवासक्षेत्रभित्र रहेका प्रमुख बजार केन्द्रबाट सुगम हुने गरी प्राकृतिक विपद्को जोखिम न्यून रहेका क्षेत्रहरूमा एकीकृत आवास योजना निर्माण गर्न सकिन्छ ।

आवास योजना निर्माण गर्दा गाउँपालिकामा

(क) एकल परिवार बसोबास इकाई (Single Family Dwelling Unit)

(ख) होचो आवास संरचना निर्माण (Low Rise Housing 5 storey) गरी अपार्टमेन्ट प्रणालीमा समेत जान सकिन्छ ।

नयाँ आवास योजना निर्माण गर्दा एकीकृत, पूर्वाधारयुक्त, सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित आवासका योजना निर्माण गर्नु जरुरी छ । यसका अलावा विद्यमान आवासको अवस्थालाई मध्यनजर गरी छुट्टिएर रहेका पूर्वाधार र सुविधाविहिन अवस्थाका बस्तीहरूलाई एकीकृत गरी सुरक्षित र पूर्वाधारयुक्त आवासको क्षेत्रहरूमा स्थानान्तरण गर्नु अत्यन्त आवश्यक देखिन्छ ।

(ग) सडक

सडक पूर्वाधार विकासलाई कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको पहिलो शर्तका रूपमा लिन सकिन्छ । खजुरा गाउँपालिकाका सबै वडाहरूलाई सडक सञ्जालले जोडेको भएतापनि सडकको स्तर भने अत्यन्त कमजोर अवस्थामा रहेको छ । अधिकांश सडकहरू कच्ची, धुलाम्मे, साँघुरा र न्यून गुणस्तरका छन् । यो गाउँपालिकाको कुल सडकको लम्बाई ३०८.७८ कि.मी. मध्ये १५.४५ कि.मी कालोपत्रे, २१३.९७ कि.मी. ग्राभेल, ७४.४८ कि.मी. धुले वा कच्ची र बाँकी ४.८८ कि.मी सडक प्रस्तावित सडकको रूपमा रहेको छ । तसर्थ सडक यातायात गुरुयोजना तैयार गरी त्यसै अनुरूप प्राथमिकताका आधारमा सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले तयार पारेको Planning Norms and Standard 2015 ले गाउँपालिका स्तरमा ९० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी घरधुरीहरू मोटरबाटोको २ कि.मी. भित्रको पहुँचमा हुनुपर्ने उल्लेख गरेको छ। प्रतिहजार जनसंख्यामा सडकको घनत्व हिसाब गर्दा १.९९ कि.मि. हुन आउँछ भने प्रतिवर्ग किलोमिटर क्षेत्रभित्र ३.०२ कि.मि. सडक पर्न आउँछ। यो तथ्याङ्क शहरी विकास रणनीतिले तोकेकोभन्दा बढी हो। तर विडम्बना त के छ भने यहाँका अधिकांश सडकको गुणस्तर अत्यन्त कमजोर अवस्थामा रहेकोले सबै सडकहरूको गुणस्तर वृद्धि गरी यो गाउँपालिकालाई सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक यातायातको सञ्जालमा जोड्ने।

खजुरा गाउँपालिकालाई आगामी १५ वर्ष भित्रमा गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका बनाउन गर्नुपर्ने प्रमुख काम नै गाउँपालिका भित्रको सडक सञ्जालको स्तरोन्नति गरी राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप विकास गर्नु र सबै सडकहरू पक्की गर्नु हो।

सडक विभाग र शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागले देशका सडकहरूलाई दुई प्रकारले वर्गीकरण गरेका छन्।

(क) प्रशासनिक हिसाबले गरेको वर्गीकरण

- राष्ट्रिय राजमार्ग 50m ROW अंग्रेजी 'H' अक्षरले चिनिने
- फिडर सडक 30 m ROW अंग्रेजी 'F' अक्षरले चिनिने
- शहरी सडक : गाउँपालिकाभित्र रहेका सडकहरू, खजुरा गाउँपालिका सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेअनुसार स्थानीय सडकहरूलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिने

(ख) सवारी चापका हिसाबले गरेको वर्गीकरण

यस अन्तर्गत सडकहरूलाई ADT (Average Daily Traffic) का हिसाबले “क”, “ख”, “ग”, “घ” अर्थात् I, II, III, IV वर्गमा बाँडिएको छ।

सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरी गाउँपालिका परिषद्ले अनुमोदन गरेका सडकहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा क्रमशः स्तरोन्नति गर्दै कालोपत्रे तथा पक्की गर्दै जानु आवश्यक देखिन्छ। साथै सडक यातायात विकासको लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

- खजुरा चक्रपथ सडक लगायतका सडकको यथासिघ्र निर्माण सम्पन्न गरी सञ्चालन गर्ने,
- हाल सञ्चालनमा रहेका सबै सडकहरूको स्तरोन्नति, विस्तार र कालोपत्रे वा पक्की गर्ने,
- सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका नयाँ रूटहरूको ट्र्याक खोल्ने,
- नयाँ ट्र्याक खुलेका सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा निर्माण गर्ने
- वडा केन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य-मुख्य सडकहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा पारी शिघ्र स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे वा पक्की गर्ने,
- नयाँ तथा सञ्चालनमा रहेका सबै सडकहरूमा पुल, कल्भर्ट, रिटेनिङ्ग वाल, नाला लगायतका सबै संरचना निर्माण गर्ने,
- प्रस्तावित औद्योगिक तथा व्यावसायिक क्षेत्रहरूमा सुविधासम्पन्न सडकको निर्माण गर्ने,
- आगामी १५ वर्षमा सडक गुरुयोजनाले तयगरे बमोजिम सबै सडकहरूको कालोपत्रे र स्तरोन्नति गर्ने,
- सबै प्रमुख सडकहरूमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकताका आधारमा साईकल लेनको निर्माण गर्ने
- भवन निर्माण मापदण्ड अनुरूप सम्पूर्ण सडकको ROW (Right of Way) कायम गर्ने,
- प्रत्येक धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रमा पुराने सडक निर्माणलाई प्राथमिकता दिने,
- आवश्यकता हेरी थप सडकका नयाँ ट्र्याक खोल्ने

(घ) यातायात

सडक यातायातका दृष्टिकोणले खजुरा गाउँपालिका विकासको प्रारम्भिक र कमजोर अवस्थामा रहेको छ । समथर तराईको भू-भाग भैकन पनि यो गाउँपालिका विकासका सम्पूर्ण अवसरहरूबाट विमुख हुनुपरेको तितो यथार्थ हाम्रा सामु छ । नेपालगञ्जबाट निकट दुरीमा रहेको भए पनि नेपालगञ्ज-खजुरा मुल सडक बाहेकका सडकहरू कच्ची मात्र भएकोले विशेषतः वर्षायाममा यी सडकहरू हिलाम्य हुने र खाल्डा खुल्डी बढ्ने हुँदा आवागमन दुश्कर हुन जान्छ । हिउँदमा यी सडकहरू धुलाम्मे हुन्छन् । अर्कोतर्फ यातायातका साधनहरूको अपर्याप्तता तथा रुटहरू वैज्ञानिक नहुँदा सार्वजनिक यातायातको अवस्था समेत कमजोर रहेको छ । यसर्थ समग्र यातायात क्षेत्रको सुधारका लागि सर्वप्रथम सडकको स्तरोन्नति गरी कालोपत्रे तथा पक्की गर्ने र त्यस पश्चात् सार्वजनिक यातायात सञ्चालन हुने रुट तय गरी आवश्यक सङ्ख्यामा सवारी साधनहरू थप गरी यातायात व्यवस्था नियमित गर्न गाउँपालिकाले निजी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै गाउँपालिकाले पनि आवश्यक लगानीको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक यातायातलाई सहज, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउनका लागि गाउँपालिकाका निम्न स्थानहरूमा बसपार्क निर्माण तथा व्यवस्थित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं ४: बसपार्क बनाउन प्रस्ताव गरिएका स्थानहरू

वडा नं.	स्थान
१	बेलडाँडा खोप केन्द्र
२	बाबास्थान, रिमभिम खानेपानी कम्पाउन्ड
३	नारी उत्थान केन्द्रको पछाडी पटिको जग्गा
४	गाउरिहार
५	वि.पि प्रतिक्षालय, वसन्तपुर चोक
६	भदी चोक, सिमलघारी चोक
७	सिमलवारी
८	खान चोक , हदवामोड

यसका साथै यातायात सञ्चालन हुने विभिन्न स्थानहरूमा क्रमशः प्रतिक्षालय, यात्रु विश्रामस्थल, सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। नेपालगञ्जकाट नजिकै अवस्थित रहेका कारण हवाइ यातायातको आवश्यकता त्यति नभएतापनि आकस्मिक उद्धार तथा औषधोपचारका लागि प्रत्येक वडाका कमिन्मा एक उपयुक्त स्थानमा हेलीप्याडहरूको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। मुख्य सडकहरूको निर्माण गर्दा अनिवार्य फुटपाथ निर्माण गर्ने र सम्भाव्यता तथा आवश्यकताका आधारमा साइकल लेनको पनि निर्माण गर्नुपर्दछ।। सार्वजनिक यातायातको रुट तय गर्दा निम्न विषयमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ,

- ✓ विभिन्न रुटमा चल्ने सार्वजनिक सवारी साधनहरूको प्रकार (जस्तै: बस, मिनीबस, जीप, माइक्रोबस, विद्युतीय रिक्सा आदि) अनुसारका छट्टाछट्टै रुटहरू कायम गर्ने
- ✓ रुटको बीच बीचमा आवश्यक बस स्टप, रिफ्रेसिड सेन्टर, सार्वजनिक शौचालय, बस बे, यात्रु प्रतिक्षालयहरू निर्माण गर्ने
- ✓ सामान्यतया प्रत्येक २ कि.मि. पछि बसस्टप राख्दा उपयुक्त हुने भएतापनि स्थानीय आवश्यकता अनुसार बसस्टप तथा यात्रु प्रतिक्षालयहरूको उपलब्धता भएको हुनुपर्ने
- ✓ रुट सुरु हुने र अन्त्य हुने स्थानहरूमा बस टर्मिनल तथा पार्कहरूको उपलब्धता
- ✓ सबै सडकहरूमा सडक जानकारी, सडकेतहरू र माइलस्टोनहरूको व्यवस्था
- ✓ आवश्यकता अनुसार ट्राफिक प्रहरी युनिटहरूको व्यवस्था
- ✓ सडकको जोखिम क्षेत्रहरू तथा सडकको अवस्थाका बारे डिजिटल डिस्प्लेको व्यवस्था

खजुरा गाउँपालिका ५ नं. प्रदेशको एक प्रमुख औद्योगिक तथा व्यावसायिक शहर नेपालगञ्जाट ८ कि.मी.को दूरीमा अवस्थित रहेको भएतापनि यो गाउँपालिकालाई राजमार्गसंग जोड्ने रणनीतिक सडकहरूको स्तर समेत एकदमै दयनीय छ। यी रणनीतिक सडकहरूको स्तरोन्नतिलाई प्राथमिकतामा राखेर गाउँपालिका सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका सडकहरूको प्राथमिकताका आधारमा स्तरोन्नति गर्नु श्रेयष्कर देखिन्छ।

(ड) पिउने पानी

नेपालको संविधानले पिउने पानीलाई मौलिक हकमा उल्लेख गरेको भएतापनि खजुरा गाउँपालिकामा पिउनेपानीको अवस्था सन्तोषजनक छैन। अधिकांश बासिन्दाहरूको पिउनेपानीको प्रमुख स्रोत हाते नल हो। हाते नल तथा इनारको पानी आर्सेनिकयुक्त तथा दुषित हुन सक्ने भए पनि यसको उचित परीक्षण तथा व्यवस्थापन हुन सकेको छैन। सफा, स्वच्छ र सुरक्षित पिउनेपानीको अभावमा यहाँका बासिन्दाहरू विभिन्न रोगबाट ग्रसित हुन्छन्। खासगरी बर्षायाममा पानीका स्रोतहरू दुषित हुने हुनाले मानिसहरूलाई भाडापखाला, टाइफाइड, आउँ, हैजा जस्ता विभिन्न प्रकारका सरुवा रोगको प्रकोप बढ्दछ। पानीका स्रोतहरूको उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन सकेमा यहाँ पिउनेपानीको ठूलो समस्या हुने देखिँदैन। हाल यो गाउँपालिकामा पिउनेपानीका कुनैपनि आयोजनाहरूको निर्माण कार्य भएको छैन त्यसकारण पिउनेपानीलाई प्रमुख प्राथमिकतामा राखी योजनाबद्ध रूपमा पिउनेपानीका आयोजनाहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ। प्रतिव्यक्ति पिउनेपानीको आवश्यकतालाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ।

Water supply requirements

Asuming,

Existing water supply = 1.2 MLD

Required water supply for project population = 2.0 MLD

Unit = 2.0-1.2= 0.8 MLD

Minimum requirement per need per day = 100 lit.

प्रतिव्यक्ति पिउनेपानीको आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दा यो गाउँपालिकामा दैनिक ५१ लाख लिटर पानीको आवश्यकता छ। तर हाल यो गाउँपालिकामा आवश्यकताको १० प्रतिशत शुद्ध पानी समेत आपूर्ति हुन सकेको छैन। यहाँको पानीको प्रमुख स्रोत भनेकै भूमिगत पानी भएतापनि उचित पूर्वाधार र व्यवस्थापनको अभावमा यहाँका अधिकांश बासिन्दाहरू स्वच्छ पिउने पानी पाउनबाट वञ्चित छन्। गाउँपालिकाले सबै वडाका विभिन्न स्थानहरूमा आवश्यकताका आधारमा ओभरहेड ट्याङ्की निर्माण गरी भूमिगत पानीको संकलन गरी शुद्ध पिउनेपानीको सहज आपूर्ति गर्नुपर्ने देखिन्छ।

वडा कार्यालयसँगै पानी ट्याङ्की र टावर

(च) सिँचाई

मुख्य तराईको समथर भूभागमा अवस्थित यो गाउँपालिकाको ८७.९३ प्रतिशत जमिनमा एक वा अर्को तरिकाले खेती गर्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकामा धान, गहुँ, आलु, तोरी साथै रहर, मुसुरो जस्ता दलहन र तरकारीवाली तथा उखु, जुट तथा कपास जस्ता नगदेवालीहरूको उत्पादन गर्न सकिन्छ। यहाँका अधिकांश बासिन्दाहरूको प्रमुख पेशा समेत कृषि व्यवसाय भएतापनि कृषकहरूले परम्परागत हिसाबले स्थानीय प्रविधिमा निर्माण गरेका स-साना कुलोहरू बाहेक वैज्ञानिक हिसाबले आधुनिक प्रविधियुक्त नहर तथा सिँचाई प्रणालीको विकास नभएको र सिंचित जमिनको अनुपात एकदमै कम भएकोले कृषकहरूले कृषि पेशाबाट अपेक्षित परिणाम हासिल गर्न सकेका छैनन्। यो गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनका लागि अपरिहार्य सिँचाई

प्रणालीको आधारभूत तहबाट नै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । यहाँ खासगरी कुलो तथा नहर सिँचाई, भूमिगत सिँचाई (डिप बोरिङ्), वर्षात्को पानी सङ्कलन, थोपा सिँचाई तथा फोहरा सिँचाई प्रणाली विकास गर्न सकिन्छ । यो गाउँपालिकामा ठूला नदी तथा खोलानालाहरू नभएका कारणले भूमिगत सिँचाई आयोजनाहरू बढी प्रभावकारी देखिन्छन् । तथापी भूमिगत पानीको स्रोत सिमित हुने भएकोले डिप बोरिङ् सिँचाई प्रणालीमार्फत् यसको दिगो उपयोगमा ध्यान दिनु अति आवश्यक हुन्छ ।

गाउँपालिकाको आ.व. २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रममा उत्पादनमुखी विकासलाई विशेष महत्व दिई कृषि क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकतामा राखिएको साथै दीर्घकालीन विकासका दृष्टिकोणले समेत कृषि क्षेत्रको विकास नै आर्थिक क्रान्तिको आधारको रूपमा रहेको हुनाले सिँचाईलाई समेत कृषि विकासको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ गाउँपालिकाको सिँचाई प्रणाली विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- ✓ गाउँपालिकाभर रहेका पानीका मुख्य स्रोतहरू तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत नक्साङ्कन गरी त्यसको अभिलेख तयार पार्ने ।
- ✓ यो गाउँपालिका भएर बग्ने खोलानाला तथा पोखरी, तालतलैयाहरू र तिनका जलाधार क्षेत्रसम्मको Inventory Profile तयार गर्ने ।
- ✓ पोखरी, खोला तथा मुहान संरक्षणका लागि स्थानीयवासीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ ती खोला, पोखरी तथा पानीका मुहानहरूले सिंचित गर्न सक्ने सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रफलको सर्भे गर्ने ।
- ✓ हाल सञ्चालित कुलो, नहर, पोखरी र सिँचाई प्रणालीको वस्तुगत विवरण तयार गर्ने ।
- ✓ हाल सञ्चालनमा रहेका परम्परागत कुलो, ताल तलैया, पोखरी, तथा नालाहरूको समयमै मर्मत सम्भार गर्न प्राथमिकताका आधारमा बजेट विनियोजन गर्ने ।
- ✓ प्राथमिकताका आधारमा नयाँ सिँचाई प्रणालीको निर्माण गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार पार्ने ।
- ✓ भूमिगत सिँचाई (डिप बोरिङ्) सिँचाई आयोजनालाई विस्तार गर्ने । यसका लागि विद्युतीकरणमा समेत विशेष ध्यान दिने ।
- ✓ समुदायले छनोट गरेका प्राथमिकता प्राप्त सिँचाई आयोजनाको निर्माण कार्य थालनी गर्ने ।
- ✓ यो गाउँपालिकामा अवस्थित विभिन्न पोखरी तथा तालतलैयाहरूको मर्मत संभार, संरक्षण, प्रबर्द्धन र स्तरोन्नति गर्ने ।
- ✓ सम्भाव्यता अध्ययन गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा ५ वटाका दरले नयाँ पोखरीहरू निर्माण गर्ने ।
- ✓ वैकल्पिक सिँचाई जस्तै: थोपा सिँचाई, फोहरा सिँचाई, वर्षात्को पानी सङ्कलन, प्लाष्टिक पोखरीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- ✓ गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका कुलो, नहरहरूको मर्मत संभार, स्तरोन्नति तथा निर्माण गर्नु साथै आवश्यकता अनुसार थप सिँचाई कुलोको सम्भाव्यता अध्ययन गरी परियोजना अगाडि बढाउने ।

(छ) विद्युत तथा उर्जा

२०६८ सालको जनगणना अनुसार यो गाउँपालिकाको कुल १०,२८८ घरधुरीहरू मध्ये ७,९२६ घरधुरी अर्थात् ७७.०४ प्रतिशत घरधुरीहरूमा विद्युतिकरण भएको छ। हालको तथ्याङ्कलाई आधार मान्दा गाउँपालिकाका लगभग ८५ प्रतिशत घरधुरीमा विद्युतीकरण भएको छ। विद्युतीकरण भएका घरधुरीमध्ये लगभग १० प्रतिशत घरधुरीमा भने हालसम्म पनि मिटर जडान भएको छैन। विद्युतिकरण भएका स्थानहरूमा समेत विद्युतिकरणको अवस्था एकदमै कमजोर रहेको छ। व्यवसाय सञ्चालन तथा औद्योगिकीकरणका लागि आवश्यक क्षमताको विद्युत् लाइन जडान हुन सकेको छैन। घरायसी प्रयोजनका लागि समेत Low voltage प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको छ। त्यसकारण गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा उच्च क्षमताको Three Phase विद्युतीकरण विस्तार गर्ने योजनालाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। यसका साथै प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि समेत धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। विद्युत प्रशारण लाईनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर स्तरोन्नति तथा नयाँ ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

विद्युत् सेवा विस्तारका साथसाथै वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रवर्द्धनका लागि समेत ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपूर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत् गति दिन सकिन्छ। सौर्य उर्जाबाट भूमिगत सिँचाई आयोजनाका साथै पिउनेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न वा घरायसी उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रसारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ।

सामान्यतया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाट विद्युत् खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ। १७.६ वर्ग फिटको सोलार Pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सूर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७क. वा.×३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा. विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{600}{17.6} = 1738 \text{KW}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। यो गाउँपालिकामा हालसम्म समेत खाना पकाउनका लागि काठदाउरा र गुईँठा लाई नै मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकोले काठदाउरा विस्थापन गर्न गोबरग्याँस, विद्युत् तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। गोबरग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ८.९४ प्रतिशत रहेको छ। खाना पकाउनका लागि वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगबाट वातावरण संरक्षणमा सहयोग पुग्नका साथै मानव स्वास्थ्यमा समेत टेवा पुगदछ। वैकल्पिक तथा नवीकरणीय उर्जाले एल.पि.जी. ग्याँसलाई विस्थापन गर्न सकेमा ठूलो रकम बाहिरिनबाट समेत जोगाउन सकिन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा नियमित रूपमा नयाँ विद्युत् प्रसारण लाईन, विद्यमान विद्युत् प्रसारण लाईन मर्मत सम्भार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर मर्मत तथा जडान, वैकल्पिक तथा नवीकरणीय उर्जा प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(ज) सूचना तथा सञ्चार

खजुरा गाउँपालिकाको वडा नं. ३ को बजार क्षेत्र, वडा नं. ४ र वडा नं. ५ को चनौरी केही लाइन ल्याण्डलाईन टेलिफोनको सुविधा भएतापनि अधिकांश स्थानमा ल्याण्डलाईन टेलिफोनको सुविधा छैन । तर पनि गाउँपालिकाका बस्तीहरू भएका अधिकांश क्षेत्रहरूमा नेपाल टेलिकम तथा एनसेलजस्ता दुरसञ्चार सेवा प्रदायक कम्पनीहरूले मोबाइल फोन सेवा प्रदान गरेका छन् । मोबाइल फोनको प्रयोग मार्फत् सूचना र खबर आदानप्रदानमा एक प्रकारको क्रान्ति नै भएको छ । तथापी ल्याण्डलाईन टेलिफोन विस्तार मोबाइल टावरहरूको क्षमता वृद्धि, टावरहरूमा निरन्तर रूपमा पावर (विद्युत्) को व्यवस्था, इन्टरनेट प्रविधिको विस्तार र गुणस्तर सुधारमा थप लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा कुनै पनि रेडियो सञ्चालन नभएतापनि नेपालगञ्ज, कोहलपुर लगायतका स्थान सञ्चालित रेडियोहरूले यस क्षेत्रको सूचना, समाचार, जानकारी तथा मनोरञ्जनका क्षेत्रमा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गरेका छन् । यसका साथै अन्य निकटवर्ती शहरहरूबाट प्रसारण हुने एफ. एम. रेडियोको पहुँच र स्याटलाईट टेलिभिजन च्यानलको पहुँचले यहाँका बासिन्दाहरूलाई सूचना, समाचार, जानकारी तथा मनोरञ्जनका लागि सहज भएको छ । यसमा डिस होम, ... टि.भी. लगायतका कम्पनीहरूले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । तर विद्युत्करण नभएका क्षेत्रमा सञ्चार क्षेत्र निकै नै प्रभावित रहेको छ । गाउँपालिकामा इन्टरनेटको सुविधा पुग्न सकेको छैन साथै स्थानीय स्तरमा कुनै पनि टेलिभिजनको स्थापना हुन सकेको छैन । यसका अलावा स्थानीय स्तरमा कुनै पत्रपत्रिकाको प्रकाशन नभएको तथा राष्ट्रियस्तरका पत्रपत्रिका समेत नियमितरूपमा उपलब्ध हुन नसकेका कारण गाउँपालिकावासीहरू राष्ट्रियस्तरका सूचना, समाचार, जानकारी तथा मनोरञ्जनबाट विमुख भएका छन् । यस गाउँपालिकाको सूचना र सञ्चारको विकासको लागि निम्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- सबै वडाहरूमा Optical Fiber विस्तार गर्ने
- मोबाइल फ्रिक्वेन्सी राम्रो नभएको स्थानहरूमा मोबाइल टावरको स्थापना गर्ने
- मोबाइल टावरहरूमा विद्युत्को नियमित आपूर्ति गर्ने
- ल्याण्डलाईन टेलिफोन सेवाको विस्तार गर्ने
- इन्टरनेट प्रदायक कम्पनीहरूलाई आकर्षण गर्ने
- स्थानीय एफ.एम रेडियो तथा टेलिभिजनको स्थापना तथा प्रसारण गर्ने
- राष्ट्रिय दैनिकहरू समयमा नै गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा पुग्ने संयन्त्रको विकास गर्ने
- स्थानीयस्तरमा पत्रपत्रिकाहरूको प्रकाशन र वितरण
- सूचनाकेन्द्रको स्थापना गर्ने
- मोबाइल Network Coverage को थप विकास र विस्तार गर्न पहल
- गाउँपालिकाका बस्ती, केन्द्र, वडा कार्यालय, सार्वजनिक स्थल तथा गाउँपालिकाका केन्द्रमा Free Wifi को व्यवस्था

५.१.३ भौतिक विकास योजनाको Logical Framework Approach (LFA)

सोच

खजुरा गाउँपालिका आगामी १५ वर्षधित्र भौतिक पुर्वाधार विकासका दृष्टिकोणले पूर्ण बनाई “समृद्ध खजुरा, खुसी खजुराबासी” कारुपमा स्थापित गर्ने

लक्ष्य

गाउँपालिकाको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार ल्याई सहज, सुखी र सम्पन्न जीवनयापन गर्न सक्ने स्तरमा पुर्‍याउने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका समग्र वस्तीहरू जोड्ने पक्की तथा कालोपत्रे सडक सञ्जालको विकास भएको हुनेछ । समग्र गाउँपालिकाका सडकहरूको स्तरोन्नती भई सहज ढङ्गले राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोडिएका हुनेछन् । गाउँपालिकाका सबै वडाहरू पक्की सडकसहित सडक सञ्जालमा जोडिएका हुनेछन् । खजुरा चक्रपथ निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालन भएको हुनेछ । गाउँपालिकालाई हुलाकी राजमार्गसँग जोडिएको हुनेछ । सार्वजनिक यातायातको सहज व्यवस्थापन र नियमित आवागमन भएको हुनेछ । 	<p>वि.सं. २०८० सालसम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> यो गाउँपालिकामा उपलब्ध सबै प्रकारको जमिनको विस्तृत विवरण तथा नक्साङ्कन भएको गाउँपालिकामा उपलब्ध जमिनको प्रयोजनका आधारमा वर्गीकरण गरिएको भू-उपयोग योजना तयार भई पूर्ण रूपमा लागु हुन शुरु भएको RMTMP ले तोकेको प्राथमिकताका आधारमा करिब २५ प्रतिशत सडकहरू स्तरोन्नती भएका समग्र गाउँपालिका राजमार्ग सञ्जालमा वैकल्पिक सडकहरू तथा पक्की सडक सहित जोडिएको ३० प्रतिशत प्रमुख सडकहरूमा फुटपाथ र नालाको निर्माण सम्पन्न भएको खजुरा चक्रपथको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको गाउँपालिकालाई हुलाकी राजमार्गसँग जोडिएको मुख्य वस्ती जोड्ने सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तयार भई 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकाबासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै: व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइलाग्ने छैन । स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ सम्पूर्ण वस्तीलाई सहज हुने गरी सार्वजनिक यातायातको रुट तय भई यातायात सञ्चालन भएको हुनेछ । ■ सबै रुटहरूमा सार्वजनिक सवारी साधनहरूको पर्याप्तता भएको हुनेछ । ■ सबै सडकका आवश्यक स्थानमा पुल, कल्भर्ट तथा रिटेनिङ्ग वालहरूको निर्माण भएको हुनेछ । ■ सार्वजनिक यातायात सुरक्षित र न्यून जोखिमयुक्त भएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकाका सबै स्थानहरूमा आवश्यक मात्रामा बसपार्क, बसस्टप, बसवे, यात्रु प्रतिकालय तथा सार्वजनिक शौचालयहरूको व्यवस्था भएको हुनेछ । ■ विद्युतीय सवारी साधनहरू सञ्चालनमा आई वातावरणीय संरक्षणमा टेवा पुग्नेका साथै विदेशी मुद्रा सञ्चिती तथा व्यापार घाटा कम गर्न योगदान पुग्नेछ । ■ सम्पूर्ण गाउँवासीहरूलाई सुरक्षित आवासको 	<ul style="list-style-type: none"> सहज, सुरक्षित र भरपर्दो यातायात सञ्चालन शुरु भएको ■ सबै रुटहरूमा सार्वजनिक सवारी साधनको पर्याप्तता भएको ■ एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लोपोन्मुख जनजाति तथा विपन्न परिवारको पहिचान गरी उनीहरूको सुरक्षित आवासको प्रबन्ध भएको ■ एकीकृत आवास योजना लागु भई सुविधासम्पन्न एकीकृत आवासका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ■ करिब ५० प्रतिशत घरधुरीमा पिउनेपानी आयोजना मार्फत् सुरक्षित पिउने पानी पुगेको ■ “एक टोल, एक पिउनेपानी ट्याङ्की” योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भई कम्तिमा २५ प्रतिशत स्थानमा योजना कार्यान्वयन शुरु भएको ■ गाउँपालिकाभर रहेका खोला, नाला, पोखरी, तलाउ, कुलो लगायत पानीका सम्पूर्ण स्रोतहरूको विस्तृत विवरण तयार भई ३० प्रतिशत स्रोतहरूको संरक्षण योजना लागु भएको ■ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका “क” वर्गका २५ प्रतिशत सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको ■ गाउँपालिकामा उपलब्ध खुला तथा सार्वजनिक जमिनको वैज्ञानिक नक्साङ्कन तयार भई रङ्गशाला, खेलकुद, मनोरञ्जन पार्क, 		<ul style="list-style-type: none"> ■ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साभेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> भूमिहीन, सुकुम्बासी तथा आवास विहीन जनता तथा परिवारलाई उचित आवासको प्रबन्ध भएको हुनेछ । खेतियोग्य, आवास, औद्योगिक, वनजङ्गल लगायत विभिन्न प्रकारको जमिनको वैज्ञानिक रूपमा वर्गिकरण गरी त्यसै अनुरूप उपयोग, व्यवस्थापन र संरक्षण गरिएको हुनेछ । उपलब्ध जमिनको वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति अनुरूप सदुपयोग गरी दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढेको हुनेछ । गाउँपालिका भित्र रङ्गशाला, खेलकुद, मनोरञ्जन पार्क, पिकनिक स्थल, फूलबारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचना आदिका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन गरी पूर्वाधार विकासको सम्पूर्ण काम सम्पन्न भइसकेको हुनेछ । 	<p>पिकनिकस्थल, फूलबारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचना आदिका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन भएको</p> <ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा बाँफो तथा खाली जमिनको क्षेत्रफल १ प्रतिशतभन्दा कम रहेको कम्तीमा करिब ३० प्रतिशत खेतियोग्य जमिनमा सिँचाई पुगेको गाउँपालिकाभर रहेका पोखरी, तालतलैया, नदीनालाहरुको संरक्षण र मर्मतसंभार कार्य सुरु भई पानीको सञ्चयति आधारवर्षको तुलनामा दुई गुणा बढेको सम्पूर्ण घरमा विद्युतीकरण तथा प्रसारण लाइनको सुधार भएको खाना पकाउनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई अन्य उर्जाले ५० प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको सबै घरमा मोबाइल, इन्टरनेट, रेडियो, टेलिभिजनको पहुँच पुगेको स्थानीय स्तरमा एफ एम रेडियो, टेलिभिजन प्रसारण तथा पत्रपत्रिका प्रकाशनको काम शुरू भएको गाउँपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका पत्रपत्रिकाको वितरण सहज भएको गाउँपालिकामा राष्ट्रिय स्तरको क्रिकेट रङ्गशालाको डिपिआर तयार भई निर्माण कार्य शुरु भएको गाउँपालिकाभित्रका सार्वजनिक तथा खुला स्थानहरूको विस्तृत पहिचान, नक्साङ्कन र संरक्षण भई उक्त स्थानहरूमा मनोरञ्जन पार्क, 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ “सफा र स्वच्छ खानपान, खजुराको शान” भन्ने नारा साकार भएको हुनेछ । ■ “एक टोल- एक ट्याङ्की” अभियान सफल भई हरेक नागरिकलाई स्वच्छ र सुरक्षित पिउनेपानीको प्रबन्ध भएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकाभर रहेका पानीका स्रोत, खोला, पोखरी, ताल तलैया तथा जलाधार क्षेत्रको वस्तुगत पार्श्वचित्र (Profile) तयार भई पानीका स्रोतहरूको संरक्षणका लागि ठोस कार्यक्रमहरू लागु भएका हुनेछन् । ■ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सडक सञ्जालमा आवश्यक ढल, नाला निर्माण तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ । ■ शत प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा एक वा अर्को तरिकाले सिँचाई सुविधा पुगेको हुनेछ । ■ हरेक घरमा विद्युत्को सहज पहुँच वा अन्य वैकल्पिक उर्जाको पहुँच पुगेको हुनेछ । ■ खाना पकाउन प्रयोग हुने काठ, दाउरा वा गोबर गुँडालाई 	<p>फूलवारी तथा पिकनिक स्थलको रूपमा विकास गर्न विस्तृत रूपरेखा तयार भएको</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिका भित्रका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास भएको ■ धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विस्तृत परियोजना रूपरेखा तयार भई कार्यान्वयनको काम शुरू भएको <p>वि.सं. २०८५ सालसम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा उपलब्ध खुला तथा सार्वजनिक जमिनको वैज्ञानिक नक्साङ्कन तथा उचित व्यवस्थापन भई रङ्गशाला, खेलकुद मैदान, मनोरञ्जन पार्क, पिकनिकस्थल, फूलवारी, योगा तथा ध्यान केन्द्र, पुस्तकालय लगायतका संरचना आदिका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थापन भएको ■ गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाले तोकेका र स्थानीयवासीको प्राथमिकतामा परेका करिब ५० प्रतिशत सडकहरू स्तरोन्नती भएका ■ ५० प्रतिशत प्रमुख सडकहरूमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकता अनुसार साईकल लेनको निर्माण भएको ■ खजुरा चक्रपथ निर्माणको कार्य पुरा भई उक्त चक्रपथमा सार्वजनिक यातायातका साधनहरू सञ्चालन भएका 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>गोबरग्याँस, विद्युत् तथा सोलार इन्धनद्वारा पूर्ण रूपमा विस्थापन गरिएको हुनेछ ।</p> <p>■ “उज्यालो शहर-खजुराको रहर” कार्यक्रम साकार भएको हुनेछ ।</p> <p>■ मोबाइल, टेलिफोन, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका, रेडियो र टेलिभिजनमा सम्पूर्ण जनताको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ ।</p> <p>■ स्थानीय स्तरमा रेडियो तथा टेलिभिजनको प्रसारण र पत्रपत्रिकाको प्रकाशन भएको हुनेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ सम्पूर्ण वस्तीहरू जोड्ने सार्वजनिक यातायातका रुटहरू सञ्चालनमा आएका ■ सडक सुरक्षा तथा यातायातको साधनहरूको पर्याप्तता भई सार्वजनिक यातायात आरामदायी, सहज, सुरक्षित र भरपर्दो भएको ■ शत प्रतिशत घरघुरीमा सुरक्षित पिउनेपानीको उपलब्धता भएको ■ “एक टोल एक खानेपानी द्याडकी” अभियान सम्पन्न भएको ■ गाउँपालिकाभर रहेका ७० प्रतिशत पानीका स्रोत, पोखरी, ताल तलैया तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण योजना पूर्णरूपमा कार्यान्वयन भई सिँचाई तथा पिउनेपानीको समस्याको दीर्घकालीन समाधान भएको ■ सिँचाईको लागि प्रत्येक वडामा कम्तिमा ५ वटा पोखरीहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको ■ पानीको भण्डारण आधारवर्षको तुलनामा पाँच गुणा बढेको ■ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका “क” वर्गका सबै सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको ■ करिब ७० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई पुगेको ■ सम्पूर्ण सुकुम्वासी, भूमिहिन, आवास विहीन र विपन्न नागरिकहरूलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था भएको ■ गाउँपालिकामा रङ्गशाला निर्माण कार्य शुरु भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिका भित्रका प्रत्येक वडामा मनोरञ्जन पार्क, योगा तथा ध्यान केन्द्र फूलबारी तथा पिकनिक स्थलको विकास गरिएको ■ गाउँपालिका भित्रका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास तथा स्तरोन्नति भएको ■ धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास तथा स्तरोन्नति गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आवागमनमा उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि भई गाउँपालिकावासीको आय आर्जन तथा जीवनस्तरमा उल्लेख्य सुधार भएको ■ खाना पकाउनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई अन्य उर्जाले ९० प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको ■ सबै वडामा औद्योगिक क्षेत्रहरूको लागि उच्च क्षमताको विद्युत् प्रसारण लाईन तथा ट्रान्सफर्मरको व्यवस्था भएको <p>वि.सं. २०९० सालसम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाले तोकेका र स्थानीय बस्तीहरू जोड्ने सम्पूर्ण सडकहरूको निर्माण सम्पन्न भई यातायातको सहज आवागमन शुरू भएको ■ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सडकहरूमा फुटपाथ, नाला र आवश्यकता अनुसार साईकल लेनको निर्माण भएको ■ सबै सडकहरूमा संकेत चिन्ह, जेब्राक्रसिङ, यात्रु प्रतिकालय, बस 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	<p>बे लगायताका सम्पूर्ण पुर्वाधारको निर्माण भएको</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकाभर रहेका नाला, खोला, तलाउ, पोखरी तथा सम्पूर्ण पानीका मुहान तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण भई पानीको आयतन आधारवर्षको तुलनामा दोब्बरले वृद्धि भएको ■ सडक यातायात गुरुयोजनाले तय गरेका आवश्यक सबै प्रकारका सडकहरूमा नाला निर्माण सम्पन्न भएको ■ गाउँपालिकाको सम्पूर्ण वनजङ्गल क्षेत्रमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु भएको र वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनबाट गाउँपालिकावासीको आयआर्जनमा सहयोग पुगी जीवनस्तरमा टेवा पुगेको ■ गाउँपालिकाको शत प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाईको सुविधा पुगेको ■ गाउँपालिकाका शत प्रतिशत घरधुरीमा विद्युतीकरण भई उच्च क्षमताको विद्युत् आपूर्ति भएको । ■ खाना पकाउन तथा अन्य घरायसी प्रयोजनका लागि काठदाउराको प्रयोगलाई विद्युत्, सोलर तथा अन्य नविकरणीय उर्जाले ९९ प्रतिशत प्रतिस्थापन गरेको ■ पर्याप्त मात्रामा जलविद्युत्को उत्पादन गरी विक्री तथा उपयोगका साथसाथै विदेशी मुद्रा आर्जनमा सहयोग गरेको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन प्रसारण तथा पत्रपत्रिकाको प्रकाशन शुरु भएका गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा ल्यान्डलाइन टेलिफोन, उच्च फ्रिक्वेन्सी भएको मोबाइल, पत्रपत्रिका, टेलिभिजनका साथै उच्च क्षमताको इन्टरनेटको उपलब्धता भएको 		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) भू-उपयोग		
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभित्रको जग्गा जमिनको विस्तृत, वैज्ञानिक र व्यवस्थित नक्साङ्कन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण तथ्याङ्क तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण बाँझो जमिनको तथ्याङ्क तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति २०७२ अनुसार वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना अनिवार्य लागु गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका विकास गुरुयोजनाले तय गरेको भू-उपयोग योजनाको नक्सा गाउँपालिकामा सबैले देख्ने गरी टाँस गर्ने 	२	ST
<ul style="list-style-type: none"> आगामी पाँच वर्षमा सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिन शत प्रतिशत उत्पादनमा प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्न जमिन बाँझो राख्ने घरधुरीलाई प्रत्येक वर्ष गाउँपालिकाद्वारा लिइने कर र दस्तुरहरू दोब्बर गर्दै जाने व्यवस्था लागु गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> जग्गा चक्ला बन्दी गर्न कृषक समूह निर्माण गरी आपसी समझदारी कायम गर्न प्रत्येक वडामा गाउँपालिकाले समन्वय गरी वडागत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	१५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> छरिएर रहेको जमिनलाई एकीकृत गरी उपयोग गर्ने नीति बनाउने । यसका लागि आफैले जमिनको प्रयोग नगर्ने जग्गाधनीसँग जमिन भाडामा लिई व्यावसायिक किसानहरूलाई भाडामा दिने 	५००	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेका सार्वजनिक जग्गाको पूर्ण लगत तयार पार्ने र गाउँपालिकाभर रहेका सार्वजनिक जग्गाको पूर्ण उपयोग भएको सुनिश्चित गर्न निश्चित स्थानलाई तलकामध्ये गाउँपालिकालाई उपयुक्त कार्यक्रम सञ्चालन वा विकास गर्ने ✓ पार्क तथा पिकनिक स्थलको रूपमा विकास गर्ने 	२,५००	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> ✓ प्रदर्शनी स्थलको रूपमा विकास गर्ने ✓ हाट बजार स्थलको रूपमा विकास गर्ने ✓ उद्योगका लागि लिजमा लिने ✓ खुल्ला स्थानको रूपमा (विपद्को बेला भेला हुने) विकास गर्ने ✓ टहरा तथा सेड निर्माण गरी बहाल विटौरी कर लागु गर्ने ✓ पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ✓ नर्सरी स्थापना गर्ने ✓ स्मारकहरू निर्माण गर्ने ✓ मठ मन्दिरहरू स्थापना गर्ने ✓ शवदाहस्थल तथा चिहान व्यवस्थापन गर्ने ✓ सार्वजनिक भवन, सांस्कृतिक केन्द्र तथा नाचघर निर्माण गर्ने ✓ नाट्यशाला तथा सङ्ग्रहालय निर्माण गर्ने ✓ रंगशाला/खेलकुद मैदान निर्माण गर्ने ✓ व्यायामशाला निर्माण गर्ने ✓ पौडी पोखरी निर्माण गर्ने ✓ एकीकृत वस्ती विकासमा सदुपयोग गर्ने ✓ पोखरीहरू निर्माण गर्ने ✓ तारे होटलहरूलाई लिजमा दिने ✓ सुकुम्बासीहरूलाई व्यवस्थापन गर्ने ✓ अन्तर्राष्ट्रिय उद्योगहरूलाई लिजमा दिने ✓ वृक्षारोपणा गरी हरियाली बनाउने 		
<ul style="list-style-type: none"> ■ सिमसार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा सिमसार संरक्षण कार्यक्रम लागु गर्ने 	१००	LT
(ख) आवास तथा भवन		
<ul style="list-style-type: none"> ■ सम्पूर्ण अति विपन्न र आवासविहिन परिवारको बस्तुगत लगत तयार पार्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> ■ एकीकृत वस्ती विकासका लागि प्रदेश सरकार, संघीय सरकार, विकास साभेदार निकायहरू, दातृ राष्ट्र, जनसाधारण, दान-दातव्य आदिबाट बजेट जुटाउनका लागि गाउँपालिकाले नियमित अन्तरक्रिया तथा भेटघाट गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरूको Inventory तयार गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> ■ एकीकृत वस्ती विकासका लागि सम्भाव्य स्थलको सम्भाव्यता अध्ययन गरी डि.पि.आर तयार पार्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा एक बाल-गृह भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने 	५	MT
<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा एक बाल-गृह भवन निर्माण गर्ने 	६०	
<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा एक महिला सुरक्षा तथा आश्रय केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने 	५	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ गाउँपालिकामा एक महिला सुरक्षा तथा आश्रय केन्द्र भवन निर्माण गर्ने	६०	
■ गाउँपालिकामा एक ज्येष्ठ नागरिक सुरक्षा तथा मिलन केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर गरी तयार पार्ने	५	MT
■ गाउँपालिकामा एक ज्येष्ठ नागरिक सुरक्षा तथा मिलन केन्द्र भवन निर्माण गर्ने	५०	
■ विगतमा निर्माण भएका सम्पूर्ण सार्वजनिक पोखरीहरूको पुनरुद्धार गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	१०	ST
■ विगतमा निर्माण भएका सम्पूर्ण सार्वजनिक पोखरीहरूको पुनरुद्धार गर्ने	१००	
■ प्रत्येक वडामा रहेका ऐतिहासिकता दर्शाउने पाटी, पौवा तथा चौताराहरूको डि.पि.आर तयार गरी पुनर्निर्माण गर्ने	३२५	LT
■ गाउँपालिकामा एक अपाङ्गता केन्द्र भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	५	
■ गाउँपालिकामा एक अपाङ्गता केन्द्र भवन निर्माण गर्ने	५०	MT
■ प्रत्येक वडामा डि.पि.आर तयार पारी एक नमूना सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	८१०	LT
■ जीर्ण अवस्थामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरूको लगत तयार गर्ने	३००	LT
■ जीर्ण अवस्थामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक महत्वका स्थल, संरचना तथा भवनहरूको जीर्णोद्धार गर्ने	३००	LT
■ आवासविहिन अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत वस्ती निर्माण गरी सुरक्षित आवासको व्यवस्था गर्ने	३,०००	LT
■ गाउँपालिका भवन तथा सबै वडा कार्यालयहरूको मर्मत तथा भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	५०	ST
■ गाउँपालिका भवन तथा सबै वडा कार्यालयहरूको मर्मत तथा भवन निर्माण गर्ने	१,०००	LT
■ गाउँपालिकाको बहुउद्देश्यीय हल निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर. तयार पार्ने	१५	LT
■ गाउँपालिकाको बहुउद्देश्यीय हल निर्माण गर्ने	१५०	LT
■ गाउँपालिकामा आवश्यक सबै स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई, खोप केन्द्रहरूको भवन तथा शौचालय निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	३५	ST
■ गाउँपालिकामा आवश्यक सबै स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई, खोप केन्द्रहरूको भवन तथा शौचालय निर्माण गर्ने	७००	LT
■ गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तीमा १५ शैयाको एक अस्पताल भवन निर्माण गर्नका लागि डि.पि.आर तयार पार्ने	१५	ST
■ गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तीमा १५ शैयाको एक अस्पताल स्थापना गर्ने	१,०००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका केन्द्रमा डिजिटल सूचना पाटी Digital Display Board निर्माण गर्ने 	२.५	ST
(ग) सडक		
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाले सडक यातायात गुरुयोजना तयार पारी गुरुयोजनाले तय गरेका सडकहरूको प्राथमिकता अनुरूप क्रमशः निर्माण, स्तरोन्नती, पक्की तथा कालो पत्रे गर्ने (प्रत्येक सडक हेरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्ने) 		LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने सडक कालोपत्रे वा पक्की गर्ने कार्यलाई पहिलो प्राथमिकता दिई सम्पन्न गर्ने 	१०,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> सबै वडाकेन्द्रहरूलाई दोस्रो प्राथमिकता दिई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्ने सडकलाई स्तरोन्नति र पक्की तथा कालोपत्रे गर्ने 	१०,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्रका मुख्य बजार केन्द्रहरूलाई एक आपसमा जोड्ने सडकहरूलाई तेस्रो प्राथमिकता दिई स्तरोन्नती र कालोपत्रे गर्ने 	७,५००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाद्वारा पहिचान भएका सम्पूर्ण कृषि सडकहरूलाई चौथो प्राथमिकता दिई स्तरोन्नती र कालो पत्रे गर्ने 	२,५००	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाको एक टोलदेखि अर्को टोल जोड्ने सहायक सडकहरूको कम्तीमा २५ प्रतिशत सडकहरू अनिवार्य रूपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न प्रारम्भिक सर्वे गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाको एक टोलदेखि अर्को टोल जोड्ने सहायक सडकहरूको कम्तीमा २५ प्रतिशत सडकहरू अनिवार्य रूपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न डि.पि.आर गरी निर्माण गर्ने 	२,०००	MT
<ul style="list-style-type: none"> सबै सडकहरूका आवश्यक स्थानहरूमा पुलहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सबै सडकहरूका आवश्यक स्थानहरूमा पुलहरूको निर्माण गर्ने 	३,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> पैदल आवागमनलाई सहज बनाउनका लागि मुख्य सडकको दायाँ बायाँ र आवश्यक स्थानहरूमा गोरेटो बाटो विस्तार गर्ने, सिँठी बनाउने, ढुङ्गा छाप्ने, कल्भर्ट तथा पुलहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पारी निर्माण गर्ने 	२,५२५	LT
<ul style="list-style-type: none"> सुविधासम्पन्न गाउँपालिका चक्रपथ निर्माण गर्ने 	१०,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> कृषि उत्पादनहरूको ढुवानीका लागि आवश्यक रोप वे लाइनहरूको निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने 	२०	LT
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण प्राथमिकता प्राप्त सडकको दायाँ बायाँ खाली रहेका जग्गाहरूमा हरित क्षेत्र विकास गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने 	१०	MT
(घ) यातायात		
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक यातायातलाई सहज, व्यवस्थित र सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनका लागि गाउँपालिकाका प्रमुख बस्तीदेखि गाउँपालिका केन्द्र, जिल्ला सदरमुकाम लगायत अन्य शहरहरूसम्म जोड्ने यातायातका रुटहरू तय गर्ने 	२०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> अल्पकालीन, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन हिसाबले यात्रुको चापलाई मध्यनजर गर्दै सार्वजनिक यातायातका विभिन्न नयाँ रुटको अध्ययन गरी विस्तृत प्रतिवेदन तयार पार्ने र सोही अनुसार नयाँ रुटहरू सञ्चालन गर्ने । 	५	LT
<ul style="list-style-type: none"> सवारी साधनको सङ्ख्या बढाउन र सार्वजनिक यातायातलाई नियमित र भरपर्दो बनाउन यातायात व्यवसायी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी आवश्यक परेमा गाउँपालिकाले समेत लगानी गर्ने 	२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> सडक तथा यातायातको अवस्था स्पष्ट हुने गरी गाउँपालिकाका विभिन्न सार्वजनिक स्थान अर्थात् प्रस्थान विन्दुहरूमा डिजिटल डिस्प्ले जडान गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका प्रमुख रुटहरूमा आवश्यक सार्वजनिक शौचालयहरूको सर्वे तथा डिपीआर गर्ने 	२५	ST
<ul style="list-style-type: none"> हाल सञ्चालनमा रहेका प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरूमा आवश्यक सङ्ख्यामा बस स्टप, यात्रु प्रतिकालय, सार्वजनिक शौचालय, सडक सङ्केत र माइलस्टोनको निर्माण गर्ने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र हाल सञ्चालनमा रहेका प्रमुख यातायातका रुटहरूमा आवश्यक सम्पूर्ण Road Furniture को निर्माण गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभित्र आवश्यकता हेरी बस टर्मिनल तथा बसपार्क निर्माण गर्न सर्वे तथा डि.पि.आर गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका रुटहरूमा आवश्यक बस बिसौनी तथा प्रतिकालय (यात्रु चढ्ने र ओराल्ने) को सर्वे तथा डि.पी.आर. गर्ने 	२५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र हाल सञ्चालनमा रहेका यातायातका रुटहरूमा आवश्यक बस बिसौनी तथा प्रतिकालय (यात्रु चढ्ने र ओराल्ने) को निर्माण गर्ने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा आवश्यकताको आधारमा विभिन्न स्थानमा ट्राफिक युनिट स्थापना गर्ने 	१००	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका व्यस्त बजार क्षेत्र, बसपार्क तथा सडकहरूका विभिन्न स्थानहरूमा आवश्यकताको आधारमा यात्रुका लागि सहज, अपाङ्ग लैङ्गिकमैत्री प्रतिकालय, स्नानघर साथै यात्रुलाई चाहिने सूचना, जानकारी सहित सहयोग कक्षहरूको निर्माण गर्न आवश्यक सर्वे गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> विद्युतीय सवारी साधन सञ्चालन गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहूलियत दिने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक यातायातको हिसाबले केबुलकार निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी निजी क्षेत्रसँग अन्तकृया गर्ने 	१०	MT
(ङ) पिउनेपानी		
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर पिउने पानीको पहुँच नपुगेको घरपरिवारको तथ्याङ्क तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेका सम्पूर्ण पानीका मुहानहरूको Profile तयार गर्ने 	१०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा रहेका पिउने पानीका सबै मुहान तथा स्रोतहरूको विस्तृत विवरण तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण पानीका मुहानहरूको दिगो संरक्षणका लागि मुहान संरक्षण कार्यक्रम लागु गर्ने र मुहान सुक्ने गतिविधि माथि पूर्ण नियन्त्रण गर्ने प्रबन्ध गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> “एक घर एक धारा” अभियान सम्पन्न गर्न गाउँपालिकाभर थप सम्पन्न गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पार्ने 	२५	LT
<ul style="list-style-type: none"> “एक घर एक धारा” अभियान सम्पन्न गर्न गाउँपालिकाभर थप सम्पन्न गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाको प्राथमिकिकरण गरी निर्माण गर्ने 	५,००	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक घरमा पुग्ने पिउनेपानीको स्वच्छता कायम गर्न आपूर्ति प्रणालीमा प्रभावकारी शुद्धिकरण विधिको प्रयोग गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकालाई आगामी १५ वर्षका लागि आवश्यक पर्ने खानेपानी आयोजनाहरूको अध्ययन गरी आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन प्राथमिकताका आधारमा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पार्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका सम्पूर्ण खानेपानी आयोजनाहरूको आवश्यकता अनुसार आपूर्ति प्रणाली स्तरोन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने 	६००	MT
(च) सिँचाइ		
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेको खेतीयोग्य जमिन मध्ये हाल सिँचित जमिनको वस्तुगत तथ्याङ्क निकाल्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेको खेतीयोग्य जमिन मध्ये हाल असिँचित जमिनको वस्तुगत तथ्याङ्क निकाल्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेका सिँचाइका मुख्य स्रोतहरू तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत नक्साङ्कन गरी त्यसको अभिलेख तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक खोला, नाला, पोखरी, तलाउ तथा पानीका स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने वस्तुगत योजना निर्माण गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> खोला, नाला, पोखरी, तलाउ तथा पानीका स्रोतहरूको संरक्षणका लागि वडास्तरमा सरोकारवालाहरूलाई तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> खोला, नाला, पोखरी, तलाउ तथा पानीका स्रोतहरूले सिँचित गर्न सक्ने सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रफलको सर्भे गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> हाल सञ्चालित परम्परागत कुलो लगायतका अन्य सिँचाइ प्रणालीको वस्तुगत विवरण तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्राथमिकताका आधारमा सम्भावित सिँचाइ प्रणालीको निर्माण गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार पार्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा निर्माण हुने सिँचाइ प्रणालीहरू मध्ये कम्तीमा ४० प्रतिशत कुलो तथा नहरहरूको जैविक प्रविधि अपनाई डि.पि.आर निर्माण गर्ने 	१,२००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> समुदायले छनोट गरेका प्राथमिकता प्राप्त सिँचाई आयोजनाको निर्माण कार्य थालनी गर्ने 	३,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> वैकल्पिक सिँचाई जस्तै: थोपा सिँचाई, फोहरा सिँचाई, वर्षात्को पानी सङ्कलन, प्लाष्टिक पोखरी सिँचाई आदिको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> हाल सञ्चालनमा रहेका परम्परागत कुलोहरूको क्रमशः मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने 	५००	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा नमुनाको रूपमा बृहद बहुउद्देशिय सिँचाई पोखरीहरू निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने 	६०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा नमुनाको रूपमा बृहद बहुउद्देशिय सिँचाई पोखरीहरू निर्माण गर्ने 	१५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक पोखरीहरूको डि.पि.आर तयार पार्दा पूर्ण रूपमा जैविक इन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग भएको सुनिश्चित गर्ने 		LT
<ul style="list-style-type: none"> मुहान तथा जलाधार संरक्षणका लागि प्रत्येक घरपरिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्न "हामी जोगाउँछौं हाम्रा मुहान" कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा वडास्तरमा जागरण कार्यक्रम संचालन गर्ने 	७५	LT
<ul style="list-style-type: none"> सम्भाव्यताका आधारमा वडास्तरमा सोलार सिँचाई पम्प जडान गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> आवश्यकता र सम्भाव्यताका आधारमा वडास्तरमा सोलार सिँचाई पम्प जडान गर्ने 	१,५००	LT
(छ) विद्युत र उर्जा		
<ul style="list-style-type: none"> प्राथमिकताका साथ प्रत्येक वडामा पूर्ण विद्युतीकरण गर्ने र विद्युत् प्रसारण लाइन सुधार गर्ने 	१००	MT
<ul style="list-style-type: none"> तत्काल विद्युतीकरण उपलब्ध नहुने स्थानमा वैकल्पिक उर्जा जस्तै: बायोग्याँस, सौर्य उर्जा जडान तथा निर्माण गर्ने परिवारलाई आर्थिक अनुदान दिने 	१००	MT
<ul style="list-style-type: none"> कम्तीमा दुईवटा ठूला चौपाया रहेका घरहरूमा गोबर ग्याँस सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन अनुदान दिने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, विषयगत कार्यालय आदि लगायत सार्वजनिक कार्यालयमा सौर्य उर्जा जडान गर्ने 	३५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा वायु उर्जाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने 	१०	MT
(ज) सूचना तथा सञ्चार		
<ul style="list-style-type: none"> नेपाल टेलिकम तथा अन्य इन्टरनेट प्रदायक कम्पनीहरूसँग समन्वय गरी सबै गाउँपालिकावासीलाई इन्टरनेट सुविधा प्रदान गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रमुख राष्ट्रिय दैनिकहरू समयमा नै कम्तीमा गाउँपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयसम्म पुराने संयन्त्रको विकास गर्ने 		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ एउटा सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	ST
■ मोबाइल Network Coverage को थप विकास र विस्तार गर्न वस्तीहरूको सघनताको हिसाबले थप टावर निर्माण गर्न सर्वे गर्ने	५	ST
■ गाउँपालिकाका प्रमुख सार्वजनिक स्थल, वडा कार्यालय, गाउँपालिकाका केन्द्र तथा पर्यटकीय स्थानहरूमा Free WiFi को व्यवस्था गर्ने	५०	ST
■ स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन तथा वितरणका लागि आवश्यक पहल तथा सहयोग गर्ने र निजी क्षेत्रलाई दर्ता तथा नविकरणमा विशेष आर्थिक सहूलियत दिने	१०	ST
■ गाउँपालिकाका महत्वपूर्ण स्थलहरू, गाउँपालिकाभित्रका धार्मिक, पर्यटकीय स्थानहरूका साथसाथै गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाहरूको डिजिटल डिस्प्ले बोर्ड मार्फत गाउँपालिका केन्द्रमा (Digital Display Board) मा प्रदर्शन गर्ने	१०	ST
■ गाउँपालिकामा “एफ.एम. रेडियो” सञ्चालन गर्नका लागि वातावरण निर्माण गर्ने र आवश्यक परे गाउँपालिकाले लगानी गर्ने	५०	ST
■ नेपाल टेलिकमसँगको समन्वयमा Optical Fiber विस्तार गर्ने		MT
■ नेपाल टेलिकमसँगको समन्वयमा ल्याण्डलाईन टेलिफोन र एडिएसएल सेवाको विस्तार गर्ने		ST
■ प्रत्येक घरधुरीलाई इन्टरनेट पहुँचमा पुऱ्याउन अभियान सञ्चालन गर्ने		ST
■ विपदका बेला गाउँपालिकावासीलाई स्वचालित SMS प्रणालीबाट सुसूचित गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने	५	ST

५.२ आर्थिक विकास योजना

कुनैपनि स्थानको विकासका लागि आर्थिक विकास विकासका प्रमुख आयामहरू मध्ये एक केन्द्रिय स्तम्भ हो जसको सहयोगमा विकासका अन्य स्तम्भहरू सबल हुन सक्छन्। यद्यपि कुनै पनि स्थानको समग्र विकासका लागि आर्थिक क्षेत्र मात्र बलियो भएर पुग्दैन किनकि आर्थिक सम्पन्नताले मात्र मानसिक सुख, सामाजिक सौहार्दता वा सांस्कृतिक सम्पन्नता सुनिश्चित गर्दछ भन्न सकिँदैन। तथापि आर्थिक सम्पन्नताको जगमा उभिएर मात्र विकासका अन्य आयामहरू जस्तै: भौतिक, शैक्षिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, जातीय, लैङ्गीक, संस्थागत विकास गर्न सम्भव हुन्छ। आर्थिक विपन्नतामा अन्य विकास गर्न प्रायः असम्भव नै हुन्छ। आर्थिक विकास समग्र विकासको मेरुदण्ड हो भन्दा अत्युक्ति हुँदैन। त्यसकारण कुनैपनि स्थानको विकासका लागि आर्थिक विकासलाई विशेष महत्व दिई त्यसै अनुरूपका योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु एकदमै आवश्यक हुन्छ।

आर्थिक सम्पन्नताको सूचकको रूपमा रहेका आम रूपमा प्रयोग गरिने सूचकहरू मध्ये वार्षिक प्रतिव्यक्ति औसत आय (Per Capita Income), कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP) र समग्रता सूचकमा मानव विकास सूचकाङ्क (HDI), सम्पन्नता सूचकाङ्क (Prosperity Index), खुसी सूचकाङ्क (Happiness Index) आदि हुन् । यी सबै सूचकाङ्कका केन्द्रीय भागमा आर्थिक उपार्जन तथा उत्पादन र त्यसमा जनसाधारणको पहुँच र आर्थिक विकासले जनतको जीवनस्तरमा ल्याउने सुधार नै प्रमुख रूपमा रहेका हुन्छन् । आर्थिक उपार्जन र उत्पादन वृद्धिका लागि कृषिको विकास, उद्योग तथा कल-कारखानाको स्थापना र विकास, रोजगारी सिर्जना, आयात प्रतिस्थापन, निर्यात प्रवर्द्धन, पर्यटन विकास र व्यापार तथा वाणिज्यको विकास साथै मानवीय सेवा क्षेत्रहरूको व्यापक विकास र विस्तार गर्नु अत्यन्त जरुरी हुन्छ । आर्थिक विकासका यिनै सैद्धान्तिक आधारमा रहेर खजुरा गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक विकास गर्नका लागि निम्न क्षेत्रहरूलाई समेटेर तत् तत् क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक समृद्धि, सामाजिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, जातीय, लैङ्गिक तथा संस्थागत विकास हासिल गर्ने उद्देश्य लिइएको छ ।

- ✓ कृषि
- ✓ पर्यटन
- ✓ उद्योग तथा वाणिज्य
- ✓ बैङ्किङ्ग, वित्तीय संस्था तथा सहकारी

सोच:	“आर्थिक समृद्धिका लागि रोजगारी तथा स्वरोजगारको सिर्जना तथा प्रतिव्यक्ति आयमा उल्लेख्य वृद्धि”
लक्ष्य:	कृषि, पर्यटन, उद्योग, वाणिज्य, बैङ्किङ्ग तथा सेवा व्यवसायको पर्याप्त विकास मार्फत् रोजगारी तथा स्वरोजगारको सिर्जना गरी आगामी १५ वर्षमा आर्थिक समृद्धि हासिल गरी खजुरा गाउँपालिकाका बासिन्दाहरूलाई आर्थिक हिसाबले विश्वका मध्यम आय भएको मुलुकका बासिन्दाको स्तरमा पुऱ्याउने (वार्षिक प्रतिव्यक्ति औसत आय २,५०० डलर)

५.२.१ उद्देश्यहरू

- ✓ “आर्थिक समृद्धिको आधार-उत्पादनमुखी स्वरोजगार” भन्ने नारालाई साकार बनाउने ।
- ✓ उत्पादन वृद्धि गर्न स्थानीय ज्ञान, सीप, कला, स्रोत र साधनहरू जस्तै: जल, जमिन, जङ्गल, जडिबुटी, खनिज र जलाधारको उच्चतम उपयोग गरी स्थानीय जनताको समृद्धिको सपनालाई साकार बनाउने ।
- ✓ गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोगको सुनिश्चित गर्न नक्साङ्कन तथा यकिन तथ्याङ्क निकाल्ने ।
- ✓ खेतीयोग्य जमिनलाई बाँझो राख्ने परिपाटीलाई पूर्णतः निरुत्साहित गर्ने र सदुपयोग गर्ने किसान वा जग्गाधनीलाई प्रोत्साहन र अनुदान प्रदान गर्ने । यसका लागि जग्गा खाली राख्ने जग्गाधनीको जग्गा गाउँपालिकाले भाडामा लिई व्यावसायिक किसानलाई भाडामा दिने ।

- ✓ सिँचाईको सम्भावना भएको खेतीयोग्य जमिनको तथ्याङ्क तयार पारी आगामी पन्ध्र वर्ष भित्रमा सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा पूर्णतः सिँचाईको प्रबन्ध गर्न सिँचाई आयोजनाहरू सञ्चालन गर्ने (विस्तृत विवरण सिँचाई खण्डमा प्रस्तुत गरिएको) ।
- ✓ स्थानीय जलवायु अनुकूल बालीनाली, फलफूल, बोटविरुवा तथा पशुचौपाया छनौट गरी तिनीहरूको उत्पादन प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कोष स्थापना गरी कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण र व्यवसायिकीकरण गर्न अनुदान र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ **“आजको आवश्यकता -कृषिमा उच्चमशिलता ”** भन्ने नारालाई साकार बनाउन कृषि पकेट क्षेत्रहरू, जोन तथा सुपरजोन घोषणा गरी कृषिलाई व्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउने ।
- ✓ निर्वाहमुखी कृषि व्यवसायबाट व्यावसायिक कृषिमा फड्को मार्ने । यसका लागि व्यावसायिक कृषि गर्ने व्यक्ति, समूह तथा फर्महरूलाई विउ विजन, कृषि औजार, मलखाद, कृषि प्रविधि आदिमा विशेष आर्थिक सहूलियत दिने ।
- ✓ खाद्यान्न बाली, तरकारी बाली, नगदेबाली तथा फलफूल खेतिको विविधिकरण गर्ने ।
- ✓ जडिबुटीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी गाउँपालिकाको जलवायु अनुकूल उत्पादन हुन सक्ने जडिबुटीको यकिन गरी तिनीहरूको व्यावसायिक उत्पादन तथा प्रशोधन गर्न स्थानीय किसान तथा उद्योगी व्यवसायीहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- ✓ व्यावसायिक खेति गर्ने गरिब किसानहरूलाई कृषि सहकारी समूहमार्फत् कम ब्याजदरमा सामूहिक जमानीमा ऋण प्रदान गर्ने ।
- ✓ स्थानीय प्रजातीका मौलिक बालीनालीको पहिचान गरी तिनीहरूको संरक्षण, विकास र उत्पादन वृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ जैविक खेतीलाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक जैविक खेती क्षेत्र निर्माण गरी छुट्टै जैविक उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरी निर्यात गर्ने ।
- ✓ जैविक उत्पादनको गुणस्तर मापन केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने ।
- ✓ विभिन्न वडाहरूलाई सम्भाव्यताको आधारमा फलफूल पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने ।
- ✓ २०७५/०७६ को वार्षिक कार्यक्रम अनुरूप प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत हाल गाउँपालिकामा सञ्चालित विशेष पकेट क्षेत्र कार्यक्रमलाई आगामी पाँच वर्षभित्र हरेक वडामा कम्तीमा एउटा विशेष पकेट क्षेत्र कार्यक्रम विस्तार गर्ने ।
- ✓ २०७५/०७६ को वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुरूप कृषि क्षेत्रलाई एक सम्मानित पेशाका रूपमा विकास गर्न युवाहरूलाई कृषि क्षेत्रमा आकर्षित गरी कृषिलाई व्यावसायिक र रोजगारमूलक व्यवसायका रूपमा विकास गर्नका लागि युवाहरूलाई अनुदान तथा कम ब्याजदरमा कृषि ऋण प्रदान गर्न सहजीकरण गर्ने।
- ✓ युवाहरूद्वारा सञ्चालित कृषि फर्म तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरणमा ५० प्रतिशत सम्म छुट दिने ।
- ✓ कृषि प्रविधि, मेशीन, उपकरण, मल, बिउ, कृषि सामग्री आदिमा कर छुट तथा आर्थिक अनुदान सहयोग दिने नीति अवलम्बन गर्ने ।
- ✓ व्यावसायिक तथा युवा कृषकहरूलाई विभिन्न प्रकारका तालिमहरू निःशुल्क रूपमा प्रदान गर्ने ।

- ✓ सफल कृषि व्यवसायीहरूको अनुभव र ज्ञान आदान प्रदान गर्नका लागि युवा तथा कृषकहरूलाई विभिन्न कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको भ्रमण गराउने ।
- ✓ अनिवार्य कृषिबाली र पशुधन बिमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी र विस्तारित बनाउने ।
- ✓ **“एक वडा एक कृषि बजार”** अभियानलाई साकार बनाउने ।
- ✓ वडा नं.२ मा रहेको पशु विकास फारामको प्रवर्द्धन गर्ने
- ✓ कृषि उपजको बजारिकरणका लागि सम्भाव्यताका आधारमा स्थानीय स्तरमा हाटबजारलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- ✓ सम्भाव्यताका आधारमा गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा साप्ताहिकरूपमा हाटबजारको व्यवस्था गर्ने । सो कार्यका लागि स्थान छनोट गरी आवश्यक टहरा, बाटोघाटो तथा अन्य संरचनाहरू निर्माण गर्ने ।
- ✓ **“एक घर ५ फलफूलका बिरुवा”** अभियान सञ्चालन गर्ने । यसका लागि प्रत्येक घरधुरीलाई ५ वटा फलफूलका बिरुवा निःशुल्क वितरण गर्ने
- ✓ व्यावसायिक फलफूल खेति तथा व्यवसाय गर्नका लागि कृषकहरूलाई तालिम, बिमा तथा अनुदान सहयोग गरी फलफूलमाथिको परनिर्भरतालाई कम गरी बिस्तारै आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ जलवायु अनुकूल माछापालन, कुखुरापालन, हाँसपालन, मौरीपालन व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ कृषि उपजको बजारीकरण सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा वैज्ञानिक खाद्यान्न भण्डारण तथा चिस्थान केन्द्र निर्माण गर्ने ।
- ✓ कृषि सडकलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर स्तरोन्नति गर्ने ।
- ✓ पशुपालन व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
- ✓ पशुजन्य उत्पादनको निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ पंक्षी उत्पादन अर्थात् रैथाने प्रजातिका कुखुरा, हाँस, बंगुर खरायो लगायत विभिन्न पशुचौपाया तथा पंक्षी उत्पादन व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
- ✓ पंक्षीजन्य उत्पादनको निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ पशु तथा पंक्षीलाई लाग्ने रोग नियन्त्रणका लागि गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न पशु अस्पताल र औषधालयको स्थापना गरी पर्याप्त औषधीको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ जे.टि., जे.टि.ए. र भेटेरिनरी अध्ययन गर्नका लागि युवाहरूलाई आकर्षित गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने ।
- ✓ घुम्ती पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकालाई आकर्षक पर्यटन गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास गर्ने ।
- ✓ पर्यटन व्यवसायका प्रकारको सम्भाव्यता अध्ययन गरी होम स्टे, ट्रेकिङ, जल पर्यटन, आदिको विकास गर्ने ।
- ✓ पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने ।
- ✓ पर्यटक पथ प्रदर्शक तालिम तथा पर्यटन व्यवसाय तालिमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ पर्यटक लक्षित उत्पादन तथा सेवालाई विकास गर्न अनुदान तथा आर्थिक सहयोग गर्ने ।

- ✓ सुविधासम्पन्न होटल तथा रेष्टुरेन्ट स्थापनाका लागि निजी क्षेत्र, उद्योगी व्यवसायीहरूलाई आकर्षित गरी उनीहरूसँग सहकार्य गर्ने ।
- ✓ कृषि, पशु, वन पैदावार लगायतका स्थानीय स्रोतहरूमा आधारित आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने खालका साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
- ✓ महिलाहरूको सिपमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्ने ।
- ✓ महिला उद्यमीहरूलाई विना धितो कर्जा प्रवाह गर्न पहल गर्ने
- ✓ मौलिकतामा आधारित हस्तकला, काष्ठकला तथा ललितकला उद्योगहरूको प्रवर्द्धन गरी युवा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने ।
- ✓ एकल महिला, अपाङ्ग, दलित, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गलाई उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्न विशेष आर्थिक अनुदानको प्रवन्ध गर्ने । यसका लागि उनीहरूले व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा लाग्ने शुल्कमा ५० प्रतिशतसम्म छुट दिने व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ उपभोक्ता हित संरक्षण गर्न बजार अनुगमनलाई कडाइ गर्ने ।
- ✓ कालो बजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण गर्ने ।
- ✓ स्थानीय स्रोत साधन तथा कच्चा पदार्थ प्रयोग गर्ने ठूलो स्तरका उद्योगहरूको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी गाउँपालिकाले बाह्य लगानी आर्कषित गर्न लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने ।
- ✓ बैङ्किङ क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न वातावरण निर्माण गर्ने ।
- ✓ **“सहकारी खोलौं, स्वरोजगार बनाउँ”** भन्ने नारालाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरी आर्थिक, बैङ्किङ तथा वित्तीय विकास गर्ने ।
- ✓ सहकारी तथा बैङ्कहरूलाई कृषिजन्य उद्योगधन्दा तथा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- ✓ स्थानीय उत्पादनहरूलाई प्याकेजिङ तथा ब्रान्डिङ गरी विश्व बजारमा पुर्याउने ।
- ✓ कृषि सहकारीहरूलाई बढावा दिई कृषि बजारीकरण र कृषि विकासमा लगानी वृद्धि गर्न सहकारीको सहयोग लिने ।
- ✓ गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा औद्योगिक विकास गर्न सम्भाव्यताका आधारमा कम्तिमा ३ वटा पूर्वाधारयुक्त र सुविधासम्पन्न औद्योगिक क्षेत्रहरूको स्थापना गर्ने ।

५.२.२ योजना र कार्यक्रमहरू

(क) कृषि, जडिबुटी तथा पशुपंक्षी पालन

खजुरा गाउँपालिकाको कूल १०१.९१ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल मध्ये ८९.६० वर्ग कि.मी. अर्थात ८७.९३ प्रतिशत क्षेत्रफल खेतीयोग्य रहेको र गाउँपालिकाका अधिकांश जनता कृषिमा निर्भर रहेकोले कृषि क्षेत्रको विकासलाई पहिलो प्राथमिकता दिन सकेमात्र यो गाउँपालिकालाई आगामी १५ वर्षभित्र देशकै सम्पन्न गाउँपालिका बनाउने सपना साकार पार्न सकिन्छ । समग्र कृषि क्षेत्रको बृहत्तर विकासका लागि निम्नलिखित कृषि पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- ✓ कृषि प्रविधि
- ✓ भूमि व्यवस्थापन
- ✓ कृषि सडक
- ✓ मल, बिउविजन, कृषि औजार
- ✓ कृषि बजार
- ✓ संकलन तथा भण्डारण प्रणाली (चिस्यान केन्द्रहरू)
- ✓ रोग तथा किरा नियन्त्रण
- ✓ कृषि कर्जा
- ✓ कृषि विमा आदिको समुचित प्रबन्ध गर्नु जरुरी छ ।

गाउँपालिकाले **गाउँपालिका कृषि प्रबर्द्धन ऐन** जारी गरी कृषि विकासको सन्दर्भमा माथि उल्लेखित सम्पूर्ण आयामहरूको विकास र प्रबन्ध गर्न स्थानीयवासीको व्यापक सक्रियतामा योजनाबद्ध रूपमा लाग्ने हो भने कृषि क्षेत्रमा ठूलो फड्को मार्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

साथै कुनै पनि देश वा स्थानीय निकाय आर्थिक हिसाबले सम्पन्न हुन देशभित्रै वा गाउँपालिका भित्रै उत्पादन वृद्धि गरी आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रबर्द्धन गर्न सक्नु पर्दछ । तसर्थ यो गाउँपालिकाभित्र सञ्चालन हुने विकासका सबै क्रियाकलापहरू उत्पादनमुखी हुनैपर्दछ । गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्थालाई हेर्दा सिँचाईको प्रबन्ध, उन्नत बिउविजन, प्राविधिक सेवाको व्यवस्था तथा प्रविधिको व्यवस्था गर्न सकेको खण्डमा अन्य क्षेत्रभन्दा कृषि क्षेत्रमा तत्काल उत्पादन प्रबर्द्धनमा जान सकिने देखिन्छ । यद्यपि त्यसका लागि माथि उल्लेखित कृषि पूर्वाधारहरूको व्यवस्थापन हुनु भने अत्यावश्यक छ । कृषि क्षेत्रको विकासका लागि गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू संक्षेपमा निम्नानुसार छन् :

- ✓ माथि उल्लेखित सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको क्रमशः विकास गर्दै लैजाने ।
- ✓ खजुरा गाउँपालिका मुख्य तराईको क्षेत्र भएको कारण यो गाउँपालिकामा चरन, र डाले घाँसको उपलब्धता केही कमी हुने भएकोले पशुपालन अन्तर्गत गाई तथा भैंसी पालनलाई व्यावसायिक बनाउने ।
- ✓ स्थानीय जातका लोकल कुखुरा तथा हाँसको व्यापक उत्पादन गरी छिमेकी नगरपालिका, गाउँपालिका, बजारक्षेत्र लगायत देशका प्रमुख शहर र राजधानी उपत्यकामा समेत निर्यात गर्ने ।
- ✓ सुङ्गुर तथा बङ्गुरको व्यावसायिक पालन गर्ने ।
- ✓ च्याउको व्यावसायिक उत्पादन गर्ने ।
- ✓ माछा पालनलाई व्यावसायिक रूपमा विकास गर्ने ।
- ✓ मौरी पालनलाई व्यावसायिक रूपमा विकास गर्ने
- ✓ कृषि पकेट क्षेत्रमा खेतीपातीलाई सघन बनाई विस्तार गर्ने ।
- ✓ सम्भाव्यता अध्ययन गरी यहाँको हावापानी सुहाउँदो विभिन्न फलफूलहरूको व्यावसायिक उत्पादन शुरू गर्ने ।
- ✓ औषधीजन्य व्यावसायिक जडिबुटीहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यावसायिक उत्पादन गर्ने ।
- ✓ केराउ, रहर मुसुरो, तोरी लगायतका दलहन तथा तेलहनको व्यावसायिक उत्पादन गर्ने ।
- ✓ दुध उत्पादनलाई व्यावसायिकरूपमा विकास गरी निर्यात गर्ने ।
- ✓ समग्र कृषि उत्पादनको भण्डारण तथा बजारीकरणको प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ कृषिलाई प्रविधिमैत्री र आधुनिक बनाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका भरपर्दा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- ✓ स्थानीय जातका पशु तथा बालीनालीको संरक्षण र उत्पादन वृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीय पहिचान कायम गर्ने
- ✓ सम्भाव्यता हेरी प्रत्येक वडामा जैविक उत्पादन क्षेत्रको विकास गर्ने
- ✓ कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको विकास गरी कृषि संकलन केन्द्रसम्म किसानको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ हरेक सामुदायिक वनमा सम्भाव्यता हेरी जडिबुटी र फलफूल उत्पादनलाई जोड दिने ।

(ख) पर्यटन

नेपालको पश्चिम क्षेत्रको मुख्य तरार्यमा अवस्थित खजुरा गाउँपालिका भएको कारण यहाँको जमिनको ८७.९३ प्रतिशत भूभाग कृषि योग्य जमिन भएकाले कृषिको विकास गरी कृषि पर्यटनको विकास गर्न सकिन्छ । यसका अलावा यस गाउँपालिकामा रहेका ताल, तलैया, पोखरीको संरक्षण र मर्मतसंभार र विकास गरी जल पर्यटनको विकास गर्न सकिन्छ । साथै यो गाउँपालिकामा हिन्दु तथा मुस्लिम धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको र विभिन्न धार्मिक क्षेत्र रहेको कारणले गर्दा यो गाउँपालिकालाई धार्मिक पर्यटन गन्तव्यका रूपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । पर्यटन विकासका लागि निम्नलिखित स्थानहरूको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- कृषि पकेट क्षेत्रहरूको निर्माण गरी कृषि ग्रामहरू स्थापना गर्ने ।
- रजनवा पोखरीलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- घिया ताल, टेढी ताल, सिमलबारी, मनकामना शिवशक्ति धाम, गिजडा पिकनिक स्थल, किरण ताला लिफ्ट सिँचाई वाध, बाबा स्थान, गौधार योगिनी माता मन्दिर, मुसवेखा, कीरणी भवानी मन्दिर आदिलाई पर्यटकीय स्थलका रूपमा विकास गर्ने ।
- बराह मन्दिर, कालिका मन्दिर, चर्च, साइबाबा आश्रम, दुर्गा भगवती मन्दिर, शिव मन्दिर, मस्जिद, चर्च, मदरशाहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।

कृषि तथा धार्मिक पर्यटन विकासको सम्भावनाको बीचमा रहेको यो गाउँपालिकामा पर्यटकीय तथा पर्यटनसम्बद्ध पूर्वाधार विकासको अवस्था भने एकदमै नाजुक रहेको छ । त्यसकारण पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा आधारभूत तहदेखि नै प्रयत्न गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक सम्पदाहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा कृषि ग्रामहरूको स्थापनामार्फत गाउँपालिकालाई बाँके जिल्लाकै एक प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । खजुरा गाउँपालिकालाई पर्यटनको उत्कृष्ट गन्तव्यस्थलका रूपमा विकास गर्न सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूलाई सङ्क्षेपमा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

सर्वप्रथम पर्यटन अन्तर्गत पर्ने निम्न पूर्वाधारको विकास गर्ने

- ✓ पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरूसम्म पुग्ने सुविधायुक्त सडकहरू
- ✓ रिसोर्ट, लज, होटल तथा रेष्टुरेन्टहरू
- ✓ होमस्टे स्थापना
- ✓ स्थानीय उत्पादनहरू जसले पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्दछन् त्यस्ता वस्तुको उत्पादन प्रवर्द्धन
- ✓ पर्यटक सूचना केन्द्रहरू/नक्साहरू निर्माण
- ✓ तालिम प्राप्त पथ प्रदर्शकहरूको व्यवस्था
- ✓ स्थानीय जातिका ज्ञान, कला, सीप, संस्कृति, भेषभूषा, खानपान, नाचगान र रहनसहनहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन
- ✓ आकस्मिक सेवा तथा स्वास्थ्य केन्द्रहरू
- ✓ उद्धार संयन्त्रहरू
- ✓ भरपर्दो सुरक्षा प्रबन्ध
- ✓ बैङ्क तथा बैङ्किङ्ग सेवाहरू
- ✓ सूचना तथा सञ्चार (रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, मोबाइल, टेलिफोन)
- ✓ अतिथि सत्कारको सभ्यता तथा तालिम (Hospitality Training)
- ✓ स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने पर्यटनसम्बद्ध क्रियाकलापहरू अर्थात्सांस्कृतिक तथा मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरूको प्रबन्ध
- ✓ स्थानीय रैथाने खानपानका परिकारहरू

- ✓ पुरातात्विक, ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू
- ✓ पर्यटन गतिविधि तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विभिन्न सञ्चारको माध्यमहरूद्वारा व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने र विशेषगरी खजुरा गाउँपालिकामा आउने पर्यटकहरूको प्रस्थान विन्दुहरूमा -विशेष गरी नेपालगञ्ज, कोहलपुर, जानकी गा.पा, गुलरिया, बढैयाताल आदिमा प्रचार प्रसार सामग्री पर्चा, पुस्तिका, ब्रोसर, लिफलेट, श्रव्यदृश्य सामग्री आदिको व्यवस्था गर्ने
- ✓ इन्टरनेट मार्फत् सामाजिक सञ्जालमा प्रचार प्रसार गर्ने
- ✓ गाउँपालिकाको आधिकारीक वेबसाइटमा Tourism Section राखी प्रचार प्रसारको व्यवस्था मिलाउने
- ✓ यी लगायत स्थान विशेष कार्यक्रमहरू Logical Framework Approach मा उल्लेख गरिएको छ ।

(ग) उद्योग तथा वाणिज्य

हालको अवस्थामा खजुरा गाउँपालिकामा उल्लेखनीय उद्योग तथा कलकारखानाहरूको विकास भएका छैनन् । यसका साथै व्यापार वाणिज्यको अवस्था पनि एकदमै कमजोर छ । यद्यपि गाउँपालिकामा विभिन्न वडा तथा स्थानहरूमा स-साना किराना पसल, चिया पसल, कपडा पसल, मदिरा पसल, मासु पसल, साइकल तथा मोटरसाइकल वर्क्सप लगायतका सामान्यस्तरका व्यापार व्यवसायका साथै कुटानी तथा पिसानी मिल, राइस मिल, चिउरा उद्योग, मसला उद्योग, चाउमिन उद्योग, पाउरोटी उद्योग, प्लाष्टिक उद्योग जैविक मल उद्योग, स-मिल, फर्निचर उद्योग, ईटा उद्योग लगायतका उद्योगधन्दाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यो गाउँपालिकाको उद्योगधन्दा तथा व्यापार व्यवसायको सम्भावनालाई हेर्दा स्थानीय उत्पादन, स्रोत र साधनमा आधारित साना, मझौला तथा ठूला प्रकृतिका उद्योगहरू स्थापना गर्न सक्ने यथेष्ट आधारहरू छन् । उद्योग तथा कलकारखाना विकासका लागि सर्वप्रथम औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तै:

- ✓ भूमि व्यवस्थापन
- ✓ सडक यातायात
- ✓ श्रमशक्ति (सीपयुक्त तालिम सहित दक्ष जनशक्ति)
- ✓ औद्योगिक कच्चा पदार्थहरू
- ✓ पूँजी
- ✓ लगानीमैत्री वातावरण
- ✓ प्रविधि
- ✓ उर्जा
- ✓ औद्योगिक सुरक्षा र
- ✓ उपभोक्ता बजार आदिको विकास गर्नु जरुरी छ ।
- ✓ कृषि र पशुपंक्षी सम्बद्ध उद्योगधन्दाहरूको विकास गर्दा गुणस्तर नियन्त्रण, ब्राण्डिङ र निर्यात प्रवर्द्धनलाई प्रमुख महत्व दिनुपर्दछ ।

बजार क्षेत्र

यस पश्चात् खजुरा गाउँपालिकाले कृषि, जडिबुटी र पशुपंक्षीमा आधारित साना र मझौला उद्योगहरूलाई उच्च प्राथमिकता दिई स्थानीय पूँजीको संरक्षण मार्फत् स्थानीय आवश्यकता परिपूर्ति गरी आयात प्रतिस्थापनका साथै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नुपर्दछ। साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकास सँगसँगै ठूला उद्योगहरूको लागि बाह्य लगानी आकर्षित गर्नुपर्दछ। यसरी स्थानीय स्तरमा रोजगारी तथा स्वरोजगार सिर्जना हुन गई गाउँपालिकावासीको जीवनस्तर माथि उठ्न व्यापक सहयोग पुग्दछ। यी समग्र उद्योगको विकासका लागि माथि उल्लेखित पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा विकास भने अपरिहार्य शर्तहरू हुन्। उद्योग विकास मार्फत् स्थानीय तथा बाह्य बजारको विकास हुन गई बाणिज्य र व्यापारको स्वतः विकास हुन जान्छ। व्यापारमा निर्यात प्रवर्द्धन गरी आर्थिक वृद्धिदरमा उच्च अड्क कायम गर्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकामा उद्योग विकासका लागि सङ्क्षेपमा निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ।

- ✓ कृषि उपज, फलफूल, तरकारी, पशुपालन, माछापालन, मौरीपालन आदि व्यवसायको निर्वाहमुखी तथा कामचलाउ उत्पादन प्रणालीलाई व्यावसायिक तथा निर्यातमुखी उत्पादन प्रणालीमा विकास गर्ने।
- ✓ कृषि उत्पादनको गुणस्तर नियन्त्रण, ब्राण्डिङ र निर्यात गर्ने
- ✓ साना तथा मझौला उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधन तथा कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई जोड दिने
- ✓ ठूला उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन तथा लगानी सम्मेलन गर्ने
- ✓ उद्योगलाई गरीबी निवारणसँग जोडी महिला तथा सीमान्तकृत वर्गलाई अनुदान तथा तालिम दिने।
- ✓ युवा स्वरोजगार प्रवर्द्धन गर्न सहूलियत कर्जा तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने।
- ✓ व्यावसायिक तालिम केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने।

- ✓ स्थानीय कृषि उपजहरुमा आधारित उद्योगहरु स्थापना गर्ने ।
- ✓ युवाहरुलाई स्वरोजगार बन्न प्रोत्साहन गर्नुका साथै रोजगारी निर्माणमा विशेष भूमिका खेल्ने उद्योगधन्दा तथा व्यवसायहरुलाई प्रोत्साहन तथा पुरस्कृत गर्ने ।
- ✓ स्थानीय पूँजीको पूर्ण सदुपयोग गर्न स्थानीय व्यपारी, उद्योगमा लगानी गर्नसक्ने पूँजी भएका लगानीकर्ताहरुलाई विशेष प्रोत्साहन तथा निश्चित मापदण्ड तोकी करमा छुट आदिको व्यवस्था गर्ने
- ✓ स्थानीयरूपमा उपयुक्त पशु तथा पंक्षीपालन मार्फत रोजगारी सिर्जना तथा आयात प्रतिस्थापनका साथै निर्यात प्रबर्द्धन गर्ने
- ✓ पशुजन्य उत्पादनलाई प्रशोधन गर्ने खालका उद्योगधन्दाहरु स्थापना गरी पशुजन्य उत्पादनको प्याकेजिङ र ब्राण्डिङ गर्ने ।
- ✓ जलस्रोतमा आधारित उद्योगहरु जस्तै: मिनरल वाटर आदिको स्थापना गर्ने ।
- ✓ कृषिमा आधारित डेरी उद्योग, मासुजन्य उद्योग, जुस, अचार, सस, छाला प्रशोधन उद्योगहरुलाई प्राथमिकता दिने ।
- ✓ मौलिकतामा आधारित काष्ठकला, मूर्तिकला, ललितकला आदिलाई प्रोत्साहन गर्ने
- ✓ स्थानीय कला, संस्कृति, सीप, भेषभुषा, खानपान तथा रहनसहनसँग सम्बन्धित उद्योगहरुलाई नियमित तालिम तथा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- ✓ स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण तथा प्रचारप्रसार गर्ने ।

(घ) बैङ्क वित्तीय संस्था तथा सहकारी

कुनै पनि स्थानको सर्वाङ्गीण विकासका लागि त्यहाँको बैङ्किङ्ग कारोबारको विस्तार गर्नुपर्दछ जसका लागि स्थानीय स्तरमा पूँजी व्यापकरूपमा प्रवाह भैरहने वातावरण निर्माण हुनुपर्दछ । खजुरा गाउँपालिका हालसम्म पनि अत्यन्त ग्रामीण परिवेशमा रहेको र आर्थिक, औद्योगिक, व्यावसायिक तथा पूँजी बजारको विकास पर्याप्त नभएकोले बैङ्कका शाखाहरु पर्याप्त मात्रामा खुलेका छैनन् । यद्यपि गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा बैक, कृषि सहकारी, बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, महिला बचत तथा ऋण सहकारी जस्ता वित्तीय संस्थाहरु सञ्चालनमा छन् ।

तालिका नं ५: गाउँपालिकामा रहेका वित्तीय संस्थाहरु

वडा नं.	वित्तीय संस्थाहरु
१	शिवशक्ति बहुउद्देश्यीय कृषि सहकारी,
२	सुर्योदय सहकारी संस्था, अमर सहकारी संस्था, रिमभिम कृषि सहकारी, नवदुर्गा कृषि सहकारी, धनवर्षा कृषि सहकारी, महिला जागरुक बहुउद्देश्यीय सहकारी, माता पार्वती बहुउद्देश्यीय सहकारी, संयुक्त युवा जागरण बहुउद्देश्यीय सहकारी, सिटि सहकारी संस्था
३	एनआइसी एशिया, नेपाल बंगलादेश बैक, राष्ट्रिय बाणिज्य बैक, कृषि विकास बैक, साङ्ग्रिला बैक, कर्णाली बैक, वेष्टन डेभलपमेन्ट बैक, ग्रामीण विकास बैक, कालीका व. सहकारी, शुभकामना व.

वडा नं.	वित्तीय संस्थाहरु
	सहकारी, साभा सहकारी, नमस्ते व. तथा ऋण सहकारी, सस्तो बजार सहकारी, जनता दुग्ध सहकारी, खजुरा शिव भण्डार तथा विभिन्न लघुवित्तहरु
४	मिलिजुली बहुउद्देश्यीय सहकारी, खजुरा सजिन बहुउद्देश्यीय सहकारी, साभा फुलवारी कृषि महिला उद्दमी सहकारी,
५	माइ भगवती कृषि सहकारी संस्था, सैयद कृषि सहकारी
६	हिमालय रेमिटेन्स, मानखोला व. सहकारी, मिलिजुली व.सहकारी
७	वसन्तपुर सहकारी संस्था, स्वावलम्बन व. तथा ऋण सहकारी, सिर्जनशिल महिला व. तथा ऋण सहकारी, पुर्नवास कृषि तरकारी सहकारी संस्था
८	हातेमालो व.सहकारी संस्था, समावेशी महिला व. तथा ऋण सहकारी, साना किसान सहकारी संस्था

यो गाउँपालिकामा सङ्ख्यात्मक हिसाबले केही बैंक सहकारी संस्था तथा लघुवित्तहरुले सेवा प्रदान गरे पनि बृहत् आर्थिक तथा वित्तीय कारोबार गर्ने स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय स्तरका बैङ्कहरुका प्रशस्त शाखाहरु नखुलेका कारण यहाँको बैङ्किङ्ग तथा वित्तीय क्रियाकलापहरुको न्यूनता रहेको छ। वडा नं. ३ मा मात्र राष्ट्रियस्तरका वित्तीय संस्थाहरुका शाखाहरु रहेका छन्। खासगरी यहाँको आर्थिक क्रियाकलाप, उद्योगधन्दा, कलकारखाना तथा व्यापार व्यवसाय जस्ता आर्थिक क्रियाकलापको सङ्कुचन नै बैङ्किङ्ग तथा वित्तीय सेवाको सिमितताको प्रमुख कारण हो। तसर्थ बैङ्क र वित्तीय क्षेत्रको विकास गर्न कृषि, बाणिज्य, उद्योग, कलकारखाना, बजार तथा व्यापार व्यवसायको सघन रूपमा विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ।

अर्कोतर्फ यस प्रकारको ग्रामीण परिवेशमा स्थानीय स्तरमा प्रबर्द्धित र सञ्चालित सहकारी संस्थाहरुको विकास उपयुक्त हुने भएकोले गाउँपालिकाले हाल सञ्चालनमा रहेका सहकारीलाई सहकारी नीति तथा ऐन बमोजिम थप प्रोत्साहित तथा विकसित बनाउँदै लैजाने र नयाँ सहकारीहरुको स्थापना गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीति अबलम्बन गर्नुपर्दछ। त्यसैगरी सहकारी, बैङ्किङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई कृषि र औद्योगिक विकास जस्ता उत्पादनशिल क्षेत्रमा लगानी गर्न सहयोग र प्रोत्साहन गर्न सकिन्छ। यस सन्दर्भमा गाउँपालिकाले **“सहकारी खोलौं, स्वरोजगार बनाौं”** भन्ने नारालाई सार्थक बनाउनु सान्दर्भिक भएकोले सोहि अनुसार अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ।

५.२.३ आर्थिक विकास योजनाको Logical Framework Approach

सोच

“आर्थिक समृद्धिका लागि रोजगारी तथा स्वरोजगारको सिर्जना तथा प्रतिव्यक्ति आयमा उल्लेख्य वृद्धि”

लक्ष्य

कृषि, पर्यटन, उद्योग, बाणिज्य, बैङ्किङ्ग तथा सेवा व्यवसायको पर्याप्त विकासमार्फत् रोजगारी तथा स्वरोजगारको सिर्जना गरी आगामी १५ वर्षमा आर्थिक समृद्धि हासिल गरी खजुरा गाउँपालिकाका बासिन्दाहरूलाई आर्थिक हिसाबले विश्वका मध्यम आय भएको मुलुकका बासिन्दाको स्तरमा पुऱ्याउने (वार्षिक प्रतिव्यक्ति औसत आय २,५०० डलर)

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>कृषि तथा पशुपालन</p> <ul style="list-style-type: none"> “उत्पादनमुखी स्वरोजगार-आर्थिक समृद्धिको आधार” भन्ने नारा साकार हुनेछ । गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक तथ्याङ्क प्राप्त हुनेछ । प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा गाउँपालिकामा रहेको जमिनको वैज्ञानिक नक्साङ्कन भएको हुनेछ र त्यसै अनुसार जमिनको वर्गिकरण गरिएको हुनेछ । खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग भएको हुनेछ । सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुगेको हुनेछ । वैज्ञानिक कृषि प्रणाली लागु भएको हुनेछ । कृषिमा वैज्ञानिक प्रविधिको प्रयोग तथा यान्त्रिककरण गरिएको हुनेछ । व्यावसायिककृषिको प्रबर्द्धन भएको हुनेछ । स्थानीय प्रजातीका बालीनालीको संरक्षण तथा उत्पादन, प्याकेजिङ्ग र ब्रान्डिङ्ग भई स्थानीय पहिचान कायम भएको हुनेछ । 	<p>वि.सं. २०८० सम्म कृषि तथा पशुपालन</p> <ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक तथ्याङ्क सहितको विस्तृत विवरण र नक्साङ्कन तयार भएको (सिँचित र असिँचित क्षेत्रफल र स्थान सहित) करिब ४० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुगेको कृषि यान्त्रिककरण र वैज्ञानिककरण अन्तर्गत प्रत्येक वडामा उपयुक्त कुनै एक नयाँ प्रविधि भित्रिइसकेको रासायनिक मलखाद तथा विषादीलाई जैविक मलखाद तथा किटनाशकले क्रमशः विस्थापित गर्नका लागि किसानहरू तालिम तथा सीपयुक्त भएका गाई, भैँसी, सुडुर, बुडुर, कुखुराको व्यावसायिक पालन भई निर्यात सुरु भएको दूध, अण्डा तथा मासुजन्य पदार्थको हालको वार्षिक उत्पादनमा न्यूनतम ५ गुणाले वृद्धि भई निर्यात सुरु भएको गाउँपालिकाका कम्तीमा ५ स्थानमा स्थानीय प्रजातीका बालीनाली, तरकारी, फलफूल वा जडिबुटीको नमुना उत्पादन सुरु भएको 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकावासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै: कृषि उत्पादन, व्यापार व्यवसाय, उद्योगधन्दा, कलकारखाना तथा स्वरोजगारमा वृद्धि, पर्यटक आवागमनमा वृद्धि, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताको आधारमा जैविक खेती क्षेत्रको विकास हुनेछ । ■ रासायनिक मलखाद तथा विषादीलाई जैविक मलखाद तथा किटनाशकले क्रमशः विस्थापित गरिएको हुनेछ । ■ “एक घर ५ फलफूलका विरुवा” अभियान सञ्चालन गरीव्यावसायिक फलफूल खेतीको रूपमा परिणत गरिएको हुनेछ । ■ कृषि वाली र पशुधन विमा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा लागु भएको हुनेछ । ■ “एक वडा एक कृषि बजार” अभियान साकार भएको हुनेछ । ■ स्थानीय जलवायु अनुकूल व्यावसायिक माछापालन, मौरीपालन, गाईपालन, भैंसीपालन, कुखुरापालन, हाँसपालन, बुङ्गुरपालन आदि व्यवसायबाट कृषकहरू लाभान्वीत भएका हुनेछन् । ■ प्रत्येक वडामा कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको रूपमा कृषि बजारहरूको विकास भएको हुनेछ । ■ प्रत्येक वडामा कृषि उत्पादन भण्डारण गर्न आवश्यकताका आधारमा उपयुक्त स्थानमा एक-एक वटा चिस्यान केन्द्रहरूको स्थापना भएको हुनेछ । ■ कृषि सडकको विकास र स्तरोन्नति भएको हुनेछ । ■ पशुपालन क्षेत्रको विकासले पूर्ण व्यावसायिकता हासिल गरेको हुनेछ । ■ लोकल कुखुरा पालन, सुँगुर/बुङ्गुर पालनको सुपरजोनको रूपमा विकास भई कृषि पर्यटन तथा 	<ul style="list-style-type: none"> ■ “एक घर ५ फलफूलका विरुवा” अभियान व्यावसायिकरूपमा विकास भएको ■ प्रत्येक वडामा कृषि वाली र पशुधनको अनिवार्य विमा कार्यक्रमको सुरुवात भएको ■ “एक वडा- एक हाट बजार” स्थापना भई हालका प्रमुख बजार केन्द्रहरू कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रको रूपमा विकास भएका ■ प्रत्येक वडामा कम्तीमा २ वटा माछा पोखरीमा व्यावसायिक माछा उत्पादन सुरु भएको ■ चिस्यान केन्द्र स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भई गाउँपालिकाको कम्तीमा १ वटा प्राथमिकता प्राप्त वडामा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको ■ प्रत्येक वडामा कृषि सडकको पहुँच र स्तरोन्नति भएको ■ पशुरोग नियन्त्रण गर्न प्रत्येक वडामा घुम्ती शिविर र एक उपयुक्त स्थानमा पशु अस्पताल स्थापना भएको ■ पर्यटन ■ गाउँपालिकाको पर्यटन विकास गर्न सकिने संभावित क्षेत्रहरूको पहिचान भएको ■ पर्यटन पूर्वाधार विकास अन्तर्गत प्रत्येक पर्यटकीय गन्तव्य स्थलसम्म सडक यातायात पुगेको ■ पर्यटक सङ्ख्याको आधारमा गन्तव्य स्थलहरूमा कम्तीमा ती पर्यटकको २५ प्रतिशतलाई पूर्ण बास बस्ने होटल, लज तथा रेष्टुरेन्टको स्थापना भएको ■ प्रत्येक गन्तव्य स्थलमा होटल, रेष्टुरेन्ट भोजनालय तथा खाजा घर साथै मनोरञ्जन पार्क र चिनो पसलको स्थापना भएको ■ खजुरामा एउटा सम्पूर्ण सुविधायुक्त पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना भएको ■ सम्पूर्ण पर्यटन गन्तव्यस्थलको पूर्ण विवरण सहित Profile तयार भएको 		<p>प्रकारको अवरोध हुने छैन ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साभेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>अध्ययनको नमुना गन्तव्य स्थलको रूपमा विकास भएको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> पशुरोग, बालीनालीमा लाग्ने रोग तथा किरा नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना भएको हुनेछ । <p>पर्यटन</p> <ul style="list-style-type: none"> माथि कार्यक्रममा उल्लेखित पर्यटनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ । कृषि पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, तथा सांस्कृतिक पर्यटनको पर्याप्त विकास भई यो गाउँपालिका आकर्षक कृषि पर्यटन गन्तव्यको रूपमा विकास भएको हुनेछ । निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी पर्यटकीय स्थलहरूमा पर्यटकको सुविधालाई ध्यानमा राखी सुविधासम्पन्न र पूर्वाधारयुक्त होटल, रेष्टुरेन्ट, मनोरञ्जन पार्कहरू, चिनो पसल लगायतका व्यवसायहरूलाई सहयोग तथा प्रबर्द्धन गरिएको हुनेछ । पर्यटकहरूलाई आवश्यक सुरक्षा, सूचना तथा उद्धारका लागि सबै संयन्त्रहरूको निर्माण भएको हुनेछ । पर्यटकहरूलाई आवश्यक पर्ने सबै सेवा सुविधाहरूको आपूर्ति भई पर्यटकहरूको खजुरा गाउँपालिका बसाईको अवधि लम्बिएको हुनेछ । प्रत्येक वडामा होमस्टे सञ्चालन भई स्थानीय संस्कृति, चालचलन, रहनसहन तथा रितिरिवाजको संरक्षण भएको हुनेछ । होमस्टे, होटल, रेष्टुरेन्ट, व्यापार व्यवसायको विकास भई गाउँपालिकावासीको 	<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण पर्यटन गन्तव्यस्थल र त्यहाँ गर्न सकिने पर्यटकीय क्रियाकलापको विस्तृत विवरण सहित प्रचार समग्रीहरूको निर्माण भई व्यापक प्रचार प्रसार भएको पर्यटक सूचना, सुरक्षा र उद्धारको उचित प्रबन्ध भएको गाउँपालिकाको कम्तीमा एउटा वडामा स्थानीय पहिचान सहितको होमस्टे सञ्चालनमा आएको <p>उद्योग तथा वाणिज्य</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक वटाका दरले स्थानीय उत्पादनमा आधारित साना र मझौला स्तरका उद्योगहरू सञ्चालनमा आएका गाउँपालिकाभर एउटा ठूलो स्तरको उद्योग स्थापनाका लागि समग्र प्रक्रिया पूरा भएको गाउँपालिकाका कम्तीमा ५०% युवाहरू स्वरोजगार तथा रोजगार भैसकेका वेरोजगार युवालाई भत्ताको व्यवस्था गरिएको महिला, दलित, अपाङ्ग, जनजाति, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गको जीवनस्तरमा उल्लेख्य सुधार भई गरिबी ३० प्रतिशतले घटेको गाउँपालिकाको कम्तीमा ४ स्थानमा स्थानीय मौलिकतामा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरू स्थापना भएका गाउँपालिकामा एउटा उद्योगग्राम स्थापना गर्नका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी यसको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (DPR) तयार भइसकेको <p>बैङ्क तथा सहकारी</p> <ul style="list-style-type: none"> “सहकारी खोलौं- रोजगारी बढाऔं” अभियान ५०% सफल भएको सबै वडाहरूमा सहकारी, लघुवित्त तथा अन्य बैङ्कका शाखाहरू स्थापना भएका 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>आयआर्जनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हुनेछ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ स्थानीय बासिन्दाहरूको राजनैतिक, आर्थिक, शैक्षिक, सामाजिक र सांस्कृतिक जीवनको गुणस्तर वृद्धि भएको हुनेछ। <p>उद्योग</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा कम्तिमा ३ वटा उद्योगग्रामको स्थापना भएको हुनेछ। ■ कृषि तथा स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित कम्तिमा ३ वटा उद्योगहरूको विकास भएको हुनेछ। ■ स्थानीय मौलिकतामा आधारित काष्ठकला, प्रस्तर कला, मूर्तिकला, ललितकला आदिमा आधारित उद्योगको स्थापना भएको हुनेछ। ■ युवा स्वरोजगार सिर्जना हुनेछ। विदेशिएका युवाहरूमध्ये ५० प्रतिशत युवाहरू देशमै रोजगारी गरिरहेका हुनेछन्। ■ महिला, अपाङ्ग, दलित, जनजाति, सीमान्तकृत तथा विपन्न वर्गको जीवनस्तरमा व्यापक सुधार आएको हुनेछ। ■ ठूला स्तरको उद्योगको सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न भई कम्तिमा एउटा ठूलो स्तरको उद्योग स्थापना भएको हुनेछ। ■ उत्पादित वस्तु तथा सेवाको गुणस्तर नियन्त्रण भएको हुनेछ। ■ उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बजारीकरणको राम्रो व्यवस्था भएको हुनेछ। ■ व्यापार र वाणिज्यको विस्तार भई आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। 	<p>वि.सं. २०८५ सम्म</p> <p>कृषि तथा पशुपालन</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकाको खेतियोग्य जमिनमध्ये करिब ७० प्रतिशत जमिनमा सिँचाई सुविधा पुगेको ■ व्यावसायिक कृषिफर्म अन्तर्गत सबै क्षेत्रमा यान्त्रिककरण र उपलब्ध वैज्ञानिक कृषि लागु भएको ■ पशुपंक्षी पालन अन्तर्गत थप सुङ्गुर/बङ्गुर पालन कार्यक्रम विस्तार भएको ■ प्रत्येक वडा कम्तीमा एक वालीको पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास भैसकेको ■ गाउँपालिकामा कम्तीमा २ स्थानमा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाको कम्तिमा १ स्थानमा पशु अस्पतालको स्थापना भएको <p>पर्यटन</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ पर्यटन गन्तव्य स्थलसम्मका सम्पूर्ण सडकहरू पक्की भैसकेका ■ प्राथमिकताको आधारमा गाउँपालिकाका कुनै ४ स्थानमा पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गरिएको ■ विभिन्न वडाका उपयुक्त स्थानमा हेलिप्याडको निर्माण भएको ■ कम्तीमा कुनै ३ बैङ्कहरूले विभिन्न उपयुक्त र आर्थिक तथा मानवीय गतिविधि बढी हुने स्थानमा ATM सेवा सञ्चालनमा ल्याएका ■ कम्तीमा एउटा सुविधा सम्पन्न ३ तारे होटलको स्थापना भईसकेको ■ गाउँपालिकाको कम्तीमा २ स्थानमा योग तथा ध्यान केन्द्रको स्थापना भएको ■ पर्यटकहरूले चिनोको लैजाने Curio (क्युरियो) उत्पादन गर्ने व्यवसायीहरूले व्यावसायिक उत्पादन गरेका ■ पर्यटकको आकस्मिक स्वास्थ्य उपचारका लागि एम्बुलेन्स लगायत सम्पूर्ण साधन सहितको स्वास्थ्य केन्द्रको स्थापना भएको ■ पर्यटकीय गन्तव्यस्थलसम्म पुग्नका लागि यातायातका साधनहरूको उपलब्धता भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ व्यापार व्यवसायमा प्रतिस्पर्धा हुन गई उपभोक्ता हित र उत्पादित सामानहरूको गुणस्तर कायम भएको हुनेछ । <p>बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ “सहकारी खोलौं, स्वरोजगार बनाौं” अभियान साकार भएको हुनेछ । ■ सहकारीलाई आर्थिक क्षेत्रको महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा स्थापित गरिएको हुनेछ । ■ उद्योग, बजार केन्द्र, आर्थिक तथा वित्तीय कारोबारमा उल्लेख्यरूपमा वृद्धि भई पर्याप्त मात्रामा सहकारी, लघुवित्त तथा बैङ्कहरूको स्थापना तथा शाखाहरू विस्तार भएका हुनेछन् । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ कम्तीमा ३ वटा वडामा होमस्टे सञ्चालन भएको <p>उद्योग तथा वाणिज्य</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ उद्योगग्रामका सबै पूर्वाधारका संरचनाहरू तयार भएका ■ प्रत्येक वडामा कम्तीमा १ वटाको दरले स्थानीय उत्पादन तथा स्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरू स्थापना भएका ■ गाउँपालिकामा एउटा ठूलो स्तरको उद्योग सञ्चालनमा आएको ■ विपन्न, अपाङ्ग, महिला, दलित, सीमान्तकृत वर्गहरूको रोजगारीमा वृद्धि हुन गई आधार वर्षको तुलनामा ७० प्रतिशतले गरिबी घटेको ■ गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा स्थानीय कला, ज्ञान, सीप, संस्कृति र मौलिकतामा आधारित कम्तीमा १ वटा साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा कम्तीमा १ वटा वाणिज्य बैङ्कका शाखा विस्तार भएका <p>वि.सं. २०९० साल सम्म</p> <p>कृषि तथा पशुपालन</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा उपलब्ध जमिनको पूर्णरूपमा वैज्ञानिक व्यवस्थापन भएको ■ कृषिमा पूर्ण वैज्ञानिकिकरण र यान्त्रिकीकरण भई उत्पादनको परिमाणमा उल्लेख्य वृद्धि हुनुका साथै उत्पादन मूल्यमा उल्लेख्य मात्रामा कमी आएको ■ गाउँपालिकाको शत प्रतिशत जमिनमा सिँचाई सेवा पुगेको ■ रासायनिक मलखाद तथा विषादीलाई जैविक मलखाद तथा किटनाशकले क्रमशः विस्थापित गरेको ■ गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा चिस्यान केन्द्रको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाभर कम्तीमा २ स्थानमा सुविधा सम्पन्न पशु अस्पतालको स्थापना भएको <ul style="list-style-type: none"> ■ पर्यटन 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकाका सबै पर्यटकीय स्थलहरूको पूर्वाधार लगायतका सबै कार्यहरू सम्पन्न भई सञ्चालन भइसकेका ■ गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना भएको ■ उद्योगधन्दा ■ प्रत्येक वडामा कम्तीमा २ वटाको दरले साना तथा मझौला उद्योगहरूको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकामा कम्तीमा ३ वटा ठूला स्तरका उद्योगहरूको स्थापना भएको ■ विपन्न, महिला, दलित, सीमान्तकृत वर्गहरू गरिबीबाट पूर्णरूपमा मुक्त भई शुन्य गरिबीको अवस्थामा पुगेका ■ सबै नागरिकहरू स्व-रोजगार वा रोजगार भएका र कुनै कारणले बेरोजगार भए बेरोजगार भत्ता प्राप्त गरेका ■ वैड्किड तथा वित्तीय क्षेत्र ■ गाउँपालिकामा पर्याप्त मात्रामा सहकारी, लघुवित्त तथा वैड्कहरूको स्थापना भई उद्योगधन्दा तथा व्यापार व्यवसायमा लगानी गरेका ■ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा सम्पूर्ण सुविधायुक्त आधुनिक वैड्किड सेवाको विस्तार भएको 		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) कृषि		
<ul style="list-style-type: none"> ■ समग्र कृषि विकासको लागि एकीकृत कृषि विकास गुरुयोजना तयार पार्ने (माटो परीक्षण सहित) 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> ■ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्ण रूपमा कुनै न कुनै प्रकारको खेती भएको सुनिश्चित गर्न जमिन बाँझो राख्ने परिवारलाई निरुत्साहित गर्ने प्रावधान निर्माण गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> ■ खेती नगर्ने जग्गा धनीको जग्गा निश्चित मापदण्डका आधारमा स्थानीय सरकारले लिजमा लिने 	१,५००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
पूर्णरूपमा वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति कार्यान्वयनमा ल्याई उपलब्ध खेतीयोग्य जमिनलाई प्रकृतिका आधारमा वर्गिकरण गर्ने र भूमिको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने	५	ST
खेती गर्न चाहने किसानहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा स्थानीय सरकारले जग्गा जमिन लिजमा उपलब्ध गराउने		LT
आवश्यकताका आधारमा नियमित रूपमा वडा स्तरमा नियमित कृषक पाठशालाहरू सञ्चालन गर्ने	१०५	Regular
कृषि बजारहरूको विकास गर्न गाउँपालिकामा उपयुक्त स्थानहरू पहिचान गरी कृषि उपज सङ्कलन र बिक्री केन्द्र तथा परम्परागत हाट बजारहरू सञ्चालन गर्न अध्ययन गर्ने	१०	ST
उपयुक्त स्थानहरूमा कृषि उपज संकलन केन्द्र र हाटबजारको विकास गर्ने	१००	MT
माटोको उत्पादकत्वलाई दिगो रूपमा कायम गर्न तथा वृद्धिका लागि प्राङ्गारिक मलको प्रयोग वृद्धि गर्न प्रविधिहरूको विकास तथा कृषक तालिम सञ्चालन गर्न वडास्तरमा कृषक समूहसँग समन्वय गरी अभिमुखिकरण गर्ने	३०	Regular
स्थानीय प्रजातिका संकटमा परेका मौलिक बालीनालीहरूको संरक्षण तथा नियमित उत्पादन गर्न विशेष बीज संरक्षण तथा उत्पादन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
एगो उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी कृषि उत्पादन, प्रशोधन तथा निर्यात र बजार प्रवर्द्धन गर्न ठोस कार्ययोजना निर्माण गर्ने	५०	ST
कृषि सहकारी र कृषि समूह गठनलाई प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्ने । साथै यस्ता सहकारी र समूहहरूको सबलिङ्गणका लागि नियमित तालिम तथा संस्थागत विकास गर्न वर्षमा २ पटक नियमित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५०	Regular
गाउँपालिकामा नियमित रूपमा कृषि तथ्याङ्कहरू प्रकाशन तथा वैज्ञानिक अभिलेखिकरण र अद्यावधिक गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने	१५	Regular
स्थानीय कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न नियमित रूपमा स्थानीय सञ्चार माध्यमको सहयोगमा कृषि सूचना तथा कृषि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
उत्कृष्ट कृषक समूहलाई विशेष समारोहका विच वार्षिक रूपमा निश्चित मापदण्डका आधारमा पुरस्कृत गर्ने	१०	Regular
उत्कृष्ट कृषकहरूका लागि नियमित रूपमा कृषि अवलोकन भ्रमणको प्रबन्ध गर्ने	३०	Regular
गाउँपालिकामा आवश्यक सङ्ख्यामा सबै प्रकारका कृषि प्राविधिकहरूको दरबन्दी कायम गर्ने	३००	Regular
बाली तथा पशुपंक्षी विमालाई क्रमशः पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लैजाने	३००	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ कृषि प्रविधि हस्तान्तरणको लागि प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गर्ने र अगुवा कृषकहरूलाई प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम वर्षको एक पटक सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ आधारभूत कृषि सूचनाहरूलाई कृषि पकेट क्षेत्रमा सार्वजनिक रूपमा प्रदर्शन गर्न डिजिटल बोर्ड र सूचना केन्द्र संचालन गर्ने	१५	ST
■ नियमित रूपमा कृषि प्रदर्शनी र मेलाको आयोजना गर्न वार्षिक कृषि पात्रोको विकास गर्ने	३०	Regular
■ रासायनिक विषादीको प्रयोगलाई क्रमशः न्यून गरी जैविक विषादी प्रयोगलाई बढावा दिन नियमित तालिमहरूको आयोजना गर्ने	३०	ST
■ वडास्तरमा एक नमूना रासायनिक विषादि मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्ने		
■ कृषि क्षेत्रमा अदृश्य बेरोजगारको रूपमा रहेको जनसंख्याको तथ्याङ्क निकाल्ने	५	ST
■ कृषि सूचना तथा प्रचार प्रसारका लागि सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न किसानसँग हरेक वर्ष अन्तरक्रिया गर्ने र पछिल्लो समय विकास भएका मोबाइल Apps हरूको प्रयोग बारे प्रशिक्षण दिने	७.५	Regular
■ सुलभ र सहज कृषि कर्जाको प्रबन्ध गर्ने	७५०	Regular
■ महिला कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गर्न संगठित सामूहिक कृषि गर्ने योजना तयार भएमा मापदण्डका आधारमा अनुदान वा ऋण सहयोग दिने	३००	Regular
■ घुम्ती कृषक शिविर तथा समुदाय स्तरमा नियमित तालिम सञ्चालन गर्न वार्षिक क्यालेण्डरको निर्माण गर्ने	१	ST
■ कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित निजी क्षेत्रका सेवा केन्द्रहरू, प्रयोगशाला, सामग्री विक्री केन्द्र आदिलाई अनुगमन र नियमनका साथमा प्रोत्साहन गर्ने ।	१५	ST
■ स्थानीयस्तरमा आवश्यकताको आधारमा उपयुक्त स्थान पहिचान गरी कृषि उपज थोक बजारको स्थापना गर्ने	१००	ST
■ कृषि सहकारीलाई एकीकृत कृषि सेवा केन्द्रको रूपमा विकसित गर्न नियमित अन्तक्रिया गर्ने	३०	Regular
■ जलाधार संरक्षण, जल पर्यावरण प्रबर्द्धन तथा कृषिको विकासको लागि अभियानको रूपमा माछा पाल्ने, सिँचाइ र अन्य पोखरीहरूको निर्माण गर्न वडा स्तरमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	२०	ST
■ बालीनालीको उत्पादन वृद्धिका लागि समेत आवश्यक मौरीपालनलाई विशेष प्राथमिकता दिन निशुल्क मौरीपालन तालिम र सुलभ ऋणको व्यवस्था गर्ने	१००	ST/MT
■ व्यावसायिक पशुपालन अन्तर्गत बाखापालन, भैंडापालनलाई प्राथमिकता दिन कृषक पहिचान गरी अभिमुखिकरण गर्ने	१५	Regular
■ वैज्ञानिक भण्डारण प्रणालीको विकास गर्न कृषकहरूलाई त्यसबारे तालिम दिने र जैविक प्रविधिमा आधारित भण्डारण प्रणालीलाई प्राथमिकता दिने	२०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ निश्चित मापदण्डका आधारमा कृषकहरूको वर्गीकरण गरी कृषक परिचय पत्र प्रदान गरी अभिलेखिकरण गर्ने	५	ST
■ सम्भावना हेरी वैकल्पिक खेतीको अभ्यास गर्ने जस्तै: बगर खेती, सिम क्षेत्रमा गर्ने खेती आदिका लागि सम्भाव्य क्षेत्रको पहिचान गर्न अध्ययन गर्ने	५	ST
■ बायोग्याँस प्रणालीको निर्माणमा मापदण्डका आधारमा प्रोत्साहन गर्न आर्थिक अनुदान दिने	७५०	Regular
■ हरित मल प्रबर्द्धन कार्यक्रम तथा तालिम सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
■ वडागत माटो परीक्षण शिविरहरू सञ्चालन गर्ने	२०	Regular
■ मिश्रित बाली उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न गाउँपालिकास्तरमा वर्षमा एक पटक अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने	१५	Regular
■ प्रत्येक वडामा एक नर्सरीको स्थापना गर्ने	१४०	ST
■ जलवायु परिवर्तन अनुकूलका बालीनालीका प्रजातिहरूको परीक्षण उत्पादन गर्दै जान वडास्तरमा किसानहरू छनोट गर्ने	३०	ST
■ धानबालीको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न Pre Rice Green Manuring / Brown Manuring प्रविधि विकास गरी नमूनाको रूपमा प्रयोग गर्न किसान छनोट गर्ने	१०	ST
■ “एक घर एक करेसावारी” अभियान सञ्चालन गर्ने (जग्गा जमिन भएका घरपरिवारमा) वडास्तरीय करेसावारी व्यवस्थापन तालिम संचालन गर्ने	५	ST
■ जलवायु अनुकूलका फलफूलहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न निजी क्षेत्र तथा सामुदायिक कृषक समूहहरूलाई विशेष प्रोत्साहन गरी नमूना समूहको रूपमा स्थापित गराउने	३०	ST/MT
■ पशुपालन प्रबर्द्धन गर्न भूईँ घाँस तथा डालेघाँसको सम्भाव्यता हेरी उपयुक्त प्रजातिहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न कृषक छनोट गरी बेर्ना वितरण गर्ने	३०	ST
■ व्यावसायिक रूपमा घाँसका प्रजातिहरूको उत्पादन गर्ने मापदण्डका आधारमा कृषकहरूलाई वडास्तरमा घाँसको बिउ वितरण गर्ने	३०	ST
■ पशुपालनलाई पूर्ण लाभमुखी बनाउन आधुनिक पशु आहार गोठ व्यवस्थापन तथा भकारो सुधार कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने	१५००	LT
■ गाउँपालिका क्षेत्रमा सम्भाव्यताका आधारमा उत्पादन हुन सक्ने बालीनाली, पशु, पंक्षी, फलफूल, माछा तथा तरकारीहरूको प्रजातिको Top Ten List तयार पार्ने ।	१	ST
■ कृषकहरूलाई मलखादमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने	१००	Regular
■ कृषकलाई बिउविजनमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने	२०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट नियमितरूपमा कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गरी कृषि सम्बन्धी बहुउपयोगी जानकारीहरू प्रसारण गर्ने	१५	Regular
■ कृषि उपजको मूल्य निर्धारण गर्ने संयन्त्र निर्माण गरी त्यसको अनुगमन र नियमन गर्ने	१०	ST
■ पशु खोप कार्यक्रम प्रत्येक वडामा सञ्चालन गर्ने	६०	ST
■ लोकल कुखुरा पाल्ने कृषकलाई सम्पूर्ण प्रविधि श्रोत र साधन सम्बन्धी नियमित तालिम प्रदान गर्ने	४०	Regular
■ उन्नत जातका बोका, भेंडा, राँगा वितरण गर्ने	१५०	ST
■ निजी क्षेत्रको सहयोगमा प्रत्येक वडामा भेटनरी स्थापना गर्ने	१२	ST
■ माछापालन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ बेमौसमी तरकारीबालीलाई व्यावसायिकरूपमा प्रवर्द्धन गर्न किसानहरूले तयार गरेको रु ५ लाखसम्मको परियोजनाको लागि ५०% प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	२५०	Regular
■ न्यूनतम १०० वटा फलफूलको विरुवा लगाउने किसानलाई ५ लाखसम्मको परियोजना विकास गर्न ५० प्रतिशत अनुदानमा फलफूलका विरुवा उपलब्ध गराउने	१५०	Regular
■ बेमौसमी तरकारी खेती गर्ने कृषकलाई प्लाष्टिक टनेलमा अनुदान दिने	३०	ST
■ कृषि औजार (Harvester, Rotavator, Thresher, बोक्रा छोडाउने मेशीन, हाते ट्रयाक्टर आदि तथा यन्त्रमा अनुदान दिने (प्रत्येक वडामा आवश्यकताका आधारमा)	२००	MT
■ प्रत्येक वडामा पशुनश्ल सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	६०	MT
■ प्रत्येक वडामा घुम्ती पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	६०	MT
■ गाउँपालिकामा कम्तीमा २ वटा सुविधासम्पन्न पशु अस्पताल स्थापना गर्ने	१००	MT
■ खेर गएको जमिनको अभिलेख तयार गरी गाउँपालिकाको पहलमा फलफूल खेती वा अन्य सम्भावित बालीहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	३०	MT
■ प्रत्येक वडालाई सम्भावित कृषि उत्पादनको नमुना पकेट क्षेत्र, जोन तथा सुपरजोन निर्धारण गर्ने	१५०	MT
■ वडास्तरमा सञ्चालनमा रहेका महिला, दलित, जनजाति, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गका कृषक समूहलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान दिने	५०	MT
■ प्रत्येक वडामा निजी क्षेत्रको सहयोगमा दुध डेरी स्थापना गर्ने	१२०	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ प्रत्येक वडामा निजी क्षेत्रको सहयोगमा कृषिमा आधारित साना तथा मझौला उद्योग स्थापना गर्ने	६०	LT
■ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा एक नमूना अर्गानिक खेती क्षेत्र निर्माण गर्ने	६०	MT
■ प्रत्येक वडामा कृषि सेवा केन्द्रका इकाईहरूको विस्तार गर्ने	४००	MT
■ “एक वडा एक उत्पादन” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१४०	LT
■ प्रत्येक वडामा एक व्यावसायिक नर्सरी स्थापना गर्न मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान दिने	७०	LT
■ खेर गैरहेको सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा अनिवार्य कृषिजन्य बोटविरुवा लगाउन सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५	ST
■ “एक घर एक नीमको बोट” अनिवार्यरूपमा रोप्ने	१५	ST
■ कृषिसँग सम्बन्धित निम्न तालिमहरू वर्षमा एक पटक प्रदान गर्ने <ul style="list-style-type: none"> ✓ टनेल खेती तालिम, ✓ तरकारी खेती तथा नर्सरी तालिम, ✓ च्याउ खेती तालिम, ✓ मौरी पालन तालिम, ✓ प्राङ्गारिक मल बनाउने तालिम, ✓ घरायसी विषादी बनाउने तालिम सञ्चालन गर्ने 	३०	Regular
■ लोकल कुखुरा र बाखा पाल्ने कृषकलाई सम्पूर्ण प्रविधि, श्रोत र साधन सम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	४०	Regular
■ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनालाई सम्भावनाका आधारमा प्रत्येक वडामा विस्तार गर्न परियोजनासँग समन्वय गर्ने	७०	ST
■ विपन्न र दलितहरू किसानका लागि खाद्यान्न बाली किट वितरण गर्ने	३०	ST
■ विभिन्न जडीबुटीहरूको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५	ST
■ खाद्यान्न बालीको उत्पादन वृद्धि सम्बन्धी गाउँपालिकास्तरीय तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ पर्याप्त जमिन भएका घरधुरीहरूलाई लक्षित गरी “एक घर, एक बगैँचा” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ युवा कृषक समूह वडास्तरमा तयार गर्ने	३०	Regular
■ युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न युवा कृषक सम्मिलित सामूहिक कृषि गर्न अभिमुखिकरण तथा सहजिकरण गर्ने	७.५	Regular
■ पावर ट्रेलर, फट स्प्रेयर तथा डिजिटल तराजु, चिज बनाउने र ऊन काट्ने मेशिनमा ५० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	१००	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ फलफूलका बेर्नाका उत्पादनका लागि नर्सरी व्यवस्थापन गर्ने (वडास्तरीय)	३०	ST
■ गाउँपालिका स्तरीय आलु प्रिपियस दाना विउ उत्पादन तथा वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
■ व्यावसायिक कृषकहरूका लागि च्याउ विउ वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१०	ST
■ बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रोग किरा सम्बन्धी नियमित तालिम संचालन गर्ने	३०	Regular
■ धान तथा गहुँ खेती सम्बन्धी ३ दिने तालिम (गाउँपालिका स्तरीय) सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ धान/गहुँ दिवस सञ्चालन गर्ने (प्रत्येक वर्ष)	१५	Regular
■ कृषि प्रदर्शनी आयोजना गर्ने (वार्षिकरूपमा)	७५	Regular
■ गाउँपालिका अन्तर्गत खाली रहेको जमिन (व्यक्ति/सामुदायिक र सरकारी जमिन) मा कृषि वन व्यवस्थापन गर्ने	७५	MT
■ गाउँपालिकास्तरीय विउ बैङ्क स्थापना गर्ने (लोकल विउलाई प्रोत्साहनसहित)	१०	ST
■ गाउँपालिकास्तरीय माटो परीक्षण ल्याब स्थापना गर्ने	२५	LT
■ कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम सञ्चालनका लागि गाउँपालिकामा आवश्यक प्राविधिक व्यवस्था गर्ने	१५	MT
■ आवश्यक सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यवस्थित रूपमा गाउँपालिकाका विभिन्न पशुपालन पकेट क्षेत्र वरपर चरण क्षेत्रको विकास गर्ने	१५	ST
■ बायो इन्जिनियरिङको प्रविधिको प्रयोगमार्फत् नदी कटान वा क्षयिकरण, न्यूनिकरण गर्दै कृषि प्रवर्द्धन गर्ने	५०	LT
■ कृषिलाई वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता संरक्षणसँग गाँसेर जीन (अनुवंश) बैङ्कको स्थापना गर्ने	३०	LT
■ स्थानीयस्तरमा कृषि उपज र पशु क्वारेन्टाइन सेवाको स्थापना गर्ने	१५	LT
■ उत्पादित कृषि उपजको गुणस्तर मापन गर्न गुणस्तर प्रमाणीकरण प्रणालीको विकास गर्ने	१०	MT
■ प्राकृतिक प्रकोप तथा सम्भावित रोग तथा किराहरूको सामना गर्न एक प्रभावकारी प्रकोप सर्भिलेन्स प्रणालीको विकास गर्ने ।	२५	MT
■ आवश्यकताका आधारमा क्रमशः नवीन कृषि प्रविधिहरूको प्रयोग र यान्त्रिककरणलाई प्रोत्साहन गर्न मापदण्डका आधारमा कृषि यन्त्रमा निश्चित प्रतिशत अनुदान प्रदान गर्ने	१००	Regular
■ कृषि पकेट क्षेत्र भएर जाने कृषि सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने	२,५००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> कृषि क्षेत्रमा विद्यमान उर्जा सङ्कटलाई न्यूनिकरण गर्न प्राथमिकताका साथ ग्रामीण विद्युतिकरण गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रविधि र विषादीको मापदण्ड सहित गाउँपालिकामा रोग तथा किरा नियन्त्रण सेलको स्थापना गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइको प्रबन्ध गर्न अल्पकालिन र दीर्घकालिन सिँचाइ आयोजना सञ्चालन गर्ने 	२,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> कृषि सामग्री तथा उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी कृषि सामग्री केन्द्रको स्थापना गर्ने 	३०	MT
<ul style="list-style-type: none"> बीउ विजनको उन्नतीकरण तथा संरक्षण साथै जनावरहरूको नश्ल सुधार कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्न एक पूर्वाधारयुक्त कृषि प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने 	५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> हरेक किसानलाई सहज रूपमा प्राविधिक सहयोग पुर्याउने एक परामर्श केन्द्रको व्यवस्था गर्ने 	१५	MT
<ul style="list-style-type: none"> हरेक वडामा नमुनाको रूपमा प्राङ्गारिक/जैविक उत्पादन क्षेत्रको विकास गर्ने र त्यस्ता क्षेत्रबाट उत्पादन हुने बालीनालीहरूलाई छुट्टै प्याकेजिङ र ब्रान्डीङ् गरी सम्भावित बजारसम्म पुर्याउने संयन्त्रको विकास गर्ने 	३०	MT
<ul style="list-style-type: none"> जलवायु अनुकूलका बालीनालीहरूको उत्पादन वृद्धि गर्न गाउँपालिका केन्द्रमा प्रदेश तथा संघीय सरकारको जलवायु तथा मौसम विभागसँग समन्वय गरी अध्ययन केन्द्रको स्थापना गर्ने 	५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> व्यावसायिक खेती गर्ने कृषकहरूको उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न उपयुक्त स्थानमा गाउँपालिका स्तरीय १ चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने 	२००	MT
(ख) पर्यटन		
<ul style="list-style-type: none"> बृहद् पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गरी लागु गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सिमान्तकृत र पिछ्छिडिएका वर्ग, महिला आदिको पर्यटन प्रवर्द्धन र आय आर्जनमा सहभागिता सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य स्थानमा पर्यटन विकास सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनलाई जोड दिन “घुमौ हाम्रै ठाउँ” भन्ने अभियान सञ्चालन गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन उद्योगहरूलाई सेवाको आधारमा वर्गीकरण गर्ने (ठूला, मझौला र साना गरी) 		ST
<ul style="list-style-type: none"> महत्वपूर्ण पर्यटन स्थानहरूमा अन्तराष्ट्रिय र राष्ट्रिय लगानी आकर्षित गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तक्रिया गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन सम्बन्धी मझौला र साना उद्योगहरूमा राष्ट्रिय लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षण गर्न लगानी सम्मेलन आयोजना गर्ने 	१५	ST/LT
<ul style="list-style-type: none"> पर्यटन सम्बन्धी सूचना व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क सङ्कलन प्रभावकारी बनाउने 	५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
गाउँपालिकाले सहजकर्ता र नियामक निकायको भूमिका निर्वाह गरी निजी क्षेत्रलाई पर्यटन उद्योगमा व्यापक प्रोत्साहित गर्न राष्ट्रिय र स्थानीय पत्रकारहरूसँग अन्तकृया गर्ने	१०	Regular
आधुनिक सूचना प्रणालीको उपयोग गरी यूट्युब तथा वेब साइट मार्फत पर्यटन बजारको विकास गर्ने	१	ST
पर्यटन सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्न संघीय सरकारको समन्वयमा आवश्यक स्थानमा सुरक्षा निकाय स्थापना गर्ने		MT
गाउँपालिकाका सम्पूर्ण पर्यटकीय क्षेत्रको विवरण समेटेको Brochure तयार पारी वितरण गर्ने	३	ST
गाउँपालिकाको website मा पर्यटन सम्बन्धी सम्पूर्ण सूचना राख्ने		ST
स्थानीय सञ्चार माध्यमका साथै राष्ट्रिय सञ्चार माध्यममा पर्यटनको नियमित प्रचारप्रसार गर्न वर्षमा एक पटक पत्रकार सम्मेलन गर्ने	३०	ST
स्थानीय परिकारका मेनु सहित बसोबासको प्रबन्ध र यातायातको रुटको व्यवस्था गर्ने	१५	ST
सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रको विवरण र मूल्य सूची सहित पुस्तिका तयार गरी प्रकाशन गर्ने	२	ST
धार्मिक पर्यटन, योगा तथा ध्यान केन्द्र आदि सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न नियमित अन्तरक्रिया गर्ने	२०	Regular
गाउँपालिकाभर सञ्चालन हुन सक्ने ट्रेकिङ रुटको अध्ययन गर्ने	५	ST
निजी क्षेत्रसँग साभेदारी गरी ती स्थानहरूमा आउने पर्यटक सङ्ख्याको कम्तीमा ५० प्रतिशतलाई बन्दोवस्ती हुने गरी होटल, रेष्टुरेन्ट तथा लजको व्यवस्था गर्ने	५०	MT
सम्भावित स्थलहरूमा केवलकार सञ्चालनको लागि निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	ST
सबै साहसिक पर्यटनका सम्भावनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५	ST
जनजातिहरूको बस्ती सघन भएका क्षेत्रहरूमा Home Stay सञ्चालन गर्न अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
गाउँपालिकामा कम्तीमा एउटा ३ स्टार होटल खोल्नको लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्न लगानीका लागि अन्तरक्रिया गर्ने	५०	LT
मुख्य पर्यटकीय स्थलहरूमा वार्षिकरूपमा सञ्चालन गर्न सकिने कार्यक्रमहरूको क्यालेन्डर निर्माण गरी प्रचारप्रसार गर्ने	१	ST
राष्ट्रिय पर्व तथा अवसरमा विभिन्न संस्कृति भल्कने भाँकीहरू प्रदर्शन गर्ने	१५	Regular
पर्यटन पूर्वाधार विकासमा वातावरणलाई मध्यनजर गरी दिगो रूपमा अगाडी बढाउने	३०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ स्थानीय कला संस्कृति भल्कने उत्पादन सम्बन्धी २ वटा विक्री केन्द्र स्थापना गर्ने	३०	MT
■ आपतकालिन उद्धार संयन्त्रको विकास गर्ने	३०	MT
■ आपतकालिन स्वास्थ्य उपचार सेवाको प्रबन्ध गर्ने	४५	Regular
■ गाउँपालिकाका प्रमुख पहिचान भएका ट्रेकिङ रुटहरूमा जैविक पदमार्ग विकास गर्न सर्वे गरी क्रमशः पूर्वाधार विकास गर्ने	३५०	LT
■ गाउँपालिकामा एक सम्पन्न पर्यटक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने	१२०	LT
■ हरेक पर्यटकिय क्षेत्रलाई समेटेर पर्यटकिय गतिविधिहरू सम्बन्धी प्याकेज निर्माण गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने	१	ST
■ आधारभूत स्वास्थ्य उपचार सेवा सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य केन्द्रलाई सुविधा सम्पन्न बनाउने	१५	MT
■ आर्कषक पर्यटकिय क्षेत्रहरूमध्ये उत्कृष्टको पहिचान गरी चलचित्र र म्यूजिक भिडियो छायाँङ्कन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न सम्भाव्यता अध्ययन र डि.पि.आर तयार गर्ने	३५	MT
■ प्रत्येक पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने		ST
■ पर्यटन व्यवसायमा लाग्न चाहने युवाहरूलाई पहिचान गरी नियमितरूपमा आधारभूत Hospitality तालिम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ पर्यटकलाई आर्कषण गर्न वडा स्तरीय नृत्य, गीत, वाद्यवाधन टोली तथा व्यान्डहरू निर्माण गर्न कला तथा सांस्कृतिक समिति गठन गरी नियमित अभ्यास संचालन गर्न अनुदान प्रदान गर्ने	४५	Regular
(ग) उद्योग		
■ उद्योगमा लगानी गर्न आवश्यक पूँजीका लागि लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित र पहिचान गर्न गाउँपालिकास्तरीय लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने	१५	Regular
■ गाउँपालिका भित्रका र गाउँपालिका बाहिरका दुवै प्रकारका लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्न कर, जग्गा प्राप्ती तथा अन्य क्षेत्रमा विशेष सहूलियत प्रदान गर्ने	१५०	Regular
■ स्थानीय श्रोत र सीपमा आधारित साना, मझौला र ठूलास्तरका उद्योगहरू सञ्चालन गर्न विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गरी Showcasing गर्ने	१५	ST
■ भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा औद्योगिक पूर्वाधार विकाससँग जोडेर प्राथमिकता निर्धारण गर्ने । उदाहरणका लागि कुनैपनि कृषि सडकले औद्योगिक क्षेत्रलाई समेत जोडदछ भने त्यसप्रकारको सडकको स्तरोन्नतीलाई उच्च प्राथमिकता दिने		ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गर्दा विशेष कृषि उपज प्रशोधन तथा प्याकेजिङसँग सम्बन्धित उद्योगहरूको समेत विकास गर्न विशेष आर्थिक क्षेत्र (Special Economic Zone) को समेत सम्भाव्यता अध्ययन गरी संघीय सरकारसँग सहयोग माग गर्ने 	५	MT
<ul style="list-style-type: none"> अन्तर गाउँपालिका स्तरीय उद्योगमा सामुहिक प्रयासबाट उद्योगहरूको स्थापना गर्न छिमेकी गाउँपालिका वा नगरपालिकासँग समन्वय गर्ने 	१	ST
<ul style="list-style-type: none"> उद्योगहरूको स्थापना गर्नुपूर्व अनिवार्य रूपमा सम्भावित बजार, उपभोक्ताको रुची र चाहना, मागको अवस्था, मूल्य आदि बारे विस्तृत अध्ययन गर्ने। यस प्रकारका अध्ययन गरी यथार्थ प्रतिवेदनहरू प्रकाशन गरी माथि उल्लेखित Showcasing Project को विस्तृत विवरणमा समावेश गर्न गाउँपालिकाले विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> विदेशी ठुला लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्न प्रदेश, संघीय सरकार तथा विकास साझेदारहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया र समन्वय गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्रका तलनात्मक लाभका क्षेत्रहरू पहिचान गरी बढी सम्भाव्य क्षेत्रहरूलाई लगानीका लागि प्राथमिकिकरण गर्ने 	१	ST
<ul style="list-style-type: none"> उद्योगमा लगानीका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्न गाउँपालिका तथा नगरपालिका भित्रका प्राध्यापक तथा कलेजमा स्नातकोत्तर अध्ययन गर्ने जेहेन्दार विद्यार्थीहरूको सहयोग लिई अनसन्धान गराउन विशेष कोषको प्रबन्ध गर्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा जन्म भई हाल गैर आवासीय नेपालीहरू बनेका साथै विदेशमा अध्ययन र व्यवसायमा संलग्नहरूलाई विशेष अवसरमा गाउँपालिकाको औद्योगिक विकासमा सहभागी गराउन अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरी उनीहरूलाई विशेष सहलियतको घोषणा गर्ने 	५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> उद्योग दर्ता र बहिर्गमन प्रक्रियालाई सरलकृत गर्न कानूनी र नीतिगत संधार गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभित्र उत्पादन हुनसक्ने र उपलब्ध औद्योगिक कच्चा पदार्थको विस्तृत वैज्ञानिक अध्ययन गरी प्रोफाइल तयार गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> यवाहरूलाई उद्योगमा आकर्षित गर्न नियमितरूपमा अभिमर्षिकरण तालिमहरू र सफल अभ्यास साथै सफल उद्यमीहरूलाई निम्त्याई अन्तरक्रिया गराउने। यसकालागि गाउँपालिकाले पात्रोको विकास गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> औद्योगिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने शिक्षण संस्थाहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने र गाउँपालिकामा एउटा बहुराष्ट्रिय शिक्षालय स्थापना गर्ने 	५००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा सम्भाव्यता लघु उद्यमहरूको पहिचान गरी प्रत्येक वडामा नमूना लघु उद्यमहरू सञ्चालन गर्न गरीब परिवारहरूलाई संलग्न गराउने 	१००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> “एक वडा एक उत्पादन” कार्यक्रमहरूलाई गाउँपालिका गौरवका आयोजनामा समावेश गरी विशेष प्राथमिकता दिने 	१२	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा एउटा विशेष औद्योगिक क्षेत्र निर्धारण गर्ने 	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक उत्पादनको प्रम'ख उद्देश्य गाउँपालिका बाहिरको बजारमा निर्यात गर्ने रणनीति अवलम्बन गर्ने र बजारिकरणमा उत्पादकहरूलाई सहयोग गर्ने 	३०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र पाइने जडिब'टीको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सम'ह कृषक वा व्यक्तिगत लगानीलाई उच्च प्राथमिकता दिई प्रशोधन उद्योगहरू सञ्चालन गर्न लगानीकर्ताहरू पहिचान गरी अन्तरक्रिया गर्ने 	१	ST
<ul style="list-style-type: none"> उद्योगग्राम स्थापनाका लागि डिपिआर गर्ने 	२५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्भाव्यताका आधारमा उद्योगग्राम स्थापना गर्ने 	५,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> एक गाउँपालिका स्तरीय औद्योगिक उत्पादन विक्री केन्द्रको स्थापना गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> औद्योगिक प्रदर्शनी तथा मेलाहरूको आयोजना गर्न वार्षिक पात्रो तयार गर्ने 	१	ST
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय औद्योगिक उत्पादनको विश्वस्तरीय गुणस्तर कायम गर्न एक गुणस्तर मापन केन्द्रको स्थापना गर्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक उत्पादनको विशेष लोगो र ब्रान्डीड गरी अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउन संयन्त्रका निर्माण गरी विशेष अध्ययन र अनुसन्धान गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> औद्योगिक उत्पादनको लागत घटाउन सूचना प्रविधि तथा नविनतम प्रविधिको नियमित अध्ययन गर्न गाउँपालिकास्तरीय एक औद्योगिक अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> पूँजी, लगानीकर्ता, औद्योगिक क्षेत्र, कच्चा पदार्थ, बजार, सडक, यातायात, उर्जा, जनशक्ति सुरक्षा र मागको विस्तृत अध्ययन गर्न अनिवार्य रूपमा विज्ञहरूको परामर्श लिने वा औद्योगिक अनुसन्धान केन्द्रमा त्यसको अध्ययन गर्ने प्रबन्ध गर्ने । अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना हुनु पूर्व स्थानीय विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता तथा प्राध्यापकहरू सम्मिलित विशेष टोलीको निर्माण गरी अध्ययन अनुसन्धानका लागि बजेटको नियमित व्यवस्था गर्ने 	४५	ST
<ul style="list-style-type: none"> हाल गाउँपालिकाभित्र सञ्चालित उद्योगहरूको विकास र विस्तार गर्न गाउँपालिकाको विशेष पहल र बजेटमा नियमित तालिमहरू सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> लघु उद्यमलाई गरीबी निवारणसँग जोडेर निश्चित सङ्ख्यामा उद्यमीहरू उत्पादन गर्न सघनरूपमा नियमित तालिमहरू सञ्चालन गरी कर्जा सेवालालाई सरलिकृत गर्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग गाउँपालिकाले समन्वय गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सहकारी क्षेत्रको लगानीलाई उद्योगमा आकर्षित गर्न विशेष अभियान सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्तरीय औद्योगिक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने 	४५	MT
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूमा औद्योगिक सूचना सम्प्रेषण गर्न नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूको लगत तयार गरी उनीहरूको सीपलाई देशमै प्रयोग गर्न नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गरी सरल कर्जाको व्यवस्था गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीयस्तरमा उपलब्ध छाला लोकता, जुट आदिबाट निर्मित वस्तुहरूको उद्योगहरू स्थापना गर्न व्यक्तिगत तथा सामूहिक लगानी प्रवर्द्धन गर्न अन्तरक्रिया गर्ने 	१	ST
<ul style="list-style-type: none"> उद्योग स्थापना गर्दा सुरुमा लगानी गर्न आवश्यक Venture Capital को प्रबन्ध गर्न वित्तीय संस्थाहरूसँग मिलेर विशेष प्रबन्ध गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> महिलाको नाममा उद्योग दर्ता गर्दा लाग्ने दस्तुरमा ३५ प्रतिशत छुट दिने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> महिला उद्यमी विकासका लागि नियमित अन्तरक्रिया र तालिम सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्तरीय महिला उद्यमशिलता विकास कोषको स्थापना गरी सञ्चालन कार्यविधि निर्माण गर्ने 	५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> महिला कामदार तथा महिला सेवाग्राहीको हित संरक्षण गर्न सबै प्रकारका लैङ्गिक हिंसा र महिला हिंसा अन्त्य गर्न कडा निर्देशिका बनाई लागु गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय श्रोत र साधनमा आधारित उद्योगहरूको सम्भावना अध्ययन गर्न उद्योग वाणिज्य क्षेत्र सम्मिलित समूहसँग नियमित छलफल अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा साना तथा मझौला उद्योग खोल्न चाहने व्यवसायी र उद्यमीहरूसँग नियमित अन्तरक्रिया गरी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> अपाङ्ग, महिला, दलित, सीमान्तकृत तथा विपन्न परिवार वा समूहलाई ५ लाख बराबरको उद्यम सञ्चालन गर्न ५० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सहकारी क्षेत्रलाई उद्योगमा लगानी गर्न तालिम तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय ज्ञान, सीप, कला संस्कृति तथा मौलिकतामा आधारित उद्योग सञ्चालन गर्न अनुदान तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक रूपमा स्थानीय औद्योगिक तथा व्यापारिक मेला र प्रदर्शनी आयोजना गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> उद्योग व्यवसाय कोष स्थापना गरी बेरोजगार युवालाई उद्योग व्यवसाय सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गर्न प्रमाणपत्रको आधारमा ऋण तथा सहूलियत कर्जा प्रदान गर्ने 	७५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> कृषि उपज तथा जडीबुटीमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगलाई प्रोत्साहन गर्न ३० प्रतिशत अनुदान दिने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> कृषिमा आधारित उद्योग खोल्न किसान तथा उद्यमीलाई प्रोत्साहन गर्न ३० प्रतिशतसम्म अनुदान दिने 	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> व्यापार र वाणिज्यको विकास गर्न हाल विकास भइरहेका बजार केन्द्रहरूमा स्थानीय उपज सङ्कलन केन्द्र स्थापना गर्न आवश्यक सेड तथा भवन निर्माण अगाडी बढाई सस्तो बहाल विटौरी कर लागु गर्ने 	७०	MT
(घ) बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी		
<ul style="list-style-type: none"> “गाउँगाउँमा सहकारी घरघरमा रोजगारी” अभियानलाई सफल बनाउन प्रत्येक टोलमा समिति गठन गरी सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम र अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> कृषि सहकारीलाई विशेष अनुदानको प्रबन्ध गर्ने 	६००	LT
<ul style="list-style-type: none"> उद्योगमा लगानी गर्ने सहकारीलाई विशेष प्रोत्साहन गर्ने (दर्ता तथा कर छुट दिने) 	१५	MT
<ul style="list-style-type: none"> सहकारीहरूलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न निर्देशित विशेष तालिम तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> बचत गर्ने बानी बसाउन हरेक परिवारलाई सहकारी तथा बैङ्कमा खाता खोल्न प्रोत्साहित गर्ने अभियान सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> बैङ्कहरूको शाखा विस्तारमा सहयोग पुऱ्याउन मुख्य बजार केन्द्र र सो वरपरका बासिन्दाहरूलाई बैङ्कमा खाता खोल्न घुम्ती अभियान सञ्चालन गर्ने 	३०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका सबै आर्थिक गतिविधिहरू बैङ्कमार्फत सञ्चालन गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> सबै गाउँपालिकावासीको बैङ्क खाता सञ्चालन गर्नको लागि विपन्न नागरिकहरूको खाता खोल्न अनुदान सहयोग गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडा केन्द्र तथा बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूमा राष्ट्रिय स्तरका वाणिज्य बैङ्क, वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूका शाखा तथा कार्यालयहरू स्थापना गर्न सहजीकरण गर्ने तथा उचित वातावरण मिलाउने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> सहकारी क्षेत्रलाई व्यवस्थित र उत्पादनमूखी बनाउन सहकारी संस्थाको दर्ता, नियमन, अनुगमन, दर्ता, खारेजी, विघटन, कार्यक्षेत्रको विस्तार, कार्यक्षेत्र संकुचन, लिक्विडेसन सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी लागु गर्ने 	२	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका सबै वडाकेन्द्र तथा मुख्य बजारकेन्द्रहरूमा सम्पूर्ण सुविधासम्पन्न बैङ्क, वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूको विस्तार गर्नका लागि सहजीकरण गर्ने 		
<ul style="list-style-type: none"> “सहकारी खोलौं, स्वरोजगार बनौं” अभियानलाई सफल बनाउन प्रत्येक टोलमा सहकारी सम्बन्धी नियमित तालिम र अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने र गाउँपालिकावासीलाई सहकारीमा आवद्ध हुनका लागि प्रोत्साहित गर्ने 	४५	Regular

५.३ सामाजिक विकास योजना

कुनैपनि स्थानको सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विकास सम्पन्न भई आर्थिक समृद्धि समेत हासिल भैसकेको अवस्थामा समेत सामाजिक विभेद, अन्याय, अत्याचार, बेमेल, आपराधिक क्रियाकलाप, अनैतिकता, थिचोमिचो वा भेदभाव विद्यमान रहेको समाजलाई खुशी, सुखी र सम्पन्न समाज भनेर परिभाषित गर्न सकिँदैन । भौतिक विकास सँगसँगै शैक्षिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक र सामाजिक विकास भएको समाजलाई नै साँचो अर्थमा विकसित समाज भन्न सकिन्छ । यस्तो समाजमा शान्ति, मेलमिलाप, सौहार्दता, सहिष्णुता र आपसी सहयोगको वातावरण हुन्छ । नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले २०७५ मा तयार पारेको **“नेपालको दीर्घकालीन सोच-२१०० (सन् २०४३)”** विषयक अवधारणा पत्रमा उराटा एट अल (२०१२) लाई उच्चतम गर्दै कुल राष्ट्रिय सुखी/खुशी (Gross National Happiness) को बारेमा उल्लेख गरिएको छ । GNH सूचकाङ्कमा सुखका ९ वटा आयामः मनोवैज्ञानिक स्वस्थता (Psychological Wellbeing), स्वास्थ्य, समयको प्रयोग, शिक्षा, सांस्कृतिक विविधता तथा उत्थानशीलता सुशासन, सामुदायिक क्रियाशिलता (Vitality), पर्यावरणीय विविधता तथा उत्थानशीलता तथा जीवनस्तर र अन्य थप ३३ वटा सूचकहरूको प्रयोग र परिभाषा गरिएको छ । भुटानले विकासको स्तर मापन गर्न यो सूचकाङ्कको प्रयोग गर्दै आएको छ । त्यसैगरी विश्व खुसीपना प्रतिवेदन (World Happiness Report (2017) ले प्रतिव्यक्ति कूल गार्हस्थ्य उत्पादन, सामाजिक सहयोग, स्वस्थ औसत आयु, जीवनका छनौटको स्वतन्त्रता, सहयोगी भावना, भ्रष्टाचारप्रतिको अनुभूति लगायतका सूचकका आधारमा विश्वका मुलुकहरूको सुखीपनाको मापन तथा क्रम निर्धारण गरेको छ । सो अनुसार सन् २०१८ मा नेपाल सुखी राष्ट्रको १०१ औँ स्थानमा रहेको छ । (हेलिवेल, लयार्ड र स्याक्स, २०१८)

खुसीपनाको सन्दर्भ कुनैपनि स्थानको सामाजिक विकाससँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको हुन्छ । यसमा भौतिक लगायत वैयक्तिक विकास, शान्ति, स्वतन्त्रता, मेलमिलाप र सहयोग र यी पक्षहरूले सिर्जना गरेको परिस्कृत र सभ्य समाजको परिकल्पना गरिएको हुन्छ । हरेक समाज विविधतायुक्त हुन्छ । हरेक व्यक्ति आफैमा फरक प्रकृतिको हुन्छ । त्यसमा समाजले सिर्जना गरेका जात, वर्ग, समुदाय, सम्प्रदाय लैङ्गिकता आदि आयामहरू हुन्छन् । यस्ता फरकपना बीच व्यक्ति-व्यक्ति वा सामाजिक इकाइहरू मिलेर बस्नुपर्ने हुन्छ । सामाजिक विकासले विविधताबीच यस प्रकारको मेलमिलापयुक्त सामाजिक सौहार्दता कायम गर्दछ । यो अवस्था समग्र विकासको अहम् पाटो हो । खजुरा गाउँपालिकाको सामाजिक विकास योजनाले निम्न विषयहरूलाई समेटेको छ ।

- ✓ शिक्षा
- ✓ स्वास्थ्य
- ✓ संस्कृति

- ✓ लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक, जातीय, क्षेत्रीय लगायतका समानता, सामाजिक समावेशीकरण र मूल प्रवाहिकरण
- ✓ शान्ति सुरक्षा
- ✓ खेलकुद तथा मनोरञ्जन
- ✓ शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन

सोच:	“खजुराको सांस्कृतिक पहिचान- सह-अस्तित्व, मेलमिलाप, शान्ति र सामाजिक सौहार्दपन”
लक्ष्य:	बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसाथ गर्दै विविधताबीचको एकता, सामाजिक र सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई कायम राख्ने एवम् प्रवर्द्धन गर्ने तथा वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका भेदभावको अन्त्य गरी सहअस्तित्व, समानता र सामाजिक न्यायमा आधारित सुखी तथा खुसी समाजको निर्माण गर्ने ।

५.३.१ उद्देश्यहरू

- ✓ सम्पूर्ण सामाजिक पूर्वाधारयुक्त समाजको निर्माण गर्ने ।
- ✓ शिक्षा क्षेत्रमा आगामी १५ वर्षमा विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने स्तरको सक्षम नागरिकहरू तयार पार्ने ।
- ✓ खजुरा गाउँपालिकालाई कृषि शिक्षा हबको रूपमा विकास गर्ने
- ✓ निरक्षरता पूर्णरूपमा उन्मूलन गर्ने ।
- ✓ आधारभूत तहदेखि विश्वविद्यालय स्तरसम्मको अध्ययनको सुविधा गाउँपालिकामै उपलब्ध गराउने ।
- ✓ संविधानले सुनिश्चित गरेको सबैका लागि शिक्षा भन्ने अवधारणालाई साकार बनाउने ।
- ✓ स्थानीय आवश्यकता सुहाउँदो पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागु गर्ने ।
- ✓ शिक्षण सिकाईमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई जोड दिने नीति अनुरूप यसैवर्ष गाउँपालिकाका पूर्वाधार सम्पन्न माध्यमिक विद्यालयका लागि ICT को प्रयोग गरी कक्षा सञ्चालन गर्ने र यसलाई अन्य विद्यालयमा विस्तार गर्ने
- ✓ प्रत्येक वर्ष वडा तथा गाउँपालिकास्तरीय शैक्षिक सम्मेलन तथा शैक्षिक मेलाको आयोजना गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका सबै विद्यालय तथा अन्य आवश्यक स्थानमा इन्टरनेट सहितको सुविधासम्पन्न पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ वटा सुविधासम्पन्न पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ वयस्क, प्रौढ तथा किशोरी शिक्षा सञ्चालन गरी आगामी १० वर्षमा निरक्षरता उन्मूलन गर्ने ।

- ✓ शिक्षाको महत्त्वको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गरी पठन संस्कृतिको विकास गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि एक वृहत् शिक्षा गुरुयोजना निर्माण गरी शिक्षा गुरुयोजनाले तय गरेबमोजिमका योजना तथा कार्यक्रम लागू गरी समय सापेक्ष, व्यवहारिक, सीपयुक्त, प्राविधिक तथा व्यावसायिक रूपमा शिक्षित जनशक्ति निर्माण गर्ने ।
- ✓ स्वस्थ नागरिक उत्पादन गर्न आधारभूत साथै विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बिस्तार र विकास गर्ने ।
- ✓ सामुदायिक तथा व्यक्तिगत स्वास्थ्य सुदृढ गर्न स्वास्थ्य शिक्षा तथा नागरिक सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ पोषण सुरक्षा, नियमित खोप, प्रजनन स्वास्थ्य, बालबालिका तथा वृद्धवृद्धाको स्वास्थ्यलाई सुदृढ बनाउन आवश्यक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- ✓ सम्पूर्ण पूर्वाधार तथा विशेषज्ञ सेवा सहितको स्वास्थ्य संस्था तथा अस्पतालको स्थापना गर्ने ।
- ✓ आवश्यकता र सम्भाव्यताका आधारमा गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा आधुनिक तथा सुविधासम्पन्न प्रयोगशाला तथा डाइग्नोस्टिक केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- ✓ जटिल प्रकारका रोगबाट ग्रसित गरिब तथा विपन्न नागरिकलाई उपचारमा सहयोग पुर्याउने ।
- ✓ गाउँपालिकाका सबै वडामा अनिवार्य स्वास्थ्य बिमा लागू गर्ने ।
- ✓ सबै भाषा, धर्म, सम्प्रदाय, जातजातिको मौलिक तथा बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने ।
- ✓ सांस्कृतिक विविधताबीच सामाजिक एकता कायम गर्ने ।
- ✓ सम्पूर्ण बौद्धिक सम्पदाको संरक्षण गरी मौलिक सम्पदाको राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रचार प्रसार गर्ने ।
- ✓ भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक, जातीय लगायतका सबै प्रकारका भेदभावमुक्त समाजको निर्माण गर्ने ।
- ✓ अल्पसङ्ख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायको मूल प्रवाहिकरण गर्ने ।
- ✓ सामाजिक न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने ।
- ✓ समाजमा पूर्ण शान्ति सुव्यवस्था तथा अमनचयन कायम गर्ने ।
- ✓ खेलकूद क्षेत्रको विकास गरी खेलाडी र खेलक्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ✓ सहिद सेतु वि.क. स्मृति गाउँपालिका स्तरिय रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिताको प्रत्येक वर्ष आयोजना गर्ने ।
- ✓ प्राथमिकताका आधारमा खेलकूद पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।
- ✓ शवदाह स्थल तथा चिहानको व्यवस्थापन गर्ने ।
- ✓ विभिन्न जातजाति तथा समुदायहरूको आफ्नो रीति रिवाज र परम्परा अनुसारका मृत्यु संस्कार तथा अन्य संस्कारहरूको लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्थाका साथै पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्ने ।

५.३.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) शिक्षा

विकासको प्रमुख संवाहक मानव संसाधन नै हो । दक्ष र विवेकशिल मानव संसाधनको पूर्ण विकास भएको समाज मरुभूमि नै भएपनि विकास भएको र मानव संसाधन अदक्ष र कमजोर भएको समाजमा अपार प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाहरू भएपनि चरम गरिबी, अविास, पछौटेपन र विषम राजनैतिक अस्थिरताका बीचमा गुञ्जनु परेको यथार्थता हाम्रा सामु छ । नेपाल प्राकृतिक र भौगोलिक सम्पदाको हिसाबले सम्पन्न भएपनि कमजोर मानव संसाधनका कारण पछि परेको छ । मानव संसाधन विकासको पहिलो आधारभूत शर्त नै वैज्ञानिक, व्यावहारिक, प्राविधिक र समय सापेक्ष उचित शिक्षा नै हो । समय, अवस्था र देशको माग अनुसारको जनशक्ति तयार गर्न सोही अनुरूपको शिक्षा प्रदान गर्नुअति आवश्यक छ । द्रुत विकासको आजको युगमा समेत खजुरा गाउँपालिकाको साक्षरता दर ६३.४२ प्रतिशत मात्र रहेकोले गाउँपालिकाको शैक्षिक तथा सामाजिक विकासको अवस्था कहिलीलाग्दो रहेको यथार्थता प्रष्ट हुन्छ । उपयुक्त शैक्षिक वातावरणको सिर्जनामार्फत् निरक्षरता उन्मूलन लगायत दक्ष, प्राविधिक र व्यावसायिक जनशक्ति उत्पादन गर्न समयमै अत्यन्त प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि गाउँपालिकाले सर्वप्रथम समग्र शैक्षिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्दछ । शैक्षिक पूर्वाधार अन्तर्गत निम्न विषयहरू पर्दछन् ।

- ✓ बालबालिका, छात्रा तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार (सुरक्षित विद्यालय भवनहरू)
- ✓ दक्ष तथा अनुभवी विषयगत शिक्षकको प्रबन्ध
- ✓ विद्यार्थी अनुपात अनुसार शिक्षक तथा विद्यालयको व्यवस्था
- ✓ भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा विद्यालयहरूको स्थापना तथा वितरण
- ✓ बालमैत्री वातावरणमा शिक्षा हासिल गर्ने वातावरण
- ✓ पुस्तकालय तथा पुस्तकको उपलब्धता
- ✓ कापी, कलम, भोला लगायत अन्य शैक्षिक सामग्रीहरूको प्रबन्ध
- ✓ उपयुक्त शिक्षण पद्धती
- ✓ प्रतिभा प्रस्फुटन तथा सह-शैक्षिक क्रियाकलापहरू
- ✓ अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा पूर्वाधारको प्रबन्ध
- ✓ खेलकुद मैदान र खेल सामग्रीहरूको प्रबन्ध
- ✓ नियमित पठनपाठनको व्यवस्था
- ✓ विज्ञान प्रयोगशाला
- ✓ कम्प्युटर ल्याब

- ✓ इन्टरनेट सेवा
- ✓ पोसिलो आहार (खाजा)
- ✓ विद्यालयसम्मको पहुँच
- ✓ विद्यार्थीहरूको घर निकटमा विद्यालयहरू
- ✓ स्वच्छ पिउनेपानी
- ✓ बालबालिका, छात्रा तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था
- ✓ प्राथमिक उपचार सामग्री
- ✓ विद्यार्थी मैत्री वातावरण
- ✓ शान्ति सुरक्षा
- ✓ बाल अधिकारको संरक्षण

आगामी १५ वर्षमा शैक्षिक विकासका लागि गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू सङ्क्षेपमा यसप्रकार छन् ।

- ✓ विद्यार्थी भर्नादरलाई शत प्रतिशत पुर्याउने ।
- ✓ बिचैमा पढाई वा विद्यालय छाड्ने कारण पत्ता लगाई ती समस्याहरूको समाधान गरी पढाई वा विद्यालय छाड्ने अवस्थालाई शुन्यमा झार्ने ।
- ✓ विद्यालय र विद्यार्थी अनुपात हेरी नपुग विद्यालयहरू थप्ने साथै विद्यार्थी कम भएका नजिकका विद्यालयहरूलाई गाभ्ने ।
- ✓ समय सापेक्ष, जीवनोपयोगी र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।
- ✓ सबै विद्यालयहरूलाई सुविधा सम्पन्न माध्यमिक विद्यालयको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने ।
- ✓ प्राथमिकताका आधारमा सम्पूर्ण विद्यालयहरूलाई पूर्ण भौतिक पूर्वाधारयुक्त बनाउने ।
- ✓ विद्यालयमा नियमित पठनपाठन सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ शैक्षिक क्यालेण्डर व्यवस्थित गरी पूर्ण रूपमा लागू गर्ने ।
- ✓ दलित, एकल महिला, अपाङ्ग तथा सीमान्तकृत विपन्न विद्यार्थीलाई पूर्ण रूपमा निःशुल्क पठन-पाठनको व्यवस्था सहित विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ विद्यार्थी मैत्री वातावरण सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ स्नातकोत्तर तहसम्मको उच्च शिक्षाको प्रबन्ध गर्न विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धनप्राप्त कलेज स्थापना गर्न समुदाय र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने ।
- ✓ आवश्यकताका आधारमा शिक्षण पद्धतिलाई प्रविधि मैत्री बनाउने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा वयस्क, प्रौढ तथा किशोरी शिक्षा लागू गर्ने ।

- ✓ प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ वटा सुविधासम्पन्न पुस्तकालय र वाचनालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका कम्तिमा २ वटा विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधीयुक्त प्राविधिक माध्यमिक विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने ।
- ✓ निजी विद्यालयहरूलाई नियमन गरी सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर वृद्धि गर्न संस्थागत विद्यालयसँग सहकार्य गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाभरमा कम्तिमा १ वटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा दिने शिक्षालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ समय सापेक्ष र स्थानीय आवश्यकता सुहाउँदो स्थानीय ज्ञान, सीप, कलाको प्रवर्द्धन गर्ने पाठ्यक्रम तयार गरी विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक स्तर कायम गर्ने ।
- ✓ "पहुँचयुक्त, प्राविधिक, व्यावसायिक, व्यवहारिक र गुणस्तरीय शिक्षा आजको आवश्यकता" भन्ने नारालाई साकार बनाउने ।
- ✓ राष्ट्रिय चरित्र, नैतिकता तथा व्यवहार साथै शिष्टाचार सम्बन्धी शैक्षिक कार्यक्रम तयार गरी उच्च आदर्शवान, चरित्रवान, नैतिक र गुणवान नागरिक सिर्जना गर्ने
- ✓ गाउँपालिकाबाट मेडिसिन वा इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर विज्ञान, कृषि, जे. टी., जे. टि. ए., वन विज्ञान लगायत अन्य प्राविधिक र व्यावसायिक विषय पढ्ने जेहेन्दार विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरी गाउँमा सेवा गर्ने प्रावधान राख्ने ।
- ✓ मापदण्डका आधारमा प्राविधिक विषयको तयारी कक्षा अध्ययन गर्नका लागि विशेष छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने ।
- ✓ माध्यमिक विद्यालयमा कृषि शिक्षा लागू गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा नियमित रूपमा कृषक पाठशाला सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्र कायम गर्ने ।
- ✓ "विद्यार्थीसँग स्थानीय सरकार" कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ सरकारी सेवामा जान चाहने विद्यार्थीका लागि नियमित तयारी कक्षाको प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ पूर्वीय दर्शन र सभ्यता सम्बन्धी अध्ययन केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- ✓ विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धीको आधारमा पुरस्कार र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ शिक्षकहरूलाई नियमित तालिम तथा पुनर्ताजगीकरण तालिम प्रदान गर्ने ।
- ✓ वैज्ञानिक मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणाली लागू गर्ने ।
- ✓ नियमित अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनका लागि वार्षिक क्यालेण्डर निर्माण गर्ने ।

(ख) स्वास्थ्य

नेपाल क्यान्सर हस्पिटल निर्माणाधिन अवस्थामा

स्वास्थ्य मानव संसाधन विकासको उत्तिकै महत्वपूर्ण पाटो हो । स्वस्थ नागरिक बिना कुनैपनि समाजको विकासको परिकल्पना गर्न सकिँदैन । स्वास्थ्यले शारीरिक मात्र नभएर मानसिक र सामाजिक रूपमा स्वस्थ नागरिक भन्ने बुझाउँछ । खजुरा गाउँपालिका शैक्षिक, राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक हिसाबले समेत एकदमै पछाडी परेको हुनाले यहाँको स्वास्थ्य सेवाको अवस्था अत्यन्त कमजोर छ । तसर्थ गाउँपालिकाको समग्र स्वास्थ्यको विकासको लागि सर्वप्रथम स्वास्थ्य सम्बन्धी आधारभूत पूर्वाधारको विकास हुनु जरुरी छ । यो गाउँपालिकामा सामान्य स्वास्थ्य चौकी बाहेक पूर्वाधार, स्वास्थ्य सामग्री र विशेषज्ञ सेवायुक्त स्वास्थ्य संस्था वा अस्पताल छैनन् । यसर्थ गाउँपालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार गर्न आधारभूत तहबाटै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासको लागि सङ्क्षेपमा निम्न कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

पूर्वाधार विकास तथा विकास कार्यक्रमहरू

- ✓ आवश्यक सङ्ख्यामा स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पताल स्थापना गर्ने ।
- ✓ स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालको लागि सुविधासम्पन्न तथा भूकम्प प्रतिरोधी भवनहरू निर्माण गर्ने ।
- ✓ सबै अस्पतालहरूमा स्वास्थ्य सामग्री र उपकरणहरूको प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ निःशुल्क वितरण गर्ने औषधिहरूको नियमित आपूर्ति गर्ने ।
- ✓ अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकीहरूमा दक्ष तथा विशेषज्ञ चिकित्सक तथा चिकित्साकर्मीहरूको व्यवस्था गर्ने ।

- ✓ आवश्यक औषधिहरूको आपूर्ति व्यवस्था मिलाउने ।
- ✓ सम्पूर्ण नागरिकको अनिवार्य स्वास्थ्य बिमाको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनचेतना कार्यक्रमलाई अनिवार्य गर्ने ।
- ✓ Radiology, Pathology and Diagonstic सेवा सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरूलाई नियमित तालिम दिने ।
- ✓ स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरूलाई यातायात, पोशाक तथा प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ २४ घण्टे आकस्मिक सेवालालाई यथाशीघ्र व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ जनस्वास्थ्य सेवालालाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ वैकल्पिक उपचार पद्धति (आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, होमियोप्याथी) लाई विकास गर्ने
- ✓ नियमित खोप, भिटामिन ए क्याप्सुल, पोलियो थोपा लगायतका सबै प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको प्रभावकारी प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ नियमित स्वास्थ्य जाँच गर्न जनचेतना फैलाउने ।
- ✓ नियमित घुम्ति स्वास्थ्य शिविरहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ स्थानीय वैद्य, भाँक्रीहरूलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी आधारभूत तालिम दिने ।
- ✓ स्वास्थ्य बिमालाई क्रमशः सबै परिवारमा अनिवार्य गर्दै लैजाने ।
- ✓ सुँडेनीहरूलाई तालिम दिने ।
- ✓ नसर्ने र सरुवा रोग सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने ।
- ✓ प्रजनन स्वास्थ्य र परिवार नियोजन सेवालालाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ विद्यालय तथा समुदायस्तरमा पोषण स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ पिउने पानी निर्मलीकरणका उपायहरूको प्रचार प्रसार गर्ने ।
- ✓ स्थानीय सञ्चारमाध्यमहरूमा स्वास्थ्य चेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध गराउने ।
- ✓ नवजात शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर र मातृ मृत्युदरलाई उल्लेख्य रूपमा घटाउने ।
- ✓ दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैली बारे जनचेतना फैलाउने ।
- ✓ धुम्रपान र मद्यपान तथा लागूऔषध नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ विद्यालयमा यौन शिक्षा लागू गर्ने ।
- ✓ मानसिक स्वास्थ्य परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न योग तथा ध्यान साधना केन्द्र स्थापना गर्ने ।
- ✓ विद्यालयमा तैयारी खाना (Junk food) को प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- ✓ सामान्य शल्यक्रिया र २४ सै घण्टा भरपर्दो प्रसुती सेवाको यथाशीघ्र व्यवस्था मिलाउने ।
- ✓ स्वास्थ्य चौकी लगायत अन्य अस्पतालहरूमा बाल स्वास्थ्य एकाईको स्थापना गर्ने ।
- ✓ वृद्धवृद्धालाई घरदैलोमा नियमित र निःशुल्क स्वास्थ्य जाँचको व्यवस्था मिलाउने ।
- ✓ खाद्य सुरक्षा र पोषणको गुणस्तर कायम राख्न बजार अनुगमन र नियमन गर्ने ।

- ✓ रासायनिक मलखाद तथा विषादीको अति प्रयोगलाई कम गरी दीर्घकालीन रूपमा जैविक मलखाद र किटनाशकले विस्थापन गर्ने ।
- ✓ ताजा र घरेलु उत्पादन प्रयोग गर्न जनचेतना फैलाउने ।
- ✓ यी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा व्यक्तिगत स्वास्थ्य, पारिवारिक स्वास्थ्य, सामुदायिक स्वास्थ्य, प्राथमिक स्वास्थ्य, मानसिक स्वास्थ्य र प्रजनन स्वास्थ्यलाई सन्तुलित ढङ्गले सम्बोधन गर्ने ।
- ✓ “स्वस्थ जीवनका लागि स्वच्छ वातावरण” अभियान सञ्चालन गरी वातावरणीय स्वास्थ्य र मानव जीवनमा यसको महत्वको बारेमा जनसमुदायमा सचेतना फैलाउने ।

(ग) संस्कृति

कुनैपनि समुदायको आफ्नै विशिष्ट पहिचान, जीवनशैली, भेषभूषा, चाडबाड, खानपान र रहनसहन हुन्छ । एकातिर सदियौं देखि अभ्यास गर्दै आइरहेका रितीरिवाजले मानिसको दैनिक जीवनलाई नियमित र व्यवस्थित गर्न सहयोग पुऱ्याइरहेका हुन्छन् भने अर्कोतर्फ समुदाय पिच्छे आफ्ना-आफ्ना धर्म, संस्कृति, रितीरिवाज र परम्पराहरू हुन्छन् । हिन्दु धर्मावलम्बीको बाहुल्यता भएको खजुरा गाउँपालिका मौलिक परम्परा र सांस्कृतिक विविधतामा धनी छ । २०६८ सालको जनगणना अनुसार खजुरा गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाति, समूहअनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी मुसलमान जाति १३,६२१ जना (२६.७३%), दोस्रोमा क्षेत्री ७,९५८ (१५.६२%) र तेस्रोमा मगर ५,९९४ (११.७६%) रहेका छन् । त्यसैगरी चौथोमा कामी ५,०४८ (९.९१ %) र पाँचौंमा पहाडी ब्राह्मण ३,५०५ (६.८८ %) छन् । धर्मका आधारमा ६८.०८ प्रतिशत (३४,६९२ जना) हिन्दु, २६.७२ प्रतिशत (१३,६१६ जना) इस्लाम, २.७६ प्रतिशत (१,४०८ जना) बौद्ध, २.४० प्रतिशत (१,२२२ जना) क्रिश्चियन, ०.०३ प्रतिशत (१४ जना) प्रकृति र ०.०२ (९ जना) उल्लेख नगरिएको छन् । जातजातिका आधारमा १९.५९ प्रतिशत (९,९८५ जना) जनसंख्या आदिवासी (थारु, मगर, नेवार, गुरुङ, तामाङ, लिम्बु आदि) रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी मगर जातिको संख्या ५,९९४ (६० प्रतिशत) जनसंख्या रहेको पाइन्छ । मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रूपमा न्यून रहेको छ । यी जनजातीहरूको आधुनिकताको प्रभावको बीच आफ्नो मौलिक संस्कृतिलाई भने बचाई राखेको पाइन्छ । यी समुदायद्वारा खजुरा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुगेको छ । यी जनजातिहरूका आफ्ना बेग्लै पहिचान, भाषा, संस्कृति र रितीरिवाज छन् । ति फरक-फरक रितीरिवाज, रहनसहन र परम्पराहरू समुदाय र समाजका विशिष्ट पहिचान हुनुका साथै बौद्धिक सम्पदा (Intellectual Property) समेत भएकोले तिनीहरूको संरक्षण गर्नु जरुरी छ । यस्तो विविधता बिच समेत यहाँ उच्च धार्मिक र सांस्कृतिक सहिष्णुता भने कायमै रहेको छ । यो गाउँपालिकाको सांस्कृतिक विकासका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू सङ्क्षेपमा निम्नानुसार छन् ।

- ✓ दशैं, तिहार, तीज, आइतवारी, होली, मुहरम, बकर इद, घाटु पर्व, गाईजात्रा, जनैपूर्णिमा, माघे सङ्क्रान्ती, राम नवमी चैते दशैं, नग पञ्चमी, ल्होसार, नयाँ वर्ष, बुद्ध पूर्णिमा, चण्डी पूर्णिमा, कुशे औंसी, मातातीर्थ औंसी आदि चाडबाडमा विभिन्न समुदायले मनाउने जात्रा,

मेला तथा रितिरिवाजलाई संरक्षणका लागि गुठी वा समुदायलाई प्रोत्साहन गर्न अनुदान तथा सहयोग गर्ने ।

- ✓ मोहम्मद डे, रमजान, वरगदिवाश, क्रिसमस, मुसवेखा बाबा मेला, शैयाद शाह बाबा मेला
- ✓ विभिन्न अवसरमा सांस्कृतिक प्रदर्शनी, मेला, सांस्कृतिक कार्यक्रम तथा भाँकीहरू आयोजना गर्ने ।
- ✓ विभिन्न जातजाति तथा समुदायका नाचगान तथा गीतहरूको संरक्षण, प्रबर्द्धन र विकास गर्ने ।
- ✓ विद्यालय तथा समुदायस्तरमा सांस्कृतिक तथा साहित्यिक कार्यक्रम तथा अन्तरक्रियाहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ बाल प्रतिभाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न विद्यालयस्तरीय लोकगीत, लोक नृत्य, अभिनय तथा सांस्कृतिक प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने ।
- ✓ सबै धर्म र समुदायका लोक संस्कृतिहरू तथा अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा (Intangible Cultural Heritages) ICH को पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने ।
- ✓ स्थानीय सञ्चारमाध्यम तथा सामाजिक सञ्जाल मार्फत् स्थानीय पहिचान, चाडबाड, गीत, नृत्य तथा अन्य संस्कृति भल्कने भिडियो तथा डकुमेन्ट्रीहरू तयार पारी प्रचार प्रसार गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा होमस्टे सञ्चालन गरी स्थानीय विशिष्ट पहिचान, जीवनशैली, भेषभुषा, चाडबाड, खानपान र रहनसहनको प्रबर्द्धन गर्ने । सो कार्यका लागि आवश्यक तालिम तथा पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्ने विशेष औपचारिक कार्यक्रममा कार्यपालिकाका सदस्यहरूले अनिवार्य रूपमा आफ्नो मौलिकता भल्कने पोशाक लगाउने व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका सांस्कृतिक विविधताको संरक्षण तथा प्रचारप्रसारका लागि सांस्कृतिक सङ्ग्रहालय स्थापना गर्ने ।
- ✓ विभिन्न अवसरमा मेला तथा सामूहिक भोज भतेरको आयोजना गर्ने ।
- ✓ दशैं, तिहार, माघी, बुद्ध पूर्णिमा, क्रिसमस, बकर इद, मुहरम, साउने सङ्क्रान्तिजस्ता चाडपर्वहरूमा मौलिक संस्कृति भल्कने लोक नृत्य, लोक गीत तथा लोक बाजासम्बन्धी कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न समुदायस्तरमा समितिहरू गठन गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका मुख्य पर्यटकीय गन्तव्यहरूको संरक्षण, प्रबर्द्धन र प्रचारप्रसार गर्ने । यसका लागि तत् तत् क्षेत्रमा सांस्कृतिक समितिहरू गठन गर्ने ।
- ✓ यी सांस्कृतिक समितिहरूसँग अन्तरक्रिया गरी ती क्षेत्रका समस्याहरू सम्बोधन गर्ने ।

(घ) लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण

- ✓ नेपाली समाज विगतदेखि व्याप्त क्षेत्रीय, धार्मिक, भाषिक, जातीय तथा सबै प्रकारका भेदभावको कारण सामाजिक हिसाबले पिछडिएको अवस्थामा छ। हरेक समाजमा हालसम्म पनि विभिन्न प्रकारका भेदभावहरू एक वा अर्को प्रकारले व्याप्त रहेका छन्। यसमा नेपालको पश्चिमी पहाड क्षेत्रमा अवस्थित खजुरा गाउँपालिकामा मुस्लिम, दलित, जनजाति बासिन्दाहरूको बाहुल्यता रहेको कारण यो क्षेत्र वर्षौंदेखि क्षेत्रीय, धार्मिक, भाषिक, जातीय लगायतका विभेदमा र राज्यबाट नै एकप्रकारको बहिस्करणमा परेको अवस्था छ। समानतामा आधारित सामाजिक न्यायपूर्ण समाज स्थापनाका लागि सबै प्रकारका भेदभावलाई जर्दैदेखि अन्त्य गरी सबैलाई स्वतन्त्रता र सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्नु जरुरी छ। खजुरा गाउँपालिकामा संघीय संविधानले व्यवस्था गरेका समानता, सामाजिक न्याय र भेदभाव विरुद्धको हकको ग्यारेन्टी गरी समानतामा आधारित न्यायपूर्ण समाज स्थापना गर्न निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- ✓ नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएअनुसार समावेशी समानुपातिक सिद्धान्तका आधारमा महिला, मुस्लिम, दलित, अपाङ्ग तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको राजनैतिक, शैक्षिक, प्रशासनिक लगायतका अधिकारहरूको ग्यारेन्टी गर्नुका साथै थप व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने।
- ✓ महिला, मुस्लिम, दलित, अपाङ्ग तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र स्वरोजगारको ग्यारेन्टी गरी शसक्तीकरणका विशेष कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने।
- ✓ महिला, मुस्लिम, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिबाट सञ्चालित आयआर्जनका कार्यक्रमलाई विशेष आर्थिक अनुदान उपलब्ध गराउने।
- ✓ ज्येष्ठ नागरिक वृद्धवृद्धाहरू लक्षित सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने।
- ✓ “एक वडा एक बाल उद्यान, एक वडा एक ज्येष्ठ नागरिक ध्यान तथा योग आश्रम” कार्यक्रमलाई साकार बनाउने।
- ✓ महिला, मुस्लिम, दलित, अपाङ्ग, आदिवासी आदि समुदायको राज्यको मूलधारमा पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि उनीहरूलाई सरकारी सेवामा प्रवेश गराउन निःशुल्क तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने।
- ✓ युवा, महिला, विपन्न, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायमा शसक्तीकरणका विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- ✓ एकल महिला, घरेलु तथा यौन हिंसामा परेका महिला, अपाङ्ग, दुर्व्यसनमा परेका युवा तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई समाजमा सहज ढङ्गले स्थापित हुन विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र रुढीवादको अन्त्य गर्ने।
- ✓ ज्येष्ठ नागरिकहरूका लागि नियमितरूपमा निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने।
- ✓ बालश्रमको अन्त्य गर्ने।

- ✓ राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय नीति, कानून र सन्धी बमोजिम महिला तथा बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि नियमित रूपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ छुवाछुत लगायतका सबै प्रकारका सामाजिक समस्याबाट मुक्त समाज निर्माण गर्न विभिन्न पर्व र सार्वजनिक समारोहहरूमा सामाजिक अन्तरघुलन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूका समस्या तथा आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्ने ।
- ✓ दुर्व्यसनमुक्त समाजका लागि पुर्नस्थापना केन्द्रहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ अनाथ र जोखिममा परेका बालबालिकाको संरक्षणका लागि बालगृहहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ सामाजिक कु-संस्कारको रूपमा रहेका बालविवाह, बहुविवाह तथा जबरजस्ती विवाहको अन्त्य गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ महिला हिंसा अन्त्य गर्न र पिडकलाई कानुनी दायरामा ल्याउन महिला सेलको गठन गर्ने ।
- ✓ स्थानीय न्यायिक समितिका काम कारवाहीहरूलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ महिला, दलित, अपाङ्ग तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका उद्यमीहरूको पहिचान गरी उनीहरूको वृत्ति विकासमा विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ सीमान्तकृत र अल्पसंख्यक जातिहरूका मौलिकता संरक्षण गर्न विशेष कोष तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ महिला, दलित, अल्पसंख्यक, जनजाति, विपन्न वर्ग तथा सीमान्तकृत समुदायका छात्रछात्राहरूलाई शिक्षामा पूर्ण प्राथमिकता दिई विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

देश निर्माणका प्रमुख आधार भनेकै युवाहरू हुन् । युवाहरूको सामर्थ्यलाई सही रूपमा सदुपयोग गरेका मुलुकले नै विकासमा फड्को मारेका छन् । तर नेपालको हालको नियती भनेको युवाहरू विदेश गई श्रम गर्ने र देशमा बसेका नागरिकहरू युवाले श्रम गरी पठाएको विप्रेषण वा रेमिट्यान्सले निर्वाह गर्ने अवस्था छ । खजुरा गाउँपालिकाको अवस्था समेत ठ्याक्कै यस्तै छ भन्दा अत्युक्ति हुँदैन । यो नियतीलाई नबदलेसम्म कुनै पनि गाउँपालिकाको दीर्घकालिन समृद्धि हासिल गर्ने सपना पुरा हुन सक्दैन । तसर्थ यो गाउँपालिका पनि समृद्धिको बाटोमा हिँड्नका लागि सर्वप्रथम विदेशी भूमिमा श्रम गरिरहेका युवाहरूलाई देशमै रोजगारी तथा स्वरोजगारको प्रत्याभूती गराई उनीहरूको श्रम र सीपलाई देश गाउँको विकासमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । यसका लागि गाउँपालिकाले निम्नलिखित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- ✓ वडागत रूपमा युवाहरूको जनसङ्ख्या तथा अन्य व्यक्तिगत विवरण सम्बन्धी लगत तयार पारी उनीहरूको अभिमुखिकरण गर्ने
- ✓ नैतिकवान, इमान्दार र कर्तव्यनिष्ठ युवा समुदायको निर्माण गर्न गाउँपालिका स्तरीय Motivational workshop आयोजना गर्ने
- ✓ दक्ष युवाहरूलाई शैक्षिक प्रमाणपत्र वा सीपका आधारमा विना धितो कम ब्याजदरमा ऋण दिई स्वरोजगार बनाउने
- ✓ गाउँपालिका स्तरमा युवा सरोकार समिति गठन गर्ने

- ✓ उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न चाहने युवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न एक छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गर्ने
- ✓ प्रतिभावान युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा जस्तै : मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर प्रविधि, लगायतका क्षेत्रहरूमा अध्ययन गर्नका लागि निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति, निःशुल्क वृत्ति तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने
- ✓ विशेष शारीरिक अवस्थाका युवाहरूको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने
- ✓ उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका युवाहरूलाई गाउँपालिकाका क्रियाकलापहरूमा इन्टरनसिपको व्यवस्था गर्ने
- ✓ युवाहरूको लगानी र व्यवस्थापनमा उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्नका लागि त्यस्ता उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गर्ने
- ✓ कृषि, पर्यटन, उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- ✓ कृषिजन्य, जडिबुटी र वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना तथा लगानी गर्नका लागि युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहूलियत दिने
- ✓ उनीहरूको ज्ञान, सिप र पूँजीको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि उनीहरूको लगानी प्रतिफलको ग्यारेण्टी गर्न विमाको व्यवस्था गर्ने र उनीहरूको सीपको सदुपयोग गर्ने
- ✓ युवाको उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन गर्न सुलभ कर्जा तथा बीउ पूँजीको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थासँग समन्वय गर्ने
- ✓ कृषि व्यवसायमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि कृषि औजार, मल, विउ, प्रविधि र बजारिकरणमा निश्चित प्रतिशतमा अनुदान दिने
- ✓ परम्परागत ज्ञान, सीप र व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि ती व्यवसायहरूलाई आधुनिकिकरण गर्न गाउँपालिकास्तरीय तालिम नियमित संचालन गर्ने
- ✓ रोजगारी तथा पेशा व्यवसायका सिलसिलामा घाइते भएका, अङ्गभङ्ग भएका र अन्य स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित युवाहरूको उपचारको व्यवस्था गर्न विमा योजना लागु गर्ने
- ✓ युवाहरूलाई धुम्रपान, मद्यपान, लागु पदार्थ र अन्य कुलतमा फँसबाट रोक्नका लागि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने
- ✓ कुलतमा परेका युवाहरूको उद्धार गरी सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने
- ✓ विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा नै यौन स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गरी युवाहरूलाई यौन तथा घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट जोखिममुक्त गराउने
- ✓ युवाहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा विशेष भूमिका खेल्ने खेलकुदको विकास गर्नका लागि एउटा दीर्घकालिन खेलकुद विकास रणनीति निर्माण गर्ने
- ✓ युवाहरूलाई सांस्कृतिक विचलनबाट बचाउनका लागि स्थानीय गीत, सङ्गीत, लोकगाथा, भेषभूषा लगायतका चाडबाडसम्बन्धी सांस्कृतिक मेला, प्रदर्शनी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- ✓ युवाहरूका लागि साँस्कृतिक कला र सीप सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने
- ✓ युवाहरूलाई साहित्यिक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउनका लागि गाउँपालिका तथा वडास्तरमा नियमित साहित्यिक गतिविधि जस्तै : कार्यशाला, गोष्ठी, रचना वाचन तथा मेलाको आयोजना गर्ने
- ✓ वातावरण संरक्षण र सरसफाइमा संलग्न गराउनका लागि वडास्तरमा समितिहरूमा युवाहरूलाई सहभागी गराई वृक्षारोपण कार्यक्रम, साप्ताहिक सरसफाइ, फोहर प्रशोधन, पुनर्प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- ✓ विज्ञान तथा प्रविधि सेवामा संलग्न युवाहरूलाई उच्च अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- ✓ अन्वेषण र आविस्कारमा संलग्न युवाहरूका लागि गाउँपालिकामा आविस्कार कोषको स्थापना गरी मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गर्ने
- ✓ मानव वेचविखन, लागुऔषध तथा हातहतियार ओसार प्रसारमा युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ✓ समाजमा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्नका लागि युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्न युवाहरूलाई समावेश गरी शान्ति सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- ✓ विशेष अवस्थाका युवाहरूका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मनोरञ्जन लगायतका विविध क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन विशेष छात्रवृत्ति, आर्थिक सहयोग र आरक्षणको व्यवस्था गर्ने
- ✓ अपाङ्गता भएका युवाहरूका लागि उनीहरूको शारीरिक विविधता र जटिलताका आधारमा यातायात, भवन, शौचालय लगायतको पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री बनाउने
- ✓ अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष शिक्षाको व्यवस्था गरी दक्ष शिक्षक, सहज र अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरूको प्रबन्धमार्फत उनीहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको ग्यारेण्टी गर्ने

(ड) युवा

देश निर्माणका प्रमुख आधार भनेकै युवाहरू हुन् । युवाहरूको सामर्थ्यलाई सही रूपमा सदुपयोग गरेका मुलुकले नै विकासमा फड्को मारेका छन् । तर नेपालको हालको नियती भनेको युवाहरू विदेश गई श्रम गर्ने र देशमा बसेका नागरिकहरू युवाले श्रम गरी पठाएको विप्रेषण वा रेमिट्यान्सले निर्वाह गर्ने अवस्था छ । खजुरा गाउँपालिकाको अवस्था समेत ठ्याक्कै यस्तै छ भन्दा अत्युक्ति हुँदैन । यो नियतीलाई नबदलेसम्म कुनै पनि गाउँपालिकाको दीर्घकालिन समृद्धि हासिल गर्ने सपना पुरा हुन सक्दैन । तसर्थ यो गाउँपालिका पनि समृद्धिको बाटोमा हिँड्नका लागि सर्वप्रथम विदेशी भूमिमा श्रम गरिरहेका युवाहरूलाई देशमै रोजगारी तथा स्वरोजगारको प्रत्याभूती गराई उनीहरूको श्रम र सीपलाई देश गाउँको विकासमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । यसका लागि गाउँपालिकाले निम्नलिखित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- वडागत रूपमा युवाहरूको जनसङ्ख्या तथा अन्य व्यक्तिगत विवरण सम्बन्धी लगत तयार पारी उनीहरूको अभिमुखिकरण गर्ने
- नैतिकवान, इमान्दार र कर्तव्यनिष्ठ युवा समुदायको निर्माण गर्न गाउँपालिका स्तरीय Motivational workshop आयोजना गर्ने

- दक्ष युवाहरूलाई शैक्षिक प्रमाणपत्र वा सीपका आधारमा बिना धितो कम ब्याजदरमा ऋण दिई स्वरोजगार बनाउने
- गाउँपालिका स्तरमा युवा सरोकार समिति गठन गर्ने
- उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न चाहने युवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न एक छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गर्ने
- प्रतिभावान युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा जस्तै : मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर प्रविधि, लगायतका क्षेत्रहरूमा अध्ययन गर्नका लागि निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति, निःशुल्क वृत्ति तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने
- विशेष शारीरिक अवस्थाका युवाहरूको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने
- उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका युवाहरूलाई गाउँपालिकाका क्रियाकलापहरूमा इन्टर्नसिपको व्यवस्था गर्ने
- युवाहरूको लगानी र व्यवस्थापनमा उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्नका लागि त्यस्ता उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गर्ने
- कृषि, पर्यटन, उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- कृषिजन्य, जडिबुटी र वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना तथा लगानी गर्नका लागि युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहूलियत दिने
- उनीहरूको ज्ञान, सिप र पूँजीको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि उनीहरूको लगानी प्रतिफलको ग्यारेण्टी गर्न विमाको व्यवस्था गर्ने र उनीहरूको सीपको सदुपयोग गर्ने
- युवाको उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन गर्न सुलभ कर्जा तथा बीउ पूँजीको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थासँग समन्वय गर्ने
- कृषि व्यवसायमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि कृषि औजार, मल, विउ, प्रविधि र बजारिकरणमा निश्चित प्रतिशतमा अनुदान दिने
- परम्परागत ज्ञान, सीप र व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि ती व्यवसायहरूलाई आधुनिकिकरण गर्न गाउँपालिकास्तरीय तालिम नियमित संचालन गर्ने
- रोजगारी तथा पेशा व्यवसायका सिलसिलामा घाइते भएका, अङ्गभङ्ग भएका र अन्य स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित युवाहरूको उपचारको व्यवस्था गर्न विमा योजना लागु गर्ने
- युवाहरूलाई धुम्रपान, मद्यपान, लागु पदार्थ र अन्य कुलतमा फँसबाट रोक्नका लागि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने
- कुलतमा परेका युवाहरूको उद्धार गरी सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने
- विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा नै यौन स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गरी युवाहरूलाई यौन तथा घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट जोखिममुक्त गराउने
- युवाहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा विशेष भूमिका खेल्ने खेलकुदको विकास गर्नका लागि एउटा दीर्घकालिन खेलकुद विकास रणनीति निर्माण गर्ने

- युवाहरूलाई सांस्कृतिक विचलनबाट बचाउनका लागि स्थानीय गीत, सङ्गीत, लोकगाथा, भेषभूषा लगायतका चाडवाडसम्बन्धी सांस्कृतिक मेला, प्रदर्शनी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- युवाहरूका लागि साँस्कृतिक कला र सीप सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने
- युवाहरूलाई साहित्यिक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउनका लागि गाउँपालिका तथा वडास्तरमा नियमित साहित्यिक गतिविधि जस्तै : कार्यशाला, गोष्ठी, रचना बाचन तथा मेलाको आयोजना गर्ने
- वातावरण संरक्षण र सरसफाइमा संलग्न गराउनका लागि वडास्तरमा समितिहरूमा युवाहरूलाई सहभागी गराई वृक्षारोपण कार्यक्रम, साप्ताहिक सरसफाइ, फोहर प्रशोधन, पुनर्प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने
- विज्ञान तथा प्रविधि सेवामा संलग्न युवाहरूलाई उच्च अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने
- अन्वेषण र आविस्कारमा संलग्न युवाहरूका लागि गाउँपालिकामा आविस्कार कोषको स्थापना गरी मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गर्ने
- मानव बेचबिखन, लागुऔषध तथा हातहतियार ओसार प्रसारमा युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- समाजमा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्नका लागि युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्न युवाहरूलाई समावेश गरी शान्ति सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- विशेष अवस्थाका युवाहरूका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मनोरञ्जन लगायतका विविध क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन विशेष छात्रवृत्ति, आर्थिक सहयोग र आरक्षणको व्यवस्था गर्ने
- अपाङ्गता भएका युवाहरूका लागि उनीहरूको शारीरिक विविधता र जटिलताका आधारमा यातायात, भवन, शौचालय लगायतको पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री बनाउने
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष शिक्षाको व्यवस्था गरी दक्ष शिक्षक, सहज र अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरूको प्रबन्धमार्फत उनीहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको ग्यारेण्टी गर्ने

(च) शान्ति सुरक्षा

गरिबी, बेरोजगारी, सामाजिक विकृति-विसङ्गति र अपराध मनोविज्ञानका कारण समाजमा विविध किसिमका आपराधिक घटनाहरू घट्ने गर्दछन् । यस्ता घटनाहरू न्यूनीकरण गरी नागरिकलाई शान्ति, सुरक्षा र अमन चयनको प्रबन्ध मिलाउने दायित्व राज्यको हुन आउँछ । यसर्थ खजुरा गाउँपालिकाले गाउँमा शान्ति सुरक्षा कायम गर्न प्रत्येक वडामा प्रहरी चौकीहरूको प्रबन्ध गर्नुपर्ने र आवश्यक सङ्ख्यामा प्रहरीको दरबन्दी कायम गरी शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्नु आवश्यक छ । यसका साथै समयमै गाउँ/नगर प्रहरीको गठन गरी गाउँपालिकावासीको शान्ति सुरक्षा तथा अमनचयन सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ । यसका लागि गाउँपालिकाले निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- ✓ प्रत्येक वडामा प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने ।
- ✓ आवश्यक सङ्ख्यामा प्रहरीको दरबन्दी कायम गर्न पहल गर्ने ।

- ✓ नगर प्रहरी गठन गर्ने ।
- ✓ नियमितरूपमा प्रहरी गस्ती टोलीलाई गाउँपालिकाभर परिचालन गर्ने ।
- ✓ प्रहरी प्रशासन लगायत सुरक्षा निकाय तथा संयन्त्रलाई आधुनिक प्रविधि तथा सीपयुक्त बनाउने ।
- ✓ आपतकालीन सेवामा टेलिफोन सम्पर्कका माध्यमले तुरुन्त परिचालन हुन सक्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकामा रहेका मदिरापान, होहल्ला, भैँभगडा, बलात्कार, जुवातास, दुर्व्यसनीको समस्या भएकोले तत्काल नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकामा सशस्त्र प्रहरी वा नेपाली सेनाको एक विशेष उद्धार टोली तयारी अवस्थामा रहने व्यवस्था मिलाउने ।
- ✓ गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानहरूमा अपराध संवेदनशील क्षेत्रहरू पहिचान गरी अस्थायी प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने ।
- ✓ मानवीय गतिविधि बढी हुने क्षेत्रमा CCTV जडान गर्ने ।
- ✓ “विद्यार्थीसँग प्रहरी” कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गरी यौनहिंसा, बलात्कार, ललाईफकाई, अपहरणजस्ता सामाजिक अपराध विरुद्ध विद्यालयस्तरमा नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ “समुदायसँग प्रहरी” कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गरी यौनहिंसा, बलात्कार, ललाईफकाई, अपहरणजस्ता सामाजिक अपराध विरुद्ध समुदायस्तरमा नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ चोरी, डकैती, लुटपाट, चेलीबेटी बेच विखन तथा बलात्कार विरुद्ध नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

(छ) खेलकुद तथा मनोरञ्जन

अनुशासन र राष्ट्रिय भाइचारा प्रदर्शन गरी शारीरिक तन्दुरुस्ती कायम गर्न खेलकुद विकासको अहम् महत्व रहेको हुन्छ । खेलकुदको विकास गरी विश्वका विकसित देशहरूले खेल पर्यटन मार्फत् समृद्धि हासिल गरेको र विश्वस्तरमा पहिचान स्थापित गरेको पाइन्छ । उदाहरणको लागि स्पेन, इटली, इङ्गल्याण्ड, ब्राजिल फ्रान्स जस्ता युरोपियन राष्ट्रहरू हाल खेल प्रबर्द्धनमार्फत् विश्व परिचित मात्र नभई खर्बौं डलरको आर्थिक उपार्जन गर्दछन् । छिमेकी राष्ट्र भारतसमेत क्रिकेटका लागि प्रसिद्ध मानिन्छ र हाल क्रिकेट फुटबल, कबड्डी जस्ता खेलमार्फत् आर्थिक गतिविधि समेत बढाइरहेको छ । त्यसकारण खेलकुद विकास शारीरिक तन्दुरुस्तीका लागि मात्र नभएर आर्थिक समृद्धिसँग पनि जोडिएको छ । साथै खेलकुदको विकासमार्फत् अनुशासित, नैतिक र इमानदार नागरिक सिर्जना गर्न सकिन्छ । त्यसैकारण खजुरा गाउँपालिकाले खेलकुद विकासलाई महत्व दिएको छ । खेलकुद विकासको लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

- ✓ बालबालिकाको शारीरिक र मानसिक विकासका लागि विद्यालयस्तरबाट नै खेलकुद विकास गर्न अनिवार्य खेलमैदानहरूको व्यवस्था गर्ने ।

सम्भाव्यता अध्ययन गरी गाउँपालिकाका

- ✓ हरेक विद्यालयमा कम्तीमा एक जना खेल प्रशिक्षकको प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ हरेक विद्यालयमा आवश्यक खेलकुद सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकामा खेलकुद विकास समितिको निर्माण गर्ने ।
- ✓ नियमितरूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।
- ✓ अध्यक्ष कप खेल प्रतियोगिता नियमित आयोजना गरी अन्तर गाउँपालिकाबीचको सम्बन्धमा नयाँ आयाम थप्ने ।
- ✓ फुटबल, क्रिकेट, भलिबल, बास्केटबल, कबड्डी, व्याडमिन्टन लगायत विभिन्न प्रकारका खेलकुदको विकासको लागि खेलमैदानको सम्भाव्यता अध्ययन गरी रङ्गशाला, व्यवस्थित खेलमैदान तथा कभर्डहल निर्माण कार्य अगाडी बढाउने ।
- ✓ सम्भाव्यताका आधारमा विभिन्न वडाहरूमा रहेका खेलमैदानलाई व्यवस्थित गरी रङ्गशालाको रूपमा विकास गर्ने ।
- ✓ विभिन्न विद्यालय तथा कलेजहरूका खेलमैदानहरूलाई व्यवस्थित गरी सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माण गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकामा खेलकुदको सर्वाङ्गीण विकासका लागि एक साधनस्रोत सम्पन्न खेलकुद एकेडेमीको स्थापना गरी खेलकुद विकासको “बृहद् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीति” तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- ✓ परम्परागत तथा आधुनिक विभिन्न इन्डोर खेलकुदहरूको विकास गर्न गाउँपालिकास्तरीय बहुउद्देश्यीय खेलकुद भवन (कभर्ड हल) निर्माण गर्ने ।
- ✓ नियमितरूपमा प्रत्येक वर्ष खेलकुद प्रतियोगिता, मेला, सम्मेलन तथा महोत्सव आयोजना गर्ने ।
- ✓ खेलाडी उत्पादनको लागि विशेष संयन्त्रको विकास गरी विद्यालयस्तरबाट राम्रा खेलाडी छनोट गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी गराउने ।
- ✓ खेलाडी प्रोत्साहनका लागि पुरस्कार कोषको व्यवस्था गर्ने ।
- ✓ यस गाउँपालिकाबाट विभिन्न खेलकुद एकेडेमीमा खेलकुदसम्बन्धी अध्ययन गर्न जान चाहने खेलाडीका लागि “बृहद् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीति”ले तोकेको मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने ।

- ✓ राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय खेलकुदमा स्वर्ण पदक, रजत पदक तथा काँस्य पदक जित्ने खेलाडीलाई प्रोत्साहन स्वरूप क्रमशः रू एक लाख, पचास हजार र पच्चिस हजार सम्मानपत्रसहित सम्मान गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकास्तरीय रनिङ शिल्ड प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने ।
- ✓ स्थानीय खेलकुद युवा क्लबहरूलाई खेल प्रवर्द्धनमा सक्रिय बनाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू वडास्तरमा सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ विद्यालय तथा वडास्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरूको गठन गरी तिनीहरूलाई आवश्यक खेलसामग्री लगायत अन्य बन्दोबस्तीका सामग्रीहरू प्रदान गर्ने ।

(ज) मृत्यु संस्कार, शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन

गाउँपालिकामा रहेका हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार जीवन तथा मृत्यु संस्कार, शवदाहस्थल र चिहान व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । सांस्कृतिक पहिचान र भावनात्मक अर्थसमेत बोकेका जीवन तथा मृत्यु संस्कार, शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापनलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र चिहानलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । साथै हिन्दु धर्मावलम्बीका लागि मृत्यु तथा अन्तिम संस्कार सम्पन्न गर्न किरियापुत्री भवन निर्माण गर्नुपर्दछ । तसर्थ यसको व्यवस्थापनको लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- ✓ प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न कम्तीमा एक शवदाहस्थल वा चिहान क्षेत्रको प्राथमिकताका साथ निर्माण गर्ने ।
- ✓ परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा आएका शवदाहस्थल र चिहानहरूको थप वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।
- ✓ प्रत्येक वडामा किरियापुत्री भवन निर्माण गर्ने ।
- ✓ विभिन्न धर्म, जातजाति र प्रचलन अनुसार अन्तिम संस्कारको प्रबन्ध गर्न आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने ।
- ✓ शवदाहस्थल, चिहान क्षेत्र तथा किरियापुत्री भवनका लागि अन्य पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने ।

५.३.३ सामाजिक विकासका लागि (Logical Framework Approach)

सोच

“खजुराको सांस्कृतिक पहिचान-
सह-अस्तित्व, मेलमिलाप,
शान्ति र सामाजिक सौहार्दता”

लक्ष्य

बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक तथा बहुसांस्कृतिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसाथ गर्दै विविधताबीचको एकता, सामाजिक र सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई कायम राख्ने एवम् प्रवर्द्धन गर्ने तथा शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खेलकुदको विकासमार्फत् वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका भेदभावको अन्त्य गरी सहअस्तित्व, समानता र सामाजिक न्यायमा आधारित सुखी समाजको निर्माण गर्ने ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तै: शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, समानता, संस्कृति, सामाजिक सुरक्षाको उचित प्रबन्ध भएको न्यायपूर्ण समाजको निर्माण भएको हुनेछ । विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने ज्ञान र सीपयुक्त दक्ष जनशक्तिको उत्पादन भएको हुनेछ । निरक्षरता पूर्ण रूपमा उन्मूलन भएको हुनेछ । आधारभूत देखि विश्वविद्यालय तहसम्मको शिक्षा गाउँपालिकामै उपलब्ध हुनेछ । माध्यमिक तथा उच्च शिक्षालाई समय सापेक्ष, वैज्ञानिक, प्राविधिक र व्यवहारिक बनाइँदै ल्याएको हुनेछ । 	<p>वि.सं. २०८० सम्म शिक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका शैक्षिक संस्थाहरूबाट दिक्षित कम्तीमा १० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले विश्व बजारमा अध्ययन वा रोजगारी गरिरहेका गाउँपालिकाको कम्तीमा एउटा विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधीयुक्त प्राविधिक माध्यमिक विद्यालयको रूपमा विकास गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको गाउँपालिकाका माध्यमिक विद्यालयहरू कम्तीमा प्रत्येक वडामा एक वटाको दरले आवश्यक सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त नमुना विद्यालयको रूपमा विकास भएका गाउँपालिकामा कम्तीमा २ वटा वडामा १-१ वटा सार्वजनिक पुस्तकालय तथा वाचनालयको स्थापना गरी इन्टरनेट सुविधाको व्यवस्था गरिएको आगामी ५ वर्षमा निरक्षरता आधार वर्षको तुलनामा ५० प्रतिशतमा भरेको गाउँपालिकामा कम्तीमा विश्वविद्यालयस्तरको अध्यापन हुने कलेजको स्थापनाका लागि अन्तिम तयारी पुरा भएको स्थानीय स्रोतसाधनसँग सम्बन्धित एउटा प्राविधिक कलेज स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको <p>स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा कम्तीमा सम्पूर्ण आधारभूत पूर्वाधारयुक्त स्वास्थ्य चौकीको स्थापना भएको 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकाबासीको शैक्षिक, स्वास्थ्य, सामाजिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै: व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट गाउँपालिकाबासीको शिक्षा, स्वास्थ्य, संस्कृति, खेलकुद, सशक्तिकरण र मूल प्रवाहिकरणका माध्यमबाट गुणस्तरीय जीवनमा परेको प्रभाव मूल्याङ्कनबाट 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । कामको थालनी पश्चात्

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ आधारभूत तहको शिक्षा मातृभाषामा प्रदान गरिएको हुनेछ । ■ आधारभूत तथा माध्यमिक तहको स्थानीय पहिचान, ज्ञान, सीप र आवश्यकता सुहाउँदो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार भई लागू गरिएको हुनेछ । ■ विद्यार्थीहरूलाई नैतिक शिक्षा प्रदान गरी उच्च नैतिक चरित्रवान्, देशप्रेमी र आदर्शवान् नागरिक निर्माण गरिएको हुनेछ । ■ गुणस्तरीय शिक्षाबाट कुनैपनि वर्ग वा समुदायका कोही पनि बञ्चित भएका हुने छैनन् । ■ गाउँपालिकाका सबै विद्यालय भवन तथा अन्य पूर्वाधारहरू सम्पन्न भएका हुनेछन् । ■ सबै वडाहरूमा आधुनिक प्रविधीयुक्त सुविधासम्पन्न कम्तिमा एउटा पुस्तकालय तथा वाचनालय स्थापना भएको हुनेछ । ■ आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट कोहि पनि गाउँपालिकावासी बञ्चित हुने छैनन् । ■ आगामी १५ वर्षमा गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा अत्याधुनिक, 	<p>र त्यहाँबाट समग्र एकीकृत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त भएको</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ स्थानीय सञ्चार माध्यम, पत्रपत्रिका तथा सडक नाटक र विद्यालय शिक्षामार्फत् स्वास्थ्य सूचना सञ्चार कार्यक्रम लागू भएको ■ शिशु तथा मातृ मृत्युदर आधार बर्षको तुलनामा ५०% घटेको ■ शतप्रतिशत गाउँपालिकावासीको स्वास्थ्य विमा भई उपचार सुविधा प्राप्त गरेका ■ प्रत्येक वडामा नियमित खोप, भिटामिन ए क्याप्सुल, पोलियो थोपा लगायतका प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका ■ खाद्य सुरक्षा तथा सन्तुलित भोजनसम्बन्धी सचेतना वृद्धि भई कुपोषणको दर आधार वर्ष भन्दा ७० प्रतिशतले घटेको । ■ बाल मृत्यु दर, शिशु मृत्यु दर, मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ५० प्रतिशतले घटेको ■ गाउँपालिकामा सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त अस्पताल स्थापना गर्न सम्पूर्ण प्रक्रिया पुरा भएको । ■ रगत, दिशा, पिसाब, खकार जाँच गर्ने कम्तीमा एउटा प्याथोलोजी ल्याब तथा रेडियोलोजी ल्याबको स्थापना भएको ■ निःशुल्क वितरण गर्ने औषधिको आपूर्ति सहज भएको ■ चौबिसै घण्टा प्रसूति सेवाको सुविधा कम्तीमा ४ स्थानमा बिस्तार भएको ■ प्रत्येक वडालाई समेट्ने गरी कम्तीमा २ वटा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन भएको ■ वैकल्पिक उपचार पद्धती अन्तर्गत एक आर्युर्वेद उपचार केन्द्रको स्थापना भएको ■ वैकल्पिक उपचार पद्धती अन्तर्गत एक प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाको केन्द्रमा एउटा सुविधासम्पन्न आयुर्वेदिक अस्वताल सञ्चालनका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ■ हरेक वडामा योगाभ्यास केन्द्रको विकास भएको ■ निर्मलीकरण गरेर पानी पिउने घरपरिवारको सङ्ख्या न्यूनतम ७० प्रतिशत पुगेको ■ गाउँपालिकाको केन्द्रमा एउटा पूर्ण सुविधायुक्त प्रजनन् तथा परिवार नियोजन केन्द्रको स्थापना भएको ■ स्थानीय वैद्य, भाँक्रीको पहिचान गरी सबैलाई आधारभूत तालिम प्रदान गरिएको 		<p>काममा नियमितता हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । ■ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साभेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>सम्पूर्ण सुविधा सम्पन्न विशेषज्ञ सेवासहितको कम्तिमा एउटा अस्पताल सञ्चालन भएको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त स्वास्थ्य सेवा गाउँ घरमै प्राप्त हुनेछन् । ■ गाउँपालिकामा सम्पूर्ण, रगत, दिशा, पिसाब, खकार जाँच गर्ने कम्तीमा एउटा आधुनिक र सुविधासम्पन्न प्याथोलोजी तथा रेडियोलोजी ल्याबको स्थापना भएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकामा रक्तसञ्चार सेवाको प्रबन्ध गर्नका लागि रक्तसञ्चार केन्द्र (Blood Bank) को स्थापना भएको हुनेछ । ■ प्रत्येक वडामा नियमित खोप, भिटामिन ए क्याप्सुल, पोलियो थोपा, पोषणयुक्त खानेकुरा लगायतका प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन् । ■ स्वास्थ्य चेतना पूर्ण रूपमा वृद्धि भई स्वस्थ व्यवहारहरू अभ्यासमा आएका हुनेछन् । ■ सबै नागरिकको अनिवार्य स्वास्थ्य 	<ul style="list-style-type: none"> ■ प्रत्येक वडामा एक-एक वटा व्यायाम केन्द्रको स्थापना भएको ■ सार्वजनिक स्थलमा धुम्रपान र मद्यपान गर्ने कार्य पूर्णतः नियन्त्रण भएको ■ गाउँपालिका लागूपदार्थ दुर्व्यसनी मुक्त भएको <p>संस्कृति</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकाका सबै मूर्त तथा अमूर्त सांस्कृतिक पहिचान तथा सम्पत्तिको विस्तृत विवरण तथा नक्साङ्कन गरिएको ■ गाउँपालिकामा रहेका सबै संस्कृति प्रबर्द्धन गर्न प्रत्येक वडामा सांस्कृतिक विकास समितिहरू गठन भई काम थालनी गरिसकेका ■ सम्भाव्य क्षेत्रमा कम्तिमा एउटा होम स्टे नमूनाको रूपमा सञ्चालनमा आएका ■ प्रत्येक पर्यटकीय क्षेत्रमा कम्तिमा वर्षमा एउटा सांस्कृतिक सम्मेलन, प्रदर्शनी, महोत्सव वा भाँकी प्रस्तुत गर्ने कार्यको थालनी भैसकेको ■ कार्यपालिकाको विशेष कार्यक्रममा कार्यपालिका सदस्यहरूले आफ्नो मौलिक पोशाक लगाउन थालेका ■ समुदाय र विद्यालयस्तरीय लोक नृत्य, लोक बाजा र लोक गीत प्रतियोगिता नियमित रूपमा सञ्चालन भैरहेका <p>लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार महिला, दलित, अपाङ्ग, जनजाति, पिछडिएको क्षेत्र तथा सीमान्तकृत वर्ग र समुदायका हक तथा अधिकारहरू समावेशी, समानुपातिक सिद्धान्तका आधारमा ग्यारेन्टी गरी ती समुदायहरूको सशक्तिकरण र मूल प्रवाहीकरण भएको ■ महिलाहरू शत प्रतिशत साक्षर भई बालविवाह पूर्ण रूपमा उन्मूलन भएको ■ हरेक वडामा कम्तीमा ५ जना नमुना महिला उद्यमीहरूले उद्यम सुरु गरिसकेका ■ एकल महिलालाई सबलीकरण गर्न विशेष अनुदानको व्यवस्था गरिएको ■ प्रत्येक वडाका जेष्ठ नागरिकहरूलाई नियमित घुम्ती शिविर मार्फत् घरदैलोमै स्वास्थ्य जाँचको प्रबन्ध भएको ■ बालश्रम पूर्णरूपमा उन्मूलन भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>विमा सञ्चालन भएको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ वैकल्पिक उपचार पद्धती अन्तर्गत सुविधासम्पन्न एक आयुर्वेद अस्पताल र एक प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ । ■ हरेक वडामा ध्यान, योगाभ्यास तथा व्यायाम केन्द्रको विकास भएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकामा एउटा दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ । ■ सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा विस्तार भएको हुनेछ । ■ मौलिक संस्कृति र सम्पदाहरूको संरक्षण भई धार्मिक र सांस्कृतिक विविधता खजुराको पहिचान र गहनाको रूपमा विकसित भएको हुनेछ । ■ धार्मिक, लैङ्गिक, जातीय, वर्गीय, भाषिक, क्षेत्रीय भेदभावमुक्त समाजको निर्माण भएको हुनेछ । ■ समानतामा आधारित शान्त, सौहार्द, सहिष्णु र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण भएको हुनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ सामाजिक अन्तरघुलन अन्तर्गत अन्तरजातीय विवाह गर्दा गाउँपालिकाले प्रोत्साहन रकमको व्यवस्था गरेको ■ लागु पदार्थ दुर्व्यसनी सुधार गृहहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना भएको ■ एकल महिला, घरेलु तथा यौन हिंसामा परेका महिला, अपाङ्ग, दुर्व्यसना परेका युवा तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई समाजमा सहज ढङ्गले स्थापित हुन विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका फलस्वरूप उनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना सहज भएको ■ गाउँपालिकामा एउटा बाल गृहको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकामा एउटा ज्येष्ठ नागरिक सत्सङ्केन्द्र स्थापना भएको <p>शान्ति सुरक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्न एउटा शसक्त महिला सेलको स्थापना भएको ■ महिला, अल्पसङ्ख्यक, विपन्न, सीमान्तकृत वर्गका छात्र छात्राहरूका लागि प्रत्येक विद्यालयमा विशेष छात्रवृत्ति कोष स्थापना गरिएको ■ समाजमा शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्न कम्तिमा ५ वटा वडामा प्रहरी चौकी स्थापना भएका <p>खेलकुद</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ सम्भाव्यता अध्ययन गरी गाउँपालिकामा एउटा सुविधासम्पन्न रङ्गशाला निर्माणको काम शुरु भएको ■ गाउँपालिकामा रहेका मैदान तथा विद्यालयका खेलमैदानहरूको स्तरोन्नति भएको ■ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा रङ्गशाला वा सुविधासम्पन्न खेलमैदान निर्माणको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको ■ स्थानीयस्तर तथा विद्यालयमा स्थापना भएका खेलकुद युवा क्लबहरूलाई खेलकुद सामग्री प्रदान गरिएको ■ प्रत्येक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षकको व्यवस्था गरिएको ■ प्रत्येक वर्ष खेल महोत्सव तथा प्रतियोगिताको आयोजना गरिएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ विभेदमा पारिएका महिला, दलित, अपाङ्ग, जनजाति, पिछडिएको क्षेत्र लगायत सीमान्तकृत समुदायहरूको सकारात्मक विभेदका माध्यमद्वारा मूल प्रवाहीकरण भई उनीहरूको सशक्तिकरण भएको हुनेछ । ■ यौन तथा घरेलु हिंसापिडित, बेचबिखनमा परेका महिला, तेश्रो लिङ्गी तथा फरक यौनिकता भएका व्यक्तिहरू र लागूऔषध लगायतका दुर्व्यसनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना भएको हुनेछ । ■ समाजमा पूर्ण शान्ति सुव्यवस्था तथा अमन चयन कायम भई उल्लेख्य मात्रामा अपराध न्यूनिकरण भएको हुनेछ । ■ खेलकूद क्षेत्रको विकास भई खेलाडी र खेलक्षेत्रको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकामा खेलकूदका लागि आवश्यक सम्पूर्ण पूर्वाधारहरू निर्माण भई खेल पर्यटनको विकास भएको हुनेछ । 	<p>मृत्यु संस्कार, शव दाहस्थल तथा चिहानको व्यवस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकामा आवश्यक शवदाह स्थल तथा चिहानको व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको ■ किरियापुत्री भवनको निर्माण शुरु भएको <p>वि.सं. २०८५ सम्म</p> <p>शिक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ विश्व बजारमा गाउँपालिकाबाट दिक्षित कम्तीमा ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले अध्ययन वा रोजगार प्राप्त गरेका ■ प्रत्येक वडामा २ वटाको दरले सम्पूर्ण पूर्वाधार युक्त विद्यालयको स्थापना भएका ■ एउटा आधुनिक, प्रविधीयुक्त र सुविधासम्पन्न प्राविधिक विद्यालय सञ्चालन भएको ■ प्रत्येक वडामा एउटा सार्वजनिक पुस्तकालय वा वाचनालयको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाभर कम्तीमा एउटा स्नातकोत्तर तहसम्म अध्यापन हुने कलेजको स्थापना भएको ■ स्थानीय स्रोतसाधनसँग सम्बन्धित एउटा प्राविधिक कलेज स्थापना भई सञ्चालन भएको <p>स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ कुपोषणको दर शून्यमा झरेको ■ बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ८० प्रतिशतले घटेको ■ गाउँपालिकामा एउटा सम्पूर्ण पूर्वाधारयुक्त अस्पतालको स्थापना भएको ■ गाउँपालिकाभर कम्तीमा २ वटा सम्पूर्ण रोग डाइग्नोसिस सेवा दिने प्याथोलोजी तथा रेडियोलोजी सेवा सञ्चालनमा आएका ■ गाउँपालिकामा रक्तसञ्चार सेवाको प्रबन्ध गर्नका लागि रक्तसञ्चार केन्द्र (Blood Bank) को स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको ■ प्रत्येक वडामा चौबिसै घण्टा प्रसुती सेवा सञ्चालनमा आएका ■ प्रत्येक वडामा एउटा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालनमा आएको ■ निर्मलीकरण गरेर पानी पिउने परिवारको संख्या शत प्रतिशत पुगेको ■ प्रत्येक वडामा प्रजनन स्वास्थ्य र परिवार नियोजन सम्बन्धी सेवा विस्तार भएको ■ गाउँपालिकामा एउटा दूर स्वास्थ्य (Telemedicine) सेवा सञ्चालन भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> सबै धर्म तथा जातिका आफ्नो धर्म परम्परा अनुसार मृत्युसंस्कार, शवदाह स्थल तथा चिहानको उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ । 	<p>संस्कृति तथा खेलकुद</p> <ul style="list-style-type: none"> सबै भाषा, धर्म, संस्कृति, जाति र सम्प्रदायका बासिन्दाहरूको आफ्नो संस्कृति, चाडबाड, भेषभुषा, रहनसहन तथा खानपानको संरक्षण, प्रवर्द्धन र विकास भएको । सबै सांस्कृतिक स्थलहरूको inventory (विस्तृत विवरण) तयार भएको प्रत्येक वडामा एउटा मौलिक संस्कृतिमा आधारित नमुना होमस्टे सञ्चालनमा आएको महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्न प्रत्येक वडामा एउटा महिला सेलको गठन भएको गाउँपालिकामा रहेका सबै प्रकारका सांस्कृतिक संरक्षण गर्नका लागि एउटा सङ्ग्रालय स्थापना भएको समाजमा शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्न प्रत्येक वडामा प्रहरी चौकी स्थापना भएको गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा रंगशाला तथा सुविधासम्पन्न खेलमैदानको सञ्चालन भएको नियमितरूपमा विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरू सञ्चालन भएका <p>वि.सं. २०१० सम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका सम्पूर्ण विद्यालयहरू आधुनिक पूर्वाधारले सम्पन्न भएका प्रत्येक वडामा आवश्यक संख्यामा सार्वजनिक पुस्तकालय तथा Free WiFi Zone स्थापना भएका गाउँपालिकामा विद्यार्थी अनुपातको आधारमा आवश्यक संख्यामा प्राविधिक, व्यवसायिक, आधुनिक, व्यवहारिक उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने कलेजको स्थापना भएका बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र मातृ मृत्युदर आधार वर्षको तुलनामा ५ प्रतिशतमा भरेको गाउँपालिकामा सम्पूर्ण पूर्वाधार युक्त विशेषज्ञ सेवा सहितका कम्तिमा २ वटा अस्पताल स्थापना भएको प्रत्येक वडामा एक एक वटा प्याथोलोजी तथा रेडियोलोजी सेवाको विस्तार भएको एक वडामा कम्तिमा एक होमस्टे सञ्चालनमा आएको 		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) शिक्षा		
■ विद्यार्थी भर्ना अभियानलाई शत प्रतिशत पुऱ्याउन हरेक वर्षको चैत महिनाभर घर घरमा घुम्ती भर्ना टोली खटाउने	१५०	ST
■ आवश्यक सङ्ख्यामा सम्पूर्ण विद्यालय भवनहरूको निर्माण गर्न डि.पि.आर तयार पार्ने	२५	ST
■ आवश्यक सङ्ख्यामा सम्पूर्ण विद्यालय भवनहरूको निर्माण गर्ने	१२,०००	LT
■ प्रत्येक विद्यालयमा शुद्ध पिउने पानी र बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, छात्रामैत्री सुविधायुक्त शौचालयको व्यवस्था गर्ने	१,५००	LT
■ विद्यालयमा रहेका विद्यार्थी अनुपात र दुरीको आधारमा विद्यालयहरू गाभ्न र थप गर्न अध्ययन टोली गठन गरी अध्ययन गर्ने	५	ST
■ विद्यालयमा आवश्यक शैक्षिक सामग्रीको पर्याप्त व्यवस्था गर्ने	१,०००	LT
■ सम्पूर्ण विद्यालयहरूको आधारभूत भौतिक पूर्वाधार तथा शैक्षिक पूर्वाधारको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी न्यूनतम पूर्वाधारका लागि आवश्यक कार्यक्रम अगाडि बढाउने	५	ST
■ प्रत्येक विद्यालयलाई न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधार सम्पन्न बनाउने	१,०००	LT
■ सम्पूर्ण विद्यालयमा प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा लागु गर्ने	७५०	LT
■ स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्दै लैजाने	२०	LT
■ प्रत्येक विद्यालयमा रहेका विपन्न वर्गका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको शिक्षामा हक सुनिश्चित गर्न विशेष छात्रवृत्ति कोषको व्यवस्था गरी सञ्चालन कार्यविधि बनाउने	१,०००	LT
■ प्रत्येक वडामा Free Wifi सहित कम्तीमा एउटा सुविधासम्पन्न पुस्तकालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा वाचनालयको स्थापना गर्नका लागि डिपिआर तयार गर्ने	१५	ST
■ प्रत्येक वडामा Free Wifi सहित कम्तीमा एउटा पुस्तकालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा वाचनालयको डिपिआर गरी स्थापना गर्ने	२१०	MT
■ लक्षित सीमान्तकृत समुदायका विद्यार्थीहरूलाई पुस्तकालयबाट प्रदान गर्ने पाठ्यपुस्तकहरूको व्यवस्थापन गर्न अनुदान दिने	३०	LT
■ हरेक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न शिक्षकको व्यवस्था गर्ने	१,८००	MT
■ प्रत्येक वडामा एउटा छात्रावास सहित नमूना माध्यमिक विद्यालय स्थापना गर्ने	२,१००	MT
■ हरेक विद्यालयमा शैक्षिक उपलब्धी मापन गर्न वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्ने		MT
■ व्यवस्थित शैक्षिक क्यालेण्डर निर्माण गरी अनिवार्य रूपमा लागु गर्ने	१५	MT
■ सम्पूर्ण विद्यालयमा विषयगत शिक्षक र दरबन्दीको अध्ययन गरी अपुग दरबन्दी थप गर्ने	१०	ST
■ हरेक माध्यमिक विद्यालयमा Internet सुविधायुक्त सूचना ल्याब र पुस्तकालयको स्थापना गर्ने	३००	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ हरेक महिनाको अन्तिम शुक्रवार “विद्यार्थीसँग स्थानीय सरकार” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षा दिई बसेका छात्रछात्राहरूलाई स्थानीय विषयगत कार्यालयमा इन्टर्नसिपको प्रबन्ध गर्ने		Regular
■ हरेक विद्यालयमा महिनावारी भएका छात्राहरूलाई निःशुल्क रूपमा सेनेटरी प्याड उपलब्ध गराउने	१५०	Regular
■ शिक्षण सिकाईमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई वृद्धि गर्न प्रत्येक विद्यालयमा सामग्री खरिद गर्ने (कम्प्युटर, ल्यापटप, प्रोजेक्टर लगायत)	१,०००	LT
■ प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयहरूमा अत्याधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्ने	१,०००	LT
■ प्रत्येक वर्ष गाउँपालिकास्तरीय शैक्षिक प्रदर्शनी, मेला तथा सम्मेलनको आयोजना गर्ने	३०	Regular
■ विद्यार्थीको पठन संस्कृति विकास गर्नका लागि प्रत्येक विद्यालयका हरेक कक्षामा Book Corner को स्थापना गर्ने	१००	ST
■ दिवा खाजा कार्यक्रमलाई सबै विद्यालयमा विस्तार गर्ने	१,०००	Regular
■ ४०० भन्दा बढी विद्यार्थी भएको विद्यालयमा थप एक सहायक प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने	५४	ST
■ गाउँपालिकाका १५ प्रतिशत विद्यालयमा आधारभूत कृषि शिक्षा लागु गर्ने	५००	MT
■ दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरूका लागि गाउँपालिकामा आवश्यकताका आधारमा कम्तीमा २ वटा आवासीय विद्यालय स्थापना गर्ने	३००	LT
■ मेडिसिन र इन्जिनियरिङ्ग विषय अध्ययन गर्ने छात्र छात्राका लागि तयारी कक्षाका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्न विशेष कोषको स्थापना गर्ने	१००	MT
■ गाउँपालिकामा JTA, Vet, Computer आदि विषय अध्ययन हुने बहु प्राविधिक विद्यालयको स्थापना गर्ने	१००	MT
■ फरक सिकाई आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सबै व्यवस्था गरी गाउँपालिकामा कम्तीमा एक विद्यालय स्थापना गर्ने	५०	ST
■ हरेक वर्ष निश्चित मापदण्डका आधारमा उत्कृष्ट विद्यालय छनोट गरी पुरस्कार तथा अनुदान थप गर्ने	७५	Regular
■ गाउँपालिकामा स्नातकोत्तर तहसम्म अध्ययन हुने गरी सम्भाव्यताको आधारमा एक मा.वि.लाई विकास गर्ने	२००	LT
■ विद्यार्थीहरूमा भान्साकोठा सीप विकास गर्न कम्तीमा वर्षको एक पटक प्रत्येक वडामा विद्यालयस्तरीय खाना तयारी प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	४५	Regular
■ निःशुल्क बुहारी शिक्षा कार्यक्रम लागु गर्ने	१००	Regular
■ विद्यार्थीहरूको हाजीरी दर सुधार्न पुरस्कार र जरिवानाको व्यवस्था गरी लागु गर्ने	३०	Regular
■ विद्यार्थीहरूमा श्रमको सम्मान गर्ने संस्कार विकास गर्न कृषि फार्म तथा कृषक भेट भ्रमण कार्यक्रम आयोजना गर्ने	६०	Regular
■ 'Learning by doing, learn with fun' जस्ता मान्यतालाई लागु गरी सिकाइलाई रमाइलो, सहज र प्रभावकारी बनाउन शिक्षकहरूको बीचमा अन्तरविद्यालय अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम लागु गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक विद्यालयलाई नियमित रूपमा Unit Test, Monthly Test तथा त्रैमासिक परीक्षा सञ्चालन गर्न लगाउने र त्यसको अनुगमन गाउँपालिकाले गर्ने 	५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> महिला शिक्षिकाहरूको सङ्ख्या बढाउन महिलाहरूका लागि मन्टेश्वरी तालिम सञ्चालन गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> सबै तह र कक्षामा ग्रेडिड परीक्षा प्रणाली लागु गर्ने 		Regular
<ul style="list-style-type: none"> सानो कक्षादेखि नै विद्यार्थीहरूलाई प्रोजेक्ट गर्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले शिक्षकको निम्ति क्षमता विकास तालिम आयोजना गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन मार्फत् ज्ञान आर्जन गर्न सिकाउन नियमित शैक्षिक भ्रमणको व्यवस्था गर्ने 	१८०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> कक्षामा सेक्सन विभाजन गर्दा पदसोपान जनाउने A, B, C, D नभनी नामाङ्कन पद्धती जस्तै: लालीगुरास सेक्सन, सयपत्री सेक्सन, गोदावरी सेक्सन, लालुपाते सेक्सन अवलम्बन गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक विद्यालयमा एक 'करियर काउन्सिलर' को व्यवस्था गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयका खेलमैदानहरू फराकिलो बनाउने साथै सुविधासम्पन्न बनाउने 	१००	MT
<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूका लागि पर्याप्त मात्रामा उमेरअनुसारका खेल सामग्रीहरू व्यवस्था गर्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक वडाहरूमा वयस्क शिक्षा, किशोरी शिक्षा प्रौढ शिक्षा/अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी निरक्षरता पूर्णरूपमा निर्मूल पार्ने 	१००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उपयुक्त किसिमका पाठ्यक्रमा पाठ्य सामग्री, कक्षाकोठा, फर्निचर, खेलमैदान र शौचालय लगायतका पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> बिचमा पढाइ छोड्ने प्रवृत्तिलाई रोक्न अभिभावक काउन्सिलिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयहरूमा इ-लाइब्रेरीको विकास गर्ने 	४५	MT
<ul style="list-style-type: none"> बालबालिकामा अन्तर्निहित क्षमता प्रस्फुटन गर्न पुस्तकालयमा बालमैत्री पाठ्यसामग्री तथा बाल साहित्यका पुस्तकहरूको व्यवस्था गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> पाठ्यक्रममा पुनरावलोकन गर्न विज्ञहरूको टोली गठन गरी साधनस्रोत सम्पन्न बनाउने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा मायालु वातावरण निर्माण गर्ने विषयलाई केन्द्रमा राखेर शिक्षकहरूबीच अन्तर विद्यालयस्तरीय अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका विद्यालयहरूविच आवधिक रूपमा शैक्षिक अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> शिक्षा क्षेत्रमा विपन्न समुदायको आकर्षण बढाउन निःशुल्क रूपमा भोला तथा पोशाक वितरण गर्ने 	२००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> आवश्यकता र सम्भाव्यता हेरी विद्यालयहरूमा मातृभाषामा शिक्षा दिने 	५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका जेहेन्दार विद्यार्थीको उच्च शिक्षाको लागि शैक्षिक अनुदान तथा ऋणको व्यवस्था गर्ने 	२००	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि विद्यालयहरूमा दैनिक पाठयोजना कार्यक्रम लागु गर्ने	१५	Regular
■ मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीलाई वैज्ञानिक र भरपर्दो बनाउन शिक्षकहरूलाई आधुनिक विधिहरूबारे शिक्षाविदद्वारा तालिम प्रदान गर्ने	३०	Regular
■ उत्पादित शैक्षिक जनशक्तिका लागि गाउँपालिका भित्र आन्तरिक रोजगारीको व्यवस्था गर्न सम्भावित क्षेत्रको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने	५	ST
■ विद्यालयमा दाताहरूको अनावश्यक हस्तक्षेप रोक्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिले नियमित रूपमा शैक्षिक गतिविधिको अनुगमन गर्ने		Regular
■ स्थानीय स्रोत, साधन र आवश्यकतालाई समेत सम्बोधन गर्ने ग्लोबल भिजन सहितको पाठ्यक्रम विकास गरी लागु गर्ने	२०	ST
■ पाठ्यक्रममा नैतिक शिक्षा समावेश गरी पठनपाठन गराउने	५	ST
■ शिक्षा प्रणालीलाई आध्यात्मिक विकास र सेवाभावसँग जोड्न ध्यान, योग र स्काउटका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ विश्वविद्यालय तहको शिक्षामा राम्रो नतिजा ल्याएका क्षमतावान् व्यक्तिहरूलाई अतिरिक्त सुविधा सहित विद्यालय शिक्षकका रूपमा नियुक्ति दिने		ST
■ प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य रूपले एक सुविधा सम्पन्न पुस्तकालयको व्यवस्था गर्ने	१,०००	LT
■ गाउँपालिकास्तरमा “असल शिक्षक सम्मान तथा पुरस्कार” कार्यक्रम लागु गरी शिक्षकलाई थप इमान्दार र जवाफदेही बनाउने	१५	Regular
■ शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि प्रत्येक वडामा शिक्षासेवी, शिक्षाविद् सम्मिलित एक शिक्षा विकास समिति गठन गर्ने		ST
■ एकीकृत वस्ती निर्माण गरी बालबालिकाहरूका निम्न घरदेखि विद्यालयसम्मको दुरी घटाउने		LT
■ सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन नियमित रूपमा शिक्षक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ विद्यार्थीहरूलाई सूचना र सञ्चारको जगतमा प्रवेश गराउन प्रत्येक विद्यालयमा एक सुविधासम्पन्न कम्प्युटर प्रयोगशालाको निर्माण गर्ने	१८०	Regular
■ सम्भाव्यता अध्ययन गरी गाउँपालिकामा एक बहुप्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने कलेजको स्थापना गर्ने	३००	LT
■ प्रत्येक विद्यालयमा कक्षा ३ सम्मका विद्यार्थीहरूका लागि उनीहरूको उचाइ अनुसारको राउण्ड टेवल सहितका बालमैत्री शिक्षा पूर्वाधार निर्माण गर्ने	१८०	MT
■ प्रत्येक विद्यालयमा एक स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने	१,५००	LT
■ हरेक महिनाको अन्तिम शुक्रवार “विद्यार्थीसँग गाउँपालिका अध्यक्ष” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	३०	Regular
(ख) स्वास्थ्य		
■ प्रत्येक विद्यालय र समुदायमा सन्तुलित आहार र पोषण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ सर्ने रोग सम्बन्धी व्यापक रूपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	३०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ गर्भवती महिलाको यकिन तथ्याङ्क तयार पारी सुरक्षित मातृत्व तथा पोषणका लागि गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्ने	३००	Regular
■ १ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण शिशुहरूको तथ्याङ्क तयार पारी गाउँपालिकामा जन्मदर्ता भएपश्चात् खोप, पोषण र स्वास्थ्य सुरक्षाका लागि गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्ने । यसका लागि स्वास्थ्य चौकीमा बाल स्वास्थ्य इकाइ निर्माण गर्ने	२००	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा आँखा जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष बाथ, मुटुरोग सम्बन्धी जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा कान जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयमा हरेक वर्ष नियमित रूपमा दन्त जाँच तथा उपचार घुम्ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ प्रत्येक वर्ष हरेक वडामा पाठेघर जाँच, महिला प्रजनन सम्बन्धी रोगहरूको निःशुल्क जाँच घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्ने	६०	Regular
■ पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिका निर्माणका लागि प्रत्येक वडामा जन्मेका शिशुहरूको पूर्ण तथ्याङ्क तयार पारी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा खोप लगाउने प्रबन्ध गर्ने	४५०	Regular
■ प्रत्येक वडामा हरेक वर्ष विशेष मृगौला रोग जाँच (Deep Stick Test) शिविर सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
■ क्षयरोग तथा कुष्ठरोग सेवालार्इ प्रभावकारी बनाउन वडास्तरमा रोगी पहिचान अभियान सञ्चालन गर्ने	३०	Regular
■ गाउँपालिकाभर आवश्यक स्वास्थ्य क्षेत्रका जनशक्तिहरूको पहिचान गरी सोको परिपूर्ति गर्न योजना निर्माण गर्ने	५	Regular
■ प्रत्येक घरमा सरसफाइ, फोहरमैला व्यवस्थापन तथा स्वच्छ पानीको प्रयोग सम्बन्धमा व्यापक जनचेतना फैलाई घर आँगन सफा राख्न निश्चित मापदण्ड बनाई लागु गर्ने र सोको अनुगमन समेत गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने	५	Regular
■ गाउँपालिकामा एक आकस्मिक स्वास्थ्य उपचार कोषको व्यवस्था गर्ने	१००	MT
■ गाउँपालिकामा चौबिसै घण्टा आकस्मिक उपचार सेवाको प्रबन्ध गर्ने	५०	MT
■ गाउँपालिकामा विद्यमान प्रमुख पाँच सर्ने र पाँच नसर्ने रोगको पहिचान गरी ती रोग विरुद्धका प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी जोखिम न्यूनिकरण गर्ने	५	ST
■ आगामी ५ वर्ष भित्रमा राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१ ले लिएको Universal Health Coverage नीति अनुरूप आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण गाउँपालिकावासीलाई सर्वसुलभ तरिकाले पुगेको सुनिश्चित गर्न एक प्रभावकारी संयन्त्र र अनुगमन प्रणालीको निर्माण गर्ने	५	ST
■ गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण घरपरिवारहरूलाई अनिवार्य स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा समेट्ने		MT
■ अति विपन्न घरपरिवारलाई गाउँपालिकाले स्वास्थ्य विमा गरिदिने	५०	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य सेवालाई जवाफदेही, पारदर्शी र जनउत्तरदायी बनाउन प्रत्येक स्वास्थ्य इकाइहरूमा गुनासो पेटिकाको व्यवस्था गरी तत्काल सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने 	१०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> गुणस्तरीय पोषणमा नागरिकहरूको सचेतना वृद्धि गर्न जङ्ग फुड (प्याकिङ्ग गरेको खाना) को प्रयोग निरुत्साहित गरी घरमा उपलब्ध ताजा खानेकुरा खान प्रेरित गर्न समुदाय र विद्यालय स्तरमा अभिमुखिकरण तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय जडीबुटीको प्रयोग गरी उपचार गर्ने स्थानीय लामा, भाँकी, वैद्यहरूलाई आयुर्वेदिक औषधि तथा उपचार सम्बन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गरी प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा जडीबुटी अर्थात् आयुर्वेद क्लिनिक स्थापना गर्ने 	३००	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य चौकीहरूमा सर्ने रोग विरुद्ध परिचालन हुन एक इपिडिमियोलोजी रेस्पोन्स युनिटको निर्माण गर्ने 	६०	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका भित्र पाइने बहुमूल्य जडीबुटीको Profile तयार पार्ने र ती जडीबुटी सबैले पहिचान गर्ने गरी गाउँपालिका कार्यालयमा मिनी Herborium निर्माण गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको लगत तयार गरी मापदण्डका आधारमा स्वास्थ्य सेवामा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने 	५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> प्रसूतीमा जटिलता उत्पन्न हुँदा, ठूलो स्तरको दुर्घटना तथा स्थानीय बासीहरूले आवश्यक ठानेमा तुरुन्त प्राप्त हुनेगरी हवाई एम्बुलेन्स सञ्चालन गर्न संघीय सरकारसँग समन्वय गरी गाउँपालिकामा सम्पर्क युनिटको व्यवस्था गर्ने 	५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर बढीमा एक घण्टाको दुरीमा ठूलो दुर्घटनाका घाइतेलाई जीवनरक्षा गर्ने प्रारम्भिक उपचार गर्न सक्ने तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीहरूको व्यवस्था गर्ने 	३०	LT
<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१ ले तय गरेको ३० मिनेटका दुरीमा कम्तीमा एक स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना गर्ने 		LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा एक युवा तथा किशोर - किशोरीका स्वास्थ्य समस्याहरू समाधान गर्न परामर्श सेवा इकाइको गठन गर्ने 	१२	ST
<ul style="list-style-type: none"> सूर्तीजन्य पदार्थ तथा धुम्रपान निषेधित क्षेत्रमा तिनको सेवन गरी नियम उल्लङ्घन गर्नेलाई कडा सजाय हुने कानून बनाई तत्काल लागु गर्ने 		Regular
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न चाहने जेहेन्दार विद्यार्थीको पहिचान गरी मापदण्ड बनाई तयारी कक्षाहरूमा विशेष अनुदान प्रदान गर्ने 	३०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> जनसंख्याका आधारमा आवश्यक संख्यामा मिडवाइफरी (Midwifery) तालिमहरू सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> सूचना प्रविधिको प्रयोगमार्फत् गाउँपालिकामा प्राप्त स्वास्थ्य सेवा, समय र प्रविधिहरूको जानकारी सहितको एक सूचना प्रणालीको विकास गरी सर्वसाधारणको पहुँच स्थापित गर्ने 	५	MT
<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी Apps तथा आधिकारिक Youtube Documentry Blog तथा Website हरूमा ग्रामीण जनताको पहुँच वृद्धि गर्न वडास्तरमा अभियानको रूपमा अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	५	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम अन्तर्गत एकीकृत तरिकाले सञ्चालन गर्ने एक कार्यविधि निर्माण गरी “एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी” कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्ने		MT
सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यक्रम प्रबर्द्धन अन्तर्गत हरिया सागसब्जी र फलफूल खानपानलाई प्रबर्द्धन गर्न सम्भव हुने सम्पूर्ण घरधुरीहरूलाई वडास्तरीय करेसावारी व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
मदिरा बिक्री वितरणलाई सिमित गर्न समय र स्थान तोकी कडा मापदण्ड लागू गर्ने		ST
खेलकूद र व्यायामलाई प्रोत्साहन गर्न रेडियो तथा टेलिभिजन कार्यक्रम मार्फत् जनचेतनामूलक कार्यक्रम नियमित रूपमा प्रसारण गर्ने	१५	Regular
प्रत्येक स्वास्थ्य इकाइबाट गुणस्तरीय सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गर्न विद्यमान नीति नियमको दायरामा निर्देशिका र प्रोटोकल तयार गरी लागू गर्ने	१	ST
गाउँपालिकास्तरीय एक रक्त सञ्चार सेवाको निर्माण गर्ने	५०	LT
नयाँ निर्माण हुने स्वास्थ्य संस्थाहरूका भौतिक संरचनाहरू अपाङ्ग मैत्री, बालमैत्री र पूर्णरूपमा भूकम्प प्रतिरोधी हुनुपर्ने गरी निर्माण गर्ने		Regular
प्रत्येक वडामा नियमित रूपमा वार्षिक क्यालेण्डर बनाई घुम्ती स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	१,०००	Regular
निःशुल्क वितरण गर्ने औषधि नियमित खरिद गर्ने र आपूर्ति प्रणाली चुस्त राख्ने	१,०००	LT
स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरूको लागि नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
हरेक विद्यालयमा नियमित रूपमा सन्तुलित आहार र पोषण सम्बन्धी कक्षा सञ्चालन गर्ने	४५	ST
समुदाय र विद्यालयस्तरमा पानी शुद्धीकरण साथै हात धुने तरिका सिकाउने	१५	ST
समुदायस्तरमा सुरक्षित मातृत्वसम्बन्धी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने (प्रत्येक वडामा)	१५	ST
स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट स्वास्थ्य चेतना सञ्चार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने वार्षिक पात्रो निर्माण गरी प्रसारण गर्ने	२०	ST
शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैली बारेमा जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा यौन शिक्षा लागू गर्ने	४५	ST
ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई नियमित निःशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने	१,०००	ST
प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य चौकीमा २४ सै घण्टा प्रसुती सेवा विस्तार गर्ने	१,५००	MT
प्रत्येक वडाका स्वास्थ्य केन्द्रमा प्रजनन स्वास्थ्य तथा परिवार नियोजन सम्बन्धी युनिट स्थापना गर्ने	५००	MT
प्रत्येक वडामा नसर्ने रोगका कारण र न्यूनीकरणका उपाय बारे नियमित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
गाउँपालिकामा कम्तीमा एक मानसिक स्वास्थ्य परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने	६०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ पोषण गुणस्तर र खाद्य सुरक्षा कायम गर्न नियमित बजार अनुगमन र नियमन गर्ने	१५	MT
■ प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य चौकीहरूलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने सुविधा सम्पन्न स्वास्थ्य केन्द्रमा विकसित गर्ने	१,२००	LT
■ प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा अत्यावश्यक उपकरण तथा स्वास्थ्य सामग्री थप गर्दै लैजाने	६००	LT
■ चिकित्सक तथा स्वास्थ्य कर्मीको दरबन्दी हेरी आवश्यक दरबन्दी थप गर्ने	५००	LT
■ सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा विस्तार गर्ने	५००	LT
■ प्रत्येक वडामा एक योगा तथा ध्यान केन्द्रको स्थापना गर्ने	१२०	MT
■ प्रत्येक वडामा प्याथोलोजी सेवा स्थापना गर्ने	१२०	LT
■ प्रत्येक वडामा आकस्मिक सेवा विस्तार गर्ने	३००	LT
■ गाउँपालिकामा एउटा स्तरीय आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गर्ने	२००	LT
■ गाउँपालिकामा एउटा स्तरीय प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र स्थापना गर्ने	२००	LT
■ गाउँपालिकामा एक होमियोप्याथी क्लिनिक सञ्चालन गर्ने (संघीय सरकारको सहयोग जुटाई)		LT
■ गाउँपालिकामा एक आधारभूत सुविधायुक्त आँखा उपचार केन्द्रको स्थापना गर्ने	१००	LT
■ गाउँपालिकामा एक आधारभूत सुविधायुक्त दन्त उपचार केन्द्रको स्थापना गर्ने	५०	LT
■ शारीरिक व्यायाम र स्वस्थ जीवनशैली बारेमा जनचेतना फैलाउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२०	ST
■ प्रत्येक वडामा खोप केन्द्र तथा गाउँघर क्लिनिक विस्तार गरी व्यवस्थापन गर्ने	४५	ST
■ प्रत्येक वडामा प्रजनन स्वास्थ्य तथा परिवार नियोजन सम्बन्धी एकाइ स्थापना गर्ने	५००	MT
■ प्रत्येक वडामा मनो-सामाजिक परामर्श समूह गठन गर्ने	६०	MT
■ गाउँपालिकास्थित स्वास्थ्य केन्द्रमा पूर्णरूपमा आधारभूत तहको Diagnostic सेवा अन्तर्गत Radiology भिडियो X-Ray, इन्डोस्कोपी, ECG, Echo लगायतका सेवाहरूको व्यवस्था गर्ने	५००	LT
■ महामारीको रूपमा फैलने रोगहरू नियन्त्रणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	ST
■ निःशुल्क स्वास्थ्य सेवाको लागि लक्षित अति विपन्न समूहहरूको पहिचान गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने	१५	MT
■ क्षयरोग, हेपाटाइटिस बी., यौनजन्य रोगहरू, एच.आई.भी./एड्स जस्ता यौनजन्य रोग लागेर लुकेर बसेका विरामीहरूलाई अस्पतालसम्म ल्याउने विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	३०	ST
■ स्थानीय स्तरमा स्वास्थ्य सूचना प्रणाली व्यवस्थापन गर्ने	१५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(ग) कला, संस्कृति		
■ सबै धर्म, संस्कृति र समुदायको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने	६०	ST
■ गाउँपालिकामा विद्यमान धार्मिक तथा सांस्कृतिक गुठी, समूह, टोली, सम्प्रदाय, ब्यान्ड आदिको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने	१५	ST
■ यस्ता समूहहरूको मुख्य प्रतिनिधिहरूलाई UNESCO द्वारा निर्माण गरिएको स्थानीयस्तरका Intangible Cultural Heritages संरक्षण र प्रबर्द्धन सम्बन्धी दस्तावेज तथा कार्यविधिहरूका बारेमा अभिमुखिकरणको सञ्चालन गर्न संस्कृति मन्त्रालयसँग सहकार्य गर्ने	१०	ST
■ हरेक बालबालिकाहरूलाई आफ्नो स्थानीय संस्कृति र पहिचान बारे जानकारी गराउन विद्यालय पाठ्यक्रममा संस्कृति सम्बन्धी अतिरिक्त पाठ्यक्रम समावेश गर्ने	१५	ST
■ स्थानीय गायन, वाद्यवादन, नाटक तथा भजन मण्डलीका कार्यक्रम र प्रतिभालाई नियमितरूपमा प्रोत्साहन गर्न अनुदान मार्फत् कोष निर्माण गर्ने र समिति गठन गरी परिचालन गर्ने	५०	MT
■ हरेक विद्यालयमा गायन, वाद्यवादन, नाटक, चित्रकला, भेषभूषा प्रदर्शनी जस्ता कार्यक्रमलाई अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा समावेश गरी अनिवार्य सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाबाट निर्देशन तथा अनुगमन गर्ने	३०	MT
■ स्थानीय कलाकारहरूको अभिलेख तयार पार्ने	५	ST
■ स्थानीयस्तरबाट राष्ट्रिय स्तरका चर्चित कलाकारहरूलाई निश्चित प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने	१५०	Regular
■ स्थानीय तथा राष्ट्रिय पर्व र स्थान, विशेष सांस्कृतिक महोत्सव मनाउन तत् तत् क्षेत्रमा सांस्कृतिक समितिहरू गठन गर्ने	७५	ST
■ ग्रामीण लोक संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग जोडेर एकीकृत नीति तयार पार्ने	१	ST
■ अपाङ्गता भएका (फरक तरिकाले सक्षम) नागरिकहरूलाई लोक गायन, चित्रकला, हस्तकला, संगीतमा प्रोत्साहन गरी व्यावसायिक बनाउन तालिम प्रदान गर्ने	१५	Regular
■ उत्कृष्ट स्रष्टाहरूलाई गाउँपालिका स्थापना दिवस वा विशेष समारोहमा सम्मानित गर्ने	३०	Regular
■ विशेष अवसर पारेर नियमित लोकगीत, लोक नृत्य, चित्रकला, संगीत प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	७५	Regular
■ गाउँपालिकाको वडास्तरमा नियमित सांस्कृतिक अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने	६०	ST
■ कला, धर्म, संस्कृति संरक्षणका लागि ब्रोसर तथा वृत्तचित्र तयार पारी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचार प्रसार गर्ने	२४	ST
■ कार्यपालिका सदस्यहरूलाई आफ्नो संस्कृति अनुसारको पोशाक लगाई औपचारिक कार्यक्रममा प्रस्तुत हुन पहिलो पटक पोशाक भत्ताको व्यवस्था गर्ने	५	ST
■ प्रत्येक समुदायमा प्रचलनमा रहेका सांस्कृतिक निधिहरू अर्थात् अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा जस्तै लोक नृत्य, बाजा, गीत, पहिरन, जात्रा, मेला संरक्षण गर्न एक संस्कृति संरक्षण कोषको स्थापना गर्ने	५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
विद्यालयहरूमा बाल प्रतिभा संरक्षण गर्न पुरस्कारको लागि विशेष कोषको स्थापना गर्ने	५०	MT
गाउँपालिकाका मुख्य पर्यटकीय तथा धार्मिक क्षेत्रमा हरेक वर्षमा एक पटक विशेष तिथि मितिमा भाँकी तथा मेलाको आयोजना गर्ने र सोका लागि समिति गठन गर्ने	१५	MT
“एक धर्म संस्कृति १ होमस्टे” कार्यक्रमलाई संस्कृति प्रवर्द्धनसँग गाँसेर अगाडी बढाउने	१००	LT
गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा सांस्कृतिक अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गर्ने	६०	ST
अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाको पूर्ण विवरण (Inventory) तयार पार्ने	१०	ST
गाउँपालिकामा पाइने सबै जातजातिका बाजागाजाहरूको विस्तृत अभिलेख तयार गरी संरक्षण गर्ने	५	LT
गाउँपालिकामा एक सांस्कृतिक केन्द्र वा नाटकघरको निर्माण गर्ने	१००	LT
गाउँपालिकामा वाद्यवादन, भेषभुषा, रहनसहन दर्शाउने एक सांस्कृतिक संग्रहालय स्थापना गर्ने	१००	LT
गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न मठ मन्दिर, गुम्बा, चैत्य, चर्च लगायत धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरूको संरक्षण, मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति र विकास गर्ने	५००	LT
(घ) लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा मूल प्रवाहीकरण		
महिलाको सम्पत्तिमाथिको स्वामित्व बढाउदै लैजानको लागि उनीहरूको नाममा भएको जग्गा जमिन तथा सम्पत्तिको तथ्याङ्क निकाल्ने	५	ST
दाइजो प्रथालाई पूर्णतः उन्मूलन गर्न नियमित रूपमा सडक नाटक तथा र्याली आयोजना गर्ने	४५	Regular
छाउपडी प्रथालाई अन्त गर्ने बुहारी समूह गठन गरी परिचालन गर्ने		
महिला समूहहरू गठन गरी महिलामाथि हुने सबै प्रकारका हिंसा विरुद्ध वडास्तरमा जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
आमा समूहहरू गठन गरी स्थानीय स्रोत तथा साधनहरूमा आधारित आय आर्जनको काममा सहभागी गराउन तालिम संचालन गर्ने	७५	Regular
घरेलु हिंसाबाट पिडित महिलाहरूका लागि सुरक्षित अल्पकालिन आश्रयस्थलको व्यवस्था गर्ने	५०	LT
लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रण कोष स्थापना गरी प्रत्येक वर्ष नियमित रूपमा लैङ्गिक हिंसा विरोधी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	LT
गाउँपालिकाको न्यायिक समितिको अगुवाइमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
लैङ्गिक हिंसामुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्नका लागि आवश्यक सूचकहरूको विकास गर्ने गरी आगामी ३ वर्षभित्र लैङ्गिक हिंसामुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्ने	३०	ST
वडा तथा गाउँपालिका स्तरमा गठन हुने उपभोक्ता समितिहरूमा महिलालाई नेतृत्वको भूमिका दिन कार्यविधि निर्माण गर्ने	१	ST
महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न प्रभावकारी सूचना संयन्त्रको विकास गर्ने	५	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ एकल महिलालाई स्वाबलम्बी बनाउने उद्देश्यले व्यवसाय सञ्चालनका लागि सहूलियत दरमा ऋण उपलब्ध गराउने	१५०	Regular
■ प्रत्येक वडामा वर्षमा २ पटक किशोरीहरूका लागि प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	५०	Regular
■ बालबालिकामाथि हुने शारीरिक तथा मानसिक हिंसाका बारेमा अभिभावकहरूमा जनचेतना फैलाउन हरेक विद्यालयमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने	७५	Regular
■ आर्थिक प्रलोभन तथा दबावमा परेर हुने चेलिबेटी, मानव अङ्ग बेचबिखन कार्यलाई नियन्त्रण गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	१५	
■ समान कामका निम्ति महिला र पुरुषबिच समान पारिश्रमिकको सुनिश्चितता गर्न अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्ने र यसमा न्यायिक समितिले अगुवाइ गर्ने	५	ST
■ सामाजिक हिंसा तथा श्रम शोषणका घटनाहरूको पहरेदारी गर्न संयन्त्र निर्माण गर्ने		ST
■ पिछ्छाइएको जाति तथा लोपोन्मुख समुदायका व्यक्तिलाई गाउँपालिका स्तरमा सार्वजनिक क्षेत्रको रोजगारीमा पहुँच पुर्याउन क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	Regular
■ विभिन्न समुदायका लोपोन्मुख भाषा र संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न स्थानीय जनताको सहभागितामा हरेक वर्ष गाउँपालिकास्तरीय भाषा/संस्कृति सम्मेलन आयोजना गर्ने	३०	Regular
■ सीमान्तीकरणमा परेका तथा लोपोन्मुख समुदायको पहिचान स्थापित गर्न उनीहरूको पहिचान प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न क्यालेण्डर प्रकाशित गर्ने	५	ST
■ वार्षिक रूपमा गाउँपालिकास्तरीय बहुसांस्कृतिक भ्रमण प्रदर्शन कार्यक्रम आयोजना गर्न समुदाय स्तरीय समितिहरू गठन गर्ने	१५	Regular
■ आदिवासी जनजातिका परम्परागत सीपलाई आयआर्जनमूलक बनाई त्यसको बजार व्यवस्थापन गर्न उद्यमशिलता तालिम संचालन गर्ने	१५	Regular
■ विभिन्न समुदायहरूमा स्वरोजगारका कार्यक्रमहरू विकास गर्न विज्ञहरूको टोली गठन गरी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१०	ST
■ विपन्न तथा लोपोन्मुख जाति समुदायका संस्कृति संरक्षण गर्न परिवारका निम्ति सुरक्षित आवासका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने	५००	LT
■ निजामती सेवा लगायत राज्यका विभिन्न अङ्गमा महिला, अपाङ्ग, लोपोन्मुख, अतिसीमान्तकृत र सीमान्तकृत आदिवासी जनजातिको प्रतिनिधित्व बढाउन विशेष तयारी कक्षाहरू निःशुल्क रूपमा सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ विपन्न समुदायका ज्येष्ठ नागरिकहरूको उपचारका निम्ति विपन्न ज्येष्ठ नागरिक उपचार कोष स्थापना गरी आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने	५०	LT
■ महिलाहरूको नेतृत्व क्षमता विकास गर्न वडा स्तरमा वर्षमा कम्तिमा एकपटक तालिम कार्यक्रम आयोजना गर्ने	४५	Regular
■ दलितहरूमाथि हुने/हुन सक्ने अन्याय भेदभावमूलक व्यवहार रोक्न जनजागरण गर्ने उद्देश्यले महिला समूह, आमा समूह तथा युवा क्लबहरूलाई परिचालन गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयस्तरीय पाठ्यक्रममा जातीय छुवाछुतलाई हटाउन मद्दत गर्ने किसिमका पाठ्यसामाग्री समावेश गरी सामाजिक सद्भाव र अन्तर्घुलन बढाउने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा वर्षमा २ पटक विपन्न सीमान्तकृत, दलितहरूलाई लक्षित गरी सशक्तिकरण र आय आर्जन सम्बन्धी उद्यमशील तालिम सञ्चालन गर्ने । 	७५	ST
<ul style="list-style-type: none"> विधवा विवाह र अन्तरजातीय विवाहलाई प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने 	१५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> यौनिक अल्पसंख्यकको पहिचान गरी उनीहरूकै नेतृत्वमा परामर्श केन्द्र स्थापना गर्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> बाल विवाह र बहु विवाह उन्मुलन गर्न नियमित रूपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा महिला हिंसा विरुद्ध पहरेदारी गर्न विशेष महिला सेल गठन गर्ने 	१२०	MT
<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय न्यायिक समितिलाई न्याय सम्पादन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाबाट नव महिला उद्यमीहरूको पहिचान गरी विशेष उद्यमशील तालिम सञ्चालन गर्ने 	३०	ST
<ul style="list-style-type: none"> महिला, दलित, अल्पसंख्यक, जनजाति र विपन्न समुदायका छात्र-छात्राहरूलाई विशेष कोष सञ्चालन गरी छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक अन्तर्घुलनका लागि वर्षमा एक पटक स्थानीय राजनैतिक दलको नेतृत्वमा विशेष राष्ट्रिय पर्व वा अवसर पारेर सार्वजनिक समारोह तथा चियापान कार्यक्रमको आयोजना गर्ने 	४५	MT
<ul style="list-style-type: none"> हरेक वडामा एउटा सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने 	३५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा एउटा अनाथालयको स्थापना गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा एउटा ज्येष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्रको स्थापना गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> दुर्व्यसन पुर्नस्थापना केन्द्र स्थापना गर्ने (एक वटा) 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> सडक बालबालिकाको उद्धार गरी उनीहरूको शिक्षा र सुरक्षाको लागि गाउँपालिकामा एक बालगृह स्थापना गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> “एक वडा एक बाल उद्यान, एक वडा एक योगाश्रम” अभियान साकार बनाउने 	२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> महिला समूह तथा संस्थाहरूद्वारा उत्पादित वस्तु तथा सेवाको विक्री वितरणको लागि एक विक्री केन्द्रको स्थापना गर्ने 	५०	MT
(ड) युवा		
<ul style="list-style-type: none"> वडागत रूपमा युवाहरूको जनसंख्या तथा अन्य व्यक्तिगत विवरण सम्बन्धी लगत तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरू नै देश विकास तथा निर्माणका प्रमुख आधार हुन् भन्ने भावनाको विकास गराउनका लागि वडास्तरीय अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> नैतिकवान, इमान्दार र कर्तव्यनिष्ठ युवा समुदायको निर्माण गर्न वर्षमा कम्तीमा दुई पटक गाउँपालिका स्तरीय Motivational workshop 	७५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
आयोजना गरी राष्ट्रियस्तरमा सफल युवाहरूसँग नियमित साक्षात्कार गराउने		
<ul style="list-style-type: none"> दक्ष युवाहरूलाई विदेश अथवा शहर बजारतिर पलायन हुनबाट रोक्नका लागि शैक्षिक प्रमाणपत्र वा सीपका आधारमा बिना धितो कम व्याजदरमा ऋण दिई स्वरोजगार बनाउनका लागि वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने 		Regular
<ul style="list-style-type: none"> कुनै पनि युवा गाँस, बास, कपास, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सुरक्षाको अधिकारबाट वञ्चित नहुने परिस्थितिको सिर्जना गर्ने र यसको ग्यारेन्टीका लागि वडा तथा गाउँपालिका स्तरमा युवा सरोकार समिति गठन गर्ने 	१२०	MT
<ul style="list-style-type: none"> उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न चाहने युवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न एक छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गर्ने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> प्रतिभावान युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा जस्तै : मेडिसिन, इन्जिनियरिङ, कम्प्युटर प्रविधि, लगायतका क्षेत्रहरूमा अध्ययन गर्नका लागि निश्चित मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति, निःशुल्क वृत्ति तथा सुलभ कर्जाको व्यवस्था गर्ने 	५००	MT
<ul style="list-style-type: none"> विशेष शारिरीक अवस्थाका युवाहरूको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको अनिवार्य व्यवस्था गर्ने 	२००	MT
<ul style="list-style-type: none"> उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका युवाहरूलाई समाजको बारेमा व्यवहारिक ज्ञान प्रदान गर्न गाउँपालिकाका क्रियाकलापहरूमा रोजगार संयोजक मार्फत इन्टर्नसिपको व्यवस्था गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूको लगानी र व्यवस्थापनमा उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्नका लागि त्यस्ता उद्योगधन्दा तथा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गर्ने 	५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूलाई स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोग गर्ने कृषि, पर्यटन, उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> कृषिजन्य र जडीबुटीमा आधारित उद्योग स्थापना तथा लगानी गर्नका लागि युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्न आर्थिक सहूलियत दिने 	५००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> अध्ययन तथा रोजगारका सिलसिलामा देशभन्दा बाहिर रहेका युवाहरूलाई फिर्ता ल्याई उनीहरूको ज्ञान, सिप र पूँजीको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नका लागि उनीहरूको लगानी प्रतिफलको ग्यारेन्टी गर्न विमाको व्यवस्था गर्ने र उनीहरूको सीपको सदुपयोग गर्ने 	३००	LT
<ul style="list-style-type: none"> युवाको उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन गर्न सुलभ कर्जा तथा बीउ पूँजीको व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थासँग समन्वय गर्ने 	१००	MT
<ul style="list-style-type: none"> कृषि व्यवसायमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि कृषि औजार, मल, विउ, प्रविधि र बजारिकरणमा निश्चित प्रतिशतमा अनुदान दिने 	१,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> परम्परागत ज्ञान, सीप र व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि ती व्यवसायहरूलाई आधुनिकिकरण गर्न गाउँपालिका स्तरीय तालिम नियमित संचालन गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> रोजगारी तथा पेशा व्यवसायका सिलसिलामा घाइते भएका, अङ्गभङ्ग भएका र अन्य स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित युवाहरूको उपचारको व्यवस्था गर्न विमा योजना लागू गर्ने 	१५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूलाई धुम्रपान, मद्यपान, लागु पदार्थ र अन्य कुलतमा फँसबाट रोक्नका लागि विद्यालय तथा समुदायस्तरमा विभिन्न सचेतनामूलक 	४५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने र कुलतमा परेका युवाहरूको उद्धार गरी सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने		
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा नै यौन स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गरी युवाहरूलाई यौन तथा घातक प्रकृतिका रोगहरूबाट जोखिममुक्त गराउने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा विशेष भूमिका खेल्ने खेलकुदको विकास गर्नका लागि एउटा दीर्घकालिन खेलकुद विकास रणनीति निर्माण गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> नियमित रूपमा विद्यालय तथा समुदाय स्तरमा खेलकुद प्रतियोगिता तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने 	४५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> राजनीति, सरकारी सेवा, व्यवसाय, उद्योग, कृषि लगायत विभिन्न क्षेत्रहरूमा युवाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि विशेष आरक्षण, प्राथमिकता र आर्थिक अनुदानको व्यवस्था गर्ने 	४५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूलाई सांस्कृतिक विचलनबाट बचाउनका लागि स्थानीय गीत, सङ्गीत, लोकगाथा, भेषभूषा लगायतका चाडबाडसम्बन्धी सांस्कृतिक मेला, प्रदर्शनी तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र सांस्कृतिक कला र सीप सम्बन्धी तालिम संचालन गर्ने 	७५	LT
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूलाई साहित्यिक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूमा संलग्न गराउनका लागि गाउँपालिका तथा वडास्तरमा नियमित साहित्यिक गतिविधि जस्तै : कार्यशाला, गोष्ठी, रचना वाचन तथा मेलाको आयोजना गर्न क्यालेण्डर निर्माण गर्ने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> युवाहरूलाई वातावरण संरक्षण र सरसफाइमा संलग्न गराउनका लागि वडास्तरमा समितिहरू निर्माण गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम, साप्ताहिक सरसफाइ, फोहर प्रशोधन, पुनर्प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने 	५००	LT
<ul style="list-style-type: none"> विज्ञान तथा प्रविधि सेवामा संलग्न युवाहरूलाई उच्च अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने र अन्वेषण र आविस्कारमा संलग्न युवाहरूका लागि गाउँपालिकामा आविस्कार कोषको स्थापना गरी मापदण्डका आधारमा आर्थिक अनुदान प्रदान गर्ने 	१,०००	LT
<ul style="list-style-type: none"> मानव वेचविखन, लागुऔषध हतियार ओसार प्रसारमा युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> समाजमा शान्ति सुरक्षा र अमनचयन कायम गर्नका लागि युवाहरूलाई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्न युवाहरूलाई समावेश गरी शान्ति सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गरी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	३०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विशेष अवस्थाका युवाहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, मनोरञ्जन लगायतका विविध क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन विशेष छात्रवृत्ति, आर्थिक सहयोग र आरक्षणको व्यवस्था गर्ने 	१५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता भएका युवाहरूका लागि उनीहरूको शारीरिक विविधता र जटिलताका आधारमा यातायात, भवन, शौचालय लगायतको पूर्वाधारहरू अपाङ्गमैत्री बनाउने 		LT
<ul style="list-style-type: none"> अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष शिक्षामा दक्ष शिक्षकहरूको प्रबन्ध गरी उनीहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको ग्यारेण्टी गर्ने 	१५०	LT
(च) शान्ति सुरक्षा		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ गाउँपालिकाका अपराध संवेदनशील क्षेत्रहरू पहिचान गरी अस्थायी प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने	२००	ST
■ स्थानीय समुदायसँग शान्ति सुरक्षाका सम्बन्धमा नियमित अन्तरक्रिया गर्ने	४५	Regular
■ नेपाल प्रहरीसँगको सहकार्यमा विद्यालयस्तरमा शान्ति सुरक्षाका अपहरण, हत्या, बलात्कार विरुद्ध नियमित अन्तकृया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१५	Regular
■ मानवीय आवतजावत सघन हुने र व्यापारिक तथा व्यावसायिक गतिविधीहरू ठढी हुने स्थानहरूमा अनिवार्य CCTV जडान गर्ने	१००	LT
■ गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा एउटा प्रहरी चौकी स्थापना गर्ने		LT
■ आवश्यक संख्यामा गाउँपालिका प्रहरी गठन गर्ने	९००	LT
■ गाउँपालिका, वडा तथा समुदायस्तरमा सुरक्षा समितिहरू निर्माण गरी शान्ति सुरक्षा तथा अमनचयन कायम राख्नका लागि समुदायलाई परिचालन गर्ने ।	४५	Regular
■ “नागरिक बिना वर्दीका प्रहरी हुन्” भन्ने नारालाई साकार पार्न प्रहरी र समुदाय मिलेर काम गर्ने र नियमितरूपमा शान्ति सुरक्षासम्बन्धी अन्तरक्रिया तथा अभियानहरू सञ्चालन गर्ने ।	३०	Regular
(छ) खेलकुद तथा मनोरञ्जन		
■ यस गाउँपालिकामा प्रदान गर्न सकिने मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तयार पार्ने	५	ST
■ वडास्तरमा खेलकुद विकास समितिको निर्माण गर्ने	२४०	LT
■ नियमितरूपमा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्न वार्षिक खेल पात्रो निर्माण गर्ने	५	ST
■ खेलाडी प्रोत्साहनका लागि पुरस्कार कोषको व्यवस्था गर्ने	१००	LT
■ हरेक वर्षको हिउँदयाममा गाउँपालिकास्तरीय रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने	३००	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयहरूमा अतिरिक्त कृयाकलाप इकाई गठन गरी नियमित तालिम तथा प्रशिक्षण दिने	७५	Regular
■ सबै विद्यालयहरूमा खेल प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्ने	१,५००	LT
■ विभिन्न खेलका खेलाडी उत्पादनको लागि विशेष संयन्त्रको विकास गरी विद्यालयस्तरबाट राम्रा खेलाडी छनोट गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी गराउन खेलकुद छात्रवृत्ति कोषको निर्माण गर्ने	५००	LT
■ राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरमा स्वर्ण, रजत र काँस्य पदक प्राप्त गर्ने खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई प्रोत्साहन स्वरूप क्रमशः रु एक लाख, पचास हजार, पच्चिस हजार वा गाउँपालिकाको निर्णय अनुरूप सम्मानपत्रसहित सम्मान तथा अभिनन्दन गर्ने	१५०	Regular
■ विद्यालय तथा वडास्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरूको गठन गरी तिनीहरूलाई आवश्यक खेलसामग्री लगायत अन्य बन्दोबस्तीका सामग्रीहरू प्रदान गर्ने	५००	LT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> यस गाउँपालिकाबाट विभिन्न खेलकुद एकेडेमीमा खेलकुदसम्बन्धी अध्ययन गर्न जान चाहने खेलाडीका लागि बृहत् गुरुयोजना तथा १५ वर्षे खेलकुद विकास रणनीतिले तोकेको मापदण्डका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने 	१५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्तरमा प्रचलित विभिन्न खेलका प्रशिक्षकहरू निर्माण गर्नका लागि सङ्घीय सरकार प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्, प्रदेश खेलकुद परिषद्, जिल्ला खेलकुद समिति र निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य गरी नियमित तालिम र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> खेलकुद विकासमा उल्लेख्य योगदान गर्ने खेलाडी, प्रशिक्षक र खेलप्रेमी लगायतलाई वार्षिक रूपमा सम्मान, पुरस्कार र अभिनन्दन गर्ने 	१५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न मनोरञ्जनात्मक व्यवसाय जस्तै फन पार्क, चिडियाखाना, स्वीमिङ पुल सञ्चालनका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न विशेष आर्थिक सहूलियत प्रदान गर्ने 	१५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका विभिन्न खुला स्थानहरूमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी मनोरञ्जन पार्क, बगैँचा, पिकनिकस्थल र फूलबारी निर्माण गर्ने 	१,२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा सुविधासम्पन्न कभर्ड हलको निर्माण गर्ने 	१,०५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय तथा समुदायस्तरमा रहेका मैदान तथा चौरहरूलाई व्यवस्थापन गरी सुविधासम्पन्न खेलमैदानका रूपमा स्तरोन्नति गर्ने 	१,२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा कम्तिमा एउटा आधुनिक सुविधासम्पन्न रङ्गशाला/खेलमैदान निर्माण गर्ने 	५००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक एक वटा व्यवस्थित खेलमैदान निर्माण गर्ने 	३५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> सबै विद्यालय तथा वडामा रहेका खेलमैदानहरूलाई व्यवस्थित गर्ने 	२५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका स्तरीय एक नाट्यशाला र सांस्कृतिक केन्द्रको निर्माण गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडा तथा विद्यालयस्तरमा खेलकुद युवा क्लबहरू स्थापना गरी साधनस्रोत सम्पन्न बनाउने 	३५०	LT
(ज) शवदाह स्थल तथा चिहान व्यवस्थापन		
<ul style="list-style-type: none"> परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा आएका शवदाहस्थल र चिहानहरूको नियमित व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार गरी व्यवस्थापन गर्ने 	१५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक शवदाहस्थल वा चिहान क्षेत्रको प्राथमिकताका साथ निर्माण गर्ने 	१२०	LT
<ul style="list-style-type: none"> शवदाहस्थल तथा चिहान क्षेत्रसम्म जाने सडकको स्तरोन्नति गर्ने 		MT
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा सुविधासम्पन्न किरियापुत्री घर निर्माण गर्ने 	४५०	LT
<ul style="list-style-type: none"> शवदाहस्थल तथा चिहानक्षेत्रको पहिचान पश्चात आधारभूत सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने 	३००	LT

५.४ वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

सामान्यतया यस खण्डमा वातावरण भन्नाले भौतिक वातावरण भन्ने बुझ्नुपर्दछ। हाम्रो वरपर रहेका प्राकृतिक वस्तुहरू जस्तै: वायूमण्डल, भूमि, जल, वनजङ्गल, जीवजन्तु र वनस्पतिको प्राकृतिक जीवन चक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको अन्तरक्रिया र समग्रताले सिर्जना गरेको भौतिक अवस्थालाई वातावरण भनिन्छ। मानिसको जीवनचक्र तथा विकासका क्रियाकलापहरू भौतिक वातावरणसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित हुन्छन्। भौतिक वातावरण अनुकूल हुँदा विकासले उपयुक्त गति लिन सक्छ, भने भौतिक वातावरण प्रतिकूल र असन्तुलित हुँदा विकासको गति पनि अवरुद्ध हुन्छ। अर्कोतर्फ मानिसका क्रियाकलापहरूले प्रत्यक्ष रूपमा भौतिक वातावरणमा असन्तुलन पैदा गर्दछन् अथवा नकारात्मक प्रभाव पारेका हुन्छन्। तर दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप वातावरणीय सन्तुलनलाई यथेष्ट ध्यान दिई गरिने विकास निर्माणले वातावरण सन्तुलनमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै त्यस्तो विकास दिगो हुन गई वर्षौंवर्षसम्म लाभ लिन सकिने हुन्छ।

दिगो विकास लक्ष्य सन् २०३० को लक्ष्य नं. १२ मा दिगो उपभोग र उत्पादनको ढाँचा सुनिश्चित गर्ने, लक्ष्य नं. १३ मा जलवायु परिवर्तन तथा यसका प्रभावहरू विरुद्ध लड्न तत्काल कार्य थाल्ने र लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने उल्लेख गरिएको छ। यी दिगो विकास लक्ष्यहरू विश्वव्यापी रूपमा वातावरण सन्तुलनको आवश्यकतालाई टड्कारो रूपमा महसुस गरी तय गरिएका हुन्। स्थानीय स्तरका विकास योजना निर्माण गर्दा दिगो विकास लक्ष्यलाई मध्यनजर गर्नु अनिवार्य भएकोले यी लक्ष्यहरूको प्राप्तीका लागि ध्यान दिनु जरुरी छ। यस गाउँपालिकाको सम्पतीको रूपमा रहेका जङ्गल क्षेत्र, जलाधार, वनस्पति र वन्यजन्तु, कृषि योग्य जमिन र उपयुक्त जलवायु यहाँका वातावरणीय आयामहरू हुन्। यी प्राकृतिक सम्पदाहरू नै यस गाउँपालिकाका विकासका आधारहरू भएकोले यिनीहरूको दिगो उपयोग गरी पुस्तौंसम्म संरक्षण गर्नु गाउँपालिकाको दायित्व भएकाले यस योजनाले वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी निम्न पक्षहरूलाई समेटेछ।

- जलाधार संरक्षण
- वातावरण संरक्षण
- जलवायु परिवर्तन
- फोहर मैला व्यवस्थापन
- जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन

सोच:	“जल र जमिनको दिगो संरक्षण तथा उपयोग मार्फत् आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने”
लक्ष्य:	खजुरालाई वातावरण अनुकूलित कृषि ग्रामको रूपमा विकास गर्ने।

५.४.१ उद्देश्यहरू

- हालको भू-उपयोगको तथ्याङ्क अनुसार खजुराको कूल जमिन १०१.९१ वर्ग कि.मी. मध्ये वनजङ्गलले ढाकेको क्षेत्र १.७६ प्रतिशत (१.७९ वर्ग कि.मी.), ८७.९३ प्रतिशत (८९.६० वर्ग कि.मी.) खेतियोग्य जमिन, ०.१ प्रतिशत (०.१ वर्ग कि.मी.) भाडी, ०.४६ प्रतिशत (०.४७ वर्ग कि.मी.) बालुवा, ०.४४ प्रतिशत (०.४५ वर्ग कि.मी.) चरन र नालाहरू किनार तथा बगरको जमिनलाई वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै संरक्षण र उपयोग गर्ने
- भाडी तथा बुट्यानमात्र भएको जङ्गल क्षेत्रलाई क्रमशः प्रतिफलमुखी रुख विरुवा वा फलफूल लगाई प्रतिस्थापन गर्ने ।
- गाउँपालिकामा पर्याप्त वन क्षेत्र नभएकोले निश्चित क्षेत्रलाई सम्भाव्यताको आधारमा हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने र नीजि वनलाई प्रोत्साहन गर्ने
- गाउँपालिकाभर रहेका प्रमुख जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी ती क्षेत्रहरूमा जलाधार विनाशमा सहयोग पुऱ्याउने क्रियाकलापहरू गर्न तत्काल रोक लगाउने
- जलाधारक्षेत्रको घोषणा गरी जलाधार संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गर्ने
- सिमसार क्षेत्रको पहिचान गरी तिनको संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा हाल उपलब्ध पोखरीहरूको संरक्षण गर्दै थप नमुना पोखरीहरू निर्माण गर्ने र वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने ।
- जलाधार संरक्षणमा सहायक प्रजातीका विरुवाहरू रोप्ने ।
- जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रणका लागि आवश्यक मापदण्ड बनाई लागू गर्ने ।
- गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सडकको दायाँबायाँ उपयुक्त क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रूपमा घोषणा गर्ने र हरित क्षेत्र कायम गर्न वृक्षारोपणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- खेर गइरहेका क्षेत्र तथा भाडी बुट्यान क्षेत्रहरूको पुनरुत्थान गरी हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।
- नदी कटान तथा बाढीग्रस्त तथा संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी नियन्त्रणका लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
- वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी तथा वनस्पति संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुभाब दिन विज्ञसँग परामर्श लिने ।
- जलवायु अनुकूलनका प्रभावकारी योजनाहरू निर्माण गरी लागू गर्ने ।
- सुख्खा सहन सक्ने प्रजातिका बालीनालीहरूको अध्ययन र विकास गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरू सामना गर्न स्थानीय स्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- समुदायमा फोहर विसर्जनका प्रभावकारी विधिहरूको बारेमा जनचेतना फैलाउने ।
- फोहर वर्गीकरण गर्न, कम्पोस्ट मल बनाउन र पुनर्प्रयोग गर्न तालिम प्रदान गर्ने र प्रेरित गर्ने ।
- वातावरणमा ज्यादै नै प्रतिकूल असर पार्ने प्लास्टिक तथा टायर ट्युब जलाउने अभ्यासलाई पूर्णतः निरूत्साहित गर्ने ।

- पोलिथिन भोलाको प्रयोगलाई क्रमशः निरुत्साहित गर्दै पूर्ण निषेध गर्ने ।
- फोहर व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन उपयुक्त स्थान पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गरी फोहर व्यवस्थापन गर्ने ।
- सडक नाली तथा ढलको क्रमशः निर्माण, मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्दै जाने ।
- प्रत्येक घरमा चर्पीको प्रयोग अनिवार्य गर्ने । नभएका घरमा चर्पी निर्माण गर्न अनुदान दिने र चर्पी नबनाउने घरधुरीलाई गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवाबाट बञ्चित गराउने ।
- घरबाट निस्कने ढल व्यवस्थापन गर्न सेप्टिक ट्याङ्की वा भान्छाबाट निस्कने फोहरलाई करेसावारीमा विसर्जन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- बजार केन्द्रहरूमा घरबाट निस्कने फोहर तथा ढल व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले व्यवस्था गर्ने ।
- घर आँगन र टोल सफा राख्न समुदायस्तरमा व्यापक जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गरी नियमित रूपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिकामा आइपर्ने प्रमुख प्राकृतिक विपत्तीहरूको पहिचान गरी एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागू गर्ने ।
- सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी विपद्को समयमा राहत र उद्धार कार्य गर्न सक्षम संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।
- विपद्को समयमा जम्मा हुने खुला स्थानको पहिचान गरी त्यस्ता खुल्ला स्थानहरूलाई आवश्यक पूर्वाधारयुक्त बनाउँदै लैजाने ।
- आकस्मिक उपचार, खाद्यान्न आपूर्ति तथा सुरक्षाको पूर्व तयारी गर्ने ।

५.४.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) जलाधार संरक्षण

जलाधार तथा जलस्रोतको हिसाबले नेपाल संसारकै दोस्रो ठूलो देश भनिँदै आईरहेको वर्षौं भएतापनि यसको संरक्षण र उच्चतम सदुपयोगमा नेपाल पछाडि परेको छ । यस गाउँपालिका समेत जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको हिसाबले मध्यम छ । समथर तराईको होचो भाग भएकोले यो गाउँपालिकामा भूमिगत जलको प्रचुरता पाइन्छ । तथापि यसको पूर्ण सदुपयोगको ठोस योजना नहुँदा जलस्रोत त्यत्तिकै खेर गईरहेको छ भने कतिपय वडाहरू सुख्खा क्षेत्रका रूपमा रहेका छन् र सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुग्न सकेको छैन । गाउँपालिकाको समृद्धिको आधारमध्ये जलस्रोत पनि एक हो । तराई क्षेत्रको आर्सेनिकयुक्त पानी र भूमिगत फलामयुक्त पानी बाहेक अन्य सबै प्रकारको पानी शुद्धीकरण गरी पिउन मिल्ने प्रकारको भएकाले टापु नै टापुले बनेको माल्दिभ्स र युरोपभन्दा नेपाल जलस्रोतमा धनी बन्न पुगेको हो । अर्थात् नेपाल स्वच्छ पानी (Fresh Water) का हिसाबले धनी राष्ट्र हो । यो गाउँपालिकामा भूमिगत जलस्रोतको अधिक प्रयोग हुने भएकोले त्यसको शुद्धतामा अत्यन्त ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ ।

गाउँपालिकाको जलाधार संरक्षणका लागि निम्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

- सम्पूर्ण पानीका मुहानहरुको पहिचान गरी विस्तृत प्रोफाइल तयार गर्ने ।
- सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्र तथा सिमसार क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने ।
- जलाधार क्षेत्र र सिमसार क्षेत्रको घोषणा गरी जलाधार संरक्षणका विरुद्ध क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न रोक लगाउने ।
- प्रत्येक वडाका उपयुक्त स्थानहरुमा जलपर्यावरणीय प्रणाली अन्तर्गत जलचर, वनस्पती र भौतिक अवयवहरुको प्रबर्द्धन गर्ने ।
- वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीलाई समेत पानीका लागि बस्ती तथा वन जङ्गलको बीचबीचमा पोखरीहरु अभियानकै रूपमा निर्माण गरी वर्षातको पानी सङ्कलन गर्ने ।
- जलाधार क्षेत्र घोषणा भएका इलाकाहरुमा जलाधार संरक्षण गर्ने प्रजातिका विरुवाहरु वृक्षारोपण गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक एक वटा नमूना जलाधार संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- सिँचाइमा भूमिगत जलश्रोतको दिगो प्रयोगका लागि भूमिगत पानीलाई रिचार्ज गर्न वर्षातको पानी सङ्कलन र व्यापक रूपमा पोखरीहरु निर्माण गर्ने ।
- थोपा थोपा जलको सदुपयोग गरी सिँचाईमा प्रयोग गर्न वातावरण अनुकूल सिँचाई आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- जलको संरक्षण र सदुपयोग गरी जल पर्यावरणीय प्रणाली कायम र संरक्षण गर्न प्रत्येक वडाका संभावित क्षेत्रमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी पोखरी निर्माण गरी ती पोखरीहरुमा माछापालनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

(ग) वातावरण संरक्षण

वातावरण संरक्षण भनेको सम्पूर्ण वातावरणीय अवयवहरुको एकीकृत संरक्षणको पाटो हो । यसमा समग्रमा जल, जमिन, जङ्गल, वायुमण्डल र हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राख्ने विषय आउँछ । यस गाउँपालिकामा ठूलो स्तरमा औद्योगिकीकरण नभएको कारण यहाँको वातावरण प्रदुषणको अवस्था त्यति भयावह छैन । तर पनि धुलाम्ये सडक, योजनाविहिन तथा अन्धाधुन्ध हिसाबले भइरहेका सडक निर्माण तथा अन्य निर्माण गतिविधिहरु, छिमेकी राष्ट्रबाट आउने वायुप्रदुषण, औद्योगिकीकरण, शहरीकरण र आधुनिकीकरणको क्रमसँगै वातावरणीय समस्याहरु समेत निम्तिने भएका कारण समय मै वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको समग्र वातावरण संरक्षण गर्न निम्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

- वायुप्रदुषण नियन्त्रण गर्न क्रमशः सबै सडकहरु कालोपत्रे गर्दै जाने ।
- प्लास्टिक तथा टायर ट्युब जलाउने परिपाटीलाई पूर्णतः बन्देज गर्ने ।
- घरआँगन, टोल र सडक सफा राख्ने र सामुदायिक वा टोलस्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- पानीका मुहानहरु सफा राख्ने । त्यस्ता स्थानहरुमा मानवीय गतिविधि र छाडा पशुहरु नियन्त्रण गर्ने ।

- विकास निर्माणका ठूला कार्यक्रमहरू, खानी उत्खनन्, ढुङ्गा, गिट्टी बालुवा तथा माटो उत्खनन् आदि कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी सोको अक्षरशः पालना गर्ने ।
- बस्ती, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, धार्मिक संस्था जस्ता संवेदशील क्षेत्र वरपर ध्वनि प्रदुषण नियन्त्रण गर्न ध्वनि निषेधित क्षेत्र घोषणा गर्ने ।
- ऐतिहासिक, धार्मिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरूको एकीकृत संरक्षण योजना तयार गरी यस्ता क्षेत्रलाई सम्पदा क्षेत्र घोषणा गरी वातावरण अनुकूल दिगो विकास र संरक्षण गर्ने ।
- मरेका पशुचौपायाहरूको व्यवस्थापन गर्न वडास्तरमा स्थानहरू तोक्ने ।
- प्रत्येक घरमा खाना पकाउन प्रयोग हुने मुख्य इन्धनमा काठ दाउरा तथा गोबर गुइँठालाई विस्थापन गर्न वैकल्पिक उर्जा जस्तै: गोबरग्याँस, वायोग्याँस, सौर्य तथा वायुउर्जा, सुधारिएको चुलो आदिको व्यवस्था गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने ।
- प्रत्येक वडाका मानवीय गतिविधिहरू बढी भैरहने क्षेत्रमा अनिवार्य सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्ने ।
- गाउँपालिकालाई पूर्णरूपमा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- ठूला उद्योग, क्रसर, इँटाभट्टा जस्ता प्रदुषण बढाउने उद्योगलाई घना मानव बस्ती भएको इलाकामा स्थापना गर्न निषेध गर्ने । यस्ता उद्योगहरूलाई वातावरण प्रदुषण नियन्त्रणमा जिम्मेवार बनाई वातावरण संरक्षणका क्षेत्रमा शोधभर्ना स्वरूप लगानी गर्नुपर्ने प्रावधान बनाउने ।
- गाउँपालिका भएर बग्ने खोला नालाको किनार लगायत भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रमा भू-क्षय, नदी कटान तथा पहिरो नियन्त्रण गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा एक-एक वटा वडागत नमुना पार्कहरूको निर्माण गर्ने ।
- खोला किनार तथा खानीबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन् गर्दा परेको प्रभाव बापत उक्त क्षेत्रको सामाजिक दायित्व अन्तर्गत विशेष वातावरण संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनिवार्य प्रावधान बनाउने ।

(घ) जलवायु परिवर्तन

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, औद्योगिकीकरण, शहरीकरण, विकास निर्माण, जनसंख्या वृद्धि, वनजङ्गल विनाश, रेफ्रिजेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्बन (CFC) जस्ता कारणले हरित गृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामी सामु छ । यसका साथै ओजोन तहको विनाशले मानवीय तथा वातावरणीय स्वास्थ्यमा विभिन्न प्रकारका रोग, महामारी, प्राकृतिक विपत्ति समेत निम्ताएको छ । यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि तथा प्राकृतिक विपत्तिले प्रत्यक्षरूपमा जलवायु परिवर्तनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यी तथ्यलाई मनन् गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ । किनकि जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकास सम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन् । विकास सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा वातावरण-मैत्री प्रविधि अपनाउने, वातावरण संरक्षण, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापना कार्यक्रम तथा जलवायु परिवर्तन विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरी कम भन्दा कम कार्बन उत्सर्जन गर्ने र बढी भन्दा बढी कार्बन उपभोग हुने वातावरण सिर्जना

गरी जलवायु समायोजन र सन्तुलन कायम हुने वैज्ञानिक विधि र प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु श्रेयस्कर हुन्छ । जलवायु परिवर्तन नियन्त्रण सन्दर्भमा यस गाउँपालिकामा निम्न क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

- गाउँपालिकामा वन क्षेत्रको विस्तार तथा वडागत तहमा हरित क्षेत्र कायम गरी कार्बन उपभोगको तह वृद्धि गर्ने ।
- वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- विद्युत् उपभोगलाई वृद्धि गरी विद्युत उत्पादनमा लगानी गर्ने र घरेलु इन्धनको रूपमा काठदाउरा तथा गोबर गुइँठाको गरिने प्रयोग क्रमशः शुन्यमा झार्ने ।
- गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनले पारेका मुख्य-मुख्य प्रभावहरूको अध्ययन गर्न विज्ञको परामर्श लिने र ती प्रभावहरू यकिन गर्ने ।
- नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका लागि जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरूको पहिचान गरी त्यस्ता समस्यासँग जुध्न स्थानीय तथा समुदायस्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

(ड) फोहरमैला व्यवस्थापन

सफा, सुन्दर र स्वच्छ गाउँ सभ्यताको प्रमुख परिचायक हो । त्यसैगरी स्वस्थ जीवन जिउन हाम्रो वरपरको जनजीवन र सेरोफेरो सफा हुनु जरुरी छ । शहरीकरणको सघनतामा वृद्धि नभएको र हालसम्म ग्रामीण परिवेशमा रहेकाले गाउँपालिकामा हालसम्म अन्य सघन शहरी क्षेत्रमा जस्तो ठूलो परिमाणमा फोहरमैला उत्सर्जन हुँदैन र फोहर व्यवस्थापन मुख्य चुनौतिका रूपमा समेत रहेको छैन । तथापि व्यक्ति, परिवार, र समुदायस्तरमा सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन अनिवार्य र महत्वपूर्ण विषयको रूपमा रहेको छ । साथै शहरीकरण, औद्योगिकीकरण र व्यापार व्यवसाय, जनसङ्ख्या वृद्धि र बसाईसराईका कारणले भविष्यमा यो गाउँपालिकाको वातावरणमा दवाव सिर्जना हुने कुरा निश्चित छ । साथै यो गाउँपालिकामा हालसम्म पनि फोहरमैला व्यवस्थापनको ठोस योजना लागू नभएकाले व्यक्तिगतरूपमा स्वतस्फूर्त फोहर व्यवस्थापन गर्ने बाहेक अन्य वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरिएको छैन । क्रमशः विकास भइरहेका शहर तथा बजार केन्द्रहरू वरपर फोहर फ्याँक्ने र आफ्नो घरआँगनबाहेक अन्यत्र सरसफाई गर्ने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आएका छैनन् । गाउँपालिकाको फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा ल्याण्डफिल साइटको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निर्माण गर्ने ।
- घरघरमा फोहरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने फोहरलाई कम्पोस्ट मलमा परिणत गर्ने ।
- नकुहिने फोहर, प्लाष्टिक, सिसाजन्य फोहरलाई संकलन तथा वर्गीकरण गर्ने ।
- “नजाने फोहर, जाने मोहर” कार्यक्रम सञ्चालन गरी फोहरलाई पुनः प्रयोग तथा प्रशोधन गर्ने ।
- फोहर सङ्कलन र व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्ने ।
- घरघरमा उत्पादन हुने फोहरलाई कम गर्न समुदायस्तरमा तालिम सञ्चालन गर्ने ।

- प्रत्येक घरमा अनिवार्य चर्पीको प्रावधान लागू गरी चर्पी नभएका विपन्न घरपरिवारमा चर्पी निर्माणलाई प्रोत्साहन गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिने ।
- गाउँपालिकाका बासिन्दालाई चर्पी निर्माण गर्न प्रोत्साहित गर्न निश्चित समय सीमा भित्र चर्पी निर्माण नगर्ने घरधुरीलाई गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाबाट वञ्चित गराउने नीति अवलम्बन गर्ने ।
- भान्साबाट निस्कने तरल फोहरलाई करेसाबारीमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।
- कुहिने फोहरको प्रयोग गरी बायोग्याँस निर्माणलाई प्रोत्साहन गर्न प्रत्येक वडामा फोहरबाट निर्मित नमुना बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण गर्ने ।
- गाउँपालिकालाई प्लाष्टिकमुक्त बनाउन अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- प्रत्येक सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, अस्पताल, हाटबजार, बसपार्क जस्ता धेरै मानिसहरू जम्मा हुने स्थानहरूमा फोहर फ्याँक्न डस्टबिन वा फोहर खाल्डोको व्यवस्था गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा नियमितरूपमा (प्रत्येक हप्ता) विद्यार्थी, शिक्षक, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू र स्थानीयवासीको संलग्नतामा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- पानीका मुहान वरपर फोहर गर्नेलाई जरिवाना गर्ने ।
- प्रत्येक सार्वजनिक स्थलहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने ।
- मुख्य बजार क्षेत्रका चोक र सडक वरपर नियमित सफाई गर्न वडास्तरबाट कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने । सो क्षेत्रको सरसफाई गरेवापत बजार क्षेत्रका घरधुरीहरूबाट कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि सरसफाई शुल्क उठाउने ।
- व्यक्तिगत स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी वडास्तर र विद्यालयस्तरमा नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- वर्षात्को पानी संकलन गरी सरसफाईमा प्रयोग गर्न वडास्तरमा पानी सङ्कलन केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने ।
- डुबान क्षेत्रमा दीर्घकालिन जल निकास प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने ।

(च) जल उत्पन्न प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापन

भौगोलिक जटिलताका कारणले समेत नेपाल प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले जोखिमयुक्त देश हो । नेपालको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला भूकम्पको फल्टलाइनमा पर्दछ । तसर्थ यो भूकम्पीय हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रमा पर्दछ । यसबाहेक पहिरो, भूक्षय, बाढी, डडेलो, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूले समेत वर्षेनी सयौं मानिसहरूको ज्यान लिइरहेको छ । यो गाउँपालिका समेत प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ । तसर्थ यी प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्णतः नियन्त्रण गर्न नसकेपनि यिनीहरूका प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी धनजनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । त्यसका लागि गाउँपालिकाले विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पारी लागू गर्नुपर्दछ ।

विपद् पूर्व तयारी

- नियमित रूपमा भैरहने प्राकृतिक प्रकोपको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो तयार गर्ने ।
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पार्ने ।
- विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन गर्ने ।
- मुल समितिको मातहतमा रहने गरी वडास्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने ।
- गाउँपालिकामा उपलब्ध विपद् व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउन सक्ने सम्पूर्ण सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी तथा निजी संस्था र सम्बन्धित अधिकारीहरूको यकिन गरी मूल समितिमा संलग्न गराउने ।
- समितिको नियमित बैठक आयोजना गर्ने ।
- समुदाय तथा विद्यालयहरूमा विपद् सामना गर्न नियमित तालिम र जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- विपद् व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी तथा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी नियमित तालिम तथा प्रशिक्षणको आयोजना गर्ने ।
- गाउँपालिकामा आइपर्न सक्ने मुख्य जोखिमको पूर्वानुमान र आँकलन गर्ने ।
- बेलाबेलामा उद्धार तथा विपद्बाट बच्ने उपायबारे पूर्वाभ्यासहरू सञ्चालन गर्ने ।
- उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गर्ने ।
- वडास्तरमा युवाहरू सम्मिलित विपद् प्रतिकार्य स्वयम्सेवक समूह निर्माण गरी नियमित तालिम प्रदान गर्ने ।
- जोखिमयुक्त क्षेत्रमा अनिवार्य विमाको व्यवस्था गर्ने ।
- महामारीबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट जनचेतनामूलक सन्देश नियमित रूपमा प्रवाह गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा, पिउनेपानी, खाद्यान्न आपूर्ति प्रणालीलाई विपद्को बेला काम लाग्न सक्ने गरी ठीक अवस्थामा राख्ने ।
- प्रत्येक वडामा विपद्को बेला भेला हुने स्थानको तय गर्ने र त्यस्ता स्थानको सूची तयार गरी घोषणा गर्ने र साथै ती क्षेत्रहरूलाई पूर्वाधारयुक्त बनाउने ।
- गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापन कोषको निर्माण गर्ने ।
- प्रत्येक वडामा निश्चित संख्यामा युवा विपद् स्वयंसेवा दस्ता तयारी गरी नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- भूकम्प प्रतिरोधी घरलाई मात्र निर्माण प्रमाणपत्र दिने ।

- मापदण्ड नपुगेका घरहरूलाई निश्चित मापदण्ड पुरा गरी निर्माण वा पुननिर्माण गर्न समय प्रदान गर्ने ।
- इन्जिनियर तथा डकर्मीहरूलाई भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न नियमित तालिम दिने ।
- प्रकोप संवेदनशीलताको आधारमा भू-उपयोग योजना तयार पार्ने ।
- प्राकृतिक प्रकोप जोखिमयुक्त क्षेत्रमा घर, विद्यालय, अस्पताल तथा अन्य बस्ती जस्ता पूर्वाधार निर्माण गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- उद्धार टोली, उद्धार सामग्री र उपकरणलाई तम्तयार अवस्थामा राख्ने ।
- उद्धार सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गर्ने
- आकस्मिक स्वास्थ्य उपचारको उचित प्रबन्ध गर्ने ।
- प्राथमिक उपचार सामग्री, ज्याकेट, दमकल, एम्बुलेन्स आदिको प्रबन्ध गर्ने ।
- विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा विपद् पूर्व सङ्केत दिने उपकरणहरू जडान गर्ने ।
- जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू निषेध गर्ने ।
- सुरक्षा निकाय अन्तर्गत शसस्त्र प्रहरी, नेपाली सेना र नेपाल प्रहरीसँग समन्वय गरी विपद्को समयमा तम्तयार रहने संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

तत्कालीन उद्धार कार्य

- प्राकृतिक विपद्का बेला विपद् व्यवस्थापन समितिका उपलब्ध पदाधिकारीहरूको आपत्कालीन बैठक बसी विपद्को क्षति तथा उद्धारको आवश्यकता आँकलन गरी तत्काल उद्धार टोली परिचालन गर्ने ।
- पहिरोमा पुरिएका, घरको भग्नावशेषमा पुरिएका, बगाएका, घाउ तथा चोटपटक लागेका, बढी जोखिममा रहेका घाइते, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, गर्भवती महिला, अशक्त र विरामीहरूको उद्धारलाई प्राथमिकता दिई स्वास्थ्य उपचार तथा आकस्मिक कक्षसम्म पुर्याउने ।
- एम्बुलेन्स, दमकल लगायतका अन्य उद्धार सामग्रीहरूको परिचालन गर्ने ।
- अवस्था हेरेर आपत्कालीन अवस्थाको घोषणा गरी बाह्य सहयोग आह्वान गर्ने ।
- विपद् सम्बन्धी सूचना आदानप्रदान तथा प्रसारणका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमका प्रतिनिधिहरूलाई विपद् व्यवस्थापन समितिमा सम्मिलित गराउने र संचार माध्यमको सहयोग लिने ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विपद् व्यवस्थापन टोलीको सहयोग लिने ।
- मूल सडक, पैदलमार्गा तथा आवतजावत अवरुद्ध भएका स्थानहरूमा तत्काल सडक आवागमन खुल्ला गर्ने । सो कार्यका लागि एक्साभेटर सहित संयन्त्र तयारी अवस्थामा राख्ने ।
- शवहरूको व्यवस्थापन गर्ने ।

- खाद्यान्न, पानी, औषधी, तत्ताकपडा, त्रिपाल जस्ता अत्यावश्यक सामग्रीको प्रबन्ध गरी सर्वप्रथम बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला तथा असहायहरूको उद्धार गरी प्राथमिकतामा राख्ने ।
- रक्त सञ्चार सेवाको प्रबन्ध गरी सुचारु राख्ने ।
- उद्धारकोषको व्यवस्था र स्थापना गर्ने र सहयोगको लागि सबैसँग अपिल गर्ने ।
- विपद्ग्रस्त क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका रोग तथा महामारी फैलिन सक्ने अवस्थालाई ख्याल राखी प्रतिकार्य तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- नागरिकहरूलाई थप विपद् आउन सक्ने अवस्थाबारे सचेत बनाउने ।

विपद् पश्चात्

- विभिन्न रोगव्याध तथा महामारी फैलिन सक्ने जोखिमको पूर्वानुमान गरी जनचेतना फैलाउने ।
- महामारीको सामना गर्न आवश्यक चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी तथा औषधीसहितको स्वास्थ्य उपचार टोलीको प्रबन्ध गर्ने ।
- सामुहिक भोजनको लागि भण्डारा (Common Mess) सञ्चालन गर्ने ।
- सुरक्षित पिउने पानी, खाद्यान्न, औषधी, कम्बल, त्रिपाल, भाँडाकुडा लगायत लत्ताकपडाको आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउने ।
- मनो-सामाजिक परामर्श टोली परिचालन गर्ने ।
- आवास पुनर्स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- भत्केका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, लगायत सार्वजनिक संरचनाहरूको पुननिर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने ।
- पोषणयुक्त आहारको प्रबन्ध गरी बालबालिका, सुत्केरी, गर्भवती, वृद्धवृद्धा, अनाथ, अपाङ्गहरूलाई प्राथमिकता दिने ।
- अस्थायी प्रकृतिका सेवा केन्द्रहरूको व्यवस्था गर्ने ।
- अस्थायी शौचालयहरूको निर्माण गर्ने ।
- जनजीवन सामान्य हुँदै जाँदा विद्यालय सञ्चालन गर्न पहल गर्ने ।
- आपूर्ति प्रणालीको प्रभावकारी व्यवस्थामा ध्यान दिने ।

५.४.३ वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि Logical Framework Approach (LFA)

सोच

“जल र जमिन दिगो संरक्षण तथा सदुपयोग मार्फत् वातावरणीय समृद्धि हासिल गर्ने”

लक्ष्य

गाउँपालिकालाई वातावरण अनुकूलित हरित कृषि ग्रामको रूपमा विकास गर्ने

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> हालको १.७६ प्रतिशत वनको क्षेत्रफल कम्तीमा ३० प्रतिशतमा कायम हुनेछ । भाडी तथा बुट्यान क्षेत्र पूर्ण हरित क्षेत्रको उत्पादनशील वनमा परिणत भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू भई वनले प्रत्यक्ष संलग्न स्थानीय जनताको जीवनस्तर उकाष्ण सहयोग गर्नेछ । स्थानीय वन ऐन जारी भई वनको दिगो व्यवस्थापन र संरक्षण सुनिश्चित हुनेछ । सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू सक्षम र सक्रिय भएका हुनेछन् । अधिकांश वन जङ्गल जलाधार संरक्षण हुने वनस्पतियुक्त वनमा परिणत भएका हुनेछन् । गाउँपालिका भर रहेका वातावरणीय साथै उपयोगका हिसाबले समेत कमसल काठको वनजङ्गल मध्ये २० प्रतिशत जङ्गलमा वातावरणीय र उपयोगका हिसाबले उच्च प्रतिफलमूखी वोटविरूवाहरू रोपिएका हुनेछन् । गाउँपालिकामा रहेका सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन भएको हुनेछ । 	<p>वि.सं. २०८० सालसम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> हाल रहेको १.७६ प्रतिशत वन क्षेत्र ५ प्रतिशतमा कायम राखिएको हालको भाडी तथा बुट्यान क्षेत्र मध्ये ५० प्रतिशतलाई उत्पादनशील वनमा परिणत गर्न वृक्षारोपण भएको वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू भएको स्थानीय वन ऐन जारी भएको निश्चित सूचकाङ्कका आधारमा सर्वोत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई प्रत्येक वर्ष पुरस्कृत गरिएको गाउँपालिका भर रहेको वातावरणीय साथै उपयोगका हिसाबले समेत कमसल काठको जङ्गल मध्ये २० प्रतिशत जङ्गलमा वातावरणीय र उपयोगका हिसाबले उच्च प्रतिफलमूखी वोटविरूवाहरू रोपिएका प्रत्येक सामुदायिक वनहरूमा कम्तीमा ५ प्रतिशत क्षेत्रफलमा फलफुलका विरूवाहरू वृक्षारोपण भएका सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन भई जलाधार तथा सिमसार क्षेत्र घोषणा भएको जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रमा अतिक्रमण रोक्न निषेधित तथा संरक्षित क्षेत्र घोषणा भएको प्रत्येक जलाधार क्षेत्रमा आवश्यकता हेरी वृक्षारोपण तथा 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकाबासी को जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै व्यापार वृद्धि, जोखिम न्यूनीकरण र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । स्थानीयस्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । सार्वजनिक खरिद प्रकृया सरल र सहज हुनेछ । कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साभेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ जलाधार क्षेत्रहरूमा जलाधार संरक्षण विरुद्ध वा जलाधारलाई प्रतिकूल असर पु-याउने मानवीय क्रियाकलापहरू जस्तै: वनजङ्गल फाँडानी, वन क्षेत्रमा अव्यवस्थित बस्ती तथा निर्माण र अतिक्रमणलाई पूर्णतः निषेध गरिएको हुनेछ । ■ गाउँपालिकावासीहरू वातावरणीय स्वास्थ्यको महत्व, वायु प्रदुषण, वन विनास, ओजोन तह विनासका साथै प्राकृतिक प्रकोपका मानवीय कारणहरू, तिनका असरहरू र प्रकोप रोकथामका उपायहरूका बारेमा सचेत र जानकार भएका हुनेछन् । ■ प्रत्येक जलाधार क्षेत्रमा संरक्षण कार्यक्रमहरू लागू भई नियमित वृक्षारोपण, तार जाली, बाँध निर्माण, पोखरी निर्माण, भू-संरक्षण तथा क्षयीकरण रोक्ने परम्परागत, जैविक र आधुनिक सबै प्रविधिको प्रयोग जस्ता क्रियाकलापहरू सूचारु भएका हुनेछन् । ■ गाउँपालिकाभरि जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण मापदण्ड लागू भएको हुनेछ । ■ हरेक वडामा कम्तीमा एक नमुना हरित क्षेत्रको निर्माण भएको हुनेछ । ■ प्रत्येक वडामा कम्तीमा पाँच वटा वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने नमुना पोखरीको निर्माण भएका हुनेछन् । ■ गाउँपालिकाभर रहेका प्राकृतिक प्रकोप संवेदनशील क्षेत्रको नक्शाङ्कन गरी प्रकोप नियन्त्रण कार्यक्रम प्रभावकारी भएको हुनेछ । ■ राष्ट्रिय संरक्षण नीति अनुरूप वनस्पति र वन्यजन्तु संरक्षण र संख्या वृद्धि गर्ने कार्यक्रम लागू भएका हुनेछन् । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ भू-संरक्षण कार्यक्रमहरू लागू भएका ■ प्रत्येक वडामा पाँच पाँच वटा वर्षात्को पानी सङ्कलन गर्ने नमुना पोखरी निर्माण भएका ■ पानीको मुहान वरपर पानी संरक्षण गर्ने जातका विरुवाहरूको वृक्षारोपण भएको ■ जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण मापदण्ड लागू भएको ■ प्रत्येक वडामा एक एक वटा हरित क्षेत्र निर्माणको तयारी पुरा भएको ■ भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रको नक्शाङ्कन भई संरक्षण कार्यक्रम लागू भएको ■ वन्यजन्तु तथा वनस्पति संरक्षण तथा संख्या वृद्धि कार्यक्रम लागू भएको ■ सफ्टापन्न वन्यजन्तु गणना तथा वनस्पतिको सूची तयार भएको ■ जलवायु परिवर्तन प्रभाव अनुकूलन कार्यक्रम लागू भएको ■ हरेक घर र समुदायस्तरमा फोहर सङ्कलन विधि, वर्गीकरण, पुनर्प्रयोग, कम्पोस्ट मल निर्माण जस्ता क्रियाकलापको सुरुवात भएको ■ 'क' वर्गका सडकहरू मध्ये सम्पूर्ण सडकमा सडकनाला निर्माण सम्पन्न भएको । ■ प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण सम्पन्न भएको ■ घर घरमा उत्पादन हुने जैविक फोहर तथा फोहर पानीलाई करेसाबारीमा विसर्जन गर्ने तालिम तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू नियमित भएको ■ प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा चोक र सेरोफेरो सफा गर्न कर्मचारी व्यवस्थापन गरिएको ■ मुख्य बजार क्षेत्रमा पर्याप्त सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको ■ जनघनत्वका आधारमा प्रमुख बजार केन्द्र छनोट गरी ढल व्यवस्थापनका लागि विस्तृत 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> वायु प्रदुषण, ओजोन तह विनाश जलवायु परिवर्तनले पारेका प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुझाव पेश गर्न विज्ञहरूसँग परामर्श लिई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम लागू भएको हुनेछ। वैज्ञानिक फोहर व्यवस्थापन प्रणालीको सुरूवात भई बस्ती सेरोफेरो र पर्यावरण स्वच्छ र सुन्दर हुनेछ। उपयुक्त स्थानको पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण भैसकेको हुनेछ। सम्पूर्ण मुख्य तथा सहायक सडकहरूमा नालाहरू निर्माण भैसकेका हुनेछन्। प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण भइसकेका हुनेछन्। बजार क्षेत्रहरूमा पर्याप्त सार्वजनिक शौचालयहरू निर्माण भएका हुनेछन्। प्रमुख बजार क्षेत्रमा ढल निकासको प्रबन्ध भैसकेको हुनेछ। गाउँ, टोल, सडक सफा गर्न समुदाय स्तरबाट नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन्। वायु प्रदुषण नगर्ने विद्युतीय सवारी साधनलाई प्रोत्साहित गर्न निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइने छ। गाउँपालिकामा आइपर्ने प्रमुख प्राकृतिक विपद्को पहिचान भएको हुनेछ। एकीकृत विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना लागू भैसकेको हुनेछ। सबैखाले प्राकृतिक विपद्लाई सामना गर्न सक्षम विपद् व्यवस्थापन संयन्त्रको विकास भैसकेको हुनेछ। विपद्को समयमा भेला हुन उपयुक्त स्थानको पहिचान 	<p>परियोजना प्रतिवेदन <i>DPR</i> तयार भएको</p> <ul style="list-style-type: none"> समुदायस्तरबाट घर आँगन र टोल सफा गर्न वडा स्तरमा सरसफाई समितिहरू गठन भई हरेक महिनाको अन्तिम शनिवार सामुदायिक सरसफाई अभियान तथा जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन भएको वायु प्रदुषण नगर्ने विद्युतीय सवारी साधनको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार भई लागू भएको विपद्को समयमा भेला हुने गरी प्रत्येक वडामा खुल्ला स्थानहरूको तय भई घोषणा भएको बाढी, नदी कटान, भुक्षय लगायतका जोखिमयुक्त नदी तथा खोला किनारमा २५ प्रतिशत तटबन्धको निर्माण भएको र बाँकी तटबन्धको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको गाउँपालिकामा एउटा दमकल र कम्तिमा २ वडामा एउटा एम्बुलेन्स खरिद गरिएको आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर प्रत्येक वडामा कम्तिमा १-१ वटा हेलीप्याडको निर्माण भएको <p>वि.सं. २०८५ सम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> भाडी बुट्यान सबै क्षेत्र उत्पादनशील वनमा परिणत भएको गाउँपालिका भर रहेको वातावरणीय साधै उपयोगका हिसाबले समेत कमसल काठको ५० प्रतिशत जङ्गललाई वातावरणीय र उपयोगका हिसाबले उच्च प्रतिफलमूखी जङ्गलले प्रतिस्थापन गरेको प्रत्येक सामुदायिक वनको १५ प्रतिशत भू-भागमा जडिबुटी तथा फलफूलले ढाकेको प्रत्येक सामुदायिक वन भित्र कम्तीमा एक-एक वटा हरित क्षेत्रमा वृक्षारोपण कार्य पूरा भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>गरी जनसाधारणबीच घोषणा भैसकेका हुनेछन् ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ विपद्को सामना गर्न समुदायस्तरमा पूर्वाभ्यासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका हुनेछन् । ■ आकस्मिक उपचार, खाद्यान्न लत्ताकपडा, भाँडाकुँडा आपूर्ति, आवास प्रबन्धजस्ता अत्यावश्यकिय आयामहरूको पूर्व तयारी भै-सकेको हुनेछ । ■ गाउँपालिकलाई आवश्यक पर्ने एम्बुलेन्स, दमकल र अन्य उद्धार सामग्रीहरूको प्रबन्ध भैसकेको हुनेछ । ■ आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर प्रत्येक वडामा कम्तिमा १-१ वटा हेलिप्याड निर्माण भएका हुनेछन् । 	<ul style="list-style-type: none"> ■ संकटापन्न घोषणा भएका वन्यजन्तु र वनस्पतिको सङ्ख्यामा २० प्रतिशतले वृद्धि भएको ■ ल्यान्डफिल साइटको निर्माण सम्पन्न भएको ■ 'ख' वर्गका सम्पूर्ण सडकहरूमा सडक नाला निर्माण सम्पन्न ■ सबै प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा छनोटका आधारमा आवश्यक ठाउँमा ढल तयार हुनेछ । ■ बाढी, नदी कटान, भुक्षय लगायतका जोखिमयुक्त खोला नाला २५ प्रतिशत तटबन्धको निर्माण भएको ■ गाउँपालिकामा कम्तिमा २ वटा दमकल र ५ वटा एम्बुलेन्स खरिद भएका ■ सम्पूर्ण मिचाहा प्रजातिका विरुवाहरूको नियन्त्रण भएको <p>वि.सं. २०१० सम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिका भर रहेको वातावरणीय साथै उपयोगका हिसाबले समेत कमसल काठको सबै जङ्गललाई वातावरणीय र उपयोगका हिसाबले उच्च प्रतिफलमूखी जङ्गलले प्रतिस्थापन गरेको ■ प्रत्येक सामुदायिक वनमा ३० प्रतिशत जडिबुटी र फलफूलले ढाकेको ■ प्रत्येक सामुदायिक वनभित्र जल पर्यावरणीय प्रणाली कायम गरी चराचुरुङ्गी र वन्यजन्तुलाई आवश्यक जल आपूर्ती गर्न आवश्यक सङ्ख्या पहिचान गरी पोखरी निर्माण भएका ■ सङ्कटापन्न जीवजन्तु र वनस्पतिको सङ्ख्यामा ५० प्रतिशतले वृद्धिभएको ■ सम्पूर्ण सडकमा सडक नाला निर्माण सम्पन्न भएका ■ जनघनत्वका हिसाबले सबै प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा ढल निर्माण कार्य सम्पन्न भएका 		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) जलाधार संरक्षण		
■ गाउँपालिकाभर रहेका सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको प्रोफाइल तयार पार्ने	१०	ST
■ सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने	१०	ST
■ जलाधार र सिमसार क्षेत्रको घोषणा गरी मानवीय अतिक्रमण निषेध गर्ने		Regular
■ प्रत्येक वडामा बहुउद्देश्यीय पोखरीहरू निर्माण गर्न सर्वे गर्ने	१५	Regular
■ प्रत्येक जलाधार क्षेत्र वरपर खाली स्थानमा जलाधार संरक्षणमैत्री विरुवाहरूको वृक्षारोपण गर्ने	१५०	LT
(ख) वातावरण संरक्षण		
■ वायु प्रदूषण नियन्त्रण गर्न ईँटा तथा अन्य उद्योग सञ्चालनको लागि मापदण्ड तोक्ने		ST
■ प्लाष्टिक प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्न प्लाष्टिक भोला प्रतिबन्ध लगाउने		ST
■ छाडा पशु चौपाया नियन्त्रण तथा दण्ड जरिवाना गर्ने		ST
■ ठूला निर्माण कार्य, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा खानी उत्खनन, क्रसर उद्योग सञ्चालन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने र त्यसलाई कडाइका साथ लागु गर्ने	१५०	LT
■ विद्यालय, स्वास्थ्य क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्र वरपर ध्वनि निषेधित क्षेत्र घोषणा गर्ने		ST
■ मरेका पशु, चौपाया व्यवस्थापन गर्न प्रत्येक वडामा स्थानहरू तोक्ने	१५०	LT
■ खाना पकाउन प्रयोग हुने काठ दाउरा, गुइँठा, एलपिजि ग्याँस प्रतिस्थापन गर्न वैकल्पिक उर्जा जस्तै: वायो ग्याँस र सौर्य उर्जामा २५ प्रतिशत अनुदान दिने	६००	LT
■ बजार केन्द्र र जनघनत्व बढी भई मानवीय क्रियाकलाप बढी हुने स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने	३००	LT
■ सञ्चालनमा रहेका ढुङ्गा, गिट्टी, क्रसर उद्योग आदिबाट उत्पन्न भएको प्रदूषणका कारण सामाजिक दायित्व अन्तर्गत सो क्षेत्रको मुख्य सडक खण्डको उपयुक्त स्थानहरूमा दायँबायाँ वृक्षारोपण अनिवार्य गर्ने	५०	LT
■ प्रत्येक वडामा हरित क्षेत्र निर्माणसँग एकीकृत गरी नमुना पार्कहरू बनाउने	१८०	LT
■ सम्पूर्ण सम्पदा क्षेत्र तथा धार्मिक मठ मन्दिरहरूमा वातावरणीय हिसाबले एकीकृत विकास गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने	३००	LT
(ग) जलवायु परिवर्तन		
■ जलवायु परिवर्तनको असर अध्ययन गर्न विज्ञहरूसँग परामर्श लिने	१५	Regular
■ विपद्को मुख्य असर सामना गर्न वडागत योजना तयार पार्ने	१२	Regular
■ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी नियमित वडागत सचेतना र तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> वैकल्पिक उर्जा र विद्युत् उर्जाको उपभोग वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा लघु जलविद्युत्को सम्भाव्यता अध्ययन र लगानीको वातावरण तयार पार्न अन्तरक्रिया गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> क्लिन, ग्रीन, नविकरण तथा वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगकर्तालाई निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान दिने 	४५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनिकरण तथा अनुकूलन कार्यमा संलग्न उत्कृष्ट संघ, संस्था तथा व्यक्तिलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कृत गर्ने 	७५	Regular
(घ) फोहरमैला व्यवस्थापन		
<ul style="list-style-type: none"> आवश्यकता र सम्भाव्यताको अध्ययन गरी प्रत्येक वडा वा टोलमा फोहरमैला व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> नकुहिने (Non-biodegradable) फोहर व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले ठाउँ ठाउँमा कन्टेनर राख्ने 	३००	LT
<ul style="list-style-type: none"> कुहिने फोहरबाट कम्पोस्ट मल बनाउने तरिका सिकाउने र यस बारे जनचेतना फैलाउन गाउँपालिकाले एक तालिम प्राप्त टोलीलाई बस्ती बस्तीमा परिचालन गर्ने 	१८०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> खुला क्षेत्र, पानीका मुहान, कुलो, पैनी तथा नहरमा मलमुत्र त्याग गर्ने प्रवृत्तिलाई निषेध गरी रोक्न जनचेतना फैलाउने 	४५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक घरमा पानीसहितको चर्पीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्न अति विपन्न परिवारलाई अनुदान दिएर अथवा निःशुल्क रूपमा चर्पी बनाइदिने 	३००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> साबुनपानीले हात धुन विद्यालय र समुदायस्तरमा जनचेतना फैलाउने 	३०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाका बस्तीहरूमा आवश्यकताका आधारमा ढल निकासको व्यवस्था गर्ने 	३००	LT
<ul style="list-style-type: none"> सडकमा ढलको पानी छोडिदिने तथा फोहरमैला विसर्जन गर्नेहरूलाई पूर्ण रूपमा निरुत्साहित गर्न जरिवानाको व्यवस्था गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> सडकमा गाईवस्तु बाँधेर फोहर गर्नेको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी कानुनी कारवाही गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> घना बस्ती भएका क्षेत्रका सडकको नियमित सरसफाइका लागि गाउँपालिकाले आवश्यकता अनुसार सफाई कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने वा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउने 	४५०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> कुहिने फोहरको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले प्रत्येक घरमा निःशुल्क रूपमा वा विशेष अनुदानमा कम्पोस्ट मल बनाउने किट वितरण गर्ने 	३००	Regular
<ul style="list-style-type: none"> पशु गोठलाई सफा सुगन्ध र स्वस्थकर राख्न पशुपालक कृषकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको पहलमा प्रत्येक वडाका विभिन्न स्थानमा सञ्चालित होटल तथा भोजनालयहरूको सरसफाई र गुणस्तरको अनुगमन गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा कम्तिमा दुई वटा सफा र सुरक्षित पशु बधशाला निर्माण गरी सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने 	१२०	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ सडक छेउका नालीहरूको नियमित सरसफाई गर्न गाउँपालिकाले प्रबन्ध गर्ने	१५०	Regular
■ कृषि उपज सङ्कलन र हाटबजार लाग्ने स्थलको नियमित सरसफाई गर्ने	७५	Regular
■ सडक धुलोको कारण हुने वायु प्रदुषण रोक्न मुख्य र व्यस्त सडकहरूको स्तरोन्नती गर्ने		LT
■ बजार क्षेत्रका सडकमा धुलो हटाउन कर्मचारी व्यवस्था गर्ने	३००	Regular
■ जीर्ण अवस्थाका प्रदुषण बढाउने सवारी साधनलाई क्रमशः कडाइका साथ हटाउँदै जाने		MT
■ उद्योगधन्दाबाट निस्केको फोहरलाई सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गर्न उद्योगलाई जिम्मेवार बनाउन मापदण्ड निर्माण गर्ने	५	ST
■ मानव बस्ती छेउका पानी जम्ने खाडलहरू पुर्ने	४५	ST
■ भिँगा, साङ्ला, लामखुट्टे जस्ता किटाणुहरूको प्रकोप नियन्त्रण गर्न गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयले आवश्यक कीटनाशक विषादी तथा विपन्न परिवारलाई भुलहरू निः शुल्क रूपमा वितरण गर्ने	१५०	ST
■ सडक दुर्घटनामा परी मरेका घरपालुवा तथा जङ्गली जनावरलाई तुरुन्त व्यवस्थापन गर्न र सडक आवागमन सुचारु राख्न सडक अनुगमन कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने	१५०	Regular
■ घरायसी फोहरमैलाका कारण नवजात शिशु, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक तथा सुत्केरी महिलामा पर्न सक्ने स्वास्थ्य असरका बारेमा जनचेतना फैलाउने	४५	Regular
■ फोहरमैला व्यवस्थापन र सरसफाइसम्बन्धी जनचेतना फैलाउन पोष्टर प्रकाशन गरी सार्वजनिक स्थानमा टाँस्ने	७५	Regular
■ प्रत्येक विद्यालयले कम्तिमा वर्षको एक पटक फोहरमैला र यसको असर बारेमा जनचेतना विकास गर्न 'विद्यार्थीसँग चिकित्सक' कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	Regular
■ प्रत्येक गाउँपालिकाले सकेसम्म गाउँपालिका स्तर वा वडा स्तरमा एकीकृत ढल निकास कार्ययोजना बनाई लागु गर्ने	१२०	LT
■ गाउँपालिकाका वनहरूले कम्तिमा वर्षको २ पटक जनश्रमदानमा आधारित सडक सरसफाइ कार्यक्रम तथा नदी सरसफाई कार्यक्रम आयोजना गर्ने	६०	Regular
■ दशैं, तिहार जस्ता विशेष चाडबाड तथा अवसरमा विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई मन्दिर लगायतका धार्मिक स्थलहरूको सरसफाइ कार्यक्रममा सहभागी गराउने	४५	Regular
■ प्रत्येक घरमा चर्पी निर्माण अनिवार्य गर्न विपन्न समुदायलाई २५ प्रतिशतसम्म अनुदान दिने	१,०००	Regular
■ मुख्य बजार क्षेत्रहरूको फोहर तथा कवाडी सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने	२	ST

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक महिनाको अन्तिम शनिवार वडा स्तरमा विद्यार्थी, कर्मचारी र सर्वसाधारण सम्मिलित व्यापक सामुदायिक सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने 	४०	ST
<ul style="list-style-type: none"> कम फोहर उत्सर्जन गर्न करेसाबारीमा फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाई प्रयोग गर्न तालिम सञ्चालन गर्ने 	६०	MT
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक स्थल वरपर फोहर फ्याँक्न डस्टबिन, खाल्डो आदिको व्यवस्था गर्ने 	१००	MT
<ul style="list-style-type: none"> वर्षात्को पानी सङ्कलन गरी सरसफाई तथा सिँचाइमा प्रयोग गर्न प्रत्येक वडामा एक एक वटा पानी सङ्कलन पानी ट्याङ्कीको निर्माण गर्ने 	६००	LT
<ul style="list-style-type: none"> उपयुक्त स्थान पहिचान गरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> बस्ती छेउमा भएका उद्योगहरू क्रमशः अन्यत्र सार्ने अथवा उद्योगधन्दाहरू भन्दा टाढा मानव बस्तीको विकास गर्ने 		
(ड) विपद् व्यवस्थापन		
<ul style="list-style-type: none"> विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार पार्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका प्राकृतिक प्रकोपको हिसाबले उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा खतरा सङ्केतहरू राख्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्भाव्य स्थलहरूमा विपद् पूर्वसङ्केत दिने उपकरणहरू जडान गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने 	५०	ST
<ul style="list-style-type: none"> आपत्कालीन उद्धार कोषको निर्माण गर्ने 	१००	ST
<ul style="list-style-type: none"> विपद् पश्चात् मनोवैज्ञानिक परामर्श दिन जनशक्ति तयार गरी परामर्श केन्द्र तथा समूह स्थापना गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> प्रकोप संवेदनशीलताको आधारमा भू-उपयोग योजना तयार पार्ने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> आपत्कालीन उद्धारका लागि सुरक्षा निकायसँग मिलेर विभिन्न स्थानमा हेलीप्याडको निर्माण गर्ने 	४५	ST
<ul style="list-style-type: none"> विपद् व्यवस्थापन मूल समितिको नियमित बैठक सञ्चालन गरी पूर्व तयारीको मूल्याङ्कन गर्ने 	५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विपद् व्यवस्थापन वडागत समितिको नियमित बैठक सञ्चालन गरी पूर्व तयारीको मूल्याङ्कन गर्ने 	९०	Regular
<ul style="list-style-type: none"> समुदाय र विद्यालयहरूमा विपद्सँग सामना गर्न पूर्वाभ्यास तथा तालिमको आयोजना गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> विपद् व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूको नियमित तालिम र प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने 	७५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> महामारीबाट बच्ने उपायबारे स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट जनचेतनामूलक सन्देश नियमितरूपमा प्रसारण गर्ने 	१५	Regular

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकमीलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने	४५	ST
■ विपद्को समयमा आवश्यक दमकल, एम्बुलेन्स, प्राथमिक उपचार प्रबन्ध,सञ्चार उपकरण, टर्चलाइटहरू, डोरी, एक्सकाभेटर आदि खरिद गरी ठीक हालतमा राख्ने	१,०००	LT
■ विपद्को बेला पिउने पानी, खाद्यान्न, औषधोपचारको पूर्व तयारी गर्न संयन्त्र निर्माण गर्ने	५०	Regular
■ विपद्का बेला भेला हुने खुला स्थानहरू तय गरी पूर्वाधारयुक्त बनाउने	५०	ST
■ गाउँपालिकामा आउन सक्ने सबै सम्भाव्य प्राकृतिक विपद् तथा जोखिमका बारेमा सबै गाउँपालिकावासीहरूलाई सचेत बनाई विपद्का समयमा बच्ने उपायहरूका बारेमा जानकारी दिने ।	४५	LT
■ विपद्, जोखिम तथा महामारीबाट बच्ने उपायबारे स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट जनचेनतामूलक सन्देश नियमितरूपमा प्रसारण गर्ने ।	१५	Regular
■ भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकमीलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने ।	१५	Regular
■ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा घर तथा अन्य बसोबासका पूर्वाधारहरूको निर्माणलाई निरुत्साहित गर्ने ।		Regular
■ घर तथा बस्ती निर्माण गर्नुभन्दा पहिले अनिवार्य रूपमा नक्सा पास, माटो परीक्षण तथा फिल्ड चेकजाँच गरेर मात्र गराउने कार्यको शुरुवात गर्ने ।		Regular
■ विपद् सम्भावित क्षेत्रका प्रत्येक नागरिकको अनिवार्य विमा योजना लागु गर्ने र विपन्न नागरिकको विमा गाउँपालिकाले गरिदिने	१५०	Regular

५.५ संस्थागत विकास सेवा प्रवाह तथा सुशासन

नेपालमा दशकौं लामो आन्दोलन, प्रयास र राजनैतिक संक्रमण पश्चात् प्राप्त भएको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुरूप गाउँपालिका एक प्रकारको स्वायत्त स्थानीय सरकार हो । अधिकार प्राप्ति का हिसाबले ठूलो राजनैतिक परिवर्तन पश्चात् प्राप्त संघीय व्यवस्थाले गाउँपालिकालाई शक्ति सम्पन्न बनाएको छ । यद्यपि संघीयताको अभ्यास नवीन भएको र सदियौंदेखि नेपालमा केन्द्रकृत राजतन्त्रात्मक शासनव्यवस्था सञ्चालन भएकोले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थापूर्णरूपमा संस्थागत विकास नहुँदासम्म यसको विकासको लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूले एकीकृत र समन्वयात्मक भूमिका खेल्नु पर्दछ । गाउँ तथा स्थानीय सरकार जनताको सबभन्दा समिपमा रही जनतालाई सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने सरकार भएकोले गाउँपालिकाले आफूले प्रदान गर्ने सेवालार्इ जनताको अधिकतम हितलाई ध्यानमा राख्दै पारदर्शी, प्रभावकारी र जवाफदेयी हिसाबले प्रवाह गर्नुपर्दछ । यसका लागि गाउँपालिका विकास गुरुयोजनाले गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरूस्त तुल्याउन समग्र संस्थागत विकासको निम्न बमोजिम योजनाहरू तय गरेको छ ।

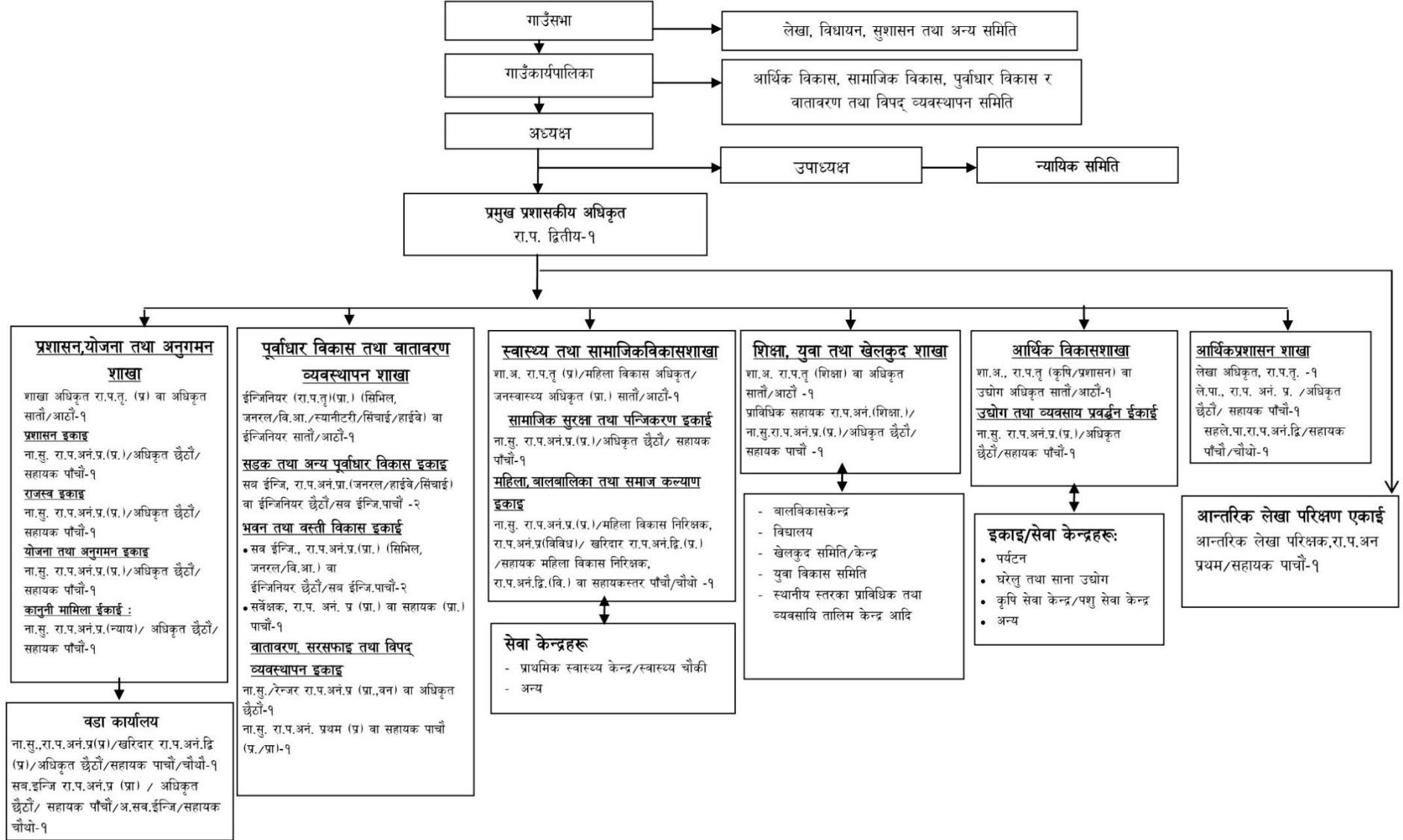
सोच:	“खजुराको चाह, जनमुखी सेवा प्रवाह”
लक्ष्य:	गाउँपालिकाबाट प्रदान हुने सबै प्रकारका सेवाको प्रवाहलाई छिटो, छरितो, सुलभ जनउत्तरदायी र प्रभावकारी बनाई जनताको आवश्यकता, अधिकार र चासोमा केन्द्रित हुने ।

५.५.१ उद्देश्यहरू

- ✓ जन उत्तरदायी असल शासन सुनिश्चित गर्ने ।
- ✓ सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ हरेक निर्णय प्रक्रियामा जनचाहनालाई केन्द्रमा राख्ने ।
- ✓ आर्थिक पारदर्शिता कायम गर्ने ।
- ✓ वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने ।
- ✓ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र पूर्णतः कार्यान्वयन गर्ने ।
- ✓ राजश्व सङ्कलन र परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ जनशक्ति विकासका लागि नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने ।
- ✓ सूचना अधिकारीलाई सकृय र प्रभावकारी तुल्याउने ।
- ✓ लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने ।
- ✓ नागरिक सुनुवाइ कार्यक्रमहरू नियमित आयोजना गर्ने ।
- ✓ सार्वजनिक परिक्षणका कार्यक्रमहरू नियमित सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ स्थानीय न्यायिक समितिलाई सक्षम र प्रभावकारी बनाउने ।
- ✓ लैङ्गिक परिक्षणका कार्यक्रमहरू नियमित सञ्चालन गर्ने ।
- ✓ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सरोकारवाला शाखाहरूको बिचमा आपसी समन्वय कायम गर्ने ।
- ✓ संविधानले तय गरेका राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने ।

(ख) २५ हजारभन्दा बढी जनसंख्या भएका गाउँपालिकाको संगठन संरचना (१२६वटा)

(अनुसूची २.१)

५.५.२ योजना तथा कार्यक्रमहरू

(क) सुशासन तथा संस्थागत विकास

वास्तविक अर्थमा असल शासनको स्थापना गर्न सकेमात्र जनस्तरमा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता रहन्छ। राज्यले लिएको नीति अनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचार सून्यता, जनउत्तरदायी व्यवहार, शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन्। यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्न सकेको खण्डमा संघीय संविधानको मर्मअनुरूप जनताको घरदैलोमा राज्यद्वारा प्रवाह गरिने सेवा र सुविधा सहज तरिकाले पुऱ्याउन सकिन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाले सुशासन र संस्थागत विकासअन्तर्गत निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ।

- आजको सूचना र सञ्चार प्रविधिको युगमा सूचना प्रविधिमा चुस्त जनशक्ति नहुँदा सेवा प्रवाह छिटो, छरितो र प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले कर्मचारीहरूलाई आवश्यकता अनुसार सूचना प्रविधिमैत्री बनाउन नियमित तालिम तथा प्रशिक्षणहरू सञ्चालन गर्ने।
- क्रमशः सेवा प्रवाहका सबै प्रणालीहरूलाई विद्युतीय सूचना प्रणाली र प्रविधितर्फ विकास गर्दै लैजाने।
- गाउँपालिकाको वेबसाइटलाई पूर्ण सूचनायुक्त र प्रभावकारी बनाई त्यसलाई अद्यावधिक गर्ने।
- वडास्तरमा आवश्यकता अनुसार “घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम” सञ्चालन गर्ने।
- वडा र गाउँपालिका केन्द्रलाई क्रमशः विद्युतीय सूचना प्रणालीमा जोड्ने।
- क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रलाई अक्षरशः कार्यान्वयन गर्ने।
- नागरिक सुनुवाइका कार्यक्रमहरू नियमित गर्ने।
- वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, अशक्त, असहाय, बालबालिका, दीर्घरोगी र सामाजिक सुरक्षा प्राप्त सेवाग्राहीहरूलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने संयन्त्र लागू गर्ने।
- वडागत स्तरमा जनगुनासो सुनुवाइको प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गर्ने।
- सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवनहरूको निर्माण सम्पन्न गरी कम्प्युटर लगायतका सम्पूर्ण आधुनिक प्रविधिहरू सुविधासम्पन्न बनाउने।
- कर शिक्षा कार्यक्रमलाई वडागतरूपमा नियमित सञ्चालन गर्ने।
- कार्यक्रम तथा योजनाको प्राथमिकीकरण गर्दा वैज्ञानिक र आवश्यकताको सिद्धान्त अपनाई जनसहभागिता र जनचाहनाअनुरूप गर्ने।
- गुनासो पेटिकाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने।
- पाँच लाखभन्दा माथिका विकास निर्माण योजना सञ्चालन गर्दा पारदर्शिता सुनिश्चित गर्न सार्वजनिक स्थलमा ब्यानर तथा बोर्ड राखी कार्यान्वयन गर्ने र सार्वजनिक सुनुवाइ र सामाजिक परीक्षण पश्चात् पारित गर्ने।
- आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने।

- सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली, घटना दर्ता तथा सेवा प्रवाहलाई विद्युतीय माध्यममा लगी प्रभावकारी बनाउने ।
- स्थानीय न्यायिक इजलासको स्थापना गरी न्यायिक समितिलाई सक्षम र प्रभावकारी बनाउन तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- स्थानीय न्यायिक समितिलाई प्रविधि तथा स्रोत साधनयुक्त बनाउने ।
- गाउँपालिकाको नीतिबमोजिम चौमासिक रूपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने । गुनासो बमोजिम सार्वजनिक प्रशासनमा सुधार गर्ने ।
- गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति अर्थात् पार्श्वचित्रलाई विद्युतीय सूचना प्रविधि अपनाई अद्यावधिक गर्ने ।
- कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनका आधारमा राष्ट्रसेवक कर्मचारीमध्येबाट उत्कृष्टलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कृत गर्ने ।
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली र कर्मचारी आचार संहिताको पूर्णतः पालना गर्ने गराउने ।
- स्थानीय सञ्चार माध्यम, रेडियो, टेलिभिजन मार्फत् नियमित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह र विकास निर्माणको विषयमा नागरिकहरूलाई नियमित जानकारी गराउने ।
- सूचना अधिकारीलाई सक्रिय बनाउने ।
- गाउँपालिकाका समग्र निर्णय प्रक्रियामा जनचाहना र आवश्यकता सम्बोधनलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।
- सार्वजनिक निजी साभेदारीलाई प्रबर्द्धन गरी विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने ।

(ख) राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धि

- जनताले तिरेको करबाट राज्य सञ्चालन हुने सामान्य सिद्धान्त हो । तर जनताले प्रशस्त कर तिर्नका लागि आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउनु पर्दछ । आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई तीव्रता दिन रोजगारीको सिर्जना, उत्पादन वृद्धि, बजारीकरण, निर्यात र उपभोक्ता बजारको प्रबर्द्धन गर्नुपर्दछ भने उद्योग र कलकारखानाहरू खुल्ने उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुनुपर्दछ । गाउँपालिकालाई आर्थिक रूपमा सम्पन्न बनाउन “उत्पादनमुखी स्वरोजगार समृद्धिको आधार” भन्ने मूल नारालाई साकार तुल्याउने नीतिअनुरूप राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धिका निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ । ।
- राजश्वका सम्भाव्य स्रोतहरूको अध्ययन गरी स्रोतको यकिन गर्ने । सार्वजनिक निजी साभेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्न रणनीति बनाउने ।
- स्थानीय लगानीकर्ताहरूलाई उच्च महत्व दिई लगानीका क्षेत्र पहिचान गरी लगानी आकर्षित गर्ने ।
- नियमितरूपमा लगानी सम्मेलनको आयोजना गर्ने ।
- दातृ निकायलाई आकर्षित गर्न संघीय र प्रादेशिक सरकारहरूसँग समन्वय गर्ने ।

- संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक बजेटको पहल गर्ने ।
- गाउँपालिकाभित्र कानूनको परिधिमा रही सम्भाव्य करका दायरा बढाई सबै प्रकारका आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई गरेको दायरामा ल्याउने ।
- सम्पूर्ण व्यवसाय दर्ता अनिवार्य गरी सोको पूर्ण अभिलेख तयार पार्ने र त्यसलाई अद्यावधिक गर्ने
- करदाता विवरणलाई डिजिटल प्रविधिमा आवद्ध गरी प्रत्येक करदाताको विद्युतीय कर खाता (Smart Tax Account) बनाई लागू गर्ने ।
- **“व्यवसाय कर तिरौं विकास कार्यमा सरिक होऔं”** भन्ने नारालाई सार्थक तुल्याउन अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- कर भुक्तानीलाई थप व्यवस्थित बनाउन स्वचालित एस.एम.एस (SMS) प्रविधिबाट करदातालाई सूचना उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने ।
- गाउँपालिकामा ठूला करदाता पहिचान गरी सम्मान गर्ने ।
- महिला स्वावलम्बनका लागि महिलाको नाममा व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा ५० प्रतिशत कर छुटको व्यवस्था गर्ने ।
- दलित, अपाङ्ग, सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि उनीहरूले सञ्चालन गर्ने उद्योग, कलकारखाना तथा व्यवसाय दर्ता गर्दा विशेष छुटको व्यवस्था गर्ने ।
- अस्थायी प्रकृतिका पार्किङ्ग, हाटबजार आदिबाट वडास्तरमा शुल्क उठाउन निजी क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकामा रहेका सार्वजनिक जग्गाहरूमा अस्थायी संरचनाहरू बनाई बहाल लगाउने र बहाल विटौरी कर उठाउने ।
- कर नतिर्ने परिपाटीलाई पूर्णरूपमा निरुत्साहित गर्न कर नतिर्ने नागरिकलाई गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाबाट वञ्चित गर्ने ।
- कर नतिर्ने निर्माण तथा अन्य कम्पनीहरूलाई कालो सूचीमा राखी उनीहरूको काम रोक्का गर्ने ।
- सडक मर्मत तथा सवारी प्रवेश शुल्क लागू गर्ने ।
- गाउँपालिकाको मासिक आय र व्ययको विवरण प्रत्येक महिना गाउँपालिकाको वेबसाइट मार्फत् सार्वजनिक गर्ने ।
- गाउँपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको सदुपयोग गरी ती सम्पत्तिहरूलाई उत्पादनशील कार्यमा लगाई नियमित राजश्व सङ्कलनको माध्यम बनाउने ।
- करको दर कम गरी करको दायरा बढाउने र कर तिर्ने प्रणालीलाई सरल र सहज बनाउने ।
- वडागतरूपमा कर सङ्कलनको प्रबन्ध गर्ने ।
- सम्पदा क्षेत्र तथा प्रमुख पर्यटकिय क्षेत्र, पोखरी आदिको ठेक्का गरी आगन्तुकहरूबाट शुल्क उठाई राजश्व सङ्कलन तथ त्यस्ता क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्ने ।

५.५.३ संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासनको Logical Framework Approach (LFA)

सोच

“खजुरा गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता जनमुखी सेवा, सुशासन र जवाफदेयता”

लक्ष्य

खजुरा गाउँपालिकाबाट हुने हरेक सेवा प्रवाहलाई सहज, छिटो, छरितो, सुलभ जनउत्तरदायी र प्रभावकारी बनाई जन आवश्यकता, जनहित र जनचासोमा केन्द्रित गर्ने ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा असल शासनको नमूना स्थापित भएको हुनेछ । गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरू सहज, छिटो, पारदर्शी, जवाफदेयी र जनचाहना बमोजिम प्रवाह भएका हुनेछन् । गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सबै प्रकारका सेवाहरू विद्युतीय माध्यमबाट प्रवाहित भएका हुनेछन् । हरेक निर्णयहरू जनचासो र आवश्यकतालाई केन्द्रमा राखेर गरिएको हुनेछ । आर्थिक पारदर्शिता कायम भएको हुनेछ । 	<p>वि.सं. २०८० सम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकावासीले महसूस गर्ने गरी असल शासनका सम्पूर्ण आयामहरूको अभ्यास भएको गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सबै प्रकारका सेवाहरू विद्युतीय माध्यमबाट प्रवाहित भएका जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ५० प्रतिशतले घटेको आर्थिक पारदर्शिता कायम गर्न सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक तथा नागरिक सुनुवाइको नियमित क्यालेण्डरको विकास भई कार्यान्वयनमा आएको राजश्व सङ्कलनमा आधार वर्षको तुलनामा कम्तीमा ३०० प्रतिशतले वृद्धि भएको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू भएको करदातालाई स्वचालित SMS बाट सूचना दिने प्रणाली लागू भएको सम्पूर्ण व्यवसायहरू गाउँपालिकामा दर्ता भएका 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकास्थित सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा महाशाखामा उपलब्ध अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूबाट स्थलगत अवलोकनबाट गाउँपालिकावासीको जीवनस्तरमा आएको परिवर्तनबाट पूर्वाधार निर्माण पश्चात् आएका सकारात्मक परिवर्तन जस्तै- व्यापार वृद्धि, पर्यटक आवागमन, रोजगारी सिर्जना र अन्य मानवीय गतिविधिहरूबाट गाउँपालिकावासीको नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षणबाट 	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ । आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ । दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ । व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ । कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन । स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन । कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ । निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<ul style="list-style-type: none"> ■ वित्तीय अनुशासन कायम भएको हुनेछ । ■ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र अक्षरशः कार्यान्वयन भएको हुनेछ । ■ राजश्व सङ्कलन र परिचालन चुस्त दुरुस्त हुनेछ । ■ सक्षम र ऊर्जाशील संस्थागत संयन्त्रको निर्माण भएको हुनेछ । ■ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू भएको हुनेछ । ■ लेखापरीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक भएको हुनेछ । ■ नागरिक सुनुवाइका कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन भएका हुनेछन् । ■ स्थानीय न्यायिक समिति र इजलास न्याय सम्पादन र मेलमिलाप कार्यान्वयनमा सक्षम र प्रभावकारी हुनेछ । ■ राज्यका अङ्गहरूको बीचमा आपसी समन्वय भई सेवा प्रवाह चुस्त, छिटो 	<ul style="list-style-type: none"> ■ सार्वजनिक निजी साभेदारीका कम्तीमा २ वटा आयोजना कार्यान्वयनमा आएका ■ सूचना अधिकारीको कार्यसम्पादन प्रभावकारी भएको ■ कर्मचारीका नियमित तालिम सञ्चालन भएका ■ स्थानीय न्यायिक समिति र इजलास सक्षम र प्रभावकारी भई न्यायपूर्ण समाज निर्माण भएको ■ सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवनको निर्माण सम्पन्न भएको ■ गाउँपालिकाका सबै कार्यालयहरू प्रविधिमैत्री र आधुनिक भएका ■ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र पूर्णतः कार्यान्वयन भएको ■ राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई सर्वोत्कृष्ट पुरस्कार प्रदान गर्ने व्यवस्था भएको <p>वि.सं. २०८५ सम्म</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सम्पूर्ण सेवाहरू विद्युतीय सूचना प्रणालीमा आवद्ध भइसकेका ■ गाउँपालिकाको वेबसाईट हेर्दा व्यक्तिको अगाडि अमूर्त गाउँपालिकाको पूर्ण उपस्थिति भएको महशुस हुने र पूर्ण Virtual Rural Municipality महसूस भएको ■ सम्पूर्ण वडाहरू विद्युतीय सूचना प्रणालीमा आवद्ध भइसकेका 		<p>प्रकारको अवरोध हुने छैन ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साभेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
<p>र सहजरूपमा भएको हुनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण वडा कार्यालयहरू पूर्वाधारयुक्त हुनेछन् । “घरदैलोमा घुम्ती स्थानीय सरकार” कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आउनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक सुरक्षा सेवा ग्राहीहरूका लागि “घरदैलोमा स्थानीय सरकार” कार्यक्रम लागू भएको जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ७० प्रतिशतले घटेको । सम्पूर्ण वडा कार्यालय र गाउँपालिका केन्द्र पूर्वाधार सम्पन्न भएका कर नतिर्ने करदाताको सङ्ख्या आधार वर्षको तुलनामा ९० प्रतिशतले घटेको सार्वजनिक अभिलेख र घटना दर्ता डिजिटल प्रविधिमा आवद्ध भएको गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक गरिएको सार्वजनिक निजी साभेदारीका कम्तीमा ५ वटा आयोजना सञ्चालनमा आएका प्रत्येक करदाताको विद्युतीय कर खाता (Smart Tax Account) तयार भएको ठूला करदातालाई सम्मान गरिएको आधारवर्षको तुलनामा महिलाका नाममा दर्ता हुने व्यवसायको संख्या २०० प्रतिशतले वृद्धि भएको वडागत रूपमा कर सङ्कलनको संयन्त्र विकास भएको कर तथा बहाल विटौरी करमा भारी अंकले वृद्धि भएको करको दायरा वृद्धि भई कर असुलीमा व्यापक सुधार भएको 		

अपेक्षित उपलब्धिहरू	सूचकहरू	प्रमाणिकरणका आधारहरू	मूलभूत मान्यता र जोखिम अनुमान
	वि.सं. २०९० सालसम्म <ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक निजी साभेदारी तथा निजी लगानीमा कम्तीमा १० वटा उद्योग, व्यवसाय र परियोजना सञ्चालनमा आएका जनगुनासो आधारवर्षको तुलनामा ९९ प्रतिशतले घटेको संस्थागत सेवाप्रवाहका हिसाबले गाउँपालिका पूर्ण जनमुखी, पारदर्शी र जवाफदेयी भई सुशासनको पूर्ण प्रत्याभूति भएको 		

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत	कार्यक्रमको प्रकार
(क) सुशासन तथा संस्थागत विकास		
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक प्रशासन प्रणालीलाई प्रविधि मैत्री बनाउन आवश्यक Software खरिद गर्ने 	३०	ST
<ul style="list-style-type: none"> नागरिक तथा सार्वजनिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित र नियमित गर्न वार्षिक क्यालेण्डर निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने 	१५	ST
<ul style="list-style-type: none"> पाँच लाखभन्दा माथिका सबै विकास योजना सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक रूपमा व्यानर राखी सामाजिक परीक्षण पश्चात् अनुमोदन गर्ने 		ST
<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदन नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका विकास निर्माण तथा प्रदान गरेका सेवा प्रवाहका बारेमा नियमितरूपमा सामाजिक परीक्षण र लैङ्गिक परीक्षण गर्ने 	१५	Regular
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली तथा घटना दर्तालाई डिजिटल प्रविधिमा लैजाने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> न्यायिक इजलास स्थापना गरी न्यायिक समितिलाई नियमित तालिम र प्रशिक्षण दिने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> चौमासिक रूपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण सञ्चालन गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रलाई डिजिटल प्रविधि अपनाई अद्यावधिक गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सर्वोत्कृष्ट राष्ट्रसेवक कर्मचारी पुरस्कार कोष निर्माण गर्ने 	१००	ST
<ul style="list-style-type: none"> आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गर्ने 	१५	ST

<ul style="list-style-type: none"> आमसञ्चार माध्यमबाट गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति र सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माण बारे जनसाधारणलाई सुसूचित गर्न नियमित रेडियो तथा टेलिभिजन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	४५	ST
<ul style="list-style-type: none"> सार्वजनिक निजी साभेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्न नियमित अन्तरक्रिया गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> निजीक्षेत्रलाई आर्थिक क्षेत्रमा लगानी गर्न लगानी सम्मेलन आयोजना गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको सम्पूर्ण सार्वजनिक प्रशासन प्रणालीलाई पूर्ण प्रविधि मैत्री बनाउन कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधिमा नियमित तालिम सञ्चालन गर्ने 	२५	MT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको वेबसाईटलाई प्रभावकारी बनाई e-Governance कार्यान्वयनमा ल्याउन पूर्ण र नियमित अद्यावधिक गर्ने 	२०	MT
<ul style="list-style-type: none"> सेवा प्रवाहलाई घरदैलोमा पुऱ्याउन सामाजिक सेवाग्राहीहरूलाई लक्षित गरी “घरदैलोमा स्थानीय सरकार” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	५०	MT
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण वडा र गाउँपालिका केन्द्रलाई विद्युतीय सूचना प्रणालीमा जोड्ने 	६०	MT
<ul style="list-style-type: none"> क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्रलाई पूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याउन जनगुनासो कक्षहरूको वडागत व्यवस्था गर्ने 	१२०	MT
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण वडा कार्यालय भवन निर्माण तथा मर्मत सम्भार सम्पन्न गरी आवश्यक पूर्वाधारयुक्त बनाउने 	१,०००	MT
(ख) राजश्व परिचालन र स्रोत अभिवृद्धि		
<ul style="list-style-type: none"> राजश्व सम्भाव्यता तथा प्रक्षेपण अध्ययन गर्ने 	१०	ST
<ul style="list-style-type: none"> दातृ निकायलाई लगानीको लागि आकर्षण गर्न संघीय सरकारसँग समन्वय गरी अन्तरक्रिया आयोजना गर्ने 	२०	ST
<ul style="list-style-type: none"> सम्पूर्ण व्यवसायहरूको विद्युतीय अभिलेख राखी अद्यावधिक गर्न सफ्टवेयर जडान गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> करदातालाई स्वचालित SMS बाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने । 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको जग्गाको लगत तयार गर्ने 	५	ST
<ul style="list-style-type: none"> वडागत रूपमा नियमित कर शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने 	१००	LT
<ul style="list-style-type: none"> विकास बजेटका लागि प्रदेश सरकारसँग नियमित समन्वय गर्ने 	१५	LT
<ul style="list-style-type: none"> ठूला करदातालाई वार्षिक रूपमा सम्मान गर्ने 	३०	LT
<ul style="list-style-type: none"> “स्वावलम्बी नारी, समृद्ध घरबारी” कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाको भोगाधिकारमा रहेको घरजग्गामा अस्थायी संरचना निर्माण गरी हाटबजार सञ्चालन वा बहालमा दिने 	२००	LT
<ul style="list-style-type: none"> वडागत रूपमा कर सङ्कलन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने 	२००	LT

भाग ६ : खजुरा गाउँपालिकाले उच्च महत्व र प्राथमिकताका साथ केन्द्र भागमा राखेर गर्नुपर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरू

युगौं लामो राजनैतिक संक्रमणकाल खेपेको नेपालका ग्रामीण क्षेत्रहरू समग्र विकासका दृष्टिकोणले अत्यन्त पिछडिएको अवस्थामा रहेका छन् । नेपालमा स्वभाविक हिसाबले समयको प्रवाह सँगै केही शहरी केन्द्रहरूमा भएका सामान्यस्तरका विकास क्रियाकलापहरू जस्तै: सडक, विद्यालय, स्वास्थ्य केन्द्र, व्यापार, वाणिज्य आदि बाहेक आर्थिक र सामाजिक विकासलाई केन्द्रमा राखेर गरिने व्यवस्थित, दूरदर्शी, वैज्ञानिक र योजनाबद्ध विकासको सफल अभ्यास हुन सकेको पाइँदैन । अर्कोतर्फ विकासको यही गती समेत ग्रामीण क्षेत्रहरूमा तुलनात्मक रूपमा निकै कम र शून्य प्राय रहेको छ । यसर्थ कुनै पनि स्थानीय तहको विकास योजना निर्माण गर्दा आधारभूत तहबाट नै अत्यावश्यकिय भौतिक पूर्वाधार निर्माणतर्फ केन्द्रित हुनुपर्ने देखिन्छ । यो अवस्था खजुरा गाउँपालिकाको समेत रहेकोले विकास निर्माणका क्रियाकलापहरू मूलतः **नेपालको संविधान**ले व्यवस्था गरेका मौलिक अधिकार प्रत्याभूत गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ । मौलिक अधिकार प्रत्याभूत गरेपश्चात् आर्थिक तथा सामाजिक हिसाबले दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्ने दिशातर्फ नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई केन्द्रित गर्नु श्रेयस्कर हुन्छ । यद्यपी विकास सम्बन्धी कुनै पनि दीर्घकालिन योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा स्थानीय वस्तुस्थितिको विश्लेषण गर्दा सम्भाव्यताका आधारमा सर्वोत्तम क्षेत्रहरूको पहिचान गरी कार्यक्रम केन्द्रित गर्दा आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि शीघ्र प्राप्त हुने र स्रोत तथा साधनको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन गई दिगो विकास हासिल गर्न सकिन्छ । यस खण्डमा खजुरा गाउँपालिकाले विशेष महत्व र उच्च प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूलाई विषयक्षेत्रगत हिसाबले क्रमसँग उल्लेख गरिएको छ । कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता क्रम निर्धारण गर्दा

- अत्यावश्यकिय मानवीय आवश्यकताहरू
- संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हकहरू
- दिगो विकासका लक्ष्यहरू र
- दीर्घकालिन समृद्धिको सपनाहरूलाई मूल आधार बनाइएको छ ।

६.१ तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)

क. खाद्य सम्पन्नता

नेपालको संविधान बमोजिम **मौलिक हक** अन्तर्गत **धारा ३६ उपधारा २** मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ, भनी उल्लेख गरिएको छ, भने अर्कोतर्फ **दिगो विकास लक्ष्य २** ले भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने र दिगो कृषि प्रवर्द्धन गर्ने उल्लेख छ ।

कार्यक्रम १ : सर्वप्रथम सबै नागरिकहरूलाई जीवन जिउनका लागि आवश्यक खाद्यान्नको सहज आपूर्ति सुनिश्चित गर्न गाउँपालिकाले सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यातमुखी उत्पादन प्रवर्द्धन गर्ने ।

कार्यक्रम २ : सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको लगत तयार गरी पूर्णरूपमा वैज्ञानिक तथा आधुनिक कृषि प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयनमार्फत उत्पादकत्वमा उच्च वृद्धि कायम गरी खाद्य सुरक्षा र सम्प्रभूता कायम गर्ने कार्यक्रमलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।

ख. स्वच्छ पिउने पानी

नेपालको संविधानको धारा ३५ को उपधारा ४ मा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ । यसका साथै **दिगो विकास लक्ष्य ६** मा सबैको निम्ति पानी तथा सरसफाइको उपलब्धता तथा यसको दिगो व्यवस्थापन निश्चित गर्ने उल्लेख छ ।

कार्यक्रम ३ : उच्च प्राथमिक आवश्यकताका रूपमा रहेको स्वच्छ र सुरक्षित पिउने पानीको उपलब्धता र पहुँच सम्पूर्ण गाउँपालिकावासीहरूमा सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य पिउने पानी आयोजना सञ्चालनलाई उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।

कार्यक्रम ४ : पिउने पानीका प्रमुख स्रोतहरूको व्यवस्थापनमार्फत् विद्यमान जनसङ्ख्यालाई पानीको पर्याप्त परिमाण सुनिश्चित गरी शुद्धिकरण गर्ने प्रभावकारी प्रणाली अपनाई आपूर्ती गर्ने ।

कार्यक्रम ५ : पानीका सम्पूर्ण मुहानहरू संरक्षण कार्यक्रम अनिवार्य लागु गर्ने र जलस्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्न पोखरी निर्माण, वृक्षारोपण तथा जैविक इन्जिनियरिङ्ग विधिहरू अपनाई नदी, खोला, ताल, पोखरी तथा सम्पूर्ण जलाधार संरक्षणका कार्यक्रमहरू समानान्तररूपमा सञ्चालन गर्ने ।

ग. आवास

नेपालको संविधानको धारा ३७ को उपधारा १ मा **आवासको हक** अन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई उपयुक्त आवासको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । साथै **दिगो विकास लक्ष्य ११** मा शहर एवम् मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्पादनशील र दिगो बनाउने उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी **परिमाणात्मक लक्ष्य ११.१** मा सन् २०३० सम्ममा सबैलाई पर्याप्त, सुरक्षित र व्यहोर्न सक्ने आवास तथा आधारभूत सेवाहरूमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र अव्यवस्थित बस्तीहरूको स्तरोन्नती गर्ने उल्लेख छ । यस गाउँपालिकामा आवासको अवस्था अत्यन्त कमजोर छ ।

कार्यक्रम ६ : खर, पराल र छ्वाली तथा काठको प्रयोग गरी निर्माण गरिएका घर तथा भुपडीहरू अत्यन्तै नाजुक अवस्थामा रहेकोले त्यस्ता अति विपन्न अवस्थामा रहेका घरधुरीहरूको लगत सङ्कलन गरी उनीहरूका लागि एकीकृतरूपमा सुरक्षित, सस्तो, वातानुकूलित आवास निर्माण गरी सुरक्षित छानोमुनि ल्याउन मापदण्डका आधारमा उचित अनुदान दिने ।

कार्यक्रम ७ : गाउँपालिकाको पहलमा वडागत रूपमा सुरक्षित स्थानहरू पहिचान गरी सुरक्षित एकीकृत आवास निर्माण कार्य अगाडी बढाउने ।

घ. स्वास्थ्य

नेपालको संविधानको धारा ३५ को उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ, र सबैलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवामा पहुँचको हक हुनेछ, भन्ने उल्लेख छ। अर्कोतर्फ दिगो विकास लक्ष्य ३ मा सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्ने र राम्रो जीवनस्तर प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ। स्वस्थ मानवशक्ति विकास सुख र समृद्धिको अपरिहार्य आवश्यकता हो।

कार्यक्रम ८ : जनस्वास्थ्य सेवाको पहुँचका हिसाबले कमजोर अवस्थामा रहेको यस गाउँपालिकामा आधारभूत पूर्वाधार र सेवाहरू सहितको कम्तिमा एउटा सम्पूर्ण आधारभूत सुविधा सम्पन्न अस्पताल निर्माण गर्नु अत्यन्त टड्कारो आवश्यकता रहेकोले सोका लागि बजेट व्यवस्थापन गरी तत्काल निर्माण कार्य थालनी गर्ने।

कार्यक्रम ९ : स्वास्थ्यका हिसाबले गाउँपालिकावासीहरूको सोच तथा व्यवहारमा व्यापक सुधार गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले जनस्तरमा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना फैलाउन पुस्तिका, पर्चा, पम्प्लेट तथा विभिन्न सञ्चार माध्यममार्फत चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सघन रूपमा सञ्चालन गर्ने।

ङ. शिक्षा

नेपालको संविधानको धारा ३१ अन्तर्गत शिक्षा सम्बन्धी हकको उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ, भन्ने उल्लेख छ, भने उपधारा २ मा आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क साथै माध्यमिक स्तरसम्मको शिक्षा निःशुल्क हुने उल्लेख छ। अर्कोतर्फ दिगो विकास लक्ष्य ४ मा समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र सबैका लागि आजीवन सिकाइका अवसर प्रबर्द्धन गर्ने उल्लेख छ। शिक्षित, सभ्य र सुसंस्कृत समाज विकासको अर्को अपरिहार्य आयाम हो। यस गाउँपालिकामा उच्च विकासको आजको युगमा समेत साक्षरता प्रतिशत ७४.९० प्रतिशत (पुरुषको साक्षरता ६५.०१ प्रतिशत र महिलाको साक्षरता ५५.६४ प्रतिशत) रहेको छ। साक्षरताले मात्र पनि दिगो तथा समग्र विकास सम्भव हुँदैन। त्यसका लागि समय सापेक्ष, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र उच्च प्राविधिक शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्न सकेमात्र गाउँपालिकाले विकासको मुहार फेर्न सक्छ। गुणस्तरीय शिक्षामा सम्पूर्ण बालबालिका तथा युवालाई सुलभ पहुँच पुऱ्याउन सकेमात्र गाउँपालिकावासीलाई शिक्षित बनाउन सकिन्छ।

कार्यक्रम १० : सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न प्रभावकारी शैक्षिक क्यालेण्डर र अनुगमन प्रणाली निर्माण गरी लागु गर्ने।

कार्यक्रम ११ : सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सुरक्षित भवन तथा शैक्षिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने।

कार्यक्रम १२ : सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीका अनुपातमा विषय शिक्षक, पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याबको प्रबन्ध गर्ने।

कार्यक्रम १३ : गाउँपालिकाका दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई मध्यनजर गरी आवश्यकताका आधारमा आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने।

कार्यक्रम १४ : समय सापेक्ष, गुणस्तरीय, व्यावसायिक, जीवनोपयोगी र उच्च प्राविधिक शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्नका लागि प्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्ने।

च. रोजगारी

नेपालको संविधानको धारा २३ को उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ। अर्कोतर्फ दिगो विकास लक्ष्य १ मा सबै क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपको गरिबीको अन्त्य गर्ने र लक्ष्य ८ मा सबैका लागि समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि, पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित कामलाई प्रवर्द्धन गर्ने उल्लेख छ। श्रमशक्तिको उच्चतम प्रयोग गरेर मात्र विकासको लक्ष्यहरू हासिल गर्न सम्भव छ। रोजगारीले गरिबीको प्रत्यक्ष रूपमा उन्मूलन गर्न सघाउने र यसैसँग समृद्धि र सुख गाँसिएकोले विकासका क्रियाकलापहरू उत्पादकत्व वृद्धि र रोजगारी सिर्जना गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्नु जरुरी छ।

कार्यक्रम १५ : नेपाल सरकारको राष्ट्रिय नीति अनुरूप यस गाउँपालिकामा रहेका बेरोजगार जनशक्तिको लगत तयार गर्ने।

कार्यक्रम १६ : सामूहिक तथा व्यावसायिक कृषिमा युवाहरूलाई आकर्षित गरी गाउँपालिकाको पहलमा खेर गइरहेको जमिन भाडामा प्रदान गर्ने। साथै कृषि प्रविधि, औजार, मल, विउ विजन तथा बजार व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम तथा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गर्ने।

कार्यक्रम १७ : स्थानीय स्रोत साधन तथा कृषिमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने।

कार्यक्रम १८ : आवश्यकता अनुसार अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति केन्द्रित विशेष तालिमहरू जस्तै: कृषिसम्बन्धी, साना उद्योगसम्बन्धी, प्राविधिक सीप जस्तै: इलेक्ट्रिक, प्लम्बीड, सर्वे आदि सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोले सोको व्यवस्था गरी यस प्रकारका तालिमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने।

कार्यक्रम १९ : स्थानीय विकास निर्माणका कार्यक्रमहरूमा स्थानीय श्रमशक्तिको सदुपयोग गर्ने।

कार्यक्रम २० : ठूला स्तरका उद्योगहरूको तत्काल सम्भाव्यता अध्ययन गरी सञ्चालन गर्न सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोगमा ठूला लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्ने।

कार्यक्रम २१ : सरकारी तथा निजी सेवा क्षेत्र जस्तै : लोक सेवा आयोग, शिक्षक सेवा आयोग, बैङ्किङ्ग, नेपाल प्रहरी, नेपाली सेना, सशस्त्र प्रहरी, संस्थान, प्राधिकरण, निगम आदिमा जान चाहने युवाहरूलाई समेत विशेष छात्रवृत्ति सहित तालिम तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने। यस प्रकारका कार्यक्रमहरूमा महिला, दलित, अपाङ्ग, विपन्न तथा पिछडिएका युवाहरूलाई प्राथमिकता दिने।

कार्यक्रम २२ : गाउँपालिकाबाट वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीमा गएका युवाहरूलाई स्वदेशमै र विशेष गरी गाउँपालिकामै नयाँ रोजगारी सिर्जना गरी उनीहरूले विदेशमा सिकेको सीपलाई सदुपयोग गर्ने विशेष युवालक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने। यसका लागि वैज्ञानिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा नै उच्च प्रतिफलमुखी बालीनाली, तरकारी, फलफूल, जडीबुटी तथा पशुपक्षीपालनलाई नै पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने।

छ. सामाजिक सुरक्षा

नेपालको संविधानको धारा ४३ मा सामाजिक सुरक्षाको हक स्थापित गरिएको छ। उक्त धाराका अनुसार आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त, असहाय, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख आदिवासी जनजाति र सीमान्तकृत नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी स्पष्ट गरिएको छ। लोक कल्याणकारी राज्यमा अशक्त, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, अपाङ्गहरूको सुरक्षा अनिवार्य हुन्छ। मानिसहरूले आफू वृद्ध र असक्त हुँदा राज्यबाट पूर्ण सुरक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्याभूति गर्न सक्दा सक्रिय जीवनमा ढुक्क भई वृत्ति विकास तथा अध्ययन अनुसन्धान, उत्पादनमुखी वा अन्य विकासका क्रियाकलापमा संलग्न भई राष्ट्रलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्छन्।

कार्यक्रम २३ : ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्ग, दलित, लोपोन्मुख तथा पिछडिएको समुदायलाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पूर्णरूपमा समेट्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

कार्यक्रम २४ : सामाजिक सुरक्षा भत्तालाई सहजरूपले वितरणको व्यवस्था गर्ने।

कार्यक्रम २५ : योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा लगायत विमा योजना मार्फत समेत सबै गाउँपालिकावासीलाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम मातहत ल्याउने।

कार्यक्रम २६ : सबै गाउँपालिकावासीको अनिवार्य स्वास्थ्य विमा लागू गर्ने। विपन्न नागरिकको स्वास्थ्य विमामा गाउँपालिकाले पूर्ण अनुदान प्रदान गर्ने।

ज. लैङ्गिक समानता, समावेशीकरण तथा मूलप्रवाहीकरण

नेपालको संविधानको धारा १८ को उपधारा १ मा सबै नागरिकहरू कानूनको दृष्टिमा समान हुनेछन् साथै उपधारा ३ मा राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन भनी उल्लेख गरेको छ। यसैगरी दिगो विकास लक्ष्य ५ मा लैङ्गिक समानतालाई उच्च प्राथमिकता दिई लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने तथा सबै महिला तथा किशोरीहरूलाई सशक्त बनाउने उल्लेख छ।

खजुरा गाउँपालिकामा कानूनतः भाषा, धर्म, लिङ्ग, वर्ण, क्षेत्र, यौनिकता, शारीरिक अवस्था आदिका आधारमा सबै प्रकारको समानता भएतापनि व्यवहारिकरूपमा भने शैक्षिक जागरण तथा आधुनिक वैज्ञानिक विकासको वर्तमान युगमा समेत माथि उल्लेखित विभेदका विभिन्न रूपहरू विद्यमान छन्। यी विभेदहरू सामाजिक तथा आर्थिक विकासका प्रमुख बाधकको रूपमा रहेकोले यिनीहरूको शीघ्र अन्त्य गर्नु अत्यावश्यक रहेको छ। समग्र विकास हासिल गर्नका लागि महिला तथा सामाजिक सशक्तिकरण र समानता कायम हुन नसक्दा विकास लक्ष्य हासिल गर्नु असम्भव प्रायः हुन जान्छ।

कार्यक्रम २७ : गाउँपालिकाले महिला, दलित, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि प्रत्यक्ष अभियानको रूपमा विभिन्न सञ्चारका माध्यमद्वारा नियमित जनजागरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

कार्यक्रम २८ : गाउँपालिकाले महिला, दलित, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरणका लागि अभियानको रूपमा आयआर्जन अन्तर्गत सीपमूलक व्यवसाय, स्थानीय उद्योगहरू, कृषि, पर्यटन, सेवा क्षेत्र, व्यापार आदिमा ती समुदायहरूलाई प्राथमिकताका साथ रोजगारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम २९ : महिला शिक्षा र समग्र शिक्षा प्रणालीमा व्यापक सुधार गरी लैङ्गिक, जातीय तथा सबै प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गरी शैक्षिक, आर्थिक, राजनैतिक तथा सामाजिक समानता कायम गर्ने ।

कार्यक्रम ३० : महिला, दलित, अपाङ्ग, पिछडिएको क्षेत्र, विपन्न तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायलाई राजनैतिक तथा सरकारी सेवामा प्राथमिकता दिई उनीहरूको मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

कार्यक्रम ३१ : महिला उद्यमीहरू उत्पादन गर्ने लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यक्रम ३२ : गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारका हिंसामा परेका महिलाहरूलाई लक्षित गरी उनीहरूको सामाजिक पुनर्स्थापना गर्नका लागि महिला सुरक्षा गृहको निर्माण गर्ने ।

भ. बालबालिका

दीर्घकालीन विकासका योजना तय गर्दा भविष्यमा राष्ट्रलाई आवश्यक पर्ने नागरिकहरूको समेत सोच हुनु आवश्यक छ । असल, सुसंस्कृत, सभ्य र दक्ष नागरिक उत्पादन गर्न लामो समय र ठूलो लगानीको आवश्यकता पर्दछ । समयमै दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्न लगानी गर्नुपर्दा बालबालिकाहरूमा नै लगानी गर्नुपर्दछ । यस गाउँपालिकाले अबको १५ वर्षपछि कस्ता नागरिक उत्पादन गर्ने भन्ने सोच आज नै तय गरी सोका लागि बालबालिकाको उचित शिक्षा र स्वास्थ्यमा व्यापक लगानी गर्नु अत्यावश्यक छ ।

कार्यक्रम ३३ : गाउँपालिकाले बालपोषण, बालविकास, बालअधिकार, गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा, खेलकूद तथा मनोरञ्जनको सुनिश्चितता गर्न बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालबालिकाहरूको एकीकृत विकास केन्द्रका रूपमा विकास गर्न ठोस कार्यक्रम निर्माण गर्ने ।

कार्यक्रम ३४ : समग्र गाउँपालिका तथा गाउँपालिकास्थित सबै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री गाउँपालिकाको रूपमा विकास गर्न बडास्तरमा बाल उद्यान, बाल क्लब, बाल पुस्तकालय, बाल स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र आदिको प्रबन्ध गर्ने ।

कार्यक्रम ३५ : अपाङ्ग बालबालिकाहरूको विकास तथा सुरक्षाका लागि हरेक स्थलहरूमा विशेष व्यवस्था गर्ने

कार्यक्रम ३६ : गाउँपालिकामा एउटा बालगृह तथा बाल पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना गर्ने ।

तालिका नं ६: तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरूको तीन वर्षे कार्ययोजना (Action Plan)

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
स्तम्भ १	खाद्यान्न आपूर्ति (खाच्च सम्प्रभुता)							
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा उपलब्ध विद्यमान जनसङ्ख्याको आधारमा वार्षिकरूपमा आवश्यक पर्ने खाद्यान्न सन्तुलित आहारको हिसाबले वर्गीकरण गरी तथ्याङ्क निकाल्ने 	√			७	गाउँपालिका	स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> वार्षिक उत्पादन तथा माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक हुने स्वचालित संयन्त्रको विकास गर्ने 		√		१०	गाउँपालिका	गाउँपालिकाको कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> अत्यावश्यक खाद्यान्न अभावको समस्या समाधानका लागि गाउँपालिकामा खाद्यान्न आपूर्तिको व्यवस्था गर्न गाउँपालिकामा खाद्यान्न आपूर्ति गर्ने स्थानीय व्यापारीहरू सम्मिलित उद्योग तथा वाणिज्य संघ तथा अन्य सम्बन्धित निकायसँग वार्षिक समीक्षा बैठक तथा अर्धवार्षिक बैठकहरू नियमित आयोजना गरी खाद्यान्न माग र आपूर्तिको सन्तुलनको बारेमा आँकलन गर्ने 	√	√	√	५	गाउँपालिका	निजी क्षेत्र	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> निजी क्षेत्रको संलग्नताबाट समेत खाद्यान्न आपूर्ति पूर्ण हुन नसके गाउँपालिका स्वयमले खाद्यान्न आपूर्ति तथा वितरण प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने 		√		१००	गाउँपालिका	निजी क्षेत्र	बाह्य अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> अति विपन्न परिवारहरूको निश्चित मापदण्डका आधारमा पहिचान गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने 		√		२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेका असहाय, मगन्ते, फकिर र घरवार विहिनहरूको पहिचान गरी उनीहरूलाई निशुल्क खाद्यान्न आपूर्ति गर्ने विशेष प्रबन्ध गाउँपालिकाले गर्ने 	√	√	√	१५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिन आगामी ३ वर्षमा पूर्णरूपमा खेती भएको सुनिश्चित गर्न खेतीयोग्य जमिनको बाँझो राख्ने घरधुरीलाई सम्पत्ती तथा भूमी करमा प्रत्येक वर्ष बढ्दो जरिवाना गर्ने 	√	√	√		गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> खेती गर्न नसक्ने घरधुरीको पहिचान गरी त्यस्तो प्रकारको जमिनको लगत तयार गरी गाउँपालिकाको विशेष संयन्त्रद्वारा उच्चमशील किसानलाई लिजमा प्रदान गर्ने 	√			१०	गाउँपालिका	कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ २	स्वच्छ पिउने पानी							
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडाबाट पिउनेपानीको सहज पहुँच (पन्ध्र मिनेटको पहुँचमा खानेपानी उपलब्ध नभएको घरधुरीहरूको एकिन तथ्याङ्क तयार गर्ने 	√			५	गाउँपालिका	खानेपानी समिति	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> पिउने पानी पहुँच नभएका घरधुरीहरूमा आपूर्ति प्रणालीको निर्माण गर्न विद्यमान खानेपानी आयोजनाको स्तरोन्नति वा विस्तारबाट सम्भव भए नभएको स्पष्ट गर्न १ वर्ष भित्र अध्ययन तथा नक्शाङ्कन गर्ने 	√			१०	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता भए आगामी १ वर्षमा पूर्णरूपमा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने 	√			१०	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> आगामी २ वर्षमा सम्पूर्ण घरधुरीमा पानीको सहज आपूर्ति हुनसक्ने गरी आवश्यक खानेपानी आयोजनाहरूको वडागतहरूमा डि.पि.आर सम्पन्न गर्ने 		√		५०	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> आगामी ३ वर्षमा सम्पूर्ण घरधुरीमा “एक घर एक धारा” सपना साकार पार्न आवश्यक खानेपानी आयोजनाहरूको निर्माण ठेक्का सुम्पने कार्य सम्पन्न गर्ने 			√		गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक वडामा रहेका खानेपानी मुहानहरूको Profile तयार तथा नक्साङ्कन गर्ने 	√			७	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> आगामी २ वर्षमा सम्पूर्ण खानेपानी मुहानहरूको एकीकृत संरक्षण कार्यक्रमको थालनी गर्ने 		√		२०			
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक घरपरिवारमा स्वच्छ पिउनेपानी पिउन अभिप्रेरित गर्न पानी शुद्धिकरणका उपाय सहित वडागतहरूमा सञ्चार माध्यमहरूको सहयोगमा सघनरूपमा व्यापक प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति तथा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> मुहान तथा जलाधार संरक्षणका लागि प्रत्येक घरपरिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्न “हामी जोगाउँछौं हाम्रा मुहान” कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा वडास्तरमा जागरण कार्यक्रम संचालन गर्ने 	√	√	√	६	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति तथा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
स्तम्भ ३	आवास							
	■ आगामी १ वर्षमा पूर्णरूपमा घरवार विहिन तथा सुकुम्बासी र असहायहरूको वडागत रूपमा पूर्ण तथ्याङ्क तयार पार्ने	√			५	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	■ आगामी ३ वर्षमा सम्पूर्ण घरवार विहिनहरूलाई सुरक्षित आवासमा समेट्ने “जनता आवास” कार्यक्रमलाई तीव्रता दिई सम्पन्न गर्ने			√	१००	गाउँपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण
	■ अति विपन्न अवस्थाका खरको छाना भएका घरधुरीहरूको लगत तयार गर्ने	√			१००	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
	■ अगामी ३ वर्षमा खरको छानालाई पूर्णरूपमा टिनको छानाले प्रतिस्थापन गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गर्ने			√	५	गाउँपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साभेदार	आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान
	■ अगामी ३ वर्षमा गाउँपालिकाभर पहिरो, भूकम्प तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोपका हिसाबले असुरक्षित र उच्च जोखिममा रहेका घरधुरीहरूको पहिचान गरी पूर्ण लगत तयार पार्ने ।			√	७	गाउँपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साभेदार	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण
	■ अति उच्च जोखिममा रहेका घरधुरीहरूलाई विशेष योजना निर्माण गरी अस्थाई भएपनि सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने			√	१००	गाउँपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साभेदार	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> यस्ता परिवारहरूलाई स्थायीरूपमा पूर्ण सुरक्षित आवासको प्रत्याभूत गर्न दीर्घकालीन हिसाबले एकीकृत वस्तीको डि.पी.आर. सम्पन्न गर्ने 		√		५०	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> भूकम्पीय हिसाबले जोखिमपूर्ण संरचनाहरूको तथ्याङ्क तयार पारी कम खर्चिलो सुरक्षित विधिबाट सबलीकरण गर्ने अभियान सञ्चालन गर्न निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदानको व्यवस्था गर्ने 		√		१००	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सुरक्षित विधिहरूका बारेमा नियमित डकर्मी तालिम गाउँपालिकास्तरमा सञ्चालन गर्ने 		√		१०	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ४	स्वास्थ्य							
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक गाउँपालिकावासीहरूको नियमित आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण अनिवार्यरूपमा गर्न आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण प्याकेज निर्माण गरी हरेक वर्ष दशै र तिहारको बीचमा बडागत घुम्ती स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक वर्ष प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण गर्न नियमित स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने र आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण अन्तर्गत आँखा, दाँत, मुटु, मृगौला, पोषण तथा रगत परीक्षण समावेश गर्ने 	√	√	√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका केन्द्रमा आगामी तीन वर्षमा आधारभूत स्वास्थ्य परीक्षण, बाल रोग, आकस्मिक उपचार सेवा, प्याथोलोजी सेवा, 			√	१००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति,	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	रेडियोलोजी सेवा, परिवार नियोजन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गर्ने						नेपाल परिवार नियोजन संघ	
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक गर्भवती महिलाहरूलाई महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा वडागत पूर्ण अभिलेख प्रणाली विकास गरी निशुल्क आइरन चक्की तथा Folic Acid चक्की वितरण गर्ने प्रबन्ध गर्ने 	√	√	√	२५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक गर्भवती महिलाले स्वास्थ्य केन्द्रमा वा वर्थिङ सेन्टरमा नै बच्चा जन्माउने विषयलाई सुनिश्चित गर्न महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको सहयोगमा संयन्त्र निर्माण गर्ने 	√	√	√	५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> अति विपन्न परिवारका गर्भवती महिलाहरूलाई निःशुल्क पोषण किटको वितरण गर्ने 	√	√	√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका केन्द्र स्थित प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रलाई प्रभावकारी रिफरल सेवाका लागि सक्षम तुल्याउने 			√		गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक वडामा आकस्मिक सेवाका लागि आवश्यक एम्बुलेन्स खरिद गर्ने 			√	२००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, बाह्य अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> योगा, ध्यान, प्राकृतिक चिकित्सा, वैकल्पिक उपचार तथा आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिका बारेमा जनतालाई सुसूचित गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	■ हरेक वडामा एक योग केन्द्रको निर्माण गर्ने			√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	निजी क्षेत्र
	■ हरेक विद्यालय तथा सामुदायिक स्तरमा प्रत्येक वडामा सन्तुलित आहार र त्यसका विधि र फाइदाबारे प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	■ धुम्रपान र मद्यपानका हानीहरूको विषयमा सघनरूपमा प्रचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूसँग प्याकेज निर्माण गरी वर्षभरी कार्यान्वयन गर्ने	√	√	√	१०	गाउँपालिका	सञ्चार माध्यम	आन्तरिक राजश्व
	■ हरेक घरपरिवारको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने साथै अति विपन्न परिवारको स्वास्थ्य विमा गाउँपालिकाले गरिदिने			√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ५	शिक्षा							
	■ आगामी ३ वर्षमा विद्यार्थी भर्नादर शत प्रतिशत पुऱ्याउन धुम्ती भर्ना अभियानलाई तीव्रता दिने			√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	■ आगामी ३ वर्षमा विद्यालय छाड्ने दरलाई १० प्रतिशतमा सिमित गर्न हरेक वर्ष अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी विद्यालय नपठाउने अभिभावकलाई गाउँपालिकाबाट प्रदान गरिने निश्चित सेवाहरूबाट वञ्चित गर्ने प्रबन्ध गरी व्यापक प्रचार प्रसार गर्ने ।			√	१०	गाउँपालिका		
	■ विद्यालयमा समयमै पाठ्यपुस्तक पुऱ्याउन शैक्षिक सत्र शुरु हुनुभन्दा ६ महिना अगाडी देखि परिचालन हुने संयन्त्र निर्माण गर्ने	√	√	√	५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> नियमित कक्षा सञ्चालन भएको सुनिश्चित गर्न गाउँपालिकाका वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा एक प्रभावकारी अनुगमन समितिको निर्माण गरी हरेक महिनाको अन्तिम दिन समिक्षा बैठक गर्ने 	√	√	√	१२	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> अत्यावश्यक भौतिक पूर्वाधार जस्तै: भवन, कक्षाकोठा, पिउनेपानी, शौचालय आदि नभएका विद्यालयहरूको पूर्ण विवरण तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा आगामी ३ वर्षमा निर्माण तथा व्यवस्था गर्ने । 			√	२००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, वाह्य अनुदान, चन्दा
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक विद्यालयमा शिक्षक दरवन्दीको अध्ययन गरी नपुग भएका विद्यालयमा तत्काल पुरा गर्न पहल गर्ने र दरवन्दी कायम नहुँदासम्म स्थानीय श्रोतमा शिक्षकको प्रबन्ध गर्ने 	√	√	√		गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व तथा संघीय र प्रादेशिक अनुदान, वाह्य अनुदान, चन्दा
	<ul style="list-style-type: none"> नयाँ प्रविधि र बालमैत्री शिक्षण पद्धतीका विषयमा वर्षमा दुइपटक प्रत्येक शिक्षकलाई तालिम प्रदान गर्ने 	√	√	√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्रलाई आधारभूत भौतिक पूर्वाधार सम्पन्न बनाउन एकिन तथ्याङ्क तयार पार्ने । 	√			१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> बालविकास केन्द्रमा अध्यापन गराउने शिक्षकलाई नियमित तालिम सञ्चालन गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गर्ने 	√	√	√	१			

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> आगामी ३ वर्षमा प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट सेवाको पहुँच पुऱ्याउने 			√	४०	गाउँपालिका	शिक्षा शाखा,	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ६	रोजगार							
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाभर रहेको सम्पूर्ण बेरोजगारहरूको तथ्याङ्क निकाल्ने 	√			५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> बेरोजगारहरूको वर्गीकरण गरी शिक्षित, अर्ध शिक्षित र अदक्ष बेरोजगारहरूमा विभाजन गर्ने 	√			२	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षित बेरोजगारहरूलाई गाउँपालिकाले अध्ययन, अनुसन्धान तथा स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्न अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने 	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> अर्ध शिक्षित र अदक्ष बेरोजगारहरूलाई प्रकृतिका आधारमा कृषि व्यवसाय तालिम, पशुरोग उपचार, औषधी तथा किटनाशक सम्बन्धी तालिम, पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धी तालिम, साना घरेलु उद्योग सम्बन्धी तालिम, सिकर्मी, डकर्मी, प्लम्बिङ, इलेक्ट्रोनिक्स, इलेक्ट्रिकल, कुक, होटल, व्यवसाय, ड्राइभिङ, प्याकेजिङ जस्ता व्यावसायिक तालिमहरूको प्याकेज निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने 		√	√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा सञ्चालन गर्न सकिने पेशा, व्यवसाय तथा उद्योगहरूको अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न रोजगार संयोजकको संयोजनमा विज्ञ टोली खटाई उपयुक्त क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने 	√			५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक, परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> आगामी ३ वर्षमा हाल रहेका बेरोजगारहरूको तथ्याङ्कलाई पचास प्रतिशतले कम गर्न सम्भाव्य क्षेत्रमा अभिमुखिकरण गर्ने 			√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ७	सामाजिक सुरक्षा							
	<ul style="list-style-type: none"> राज्यद्वारा प्रदान गरिने हरेक प्रकारका सामाजिक सुरक्षा भत्ताहरू नियमितरूपमा प्रदान गर्न प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गर्ने र सोका लागि गाउँपालिकासम्म आउन असमर्थ वृद्धवृद्धा तथा असहायहरूलाई घुम्ती सरकारको प्रबन्धमार्फत स्वयम सेवक परिचालन गरी घर दैलोमा वितरण गर्ने 	√	√	√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> वडागतहरूमा वर्षमा दुई पटक अति विपन्नी, जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा गर्भवती महिलाको स्वास्थ्य परीक्षण घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकाका सम्पूर्ण असहाय महिला, वृद्धवृद्धा, बालबालिका, सिमान्तकृत, फकिर आदिको पूर्ण अभिलेख तयार गरी उनीहरूको खाद्यान्न र आवासको विशेष प्रबन्ध गर्ने 			√	५०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> जटिल प्रकारका दीर्घरोगीहरूको अभिलेख तयार पारी हरेकलाई विशेष सहूलियत र अनुदान प्रदान गर्ने 	√	√	√		गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ८	लैङ्गिक समानता, समावेशीता तथा मूल प्रवाहिकरण							
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक प्रकारका महिला हिंसा, असमानता तथा भेदभावहरूको न्यूनिकरण गर्दै शुन्यमा भ्रान्त 		√		१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय , रोजगार संयोजक	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	गाउँपालिकाभर रहेका महिला समूह, आमा समूह, किशोरी समूह, महिला सेल वा महिला सुरक्षा गृहहरूसँग सम्बन्धित महिलाहरूलाई जागरणमूलक नेतृत्व विकास तथा सशक्तिकरण तालिम, अभिमुखीकरण तथा सफल महिलाहरू सँग नियमित साक्षात्कार गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गरी अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने							
	<ul style="list-style-type: none"> सरकारी सेवा अन्तर्गत निजामती, शिक्षक, प्रहरी, सेना तथा निगमहरूमा सेवा प्रवेश गर्न महिलाहरूका लागि गाउँपालिकास्तरमा तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	२०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> सिमान्तकृत समुदाय, दलित, जनजाति तथा अल्पसंख्यक समुदायबाट मूल प्रवाहमा ल्याउन तयारी कक्षामा निःशुल्क अनुदानको व्यवस्था गर्दै शैक्षिक सामग्री वितरण गर्ने 	√	√	√	३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न राजनैतिक दलहरूसँग आबद्ध महिला नेतृत्वहरूको सहयोगमा वडागतरूपमा महिला जागरण अभियान सञ्चालन गर्न अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	५	गाउँपालिका	महिला संगठनहरू	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> विपन्न र सिमान्तकृत समुदायहरूको पहिचान र परिचयपत्र वितरण गरी उनीहरूलाई साना व्यवसाय सञ्चालन गर्न शुन्य प्रतिशत व्याजदरमा लघु ऋणको व्यवस्था गर्ने कार्यविधि निर्माण गरी लागू गर्ने 		√	√	८	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, बैङ्क तथा वित्तीय संस्था	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक अन्तर्घुलन अन्तर्गत वर्षमा एक पटक विशेष समारोहहरू जस्तै : गणतन्त्र दिवस, 	√	√	√	१५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, राजनैतिक दलहरू	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	संविधान दिवस वा विशेष पर्वहरूमा स्थानीय राजनैतिक दलहरूको सहयोगमा चियापान समारोह आयोजना गर्ने							
	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय न्यायिक समितिको अगुवाईमा समाजमा घट्ने गरेका विभेदकारी व्यवहार तथा महिला हिंसा र अन्य सामाजिक अन्यायद्वारा सिर्जित अपराधहरूको गहिरो अध्ययन गरी तिनीहरूको न्यूनिकरणका प्याकेज निर्माण गरी न्यायिक समितिको अगुवाईमा महिला समुहको सहयोगमा कार्यान्वयन गर्ने 	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय न्यायिक समिति, महिला समूह	आन्तरिक राजश्व
स्तम्भ ९	बालबालिका							
	<ul style="list-style-type: none"> जन्मेको एक महिनाभित्र जन्मदर्ता गर्ने परिवारलाई पुरस्कृत गर्ने 	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिकामा रहेका पन्ध्र वर्षमुनिका बालबालिकाको एकिन तथ्याङ्क तयार पार्ने 	√			५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक शिशुहरूलाई सन्तुलित आहार पुगे नपुगेको एकिन गरी स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको सहयोगमा अति विपन्न परिवारलाई पोषण किट वितरण गर्ने 		√	√	३०	गाउँपालिका	स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा, महिला स्वास्थ्य सवयम्सेविका	आन्तरिक राजश्व, चन्दा तथा अनुदान
	<ul style="list-style-type: none"> पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिका निर्माण गर्न खोप केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने 		√	√	४०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक स्वास्थ्य चौकीमा बालबालिकाको नियमित तौल तथा स्वास्थ्य परीक्षण गर्न स्वास्थ्यकर्मीहरूको दरबन्दी सुनिश्चित गर्ने 		√		४.५०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष				
	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना र नियमित विद्यालय पठाउन अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई वर्षको दुईपटक अर्ध वार्षिक रूपमा अनिवार्य सञ्चालन गर्ने 	√	√	√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालय परिसर देखि ५०० मी वरपर धुम्रपान, मद्यपान, सूतीजन्य पदार्थको बेचबिखन र प्रयोगलाई पूर्णरूपमा निषेध गर्ने । 			√		गाउँपालिका	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य समिति, स्वास्थ्य शाखा	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> हरेक विद्यालयका खेलमैदानलाई क्रमशः व्यवस्थित गर्दै स्थान अनुसारका खेलकुद सामग्रीहरू विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने । 			√	३०	गाउँपालिका	जिल्ला खेलकुद विकास समिति	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> अतिरिक्त क्रियाकलाप अन्तर्गत हरेक विद्यालयमा संगीत, नृत्य, नेतृत्व विकास, खेलकुदका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाको पहलमा वार्षिक पात्रो निर्माण गरी अनिवार्य लागु गर्ने । 		√		२	गाउँपालिका	विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> बालअधिकार सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रमहरू हरेक विद्यालयमा नियमितहरूमा सञ्चालन गर्न बालक्लबहरूलाई सक्रिय बनाउन विशेष संयन्त्र निर्माण गर्ने । 	√				गाउँपालिका	विद्यालयहरू, बालक्लबहरू	आन्तरिक राजश्व
	<ul style="list-style-type: none"> बालश्रम पूर्णहरूमा अन्त्य भएको यकिन गरी आगामी तीनवर्षमा बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्ने । 			√	१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व

६.२ दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरू

आधारभूत मानवीय आवश्यकताको परिपूर्तिपश्चात् मानिसहरूका इच्छा र आकाङ्क्षाहरू उच्च समृद्धितर्फ केन्द्रित हुन्छन्। तसर्थ यस खण्डमा दीर्घकालीन हिसाबले कार्यान्वयन गरी विश्वका मध्यम आय भएका मुलुकहरूको स्तरमा खजुरा गाउँपालिकावासीहरूलाई पुऱ्याउने दीर्घकालीन समृद्धिका कार्यक्रमहरूलाई पहिचान गरी प्रस्तुत गरिएको छ। यस गाउँपालिकाले दीर्घकालीन समृद्धि हासिल गर्नका लागि समेत आधारभूत तहबाटै पूर्वाधार विकासलाई नै प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता छ अर्थात् दीर्घकालीन समृद्धिको प्रस्थान बिन्दु भनेकै आधारभूत पूर्वाधार विकास पश्चात् त्यसले खोल्ने विकासका अन्य अवसरहरू नै हुन्।

क. सडक पूर्वाधारको विकास

यस गाउँपालिकाको समृद्धिको मुहान नै ठूला बजार क्षेत्रहरू दाङ, सुर्खेत, नेपालगञ्जसँगको सन्निकटता (Proximity) हो। यसर्थ गाउँपालिकाको अविकासको कारण ती शहरहरूसँग जोड्ने फराकिलो सुविधायुक्त सडकको अभाव नै हो। गाउँपालिकाको समग्र मुहार फेर्नका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

- **कार्यक्रम १** : गाउँपालिकालाई राष्ट्रिय सडक सञ्जाल जोड्ने सडकलाई यथासक्य स्तरोन्नति गरी सम्पन्न गर्ने,
- **कार्यक्रम २** : हरेक वडा केन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्र र गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने मुल सडकहरूको यथाशीघ्र स्तरोन्नति गर्ने।
- **कार्यक्रम ३** : गाउँपालिकाका मुख्य बस्ती जोड्ने सडकहरूलाई All Weather सडकको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने।
- **कार्यक्रम ४** : सम्पूर्ण कृषि सडकहरूलाई स्तरोन्नति गर्ने

ख. सिँचाइ

गाउँपालिकालाई खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनाउन कृषि क्षेत्रको विकास अनिवार्य छ। तसर्थ खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउन निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम ५ : गाउँपालिकामा रहेका सबै मुहान तथा पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, नियमित मर्मत सम्भारमार्फत अधिकतम उपयोग गरी सिँचाइमा प्रयोग गर्ने।

कार्यक्रम ६ : गाउँपालिकामा रहेको सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने। यसका लागि परम्परागत सिँचाइ प्रणालीलाई सुधार गर्दै वैकल्पिक सिँचाइ अन्तर्गत थोपा सिँचाइ, फोहरा सिँचाइ, लिफ्ट सिँचाइ आदिको प्रयोग गर्ने।

कार्यक्रम ७ : हरेक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा अभियानकै रूपमा पोखरीहरू निर्माण गर्ने।

ग. उर्जा

विकासका लागि नभई नहुने पूर्वाधारमध्ये विद्युत् तथा उर्जा पनि एक हो । यसर्थ यस गाउँपालिकामा उर्जा विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम ८ : दिगो विकास लक्ष्य ७ मा उल्लेख भए बमोजिम व्यहोर्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक उर्जामा सबै गाउँपालिकावासीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने । यसका लागि गाउँपालिकामा पूर्ण रूपमा ग्रामीण विद्युतिकरण सम्पन्न गर्न प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग विशेष पहल गर्ने ।

कार्यक्रम ९ : सम्भाव्यताका आधारमा वैकल्पिक उर्जा जस्तै : बायोग्याँस, सौर्य उर्जा, वायु उर्जा आदिका विभिन्न स्रोतहरूको पहिचान गरी विकास गर्ने ।

कार्यक्रम १० : लघुविद्युत् आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

घ. भू-उपयोग

बस्ती, कृषि क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, वन, जलाधार क्षेत्र आदिका लागि उपयुक्त जमिनको उचित व्यवस्थापन गरी उपयोगिताका आधारमा गाउँपालिकामा रहेको जमिनलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरी सोही अनुसार सदुपयोग गर्नु आवश्यक छ । वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति अवलम्बन गर्नु भनेको सिमित रूपमा रहेको प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाजस्तै जल, जमिन, जङ्गल आदिको विवेकशील र वैज्ञानिक तरिकाले उच्चतम सदुपयोग गर्नु हो । तसर्थ :

कार्यक्रम ११ : वैज्ञानिक भू-उपयोग नीति लागु गर्ने ।

ड. कृषि तथा पशुपंक्षी पालन

अन्य आधारभूत आवश्यकता पुरा गरी दीर्घकालीन समृद्धिका हिसाबले गाउँपालिकाको कायापलट गर्न सक्ने क्षेत्र भनेको कृषि नै हो । यसका लागि सर्वप्रथम समग्र कृषि पूर्वाधारहरू जस्तै : जमिन, सिँचाइ, प्रविधि, मल, विउ बिजन, बजार, भण्डारण प्रणाली आदिको प्रबन्ध गरी व्यावसायिक खेतीतर्फ किसानहरूलाई आकर्षित गरी सिधै नगद आर्जन गर्न सकिने जातका बालीनालीहरू, गाइपालन, बाखापालन, कुखुरापालन, हाँसपालन, तरकारी, फलफूल, जडीबुटी तथा नगदेबाली लगाई निकटवर्ती बजार तथा शहरहरूमा निर्यात गर्न सकिन्छ । कृषिको विकासका लागि निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम १२ : गाउँपालिकामा व्यावसायिक बाखापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १३ : गाउँपालिकामा व्यावसायिक गाइपालन गर्ने ।

कार्यक्रम १४ : गाउँपालिकामा व्यावसायिक हाँसपालन गर्ने ।

कार्यक्रम १५ : गाउँपालिकामा व्यावसायिक माछापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १६ : गाउँपालिकामा व्यावसायिकरूपमा लोकल कुखुरापालन गर्ने ।

कार्यक्रम १७ : गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारका च्याउ तथा तरकारीहरूको व्यावसायिक खेती गर्ने ।

कार्यक्रम १८ : गाउँपालिकामा आँप, लिची, कटहर, अम्बा, मेवा लगायत अन्य फलफूलहरूको व्यावसायिक खेती गर्न पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने ।

कार्यक्रम १९ : गाउँपालिकामा व्यावसायिक मौरीपालन गर्ने ।

कार्यक्रम २० : कृषि उपजहरूको भण्डारणका लागि शीतभण्डार स्थापना गर्ने र कृषि उपजको बजारीकरणको व्यवस्था गर्ने ।

च. उद्योग

स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गर्नु रोजगारी सिर्जना, आर्थिक समृद्धि र निर्यात प्रबर्द्धनका लागि अनिवार्य छ । यस गाउँपालिकामा मुलतः कृषि उत्पादनमा आधारित उद्योगहरूको प्रबल सम्भावना रहेको छ । यसका अलावा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानी आकर्षित गर्न सके ठूला उद्योगहरू समेत स्थापना गर्न सकिन्छ । उद्योगको विकासका लागि गाउँपालिकाले निम्नानुसारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने :

कार्यक्रम २१ : कृषिमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तर कायम गरी तिनीहरूको Branding, packaging गरी निर्यात गर्नका लागि देशका ठूला शहरहरू लगायत विदेशमा बजारको अध्ययन गरी निर्यातको प्रत्याभूति गर्ने ।

कार्यक्रम २२ : गुणस्तरीय उत्पादनहरूलाई गाउँपालिकाकै पहिचानको रूपमा स्थापित गरी ठूलो बजार तथा विश्व बजारमा स्थापित गर्ने ।

कार्यक्रम २३ : मझौला तथा ठूला उद्योगहरूको स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्थापना गर्ने ।

तालिका नं ७: दीर्घकालिन समृद्धिका कार्यक्रमहरूको १५ वर्षे कार्ययोजना

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको श्रोत
		५ वर्ष भित्र	१० वर्ष भित्र	१५ वर्ष भित्र				
स्तम्भ १	Green City, green economy योजना							
	■ विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन	√			२५	गाउँपालिका	सहरी विकास विभाग	आन्तरिक राजश्व
	■ विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी		√		१००	गाउँपालिका	सहरी विकास विभाग, दात्री निकाय	आन्तरिक राजश्व
	■ आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	√	√	√	१०,०००	गाउँपालिका	सहरी विकास विभाग, दात्री निकाय	बाह्य अनुदान, आन्तरिक राजश्व, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान, निजी क्षेत्र
स्तम्भ २	एकिकृत तरकारी पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम							
	■ तरकारी पकेट क्षेत्रको अध्ययन र निर्धारण	√			५	गाउँपालिका	कृषि विकास विभाग	आन्तरिक स्रोत
	■ व्यवसायिक तरकारी खेती	√	√	√	१,५००	गाउँपालिका	कृषि विकास विभाग, NARC	आन्तरिक स्रोत, निजी क्षेत्र
	■ बहु-उद्देशिय चिस्यान केन्द्र, warehouse तथा processing केन्द्र स्थापना गर्ने सम्भाव्यता अध्ययन गरेर		√		५००	गाउँपालिका	कृषि विकास विभाग, निजी क्षेत्र	बाह्य अनुदान, आन्तरिक स्रोत, संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान, निजी क्षेत्र
स्तम्भ ३	हरित सडक विकास योजना							
	■ गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने मूल सडकलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप कालोपत्रे गर्ने	√			२,०००	गाउँपालिका	परामर्शदाता	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान
	■ प्रत्येक वडाकेन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्रमा जोड्ने सडकलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप कालोपत्रे गर्ने	√	√		५,०००	गाउँपालिका	संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र	संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी लगानी, बैङ्क ऋण
	■ गाउँपालिका भरका हरेक सडकलाई हरित सडकको रूपमा विस्तार गर्न सडक किनारमा अनिवार्य वृक्षारोपण गर्ने	√	√	√	५०			आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान
स्तम्भ ४	आधुनिक अर्गानिक कृषि उपज बिक्री केन्द्र							
	■ विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन	√				गाउँपालिका		आन्तरिक स्रोत

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको स्रोत
		५ वर्ष भित्र	१० वर्ष भित्र	१५ वर्ष भित्र				
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी 	√			५	गाउँपालिका		आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने 	√	√	√	१००	गाउँपालिका		आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान
स्तम्भ ५	कृषि विश्वविद्यालय							
	<ul style="list-style-type: none"> सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने 	√			१०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने 	√			२५	गाउँपालिका		आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> कार्यान्वयन 	√	√	√	१,०००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय शिक्षा समिति, शिक्षा शाखा, विद्यालयहरू	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान
स्तम्भ ६	सिँचाई							
	<ul style="list-style-type: none"> सिँचाई आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन र डिपिआर तयार 	√			३०	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> सिँचाई आयोजना निर्माण 		√		५,०००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, बाह्य अनुदान
स्तम्भ ७	एकिकृत कृषि उपकरण सेवा केन्द्र (उद्देश्य: गाउँपालिका र कृषि सहकारीको संयुक्त पहलमा आवश्यक सम्पूर्ण कृषि उपकरणहरू खरिद गरी सुपथ मुल्यमा आम कृषकहरूलाई भाडामा सेवा प्रदान गर्ने)		√		५००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी क्षेत्र
स्तम्भ ८	सपनाको सहर (City of Dream) (उद्देश्य: नजिकका ठूला सहरका वासिन्दाहरूलाई लक्षित गरी सम्पूर्ण आधुनिक सुविधासहितको एकीकृत (होटल, मल, amusement park) पूर्वाधार निर्माण योजना)							
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन 	√			५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी 		√		२५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक स्रोत

क्र. सं.	कार्यक्रम	कार्यान्वयन अवधि			अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय/व्यक्ति	बजेटको स्रोत
		५ वर्ष भित्र	१० वर्ष भित्र	१५ वर्ष भित्र				
	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने 		√	√	२,०००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी क्षेत्र
स्तम्भ ९	विज्ञान पार्क/कृषि पार्क उद्देश्य: आम मानिसहरुमा विज्ञान अभिरुची जगाउन नेपालमानै पहिलो विज्ञान पार्क निर्माण गर्ने							
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत संभाव्यता अध्ययन 	√			५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी 		√		२५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने 		√	√	५००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय, कृषि शाखा	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान, निजी क्षेत्र
स्तम्भ १०	Tropical पार्क उद्देश्य: उष्ण हावापानीमा पाइने बनस्पति तथा जीवजन्तुहरु सहितको पार्क							
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत संभाव्यता अध्ययन 		√		५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी 		√		२५	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक स्रोत
	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने 		√	√	१,५००	गाउँपालिका	वडा कार्यालय	आन्तरिक राजश्व, संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदान

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ : विकास योजना प्राथमिकिकरण

विकास योजना प्राथमिकिकरण गर्दा अवलम्बन गर्नुपर्ने आधारहरू :

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि गाउँपालिका वा स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषतः स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै : भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुऱ्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी सिद्ध हुनेगरी निम्नानुसार गर्नुपर्दछ ।

सामान्यतया कुनैपनि कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको आधारमा चार तहमा राखेर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

१. “अति उत्तम” – ३ अंक

“अति उत्तम” तह अन्तर्गत कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा आवागमनमा निकै कठिनता छ र सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्यक्रमले आवागमनलाई प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय प्रभाव पार्दछ भने सो कार्यक्रम कार्यान्वयनका हिसाबले पहिलो प्राथमिकता तथा अति उत्तम वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारका कार्यक्रममा सो शिर्षक अन्तर्गत विनियोजित बजेटको ५० प्रतिशत भन्दा बढी रकम पर्न आउँछ ।

२. “उत्तम” – २ अंक

“उत्तम” तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **अप्रत्यक्ष तर उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ । अर्थात् कुनैपनि स्थानमा धार्मिक तथा अन्धविश्वासले सामाजिक कुरीति र जटिलता सिर्जना गरेको छ भने विद्यालय खोली शिक्षाको विकास गर्दा सामाजिक जटिलता न्यून गर्न अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउँछ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको हिसाबले दोस्रो प्राथमिकतामा पर्दछ भने यसलाई उत्तम मानी २ अंक प्रदान गर्नुपर्दछ । यस प्रकारको कार्यक्रममा समेत सम्बन्धित शिर्षक मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी बजेट विनियोजन हुन्छ ।

३. “सामान्य” – १ अंक

“सामान्य” तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **सामान्य वा कम** मात्र योगदान दिन्छ भने सो कार्यक्रममा विनियोजित रकम मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा कम रकम मात्र छुट्याइन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको आधारमा तेस्रो तहमा पर्दछ भने त्यसलाई १ अंक दिनुपर्दछ ।

४. “न्यून” – ० अंक

“न्यून” तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **न्यून वा योगदान नै नपुऱ्याउने** हुन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्दैन तसर्थ यसलाई शुन्य अंक प्रदान गरिन्छ ।

यसरी कार्यक्रम प्राथमिकीकरण गर्दा विषय क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रहरूका प्रत्येक कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन गरी चार तहमा विभाजन गर्न सकिन्छ । अर्थात् उदाहरणको लागि भौतिक पूर्वाधार अन्तर्गत कुनै निश्चित स्थानदेखि अर्को स्थान जोड्न सडकको स्तरोन्नति गर्दा सो सडकले स्थानीयवासीको तत्कालीन वा दीर्घकालीन प्रमुख समस्या वा मागलाई कुन तहबाट सम्बोधन गर्न सक्छ, भनी मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ । त्यसो गर्दा सो कार्यक्रम

अति उत्तम भए → पहिलो प्राथमिकता

उत्तम भए → दोस्रो प्राथमिकता

सामान्य भए → तेस्रो प्राथमिकता

न्यून भए → प्राथमिकतामा नपर्ने हुन्छ ।

एवम रीतले प्रत्येक विषयगत क्षेत्र र सो क्षेत्र अन्तर्गतका उपक्षेत्रका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई तोकिएको लक्ष्य हासिल गर्न कस्तो प्रकारको योगदान पुऱ्याउँछ, भनी मूल्याङ्कन गर्दा माथि उल्लेखित तहहरूमा विभाजन गरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ । यसकासाथै अन्य आधारमा :

- (१) चालु आवधिक योजनाको फराकिलो आधारको समावेशी आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
- (२) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
- (३) जनसहभागिता सुनिश्चित गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
- (४) समावेशीकरणमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
- (५) यदि सञ्चालित आयोजनाहरू छुन् भने पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारीको अवस्था हेरी कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

यसरी यी प्रश्नहरूले गर्दा कस्तो उत्तर आउँछ, सोको आधारमा कार्यक्रमलाई माथि उल्लेखित

“अति उत्तम”

“उत्तम”

“सामान्य” र

“न्यून” तहमा विभाजन गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ साथै स्थानीय विकास गुरुयोजनाको मूल लक्ष्य स्थानीयवासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गरी क्रमशः उच्च विकासतर्फ लम्कनु पर्ने भएकाले कार्यक्रम तय गर्दा वडास्तरमा निम्न बमोजिम गर्नुपर्दछ ।

वडा तहका योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण

बस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न मद्दत गर्ने कार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ । वडा तहअन्तर्गतका बस्ती र टोल स्तरको आयोजनाहरू छनौट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

- (क) वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती/टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्नेगरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- (ख) प्रत्येक वडाले वडा भित्रका बस्ती र टोलहरूमा योजना तर्जुमाको लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तिमा तीन दिन अगावै सार्वजनिक सूचनामार्फत् जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (ग) गाउँपालिका/नगरपालिकाअन्तर्गतका वडाअन्तर्गत रहेका बस्ती/टोलको भेलामार्फत् बस्ती/टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनौट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना/कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ।
- (घ) बस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो बस्ती भित्रका सबै वर्ग र समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ।
- (ङ) बस्ती/टोल भित्रका क्रियाशील सामुदायिक सस्थाहरू (टोल विकास सस्था, महिला/आमा समुह, बाल क्लव र सञ्जाल, युवा क्लव, स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरू, नागरिक सचेतना केन्द्र, विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट गठन भएका समूहजस्ता समूहहरूलाई पनि सहभागी गराउनु पर्ने हुन्छ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका सरोकारवालाहरूको अधिकाधिक सहभागिता हुने गरी वडा सदस्यको संयोजनमा निर्धारित समय, मिति र स्थानमा उपस्थित भै आयोजना छनौटको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल, विमर्श गरी आयोजनाहरूको छनौट गर्नुपर्नेछ । यसरी बस्तीस्तरमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सूची संयोजकले लिखित रूपमा तयार गरि वडा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

वडा समितिहरूले टोल/बस्तीस्तरबाट प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई विषयक्षेत्र अनुसार समूहकृत गरिन्छ । स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिबाट प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाको लागि प्राप्त बजेट सीमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण समेत गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ।

बस्ती टोलबाट योजना माग गर्दा वडास्तरका महत्वपूर्ण योजनाहरू छुट भएको अवस्थामा वडा समितिले त्यस्ता योजनाहरू वडा समितिको बजेट सीमा भित्र रही औचित्यताको आधारमा समावेश गर्न सक्नेछ । वडाको बजेट सीमा भित्र कार्यान्वयन हुन नसक्ने गाउँ नगर स्तरीय महत्वपूर्ण आयोजनाहरू भएमा वडा समितिले गाउँ तथा नगरपालिकामा छुट्टै सूची पठाउन सक्नेछ ।

वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तोकेको आधारहरू र दिगो बिकस लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाई विशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। यसरी छनौट भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका साथ गाउँपालिका वा नगरपालिकामा पठाउनुपर्ने हुन्छ ।

अनुसूची २ : दिगो विकासका लक्ष्यहरू

दिगो विकास

नेपाल स्थित संयुक्त राष्ट्र संघको कार्यालयले सन् २०३० सम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि सरकार, नागरिक समाज, समुदाय र अन्य सरोकारवालसँग मिलेर काम गरिरहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य एउटा साहसिक र विश्वव्यापी सम्झौता हो जसले सन् २०३० सम्ममा सबै प्रकारका गरिबीको उन्मूलन गरी मानव, पृथ्वी र समृद्धिको लागि एक समान, न्यायपूर्ण र सुरक्षित विश्व निर्माण गर्ने परिकल्पना गर्दछ ।

दिगो विकास १७ लक्ष्य तथा १६९ सहायक लक्ष्यहरू दिगो विकासका लागि एजेण्डा २०३० को एउटा भाग हो, जुन संयुक्त राष्ट्रसंघका १९३ सदस्य राष्ट्रहरू सम्मिलित सेप्टेम्बर २०१५ को ऐतिहासिक राष्ट्रसंघीय साधारण सभाको शिखर सम्मेलनले परित गरेर जनवरी १, २०१६ देखि लागू गरेको छ । विश्वभरका राष्ट्रिय सरकारहरू तथा लाखौं नागरिकहरूलाई एउटै थलोमा ल्याई यी महत्वाकांक्षी कार्यसूचीमा व्यापक छलफल र परामर्श गरी यो दिगो विकास लक्ष्यहरू तय गरिएका हुन् ।

दिगो विकास लक्ष्यका पाँच स्तम्भ

१. पृथ्वी

पृथ्वीमा रहेका प्राकृतिक साधन स्रोत र वातावरण भावी पुस्ताका लागि संरक्षण गर्ने ।

२. मानव

सबै प्रकारका गरिबी र भोकमारीको अन्त्य गर्ने र मर्यादा एवम् समानता कायम गर्ने ।

३. समृद्धि

प्रकृतिसँग सामज्यस्ता कायम गर्दै समृद्ध र समुन्नत जीवनको सुनिश्चित गर्ने ।

४. शान्ति

शान्तिपूर्ण, न्यायसंगत र समावेशी समाजको निर्माण गर्ने ।

५. साभेदारी

सशक्त विश्वव्यापी साभेदारीद्वारा दिगो विकासका एजेण्डाहरूको कार्यान्वयन गर्ने ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

१. सबै ठाउँबाट सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने ।
२. भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्धन गर्ने ।
३. सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्धन गर्ने ।
४. सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवनपर्यन्त सिकाईका अवसरहरू प्रवर्धन गर्ने ।
५. लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालबालिकालाई सशक्त बनाउने ।
६. सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
७. सबैका लागि किफायती, विश्वासनीय, दिगो र आधुनिक उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
८. भरपर्दो, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि तथा सबैका लागि पूर्ण र उत्पादनमूलक रोजगारी र मर्यादित कामको प्रवर्धन गर्ने ।
९. उत्पादनशील पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्धन र नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
१०. मुलुक भित्र तथा मुलुकहरूबीच असमानता घटाउने ।
११. शहर तथा मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्पादनशील र दिगो बनाउने ।
१२. दिगो उपभोग र उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने ।
१३. जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्ने तत्काल पहल थाल्ने ।
१४. दिगो विकासका लागि महासागर, समुद्र र समुद्री साधन स्रोतहरूको दिगो प्रयोग तथा संरक्षण गर्ने ।
१५. स्थानीय पर्यावरणीयको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो उपयोगको प्रवर्धन गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण र भूक्षय रोक्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।
१६. दिगो विकासको लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रवर्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने ।
१७. दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारी सशक्त बनाउने र कार्यान्वयनका लागि स्रोत साधन सुदृढ गर्ने ।

अनुसूची ३ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

क) अनुगमन

विकास योजनाको कार्यान्वयन समयमै सम्पन्न गर्न र आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्न विकास आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक पर्दछ ।

योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्य अनुगमन हो । कुनैपनि कार्यक्रम आयोजनाको पहिचानको चरणदेखि कार्यान्वयन सम्पन्न भई सञ्चालन अवधिमा समेत अनुगमन गरिरहनु पर्छ । यसरी विभिन्न चरणमा गरिने अनुगमनबाट प्राप्त भएका नतिजा, सुझाव तथा सल्लाहलाई पृष्ठपोषणको रूपमा लिई आवश्यकता अनुरूप सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन्छ ।

यसो भएमा मात्र विकास आयोजनाले गति लिई समयमै सम्पन्न गर्न मद्दत पुग्न जानेछ र विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने छ ।

अनुगमन २ प्रकारले गर्न सकिने छ :

१. आयोजना स्थलमै गएर योजनाको क्रियाकलाप बारेमा जानकारी लिने गरी गरिने अनुगमन ।

२. आयोजनाको क्रियाकलापको प्रगति विवरण माग्ने र प्राप्त गरी गरिने अनुगमन ।

तर दुवै प्रकारका अनुगमनमा देखिएका समस्याको समाधान गर्न तत्कालै आवश्यक कदम चल्नु पर्दछ नत्र अनुगमनको कुनै औचित्य रहदैन ।

अनुगमनका क्रममा योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा निम्न कुराहरूको विश्लेषण गरिन्छ ।

- स्रोतसाधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समय तालिका अनुसार भए नभएको ?
- अपेक्षित प्रतिफलहरू समयमै र लागत प्रभावकारी रूपमा हासिल भए नभएको ?
- कार्यान्वयन क्षमता के कस्ता छन् ?
- के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधानहरू देखिएका छन् र तिनको समाधानका निम्ति के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ ?

अनुगमनका क्रममा उपर्युक्त पक्षहरूको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरणहरू सङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका आदि दस्तावेजको उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन प्रणालीको छनौट तथा निर्धारण

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (Log Frame) का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रबर्द्धित **राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा** हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रूपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन् । साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आवद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरू स्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन तह

आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रम तहमा गरिने अनुगमन पद्धति तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	<u>परेको प्रभाव</u>	<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा 	<ul style="list-style-type: none"> प्रभाव तहको असर तहको जनभावनामा परिवर्तन 	<ul style="list-style-type: none"> संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू स्थलगत अनुगमन वार्षिक कार्ययोजनाहरूको प्रगति
परिणाम	<u>देखिने असर</u> <ul style="list-style-type: none"> उत्पादकत्वमा परिवर्तन सडक पहुँच आदि 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यपालिका र गाउँ/नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति वार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको प्रतिशत वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> सहभागितामूलक नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	<u>निर्मित परिणामहरू</u> <ul style="list-style-type: none"> कक्षा सञ्चालन उत्पादन परिमाण सडक विस्तार स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण 	<ul style="list-style-type: none"> गाउँ र नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरू र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत। चौमासिक/वार्षिक 	<ul style="list-style-type: none"> परिणाम तहको सङ्ख्यात्मक वृद्धि 	<ul style="list-style-type: none"> नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार स्थलगत अनुगमन सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ

लक्ष्य तह

लक्ष्य	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
“शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको समुचित विकास गरी समुदायको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।” “उद्योग र व्यापार फस्टाउन आवश्यक पूर्वाधारका लागि भूउपयोग योजना गर्दै समुदायको सहभागितामा नगर सुरक्षा व्यवस्था सुदृढ बनाउने । ”	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा प्राथमिक स्वास्थ्यजन्य रोगीको सङ्ख्यामा कमी भूउपयोग योजना तयारी एवम् कार्यान्वयन आरम्भ लगानीका योजना संख्यामा आएको सकारात्मक परिवर्तन 		

योजना तह

परिणाम तह	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
सहरी शैक्षिक सुधार योजना	<ul style="list-style-type: none"> प्राथमिक तहमा भर्ना दरमा वृद्धि फोहरमैला वर्गीकरण लागु निर्वाचनमा बढेर मतको सङ्ख्यामा कमी 		
मासुजन्य पदार्थ उपभोग वृद्धि योजना	<ul style="list-style-type: none"> तरकार, अन्डा र मासुको स्थानीय बजारमा विक्री वृद्धि कुखुरा व्यवसाय सङ्ख्या वृद्धि मासुजन्य जीव आयात वृद्धि 		

(ख) मूल्याङ्कन

योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपर्युक्त रूपमा फाइदा पायो पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ । आवधिक योजना विभिन्न आयोजनाहरुको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैमा एक वृहद् कार्यक्रम समेत हो । यस मध्यमकालीन योजनाको मध्यावधि र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ९४ अनुसार गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजनाको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

योजनाको मध्यमकालीन अवधिमा मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुरालाई ध्यानमा राखी मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ:

- लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे/नरहेको
- लगानी योजना अनुरूप वार्षिक लगानीहरु निर्देशित रहे/नरहेको
- उपलब्धिका लागि लक्ष्य लगायत कार्यक्रमहरुको परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहे, नरहेको आदि ।

योजना अवधिको अन्त्यमा निर्धारित परिमाणात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको मूल्याङ्कन अन्तिम रूपमा तेश्रो पक्षबाट गर्नु/गराउनु पर्ने हुन्छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन**लाई पनि उपयोग गर्न सकिने छ ।

अनुसूची ४ : वडास्तरका विषयक्षेत्रगत कार्यक्रमहरुको विवरण

(क) भौतिक विकास योजना

कार्यक्रमहरु	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) सडक		
वडा नं १		
■ वागेश्वरी मन्दिर देखि पश्चिम मौरवा मा.वि. हुँदै पिपलडाँडा सम्मको सडक स्तरोन्नती	२००	MT
■ जलपोखरी सुन्दर गुरुडको घरदेखि दक्षिण शान्ता देविको घर हुँदै पश्चिम कर्ण बहादुरको घरसम्म जाने बाटो	१००	MT
■ हरे थापाको घरदेखि दक्षिण वरै घर हुँदै पश्चिम राम बहादुर गुरुडको घर हुँदै उत्तर खोप केन्द्र सम्म	१००	MT
■ मैखा मन्दिर देखि पश्चिम छोरी लाइन चोक हुँदै उत्तर स्वास्थ्य चौकीको बाटो हुँदै धन बहादुरको घर सम्मको सडक	१००	MT
■ जलपोखरी विष्णु थापाको घरदेखि उत्तर नरसिंह गुरुडको घर हुँदै उत्तर हरिकला वुढाथोकीको घरसम्मको सडक	१००	MT
■ खोप केन्द्रदेखि दक्षिण हुँदै वरैको प्लटसम्म	१००	MT
■ जलपोखरी विष्णु थापाको घर देखि दक्षिण इमली नाला सम्मको सडक	१००	MT
■ चन्द्रनगर दल बहादुरको घर देखि भारतको सिमाना सम्मको सडक	१००	MT
■ महान खोला जाने बाटोको कल्भर्टदेखि दक्षिण खोप केन्द्र जाने बाटो	१००	MT
वडा नं २		
■ वलैपुर डाँडा देखि के गाउ चोक हुँदै पश्चिम जुडासपुर १६ नं चोक हुँदै उत्तर चपाइ टोल सम्मको सडक	२००	MT
■ सिंहनगर वडा नं ३ को सिमानादेखि दक्षिण गुम्वा हुँदै ओराली चोकसम्म	१५०	MT
■ गाउँ ७५ नं चोकदेखि दक्षिण अमर मा.वि. हुँदै चौघरी वडा नं १ को सिमाना	१५०	MT
■ गौघाट १ नं चोकदेखि उत्तर १६ नं चोक हुँदै पश्चिम योगिनी मा.वि. देखि वर्मेली टोल हुँदै उत्तर शान्ति टोल वडा नं ६ को सिमानासम्म	२००	MT
■ ४ गाउँ १० नं चोकदेखि पश्चिम ५२ नं चोक हुँदै पश्चिम ७२ नं चोक हुँदै पश्चिम गौरि नगर चोकसम्म	१५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
वडा नं ३		MT
■ इ. प्र. का. धनौलीदेखि शहिद सेतु वि. क. मार्ग क गाउँ हुँदै वि गाउँ २० नं चोक सम्म	१५०	MT
■ खजुरा बजारको निर्माणधिन गोलपार्क देखि चिया मिल हुँदै वाहकोटे घर सम्म	१००	MT
■ मनमोहन पार्क देखि पश्चिम हुँदै वेदनिधि प्याकुरेलको घर सम्म	१००	MT
■ मनकामना चोक देखि पुर्व वडा नं ४ को सिमाना सम्म	१५०	MT
■ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र खजुरादेखि कपास विकास हुँदै आधारभुत विद्यालय धौलागिरीसम्म	१५०	MT
■ आदर्श मा.वि. देखि ग्रीन कटेजसम्म जोड्ने सडक	१००	MT
■ NIC एशिया बैंक देखि क्यान्सर हस्पिटलसम्म जोड्ने सडक	१००	MT
■ ८० नं. देखि सल्यानी गाउँ ज.उ.मा.वि. निस्कने सडक	१५०	MT
■ टन्डनको घरदेखि सिर्जना टोल जोड्ने सडक	१००	MT
वडा नं ४		MT
■ खजुरा १ नं प्रहरी विट देखि डिइ गाउँ हुँदै हवलदार जोड्ने सडक	१५०	MT
■ इ गाउँ मनकामना स्कुलचोक देखि पश्चिम उत्तर इ वैजताप गाउँपालिकासम्म जोड्ने सडक	१५०	MT
■ हुलाकी सडक तिर्थराज चोक ११नं देखि उत्तर भरत केसिको घर हुँदै मुल बाटो	१००	MT
■ पश्चिम मनकामना पुल जोड्ने बाटो	१००	MT
■ पश्चिम पलौतीपुर पुल देखि इ गाउँ तल्लो चौतारा हुँदै पुर्व तल्लो भण्डारी दशी गाउँ सम्मको बाटो	२००	MT
वडा नं ५		MT
■ वि.पि. प्रतिक्षालय वाट दक्षिण बाबा स्थान वडा नं २ को सिमाना सडक	१००	MT
■ धनौरी चौकी वाट रजनवा हुँदै सितापुर वडा नं २ को सिमाना सडक	१५०	MT
■ वसन्तपुर चोक देखि डलहीपुर हुँदै औसिनगर वडा नं २ को सिमाना सडक	१५०	MT
■ भानु मा.वि वाट वी बोरिड जोड्ने सडक	१००	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ वसन्तपुर चोक देखि ऐलानी हुँदै सितापुर वडा नं. २ को सिमाना सडक	१५०	MT
■ हुलाकी सडक देखि गडघैचा सम्म जोड्ने सडक	१००	MT
■ भन्डा बाबा देखि सतविर दर्जीको घर सम्म जोड्ने सडक	१००	MT
वडा नं ६		MT
■ भट्टी चोकदेखि कब्रस्तान हुँदै कुरलटासम्मको सडक	१५०	MT
■ जनकल्याण स्कुलदेखि जनतानगरहुँदै गिडहा पुल सम्मको सडक	१५०	MT
■ पुरैना चौतारा देखि तल्लो पुरैना हुँदै मान खोला सम्मको सडक	१५०	MT
■ शान्तिनगर सिंगालीको घरदेखि रती मायाको घर हुँदै फुटवल ग्राउन्ड हुँदै हुलाकी सडक	१००	MT
■ करबला देखि पुरैना हुँदै वडा नं २ को सिमाना सम्मको सडक	१००	MT
वडा नं ७		MT
■ वडा नं ५ को सिमाना मङ्गलपुर ८६ मी. देखि बोधहवना गाउँ हुँदै सुनवर्षा देखि वैजनाथ गाउँपालिकाको सिमानासम्म	१५०	MT
■ हुलाकी सडक देखि वठवा हुँदै वडा नं ८ चमकदारपुर जोड्ने सडक	१५०	MT
■ वि. पि. प्रतिक्षयालयदेखि उत्तर कलहरु गाउँ हुँदै वडा नं ८ टनियापुर जोड्ने सडक	१५०	MT
■ गजीपुरवा देखि पूर्व उत्तर चमकडापुर सम्मको सडक	१००	MT
■ हुलाकी सडक देखि सीमलघारी हुँदै वैजनाथ गाउँपालिका को सिमाना सम्मको सडक	१००	MT
■ कल हंश गाउँ देखि पश्चिम वैजनाथ गाउँपालिका जोड्ने सडक	१५०	MT
■ कलहंश गाउँ देखि पूर्ववठवा जोड्ने सडक	१००	MT
■ हुलाकी सडक देखि उत्तर बाबाकुटी हुँदै चमकदारपुर जाने सडक	१५०	MT
■ बोधहाना देखि पश्चिम सिन्धुली टोल जाड्ने सडक	१५०	MT
■ गाजीपुर देखि पूर्व बाबाकुटी हुँदै क्याँसर हस्पिटल जोड्ने सडक	१५०	MT
■ बरगादी गाउँदेखि विद्यालय हुँदै जनतानगर जोड्ने सडक	१००	MT
वडा नं ८		
■ मनकामना चोक देखि वैजनाथ ५ मा जोड्ने सडक	१००	MT
■ जिल्ला स्तरिय रोड देखि कान्तिपुर हुँदै वैजनाथ ५ मा जोड्ने सडक	१५०	MT

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
■ खानचोक देखि वहौवा हुँदै सोनपुर ७ गुलरिया हुलाकी सडक जोड्ने सडक	२००	MT
■ ढगानीपुर देखि धगौडापुर हुँदै वैजनाथ ६ जोड्ने सडक	१५०	MT
■ दाहावा चौकी देखि सोनपुर ७ र वैजनाथ ८ जोड्ने सडक	२००	MT
■ दंगालीपुर देखि घिया स्कूल जोड्ने बाटो	१००	MT
■ दंगालीपुर देखि थपुवा हाइस्कूल हुँदै महाकाली जोड्ने सडक	१५०	MT
(ख) पिउनेपानी		
■ उढरापुर खानेपानी आयोजना सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ रजनवा खानेपानी आयोजना सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ वडा नं. ३ को खजुरा खानेपानी आयोजना सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ सितापुर खानेपानी आयोजना सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ गुराँसपुरमा नयाँ खानेपानी आयोजना शुरु गर्ने (डिपिआर सहित)	५१०	MT
■ राधापुर खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने (डिपिआर सहित)	५१०	MT
■ खजुरा खानेपानी सञ्चालन गर्नुपर्ने (डिपिआर सहित)	५१०	MT
■ जनसेवा विद्यालय नजिकको खानेपानी आयोजना सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ घियाहा खानेपानी आयोजना निर्माण सम्पन्न गर्ने	३००	ST
■ चमकपुर खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने (डिपिआर सहित)	५००	MT
■ वि.पि. चोक नजिकको बोरिङ् सञ्चालन गर्ने	२००	ST
■ सिन्दुरीमा पिउने पानीको ट्याङ्की निर्माण गर्ने	५००	MT
(ग) सिँचाई		
■ धौलागिरी लिफ्ट सिँचाई आयोजना निर्माण	५००	ST
■ किरण नाला लिफ्ट आयोजना निर्माण	५००	ST
■ मानखोलावाट लिफ्ट सञ्चालन गर्नुपर्ने	५००	ST
■ डिगाउँ लिफ्ट सिँचाई आयोजना निर्माण	५००	ST

(ख) आर्थिक विकास योजना

कार्यक्रमहरू	अनुमानित लागत (रु. लाखमा)	कार्यक्रमको प्रकार
(क) पर्यटन		
पर्यटन विकासका लागि निम्न स्थानहरूमा रहेका धार्मिक स्थलहरूलाई व्यवस्थित गर्ने		
वडा नं. १		
■ मैखा मन्दिर, शिव मन्दिर, वागेश्वरी मन्दिर, सरस्वती मन्दिर र चन्द्रनगर, जलपोखरी, वहादुरपुरका चर्चहरूको व्यवस्थापन गर्ने	१००	LT
वडा नं. २		
■ सुकेवास बाबा, राधाकृष्ण मन्दिर, योगिनी माता, गगांधाम, शिव मन्दिर, गुरास सुन्दर मन्दिर, सरस्वती मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, नवदुर्गा मन्दिर, लक्ष्मीनारायण मन्दिर, भद्रकाली मन्दिर र गौघाट, एगाउँ, चौघरीपुर चर्चको विकास गर्ने	१५०	LT
वडा नं. ३		
■ लक्ष्मीनारायण मन्दिर, रामजानकी मन्दिर, शिवालय मन्दिर, कालिका मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, हनुमान मन्दिर, गणेशधाम र चर्चको प्रवर्द्धन गरि पर्यटन आकर्षित गर्ने	७५	LT
वडा नं. ४		
■ किरणी भवानी, लक्ष्मीनारायण, हनुमान, शिव मन्दिर र मस्जिदको विकास गर्ने	५०	LT
वडा नं. ५		
■ शिव मन्दिर, हनुमानगढी, सन्तोषि मनता मन्दिर, मरिमाता मन्दिर, रामजानकी मन्दिर, जानकी मन्दिर र शिव मन्दिरको विकास गरी पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्ने	७५	LT
वडा नं. ६		
■ सैयादबाबा मन्दिर, र शिव मन्दिरको विकास गर्ने	२०	LT
वडा नं. ७		
■ सिन्दुरी माई, हनुमान मन्दिर, शिवशक्ति मन्दिर, कालिका मन्दिर र वढवा, कलहंशा, गजीपुरवा, वरदगढी, कोघहाना चर्चको संरक्षण गर्ने	७५	LT
वडा नं. ८		
■ कालिका मन्दिर, शिव मन्दिर, संसारीमाई र वृधनापुर, सुनोलापुर, चमकदारपुर चर्चहरूको विकास गरी पर्यटनको विकास गर्ने	६०	LT

अनुसूची ५ : माइनुटिङ्ग

आज मिति २०७५/०८। गते यस रजुरा गाउँपालिकाको वृद्ध गाउँपालिका विकास गृहयोजना निर्माणको लागि कडा अध्ययन पेश प्रसाद वृद्धा गृहको अण्डाकारतामा कडा न. १ को कडा स्वीय भेला सम्पन्न भयो। भेलाका गृहयोजना निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गर्ने इन्टेन्सिभ स्टडी एन्ड रिसेच सेन्टरका विज्ञहरू सहित कडा प्रतिनिधीहरू, विभील कडा प्रतिनिधीहरू, स्थानीय बुद्धिजीवीहरू, लगायतको जनसहभागिताका वृद्ध गृहयोजनाका लक्ष्य पश्चात्को कालमा वृद्ध दलगत गरी लक्ष्य पुऱ्याक लक्ष्य गरियो।

उपस्थीतीहरू

क्र.सं.	नाम/पद	पद / लक्ष्यता	हस्ताक्षर
१	श्री देव प्रसाद वृद्धा	का.वा. अध्यक्ष	
२	श्री राम बहादुर शाही	का.सचिव	
३	श्री ज्ञाने कुमारी ज्ञेसी	" "	
४	श्री दिपा कुमारी विक्रम	" "	
५	श्री सुन्दर गुरुङ	प्र.अ. अध्यक्ष	
६	श्री मान सिंह थापा	समाजसेवी	
७	श्री मन बहादुर गुरुङ	" "	
८	श्री बल बहादुर थापा	" "	
९	श्री रामेश श्रेष्ठ	इन्जिनियर	
१०	श्री राम प्रसाद जोशी	ग्रामिण विकास विज्ञ	
११	श्री अमित गजारी	वातावरण विज्ञ	
१२	श्री आकाश श्रेष्ठ	इन्जिनियर	

आज तारीख 20/05/2018 को गते मस एन्जुरा गाँवपालिकाको वृहद उपवासी विकास गुरु योजना निर्माणको लागि वडा अध्यक्ष श्री देवीलाल शर्मा ज्यूको अध्यक्षतामा वडा नं- 2 को वडा स्वरीथ भेला सम्पन्न भयो। भेलामा गुरु योजना निर्माणमा प्राथमिकता रहेको जति सुलभताको साथै एउटा समितिको स्वरुपमा विज्ञहरू सहित वडाका प्रतिनिधिहरू किशोरा क्लबका प्रतिनिधिहरू, स्वास्थ्य कर्मचारीहरू समाजसेवीहरू सहितको सहभागितामा वृहद गाँवपालिका गुरु योजनाको समिति गठनको बारेमा वृहद फैसला जारी राखिने निर्णय गरियो।

असहयोगीहरू

क्र.सं.	सहभागीको नाम/थर	पद/संलग्नता	हस्ताक्षर
१	श्री देवीलाल शर्मा	वडा अध्यक्ष-२	
२	" सुमा कुमारी गिरी	वडा सदस्य	
३	" गणेशलाल गुर्ताला	"	
४	" गौमाया पुना	"	
५	" टोप बहादुर शोर्पा	"	
६	" खड्ग ब. म. ठ. ल.	श्री. व. उ. स. अध्यक्ष	
७	" दुर्गा प्रसाद रेग्मी	सकाय अध्यक्ष	
८	" धनराज पौली	" "	
९	" प्रेम प्रसाद पौली	सि. इ. उ. "	
१०	" उमर बहादुर शर्मा	सकाय अध्यक्ष	
११	" अमर पुना	"सहायक	
१२	" ललि ब. खत्री	सकाय अध्यक्ष	
१३	" राज प्रदीप महताप	" सापावी	
१४	" विमल प्रसाद पुना	" स. व. उ. अध्यक्ष	
१५	" मन प्रसाद शर्मा	" सि. इ. उ.	
१६	" गजेन्द्र प्रसाद शर्मा	सकाय अध्यक्ष	
१७	" राज बहादुर महताप	"	
१८	" हरि ब. प. ठ. ल.	"	
१९	" उषा कुमारी शर्मा	सकाय अध्यक्ष	
२०	" रमेश शर्मा	सहायक	
२१	" राम प्रसाद शर्मा	सहायक विकास वि. वातावरण विकास वि. वि.	
२२	" अनिल शर्मा	~~सहायक विकास वि. वातावरण विकास वि. वि.~~	
२३	" शम्भु शर्मा	सहायक	

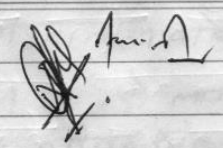
आज मिति २०७५/०८/ गते सयस लक्ष आँ-
पालिकाको वृहद गाउँपालिका विकास गुरु योजना निर्माणको
लागे वडा अध्यक्ष श्री कान्तराम जोतम लुके अध्यक्षतामा
वडा नं. ३ को वडा स्तरीय जेला समन्वय गर्दै/ जेलाका
गुरु योजना निर्माणमा प्राथमिक सहयोग गर्ने इन्टेलिजेंट हसी
एड रिभि हेरका विश्वकरीत वडाका प्रतिनिधीहरू,
विश्वीय जेडा प्रतिनिधीहरू, स्थानीय बुद्धिजीवीहरू जना जसमीहरू
को सहितको जनसहभागितामा वृहद गुरु योजनाका लागी
पसङ्कको गरेमा वृहद सम्वल गरी राम सुझाव सकेका
गाले।

उपस्थितहरू

क्र.सं.	सहभागीको नाम/शु	पद/निकतता	हस्ताक्षर
१	श्री कान्तराम जोतम	वडा अध्यक्ष-३	
२)	श्री देवमथा थापाभण्डारी	वडा सदस्य	
३)	श्री सुमित्रा वि. क.	वडा सदस्य	
४)	श्री शिवी प्रसाद झाचार्य	वडा सदस्य	
५)	श्री धानेश्वर न्यौपाने	वडा सदस्य	
६)	" कमला न्यौपाने		
७.	हरि प्रसाद थापा		
८-	श्री इन्द्र वरद्विहाय	विश्व विकास	
९-	श्री लक्ष्मण लाम्की	समजसेवी	
१०-	श्री शिव वडाकाँडे	उपभोक्ता समिति	
११.	श्री २५ वडापुर वडा	समजसेवी	
१२.	कै. वि. पुर	वडा निर्वाही	
१३.	भक्तवडा क. वी.	वडा नं. १६	
१४	सुल का: खत्री	वांग. समिति	
१५	कोपेल केल	सहकारी सदस्य	
१६	प्रोचन्द्र थापा	गो.पा. विकास	
१७	रमेश श्रेष्ठ	हिमाल विकास	
१८	राम प्रसाद जोतम	ग्रामिण विकास विज्ञ/वातावरण विज्ञ	

98. अतिल श्रद्धापी
99. आकृष्टा श्रेष्ठ

वातावरण विज्ञान
इतिहास

आज गिती २०१५/०८ | गते यह रविवार २०/०८/१५

वृद्ध गाँउपालिका विकास गुटयोजना निर्माणको लागि वडासभामा श्री तिलक विर सतार उपेके अध्यक्षतामा वडा नं. ५को वडा स्तरीय भेला सम्पन्न भयो। भेलामा गुटयोजना निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गर्ने उद्देश्यले सडी एण्ड सिमि ग्रेटरका निजिङ्ग सरीत वडाका प्रतिनिधिहरू, विभील फ्लोका प्रतिनिधिहरू, समसोनी, बुद्धिजीवी तथा इन्जिनियर सहितको अनुसन्धानीसामा वृद्ध हस्तगत गरी रायजुस्तान लकेलन गरियो।

श्री. उपस्थितीहरू

क्र.सं.	सदस्यको नाम/था	पद/संलग्नता	हस्ताक्षर
१.	श्री तिलक विर सतार	वडा अध्यक्ष - ४	[Signature]
२.	श्री देव वहादुर विन्धी	वडा सदस्य - ४	[Signature]
३.	" बल बहादुर बुढाथरा	वडा सदस्य - ४	[Signature]
४.	" विरमा डोंगी सुनार	कमिन्ड गरीमासभामा - ४	[Signature]
५.	" आगमाथा वकमान	रकपुरा गाउपालिका सदस्य - ४	[Signature]
६.	" काल विरमाथा	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
७.	" देव बहादुर रायमा	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
८.	" निर्मल रकमान	" - ४	[Signature]
९.	" नारायण साहस्रना	" - ४	[Signature]
१०.	" शोभा सुनार	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
११.	" गण्डा सुनार	" - ४	[Signature]
१२.	" भारत बहादुर शर्मा	रकपुरा - ४	[Signature]
१३.	" देव बहादुर बुढाथरा	रकपुरा - ४	[Signature]
१४.	" विरमा डोंगी	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
१५.	" बिक्रम रायत	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
१६.	" विमल बहादुर कार्की	रकपुरा गाउपालिका - ४	[Signature]
१७.	" नारायण बहादुर रायमा	" - ४	[Signature]
१८.	" इन्द्रजित्त रायमा	" - ४	[Signature]
१९.	" देव बहादुर रायमा	" - ४	[Signature]
२०.	" बल बहादुर बुढाथरा	" - ४	[Signature]

आक-त्रीत

- २१. श्री देल वहाडा पुना। पूर्व (सीमडि) तिमाही ~~किसी~~
- २२. श्री गोकुन्द रामा (आत्रीत) @
- २३. श्री इज्वल वि.नी. (आत्रीत) ~~किसी~~

विशेष

- २४. रामेश शंकर इन्डियनिस
- २५. राम प्रसाद जोशी ग्राहण विक्रम / कालका विम (विम)
- २६. अमल भंडारी कालका विम (विम)
- २७. आकाश शंकर हिलिन्ड इन्डियनिस (विम)

आज, गैरी २०७५/०८/०६ गते यस रकुरा गाउँपालिकाको वृद्ध गाउँपालिका, विद्यालय, गुडमोजन, निर्माणको लागि मल नडा वडा अध्यक्ष श्री देवेन्द्र मान श्रेष्ठको अध्यक्षतामा वडा नं. ५को वडा स्तरीय मेलालयम्ना गयो। मेलामा गुडमोजन निर्माण, प्राविधिक सहयोग गर्ने इन्जिनियर स्वये ल रिमि सेरका विशिष्ट सहित वडाका प्रतिनीधी ए, समाजसेवी, विभिन्न पलडा प्रतिनिधी ए, बुद्धिजीवी ए तथा स्थानिय जनताहरूको जनलक्षणागीतामा वृद्ध गुडमोजनको समग्र पक्षहरूको बारेमा वृद्ध कलकल गरी बुझाउन सकेलन गरीको।

उपस्थीतीहरू

क्र.सं.	सहभागिहरूको नाम थप	पद/संकेतना	हस्ताक्षर
१.	श्री देवेन्द्र मान श्रेष्ठ	वडा अध्यक्ष-५	
२.	श्री सराज देवकोटा	प्र. वडा सदस्य-५	
३.	श्री सावित्री देवी हरिजन	प्र. वडा सदस्य-५	
४.	श्री कि सफल अरि साई	वडा सदस्य-५	
५.	श्री मोहन लाल थापक	वडा सदस्य-५	
६.	श्री विसनु कुमार कार्माकुली	वडा नं. ५	
७.	श्री धुरे रवा	वडा नं. ५	
८.	श्री चिरिजीकी रेग्मी	वडा नं. ५	
९.	श्री सोम नाथ रेग्मी	वडा नं. ५	
१०.	श्री रंगी लाल थापक	प्र. वडाका.का.स.	
११.	श्री दिल्ली कमल शर्मा	प्र. का. नं. गा.पा.का.	
१२.	श्री सिधा राम पाथिक	वि. व्य. ल. अध्यक्ष	
१३.	श्री सनयथ राज जातम	वडा नं. ५	
१४.	श्री बल बहादुर कुहा श्रेणी	वडा नं. ५	
१५.	श्री अरविन्द राल जातम	वडा नं. ५, डामाल	
१६.	श्री अनिल रेग्मी	वडा नं. ५	
१७.	श्री सैरबद विरौला श्री नेपा. प्र. विकास मथु		
१८.	श्री कुमोका थापक अ.संघ सेवा		
१९.	श्री सिपाही थापक	वडा नं. ५	
२०.	श्री रिना कुहा थापक		
२१.	श्री प्रतिमान देवामी	प्र. वडाका.का.का.स.समित	

- 22 सुस्मिता बेगमी पोस्करल कार्ड नं. ५ शाहीद
- 23. रमेश शेट्टी इन्डियन
- 24. राम प्रसाद जोशी ज्ञानिज विद्यालय / काठमाडौं विद्यालय
- 25. अजित शेट्टी काठमाडौं विद्यालय Anish
- 26. आकाश शेट्टी इन्डियन

आज मिकी 2005/07/06 गते यस रवजुरा गाउँपालिकाको वृहद मुकुटमेजना गाउँपालिका विकास मुकुटमेजना निर्माणको लागि यस वडा वडाका वडा अध्यक्ष श्री साकिर जोलाहा वडाको अध्यक्षतामा वडा नं. ६को वडा स्तरीय त्रेका सम्पन्न भयो। त्रेकामा मुकुटमेजना निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गर्ने इन्जिनियर र श्रद्धेय र्स रित्तन दे-राका विजयलक्ष्मी वडाका प्रतिनिधीहरू, विभीन ठलका प्रतिनिधीहरू, रामप्रसाद, कुटीजीवी तथा स्ना. स्थानिय जनताहरूको सातिको जनसहभागितामा वृहद मुकुटमेजना का समग्र पदार्थको बारेमा वृहद छलफल गरी शय सकेका सुझाव सकेलम गरियो।

उपस्थीतीहरू

क्र.सं.	सहभागिको नाम थप	पद/सम्पत्ता	हस्ताक्षर
१	साकिर जोलाहा	वडा अध्यक्ष - ६	
२	कमल प्रसाद खत्री	वडा सदस्य - ६	
३	जगन् प्रसाद कामि	" "	
४	कुल्लु माया नेपाली	" "	
५	प्रमोद श्रेष्ठ	समाज सेवी	
६	रामनाथ राइल	वडा सदस्य	
७	गोपाल क. शर्मा	का.स.	
८	दिवा कु. ली	न.प.स.का.	
९	इन्द्रा सुना	हेल्प डेस/स्थानिय	
१०	नरसिंह खत्री	समाज सेवी	
११	गजान सिंह कामि	स्थानिय	
१२	बसिर खत्री	समाज सेवी/मजाले अध्यक्ष	
१३	राजाराम थापा	कुटीजीवी	
१४	धुरा वर	वडा सदस्य	
१५	रमेश श्रेष्ठ	इन्जिनियर	
१६	राम प्रसाद जोलाहा	ग्रामिण विकास विज्ञ	
१७	अनिल भण्डारी	वातावरण विज्ञ	
१८	अशोक श्रेष्ठ	इन्जिनियर	

आज मिति २०६२/०८/ गौरी मह खलपुरा गाउँपालीकाको वृहत गाउँपालिका विकास गुटप्रयोजना निर्माणको लागि वडा अध्यक्ष श्री. अति उरला खान ज्यूको अध्यक्षतामा वडा नं ६ को वडा स्तरीय भेला सम्पन्न भयो। भेलामा गुटप्रयोजना निर्माणमा प्राविधिक सहयोग गर्ने इन्टरनेशनल स्टर्वा ग्रुप रिसर्च सेन्टरको विरम खड्का, वडाका प्रतिनिधीहरू, विभिन्न वडा प्रतिनिधीहरू, समाजसेवी, वृद्धिपिपी तथा स्वयंसेवक समूहको जनसहभागितामा वृहत गुटप्रयोजनाका समग्र पदहरूको वरिष्ठ वृहत दलफल गरी राय लामाल संकलन गरियो।

उपस्थितहरू

क्र.सं.	नाम/थर	पद/दिलेखन	हस्ताक्षर
१.	अति उरला खान	वडा अध्यक्ष - ६	
२.	मूर्तिमान तुला (द.कमरुल्ला)	वडा सदस्य - ६	
३.	जोकिर हुसैन खां	वडा सदस्य - ६	
४.	सिता गुट्टा (महिला सदस्य)	गाउँपालीका सदस्य - ६	
५.	अनवरुधम राठ	वडा सदस्य - ६	
६.	धर्म राज यादव	वडा सदस्य	
७.	नवलाल यादव	संयोजक (गाउँपालीका मेलमिलाप इकाई-६)	
८.	असलम भाट	(सचिव)	
९.	मो.जामिल खां	मानव अधिकार सेक्टर तथा पूर्व प्रमुख केन्द्र (इरिपप)	
१०.	विमल रिजाल	हेल्प सेक्टरको सहयुक्त कार्यक्रम - ६	
११.	डेबु नारायण यादव	प्र. भा. जनता माथिके बन्ना	
१२.	आदिना अफगा	ज. ख. वि. वि. संस्थान (काठमाडौं)	
१३.	सीताराम हरिजन	खलपुरा-६ साविक	
१४.	राज गोपाल यादव	अध्यक्ष, विद्यालय व्यवस्थापन समिति	
१५.	लक्ष्मी प्रो. कंडेल	जोखेबासी साँघुरा एकादशको कोषी	
१६.	मीरुदे भाट	कर्मचारी सहयोगी	
१७.	रमेश शोर्वा	बिजिल इन्जिनियर	
१८.	राज प्रताप गोतापे	ग्रामिण विकास विज्ञ वातावरण विज्ञ	
१९.	अजित शर्मा	वातावरण विज्ञ	

क्षेत्र मिति २०७५/०८। गौरी ग्राम स्वपुरा गाउँपालिकाको कृषक
गाउँपालिका विकास गुरुयोजना निर्माणको लागि कडा प्रयास
रूपी फिरोज खात ज्यू को सहयोगमा कडा न.८ को कडा
स्वीच भैला सम्पन्न भयो। भैलाका गुरुयोजना निर्माणमा
प्राविधिक सहयोग गर्ने इन्जिनियर एडी एन्ड रिले
सन्देश विश्वेदु टण्डित कडाका प्रतिनिधिहरु, चिगल
फलडा प्रतिनिधिहरु, लगाजसेकी, कुहेजिवि तथा स्थानीयहरु
सहितको जनसहभागितामा कृषक गुरुयोजनाको लागी
पत्रहरुको मापका कृषक इन्द्रप्रकाश ज्यू साथ लागूव सफल
गरेको।

उपस्थितिहरु

क्र.सं.	सहभागिको नाम/थला	पद (संलग्नताका)	हस्ताक्षर
१	फिरोज खात	कृषक सहयोग-८/विजय शा.प.	
२	गुडका साई	कडा सहयोग-८	
३	सम्पन्न पहाती	कडा सहयोग-८ महिला	
४	प्रेमपतिहरीजन	कलित महिला कडा सहयोग-८	
५	मोहन थाक	कडा सहयोग-८	
६	आशा राम थाक	सहयोगकर्ता	
७	भागीराम थाक	११	भागीराम
८	हरिराम थाक	११	हरिराम थाक
९	इन्द्रविश्वेदु टण्डित	प्रतिनिधि	
१०	प्रकाश शर्मा	सहयोगकर्ता	प्रकाश
११	मोहनराज शर्मा	म.पु. कडा सहयोग	
१२	मानव र. खत्री	कडा प्रतिनिधि	
१३	मानव र. खत्री	सहयोगकर्ता	
१४	मोक्ष शिवा	इन्जिनियर	
१५	रामप्रसाद जोशी	कडा कडा विज्ञ	
१६	पद्मकृष्ण श्रेष्ठ	कडा सहयोग	
१७	अनिल भण्डारी	कडा कडा विज्ञ	
१८	आकाश श्रेष्ठ	इन्जिनियर	

अनुसूची ६ : वडास्तरीय भेलाका केही तस्वीरहरु

